

**MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE
HALK BİLİMİ UNSURLARI (2010-2018)**

Feyza BAYRAK KAHRAMAN

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Prof. Dr. Akif ARSLAN

**Ağrı-2019
(Her Hakkı Saklıdır)**

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI
(2010-2018)

Yüksek Lisans Tezi
Feyza BAYRAK KAHRAMAN

DANIŞMAN
Prof. Dr. Akif ARSLAN

AĞRI-2019

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Halk Bilimi Unsurları (2010-2018)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Δ Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Δ Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

24.06.2019

Feyza BAYRAK KAHRAMAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
BİRİNCİ BÖLÜM	14
GİRİŞ	14
1.1. Problem Durumu	14
1.2. Araştırmanın Konusu.....	14
1.3. Araştırmanın Amacı	15
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	15
İKİNCİ BÖLÜM.....	16
YÖNTEM.....	16
2.1. Araştırma Modeli.....	16
2.2. Evren ve Örneklem	21
2.3. Çalışma Verilerinin Toplanması.....	21
2.4. Çalışma Metodu.....	21
2.5. Verilerin Analizi	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	23
MUSTAFA KUTLU’NUN YAŞAMI, EDEBİYAT ANLAYIŞI VE 2010-2018 YILLARI ARASINDAKİ HİKÂYELERİ.....	23
3.1. Yaşamı	23
3.2. Edebiyat Anlayışı ve Eserleri	26
3.3. Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 Yılları Arasındaki Hikâyeleri.....	28
3.3.1. Zafer Yahut Hiç	28
3.3.2. Hayat Güzeldir.....	29
3.3.3. Sıradışı Bir Ödül Töreni	30
3.3.4. Nur	30
3.3.5. Tirende Bir Keman	31
3.3.6. Hesap Günü	32
3.3.7. İyiler Ölmez.....	33
3.3.8. Tarla Kuşunun Sesi.....	34
3.3.9. Sevincini Bulmak.....	35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	37
MUSTAFA KUTLU’NUN 2010-2018 YILLARI ARASINDAKİ HİKÂYELERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI	37
4.1. Anonim Halk Edebiyatı	38
4.1.1. Manzum Ürünler.....	38
4.1.1.1. Ağıt	38
4.1.1.2. Mani.....	40
4.1.1.3. Ninni	40
4.1.1.4. Tekerleme	41
4.1.1.5. Türkü	42
4.1.2. Mensur Ürünler.....	47
4.1.2.1. Efsane	47
4.1.2.2. Destan	49
4.1.2.3. Masal	51
4.1.2.4. Mitoloji	55
4.2. Âşık Edebiyatı	57
4.2.1. Halk Hikâyesi	58
4.3. Kalıplaşmış Sözler.....	61
4.3.1. Argo Sözler.....	61
4.3.2. Atasözleri.....	66
4.3.3. Beddualar.....	74
4.3.4. Deyimler	75
4.3.5. Dilekler	116
4.3.6. Dualar	117
4.3.7. Hitaplar	122
4.3.8. Lakaplar	129
4.3.9. Selamlaşma ve Vedalaşma Sözleri	131
4.3.10. Yeminler	134
4.4. Seyirlik Oyunlar	135
4.5. Tekke/Tasavvuf Edebiyatı	136
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	141
MUSTAFA KUTLU’NUN 2010-2018 YILLARI ARASINDAKİ HİKÂYELERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI.....	141

5.1. Dil ve Anlatımla İlgili Unsurlar.....	143
5.1.1. Ağız	143
5.1.2. Ses Unsuru Dışında İletişim	144
5.2. Geçiş Dönemleriyle İlgili Unsurlar	146
5.2.1. Doğum	147
5.2.1.1. Doğum öncesi ve sonrası	147
5.2.1.2. Ad verme	149
5.2.2. Evlilik	151
5.2.3. Ölüm	157
5.2.3.1. Ölüm sonrası uygulamalar	160
5.2.3.2. Gömme işlemleri	162
5.3. Giyim-Kuşam ile İlgili Unsurlar.....	164
5.3.1. Çocuk Giyimi.....	164
5.3.2. Erkek Giyimi	165
5.3.3. Kadın Giyimi	168
5.3.4. Süslenme.....	170
5.3.4.1 Değerli takı ve aksesuarlar.....	170
5.3.4.2. Makyaj ve koku	172
5.4. Halk Bilgisiyle İlgili Unsurlar	173
5.4.1. Halk Botaniği.....	173
5.4.2. Halk Ekonomisi	177
5.4.2.1. Meslekler	178
5.4.2.2. Üretim ve geçim	187
5.4.3. Halk Hekimliği	193
5.4.4. Halk Hukuku.....	194
5.4.5. Halk Takvimi - Halk Meteorolojisi	196
5.4.6. Halk Taşıtları	197
5.4.7. Halk Zoolojisi	202
5.5. Halk Mimarisi ile İlgili Unsurlar	205
5.5.1. Aydınlatma ve Isıtma.....	205
5.5.2. Konutlarda Kullanılan Eşyalar	206
5.5.3. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler.....	213
5.5.4. Yerleşim Tekniği	220

5.6. Halk Mutfağı ile İlgili Unsurlar.....	221
5.6.1. İçecekler.....	221
5.6.2. Yiyecekler.....	227
5.7. Halk Sanatları ve Zanaatları ile İlgili Unsurlar.....	234
5.8. İnanmalar ve İbadetler ile İlgili Unsurlar	237
5.8.1. Batıl İnanışlar (Büyü, Fal, Nazar).....	238
5.8.2. Dinsel Kişilikler.....	240
5.8.3. İbadet ve Dini Ritüeller	243
5.8.4. Kutsal Kitaplar.....	247
5.8.5. Kutsal Mekânlar (Yatırlar, Türbeler, Mezarlar)	248
5.8.6. Rüya İle İlgili İnanmalar.....	250
5.8.7. Sayılarla İlgili İnanışlar	253
5.8.8. Tabiatüstü Varlıklarla İlgili İnanmalar (Melek, Cin, Karabasan, Diğer Varlıklar)	258
5.9. Kuruluşlar, Dayanışma ve Yardımlaşma İle İlgili Unsurlar	259
5.9.1. Dini Kuruluşlar (Tarikatlar).....	259
5.9.2. Komşuluk.....	261
5.9.3. Dayanışma ve Yardımlaşma	262
5.10. Oyun, Eğlence ve Spor ile İlgili Unsurlar	265
5.10.1. Büyüklerin Oyunları ve Eğlenceleri	265
5.10.2. Çocuk Oyunları ve Oyuncakları	267
5.11. Törenler, Bayramlar, Kutlamalar.....	270
5.11.1. Dini Nitelikli Bayramlar	270
5.11.2. Karşılama ve Kutlamalar	271
5.12. Karşılaşılan Diğer Halk Bilimi Unsurları	272
5.12.1. Halkın Günlük Yaşantısı.....	272
ALTINCI BÖLÜM	274
SONUÇ VE ÖNERİLER	274
6.1. Sonuç	274
6.2. Öneriler.....	282
KAYNAKÇA.....	283
ÖZGEÇMİŞ	291

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI (2010-2018)

Feyza BAYRAK KAHRAMAN

Danışman: Prof. Dr. Akif ARSLAN

2019, 291 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Zeki TAŞTAN

Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR

Halk belirli bir gelenek içerisinde birlikte yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip insan topluluğudur. Halk bilimi birlikte yaşayıp aynı kültür özellikleri gösteren halk adı verilen topluluğa ait maddi ve manevi kültürel unsurları inceleyen bilim dalıdır. Halk bilimi, halkın davranış kalıplarından edebiyat ürünlerine kadar geniş bir alanda araştırma yaparak elde ettiği verileri gelecek nesillere aktarır.

Halk bilimi çerçevesinde değerlendiren halk edebiyatı ve halk kültürü unsurları modern dönem Türk edebiyatına ait eserlerde de yer almaktadır. Türk hikâyesinin önemli isimlerinden olan Mustafa Kutlu halkın yaşantısına eserlerinde sıkça yer veren yazarlardandır. Anadolu’yu, Anadolu insanını, köyden kente göç olgusunu hikâyelerinde tüm canlılığı ile işleyen Mustafa Kutlu hikâyelerinde halk bilimine ait unsurlara sıkça yer vermiştir.

Mustafa Kutlu ilk dönem eserlerinden itibaren halka ait maddi ve manevi kültürel öğeleri yapıtlarında sıkça kullanmıştır. Bu çalışmanın amacı, medyanın halk kültürü üzerinde olumsuz etkilerinin sosyal medyanın yaygınlaşması ile birlikte arttığı 2010 sonrası dönemde Mustafa Kutlu’nun yazdığı hikâyelerde halk bilimine ve halk bilimi içinde değerlendirilen halk edebiyatına ait unsurları tespit etmek ve incelemektir. Bu çerçevede Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 arası hikâyelerinde yer alan halk bilimi unsurları ve bu unsurların kullanımı tespit edilip ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halk, halk bilimi, halk bilimi unsurları, Mustafa Kutlu

ABSTRACT
MASTER THESIS
THE ELEMENTS OF FOLKLORE İN MUSTAFA KUTLU’S STORIES
(2010-2018)

Feyza BAYRAK KAHRAMAN

Supervisor: Prof. Dr. Akif ARSLAN

2019, 291 pages

Jury: Prof. Dr. Zeki TAŞTAN

Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR

Folk is a composition of people that live in a certain tradition together and share similar cultural characteristics. Folklore is a science branch that examines material and moral cultural values that belongs to people living together and showing similar cultural features. Folklore conducts investigations in a wide range including human behavior patterns and literature works, and conveys its findings to future generations.

Folk literature, which assessed in folklore and elements of folk culture take place in works belonging to modern period Turkish literature. Mustafa Kutlu, who is considered as one of the most important names of Turkish story, is one of the writers that touch on folk’s life in his works frequently. Mustafa Kutlu, who handles Anatolia, Anatolian people and the migration from village to city in his stories vividly, gives place elements of folklore in his works frequently.

Mustafa Kutlu uses material and spiritual cultural elements of folk from his early works in his works frequently. The aim of this study is to determine and analyze the elements of folklore and folk literature evaluated within the folklore in the stories written by Mustafa Kutlu in the post-2010 period when the negative effects of the media on folk culture increased with the spread of social media. In this context, elements of folklore and usage of these elements in the stories written by Mustafa Kutlu between 2010 and 2018 are determined and revealed.

Key words: Folk, folklore, elements of folklore, Mustafa Kutlu

ÖNSÖZ

Halk bilimi insan yaşamında yer alan kültürel öğeleri bilimsel yollarla inceleyen bir bilim dalıdır. Halk biliminin kapsamına giren ürünler halk kültürü ve halk edebiyatı başlıklarında değerlendirilir. Bu ürünler günümüz modern Türk edebiyatında da kendisine yer bulmaktadır. Batı edebiyatı etkisinde gelişen Türk edebiyatına ait ürünler veren birçok edebi topluluk Tanzimat’tan günümüze halk edebiyatı kaynaklarından ve halk dilinden faydalanmaya çalışmıştır. Özellikle Milli edebiyat döneminden itibaren sanatçıların halkın yaşantısını ve halk kültürüne ait ürünleri eserlerinde işlemiştir.

Son dönem Türk hikâyeciliğinin önemli isimlerinden olan Mustafa Kutlu eserlerinde halk bilimine ait unsurlara sıkça yer vermiştir. Hikâyelerinde kimi zaman eski şark hikâyecileri gibi kimi zaman da bir meddah gibi bir anlatım tarzı takınan Kutlu, halkın yaşantısını en canlı yansıtan yazarlardandır.

Medyanın kültür üzerindeki yıkım gücü özellikle son yıllarda etkinliğini artırmıştır. Medyanın etkisiyle geleneksel kültür değişimi hızlanmış, medya da içinde bulunduğu kültürden etkilendiği için ortaya yeni bir kültür çıkmıştır. Akıllı telefonların ortaya çıkması ile medyanın oluşturduğu bu kültüre ulaşım kolaylaşmıştır, bunun sonucu olarak toplumsal yapı eskiye göre daha hızlı zayıflamış gençler kendi kültüründen beslenmekten ziyade küreselleşen dünyaya ayak uydurmuştur. Mustafa Kutlu böyle bir ortamda dahi yazdığı eserlerde halka ait kültürel ve edebi ürünleri kullanmaya ve eserlerinde Türk halkının yaşantısına yer vermeye devam etmiştir.

Mustafa Kutlu’nun küreselleşmenin hızlanmasında büyük etkisi olan sosyal medyanın yaygınlaştığı 2010 sonrası hikâyeleri ve bu hikâyelerdeki halk bilimi unsurları Türk edebiyatının son dönem eserlerindeki halk bilimi unsurlarının varlığına örnek oluşturması bakımından önemlidir. Çalışmada bu önemden yola çıkılarak Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 yılları arasındaki hikâyelerinde halk bilimi unsurları tespit edilmiş; bu unsurlar “halk edebiyatı” ve “halk bilimi” ana başlıklarında verilmiştir. Bu ana başlıklar alfabetik sıraya göre ilgili alt başlıklara ayrılmış, bu alt başlıklarda başlığa uygun olarak araştırılan eserlerde geçen halk

bilimi unsurları yer almıştır. Unsurlar kelime veya kelimeler şeklindeyse yer aldığı pasajlar içerisinde kalın puntoyla belirtilmiştir.

Başlıklarda eserlerdeki halk bilimi unsurları ilgili eserlerin ilk yayım tarihine göre sıralanarak verilmiştir. Örneğin her başlıkta ilk “Zafer Yahut Hiç” adlı eserdeki tespit edilen unsurlar, en son yazarın son hikâyesi olan “Sevincini Bulmak” adlı eserdeki tespit edilen unsurlar verilmiştir. Bu unsurlar verilirken alıntı yapılan metindeki yazı dili, yazım hataları çalışmaya aynen aktarılmıştır; bu sayede araştırma konusu olan eserlerin özgünlükleri korunmuştur. Aynı unsurun aynı eserde çok fazla tekrarı durumunda da eserdeki bir veya birkaç örneğine yer verilmiş, örnekle ilgili benzer kullanım “ayr. bkz.” denilip sayfa numarası gösterilerek belirtilmiştir (örneğin: mektup unsuru için ayr. bkz. ZYH: 46).

Araştırmanın her aşamasında bana destek olan, değerli bilgilerini benimle paylaşan, çalışmanın bilimsel temeller üzerine oturmasında yardımcı olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Akif ARSLAN’a; kaynak kitaplara ulaşmamda katkı sağlayan Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına ve değerli dostlarım Hami GÜÇ ile eşi Ayşegül GÜÇ’e; süreç boyunca anlayışını esirgemeyen değerli eşim Hüseyin KAHRAMAN’a; bu yola çıkmamda bana büyük destek veren sevgili annem Nuran BAYRAK ve sevgili babam Olgun BAYRAK’a teşekkür ederim.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	:	Aleyhisselâm
ayr. bkz.:		Ayrıca bakınız
C	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
ed.	:	Editör
EA	:	Erişim Adresi
ET	:	Erişim Tarihi
haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazret, Hazreti
HG	:	Hayat Güzeldir
HGÜ	:	Hesap Günü
İÖ	:	İyiler Ölmez
N	:	Nur
S	:	Sayı
s.	:	Sayfa
SB	:	Sevincini Bulmak
SBÖT	:	Sıradışı Bir Ödül Töreni
TBK	:	Tirende Bir Keman
TKS	:	Tarla Kuşunun Sesi
TDK	:	Türk Dil Kurumu
t.y.	:	Tarih Yok
vb.	:	Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	:	Ve diğerleri
vs.	:	Vesaire

Yay. : Yayını, yayınları

ZH : Zafer Yahut Hiç

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Genellikle derleme yöntemi ile tespit edilen halk bilimine ait unsurların roman, hikâye gibi edebi eserlerdeki varlığı üzerine fazla araştırma bulunmamaktadır. Bu eksiklikten yola çıkarak bu çalışmada günümüz yazarlarından Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 yılları arasında yayımlanan hikâyelerindeki halk bilimi unsurları tespit edilmiştir.

Araştırmanın problem cümlesi aşağıdaki gibidir:

“Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin içerdiği halk bilimi unsurlar nelerdir?”

Araştırmanın alt problem cümleleri ise şunlardır:

“Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki halk edebiyatı unsurları nasıldır?”

“Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki halk bilimi unsurları nasıldır?”

1.2. Araştırmanın Konusu

İnsan sosyal bir varlıktır ve çevresindeki etkileşimlerle yaşamını sürdüren insan, doğumundan itibaren içinde bulunduğu sosyal çevre ile her türlü ihtiyacını karşılayarak hayatını idame ettirmek durumundadır. Sosyal çevre ile olan insan-insan ilişkisi toplumu yani halkı oluşturur. Halkın ortak yaşantısı da kültürü oluşturur. Ortak yaşantının oluşturduğu kültüre ait ürünler de halk biliminin araştırma konusunun içerisinde yer alır.

Mustafa Kutlu'nun günümüz Türk edebiyatındaki yeri dikkate alınarak yazarın 2010-2018 arası yayımlanmış hikâye kitaplarındaki halk bilimi unsurları araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Araştırma konusu doğrultusunda çalışmanın ana başlıkları Mustafa Kutlu'nun yaşamı-edebiyat anlayışı ile insanoğlunun maddi ve manevi tüm değerlerini oluşturan halk bilimi ve halk edebiyatı unsurlarıdır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Toplumun hızlı değişimi edebî eserlere de yansımıştır. Mustafa Kutlu Türk toplumunun geçirdiği süreçleri ve bu süreç içerisindeki değişimi eserlerine yansıtan yazarlardandır. Temür (2014: 2), Mustafa Kutlu'nun toplumla ilgili tüm gelişmeleri eserlerine yansıttığını ve Anadolu insanını merkeze almak kaydıyla eserlerinde toplumun tüm yönlerini, özellikle toplumun günlük yaşamındaki değişimleri canlılıkla işlediğini belirtmiştir.

Medya geleneksel kültüre ait öğeleri kendi formatında sunarak değişikliğe uğratar. Diğer bir anlatımla içinde bulunduğu kültürden farklı bir kültür meydana getirir (Artun, 2018: 467). Toplumsal değişimin hızlanmasında medyanın bir kolu olan sosyal medyanın etkisi büyüktür. Sepetçi (2017: 89), günümüzde sosyal medya uygulamalarının en yaygın kullanılanının “instagram” olduğunu belirtir. Can (2017: 62), Mustafa Kutlu'nun modernizmi ve modernleşme çabalarını eserlerindeki karakterler üzerinden işlediğini dile getirir.

Mustafa Kutlu'nun modernleşme konusunu eserlerinde işlemesi göz önünde bulundurularak sosyal medyanın halk bilimi ürünleri üzerindeki olumsuz etkileri de dikkate alınca yazarın son dönem eserlerindeki halk bilimi unsurlarının toplumsal değişimin hızlandığı son dönem edebî eserlerdeki halk bilimi unsurlarının kullanımına örnek oluşturması bakımından önemli olduğu sonucuna varılabilir. Bu doğrultuda bu çalışmada günümüzde en çok kullanılan sosyal medya uygulaması olan “instagram”ın kuruluş yılı 2010 (Sepetçi, 2017: 89) ile yazarın bir daha hikâyeye türünde eser vermeyeceğini ifade ederek “son hikayemdir” diye belirttiği “Sevincini Bulmak” adlı hikayenin yayım yılı olan 2018 (<https://www.star.com.tr>) yılları arası Mustafa Kutlu'nun ilk kez yayımlanan hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını tespit etmek araştırmanın amacı olarak belirlenmiştir.

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 arası ilk kez yayımlanmış “Zafer Yahut Hiç”, “Hayat Güzeldir”, “Sıradışı Bir Ödül Töreni”, “Nur”, “Tirende Bir Keman”, “Hesap Günü”, “İyiler Ölmez”, “Tarla Kuşunun Sesi”, “Sevincini Bulmak” adlı hikâyeye kitaplarını kapsar. Araştırma bu kitaplardaki halk bilimi unsurları ile sınırlandırılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma modeli araştırmanın amacına uygun ve ekonomik olarak verilerin toplanması ve çözüme ulaşması için gerekli şartların düzenlenmesidir (Karasar, 2012: 76). Edebiyat alanında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu eserler üzerine yapılmaktadır. Çalışmalara konu olan eserlerin incelenmesi ve çalışmaların sonuca ulaşması için çalışmalarda birtakım yöntem ve teknikler kullanılmaktadır (Şimşek ve Yıldırım, 2000: 139-146).

Çalışmada araştırılan yazarın Türk kültürünü eserlerinde yansıtmaması, yazarın halk bilimi ürünlerinin daha çok verildiği geçmiş dönemleri eserlerinde zaman olarak seçmesi ve bunu internetin halk biliminin ürünlerinin daha çok verildiği köy ortamlarını bile küreselleşmiş kent ortamlarına çevirdiği dönemde de yapıyor olması çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılar.

Eserlerde halk bilimi unsurlarının fazlalığı çalışmanın doğru ve tutarlı bir temel üzerine dayandırması açısından önemlidir. Çalışmaya konu olan yazarın hayatı ve edebiyat anlayışı, çalışmaya konu olan eserler, çalışmaya konu olan eserlerdeki halk edebiyatı ve halk bilimi unsurları çalışmanın içeriğinde ve içeriğin sınıflandırılmasında çeşitlilik oluşturur.

Çalışma genel olarak birkaç farklı aşamadan geçilerek oluşturulmuştur. Önce literatür taraması yapılarak halk bilimi alanında yapılan çalışmalar incelenip başka eserlerle ilgili halk bilimi unsurlarının tespit ve inceleme çalışmalara bakılmış, daha sonra Mustafa Kutlu'nun hayatına ait bilgiler elde edilmiş, en son Mustafa Kutlu'nun çalışmaya konu olan eserleri incelenmiştir.

Veriler doküman incelemesi ile toplanmıştır. Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 yılları arasında yayımlanan “Zafer Yahut Hiç”, “Hayat Güzeldir”, “Sıradışı Bir Ödül Töreni”, “Nur”, “Tirende Bir Keman”, “Hesap Günü”, “İyiler Ölmez”, “Tarla Kuşunun Sesi”, “Sevincini Bulmak” adlı eserlerindeki halk bilimi unsurları Sedat

Veyis Örnek'in (1977) "Türk Halkbilimi" adlı eserindeki halk bilimi sınıflandırması dikkate alınarak gruplandırılmıştır.

Sedat Veyis' in (1977: 17-20) söz konusu sınıflandırması şu şekildedir:

"I. Köy, Kasaba ve Kent Yaşamı (monografiler)

II. Yerleşim ve Yerleşim Türleri

1. Sürekli Yerleşim (köy, kasaba, kent)

2. Geçici Yerleşim (yaylak, kışlak)

III. Halk mimarisi

1. Tipleri

2. Yapım Teknikleri ve Kullanılan Araç-Gereç

3. Ev Eşyası; Türleri, Yapımı, Kullanışı

IV. Aydınlanma, Isınma

1. Işık Elde Etme; Işık Araç ve Gereçleri

2. Isı Elde Etme; Isı Araç ve Gereçleri

V. Taşıtlar, Taşıma Teknikleri

1. Kara Taşımacılığı

2. Hava Taşımacılığı

VI. Ekonomi Türleri

A. Hayvancılık

1. Bakımı, Beslenmesi, Korunması

2. Çobanlık

3. Hayvansal Ürünlerin Elde Edilişleri

4. Hayvancılıkla İlgili Araç-Gereçler

B. Tarım-Rençberlik

1. Ekme, Biçme, Ürün Alma

2. Tarım Araç-Gereçleri

C. Avcılık

1. Av Türleri (kara, deniz avları)

2. Av Araçları ve Teknikleri

D. Arıcılık

VII. Halk Ekonomisi

1. Üretim

2. Tüketim

3. Pazarlama

VIII. Beslenme-Mutfak-Kiler

A. Besin Türleri

1. Hayvansal Besinler

2. Bitkisel Besinler

B. Besin Elde Etme, Hazırlama, Koruma

C. Mutfak Düzeni, Araçları

D. Kiler, Depo, Mahzen

E. Yemek Çeşitleri

F. Sofra Düzeni

IX. Ölçme, Tartma, Hesaplama Birimleri; Zaman ve Mesafe Kavramları

X. Halk Sanatları ve Zanaatları

1. İşleme, Örme, Dokuma, Basma İşleri

2. Ağaç, Taş, Maden, Toprak, Cam, Deri İşleri

3. Halk Resmi

XI. Giyim-Kuşam-Süs

A. Giyim-Kuşam

1. Erkek Giyimi

2. Kadın Giyimi

3. Çocuk Giyimi

4. Günlük Giyim

5. Törensel Giyim

6. Meslekleri ve Yaş Gruplarını Belirleyen Giyim-Kuşam

B. Süslenme

XII. Halk bilgisi

A. Halk Hekimliği-Halk Baytarlığı

B. Halk Botaniği-Zoolojisi XII

C. Halk Meteorolojisi-Halk Takvimi

D. Halk Hukuku

XIII. Halk İnançları; Töreler, Adetler, Gelenekler, Görenekler

XIV. Geçiş Dönemleri

1. Doğum
2. Çocuk
3. Evlenme
4. Ölüm

XV. Bayramlar-Karşılamlar-Uğurlamalar

1. Dinsel Nitelikli Bayramlar
2. Yerel Nitelikli Bayramlar
3. Karşılama ve Uğurlamalar

XVI. Kalıp Hareketler (tavırlar, jestler, mimikler)-Kalıp Sözler ve Sesler

1. Günlük Yaşamla İlgili Olanlar
2. Törenselle Yaşamla İlgili Olanlar
3. Isık Çalma, Çağırma, Ses Çıkarma

XVII. Dernekler, Kuruluşlar; Dayanışma ve Yardımlaşma

1. Esnaf Dernekleri
2. Dinsel Kuruluşlar (tarikatlara)
3. Cinselle ve Yaşaya Dayalı Örgütler
4. Komşuluk

XVIII. Dinsel-Büyüsel İçerikli İnançlar, İşlemler

1. Ziyaretler, Yatırlar, Türbeler, Mezarlar
2. Fal, Rüya Yorumu, Gelecekten Haber Verme
3. Büyücülük; Türleri ve Teknikleri

XIX. Halk edebiyatı

1. Destanlar
2. Efsaneler
3. Masallar
4. Halk Hikâyeleri
5. Halk Şiiri
6. Halk Türküleri
7. Fıkralar
8. Atasözleri-Deyimler
9. Tekerlemeler
10. Bilmeceleler

- 11. *Alkışlar, Kargışlar*
- 12. *Ağıtlar*
- 13. *İlâhiler*
- 14. *Maniler*
- XX. *Halk Tiyatrosu (geleneksel tiyatro)*
 - 1. *Ortaoyunu*
 - 2. *Karagöz*
 - 3. *Kukla*
 - 4. *Meddahlık*
 - 5. *Seyirlik Köy Oyunları*
- XXI. *Halk Oyunları (dansları)*
- XXII. *Halk Müziği ve Müzik araçları*
- XXIII. *Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar*
 - 1. *Temsili Nitelikteki Oyunlar*
 - 2. *Beceriye ve Yeteneği Amaçlayan Oyunlar*
 - 3. *Oyuncak Türleri ve Nitelikleri*
- XXIV. *Halk Eğlenceleri; Sporlar*
- XXV. *Adlar*
 - A. *İnsan Adları*
 - 1. *Asıl Adlar*
 - 2. *Soyadları*
 - 3. *Lakaplar-Takma adlar*
 - B. *Yer, Su, Dağ, Köy, Meydan, Cadde, Sokak, Ev Adları*

Sedat Veyis Örnek'in (1977) söz konusu tasnifiyle birlikte daha önce yapılan benzer çalışmalardaki sınıflandırmalar da dikkate alınmış, bu çalışmalardaki sınıflandırmalar geliştirilip düzenlenerek çalışmaya uygun hale getirilmiştir.

Alptekin'e göre halk bilimi ve halk edebiyatı kavramları, "...birbirinden ayrılamaz, aksine birbirlerini tamamlarlar." (Alptekin, 2011:8). Halk bilimi ve halk edebiyatının iç içe geçmiş kavramlar olması nedeniyle çalışmada halk bilimi unsurları "halk edebiyatı" ve "halk bilimi" başlıklarında ayrı ayrı verilmiştir.

Böylelikle çalışmaya konu olan eserlerdeki halk bilimi unsurlarının başlıkları ve alt başlıkları oluşturulmuştur.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Mustafa Kutlu'nun hikâye türündeki eserleri oluşturmaktadır.

Amaçlı örneklemenin amacı araştırmada zengin bilgi içeren durumları seçmektir (Tarhan, 2015: 653). Bu çalışmada örneklem olarak amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 2010-2018 yılları arasında ilk kez yayımlanan Zafer Yahut Hiç (2010), Hayat Güzeldir (2011), Sıradışı Bir Ödül Töreni (2013), Nur (2014), Tirende Bir Keman (2015), Hesap Günü (2015), İyiler Ölmez (2016), Tarla Kuşunun Sesi (2017), Sevincini Bulmak (2018) adlı hikâye kitapları seçilmiştir.

Kültür üzerinde olumsuz etkileri olan sosyal medyanın yaygınlaştığı yıllarda yayımlanmış olmasına rağmen halk bilimi unsurları yönünden zengin veri içermesi sebebi ile 2010-2018 yılları arasındaki bu eserler seçilmiştir.

2.3. Çalışma Verilerinin Toplanması

Araştırmanın verileri doküman incelemesi yöntemi ile ve fişleme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Veriler toplanırken Sedat Veyis Örnek'in (1977) "Türk Halkbilimi" adlı eserindeki halk bilimi sınıflandırması temel alınmıştır.

2.4. Çalışma Metodu

Çalışmada ağırlıklı olarak yazılı kaynakları tarama metodu kullanılmıştır. Karasar (2012: 65) kaynak taramanın amacını; araştırma için genel çerçeve oluşturmak ve bu amaçla araştırılan konunun o ana kadar hangi yönleriyle ve nasıl incelendiğini, hangi gelişmişlik düzeyinde bulunduğunu, problem çözümü için hangi çalışmalara gerek olduğunu belirlemek, sonuç olarak da bunların yapılabirlik düzeyini kuramsal ve pratik yönleriyle ortaya koymak, olarak açıklamıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir

Betimsel analizde elde edilen veriler daha önce belirlenmiş temalara ya da araştırma sorularının ortaya koyduğu boyutlara göre özetlenip yorumlanır (Yıldırım ve şimşek, 2000: 224). Betimsel analiz yaklaşımına göre çalışmada bulunan halk bilimi unsurları daha önceden belirlenmiş halk bilimi başlıklarına göre yorumlanarak sınıflandırılmıştır. Halk bilimi unsurları çalışmanın daha rahat anlaşılması açısından “halk edebiyatı” ve “halk bilimi” olarak ayrı başlıklarda incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA KUTLU’NUN YAŞAMI, EDEBİYAT ANLAYIŞI VE 2010-2018 YILLARI ARASINDAKİ HİKÂYESLERİ

3.1. Yaşamı

Türk hikâyeciliğinin son yıllarının dikkat çeken ve bilinen isimlerinden biri olan Mustafa Kutlu, 6 Mart 1947’de Erzincan’ın Ilıç ilçesine bağlı Kuruçay nahiyesinde doğar. Annesi Sulhiye Hanım, babası da uzun yıllar nahiye müdürlüğü yapmış Nurettin Bey’dir (Ayvazoğlu, 1996: 164).

“Ailesi ilmiye sınıfındandır. Babası Nurettin Bey rüştiye tahsillidir. Nahiye müdürlüğü yapar. Anadolu’nun pek çok yerinde bu görevi yürütmüştür. Dedeleri de çeşitli memuriyetlerden gelmedir. Soylarına Hacıyakupoğulları denir. Ailenin bilinen bütün kökleri Erzincan’dadır.” (Yazıcı, 2002: 5).

Mustafa Kutlu daha çocukluk yıllarında babasının görevi sebebiyle Anadolu’nun çeşitli kasabalarında yaşama imkânı bulur. Bu sebeple yazar daha çocukluk yıllarında farklı coğrafya ve kültürlerle tanışma fırsatı yakalar. Eserlerinde köy ve kasaba vurgusunu pek sık gördüğümüz sanatçı; taşrayı, köylüleri, köy hayatını, insanların yaşam mücadelelerini, insanın hayat karşısındaki çaresizliğini ve hayattan beklentilerini gözlemleme fırsatı yakalar (Temür, 2014: 24).

Erzincan’da geçen çocukluk yıllarında resim ve futbol ile ilgilenen sanatçı babasının vefatı üzerine küçük yaşta çalışmaya başlar. Yazları sebze halinde çalışıp kahvehanelerde garsonluk yaparak ileride eserlerinde yansıtacağı kültürel ortamların yakın tanığı olur (Bolat, 2007: 1).

Kutlu ortaokul ve lise yıllarında mahalli kümede amatör olarak futbol oynar. 1963’te liseyi bitirdikten sonra resme olan yeteneğini değerlendirmek için “Güzel Sanatlar Akademisine” gitmek ister fakat kayıt için akademiye gittiğinde bu düşüncesinden vazgeçer. Akademinin kendisi için uygun olmadığına karar verir. Bunun üzerine Erzurum’da henüz yeni açılmış olan Atatürk Üniversitesi Edebiyat Bölümü’ne kaydolur. Bu esnada resim çalışmalarına devam eder (Işık, 2006: 2340).

Erzurum Atatürk Üniversitesinde Orhan Okay, Kaya Bilgegil, Niyazi Akı, Selahattin Olcay gibi hocalardan ders alır. Her biri alanında önemli olan bu isimler Kutlu'nun fikir ve edebiyat dünyasının şekillenmesinde etkili olur. Kutlu üniversite hocası Orhan Okay'ın odasında “Hareket” dergisinin sahibi Ezhel Elverdi ile tanışır. Bu tanışmanın sonrasında Ezhel Elverdi'nin yardımı ile yayın hayatına atılan Kutlu ilk olarak Hareket dergisi için çalışmalar yapar (Bolat, 2007: 2).

Kutlu 1968'da Erzurum Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olur, bir yıl sonra görücü usulü tanıştığı Sevgi Hanım'la evlenir. Tunceli Lisesi ve İstanbul Vefa Lisesinde öğretmenlik yaptıktan sonra 1974'te istifa ederek hayatını tamamen edebiyata ve yayıncılığa adar. Başlarda adı “Hareket” sonra “Dergâh” olan derginin yazı işlerinde çalışmaya başlar (Işık, 2006: 2340).

Yazarın ilk öyküsü “O” 1968'de Hareket dergisinde yayımlanır. Daha sonraları öykü ve yazıları “Adımlar”, “Hareket”, “Hisar”, “Türk Edebiyatı”, “Düşünce”, “Yönelişler” ve “Dergâh” dergilerinde yayımlanır. Yazar sanat hayatının başlarında Anadolu insanının günlük endişelerini romantik bir dille anlatırken sonraları Türkiye'nin kapitalistleşme sürecinin getirdiği sorunları işler. “Yoksulluk İçimizde” ve “Ya Tahammül Ya Sefer” kitaplarında toplumsal ve kültürel sorunlara geleneksel bir duyarlılıkla eğilir. Yazarın öykülerinde samimi bir dil ve sağlam bir bütünlük vardır. Yazarın eserlerinden “Uzun Hikâye”, ustalıkla bir dille kaleme aldığı otobiyografik bir anlatıdır. Öykülerinden “Gönül İşi” yönetmen Necati Çelik tarafından TRT için filme uyarlanarak gösterime girer. “Gönül İşi”nden sonra sırasıyla “Kurtar Beni” ve “Kapıları Açmak” filme uyarlanarak gösterime girer (Yalçın (ed.), 2010: 666-667).

Yazarın “Uzun Hikâye” adlı öyküsü 2012'de Osman Sınav tarafından filme uyarlanmıştır. Başrollerini ünlü oyuncular Kenan İmirzalıoğlu ve Tuğçe Kazaz'ın üstlendiği bu film yayınlandığı yıllarda seyircinin dikkatini çeken yapımlardan olmuştur (<https://www.yenisafak.com>). “Uzun Hikâye” filmi 2018-2019 ortaöğretim 12. sınıf Türk dili ve edebiyatı dersinde “öğrencilere izletilmesi tavsiye edilen” filmler arasında yer almıştır.

Mustafa Kutlu'nun hayatındaki en önemli dönem Dergâh yayınları yıllarıdır. 1977'de başladığı Dergâh yayınlarının yazı işlerinde uzun yıllar çalışır ve Dergâh

Yayınları'nda birçok değerli eserin çıkmasına öncülük eder. Özellikle bu yayınevinin yayınladığı sekiz ciltlik “Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi”ne yaptığı katkılar oldukça dikkate değerdir (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1986: 19). Kutlu bu yayınevinin çıkardığı yine yayınevinin adını taşıyan “Dergâh” dergisinin yazı işleri müdürlüğünü 1990'dan 2016'a kadar yürütür (<http://www.dergah.com.tr>).

Yazar sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte dergi ve gazete gibi yayınlara itibar kalmadığını ve bu sebeple “Dergâh” dergisinin yönetiminden ayrıldığını “Yeni Şafak” gazetesindeki köşesinde şu sözlerle anlatmıştır:

“Bildığımız kâğıda basılan dergilerin ömrünü tamamladığını düşünüyorum. Tecrübe ile sabit. Çünkü ben de bir dergi çıkarıyorum. Hem de 25 yıldır. Peki, sebep ne? Modern teknolojinin hükmünü yürüttüğü alanlarda yeni icat etkisini çöpe atar. Mesela televizyonun yaygınlaşması ile radyonun pabucu dama atılmıştır. Evet, hâlâ radyo âşıkları vardır ama bir avuç. Dergiler de böyledir. Yıllarca takip ettiği dergi ile okur arasında fikir bir yana hissi bir bağ oluşur. Hele sosyal medya yaygınlaştıktan sonra ne dergiye ne gazeteye itibar kalmadı.”(<https://www.yenisafak.com>).

Halen Yeni Şafak gazetesinde köşe yazarı olan Mustafa Kutlu'nun gazete köşesindeki biyografisi şu şekildedir;

“1947 yılında Erzincan'da doğdu. Orta Öğrenimini Erzincan Lisesi'nde, yükseköğrenimini Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. Tunceli ve İstanbul'da edebiyat öğretmenliği yaptı.1974 yılında öğretmenlik görevinden ayrılarak kuruluşuna katkıda bulunduğu Dergâh Yayınları'nda çalışmaya başladı. Sanat hayatına, İstanbul'da çıkan “Fikir ve Sanatta Hareket” dergisinde yayınladığı hikâyeler ile girdi. Adımlar, Hisar, Türk Edebiyatı, Düşünce, Yönelişler gibi dergilerde yazdı. 1990 Mart'ından itibaren yönettiği Dergâh dergisinde hikâye ve yazıları yayınlandı.1986 yılından itibaren Zaman gazetesinde “Bir Demet İstanbul” başlığı altında şehir yazıları yayınladı, daha sonra bu faaliyetini Yeni Şafak Gazetesi'nde sürdürdü. Sinema ve televizyonla ilgilenerek senaryolar yazdı, Kanal 7 televizyonuna programlar hazırladı. Mustafa Kutlu, 24 farklı hikâye kitabına; Şehir Mektupları, Akasya ve Mandolin, Yoksulluk

Kitabı isimli deneme kitaplarına ve Sait Faik'in Hikâye Dünyası, Sabahattin Ali isimli inceleme kitaplarına imza attı.” (<https://www.yenisafak.com>).

3.2. Edebiyat Anlayışı ve Eserleri

1970 yılında yayımlanan ilk hikâye kitabı “Ortadaki Adam”ın arka kapağında Mustafa Kutlu kendisini Anadolu yazarlar zincirinin bir halkası olarak tanıtır. Bu dönem hikâyelerinde sanatçı, döneminde hâkim olan kötümser anlayıştan uzak bir şekilde romantik anlayışla eserlerini yazar. Daha sonraki dönemlerde Kutlu belirgin bir şekilde ressam perspektifinden mizahi ve lirik eserler sunar (Tonga, 2010: 7).

Mustafa Kutlu Anadolu yazarlardandır. Eserlerini Anadolu’yu meydana getiren kültür ve geleneğe sıkı sıkıya bağlı bir tarzda yazar. Başta Türk-İslam kültürü olmak üzere; Kur’an, hadisler, Dede Korkut Hikâyeleri, mesneviler, halk edebiyatı türleri, deyimler, atasözleri kısaca Anadolu insanına ait her şey yazarın eserlerinde kendine yer bulur. Bununla birlikte yazar günlük meseleleri popülizme düşmeden işler. Sinema, müzik, spor ve televizyon programları ve bu alandaki popüler kişiler yazarın ilgi alanları içindedir (Koşan, 2013: 8).

Kutlu’nun eski edebiyatımızda görünen kısa geleneğine dayanan hikâyelerinin her biri tek başına bağımsız kısa öykü olduğu gibi kitap halinde bir bütün teşkil eder. Yazı ve hikâyelerinde İslamî düşünce ile geliştirilecek bir sanat görüşünün kuram ve uygulamada temellerini araştıran Kutlu son dönem hikâyeciliğimizde gözden kaçırılmış inanmış insan tipini başarıyla çizen ender sanatçılardan biridir (Işık, 2008: 618).

1968’beri üretken bir şekilde hikâye yazan yazarın hikâyecilik anlayışı Necati Tonga tarafından 1968-2007 yılları esas alınarak değerlendirilmiştir:

“Başlangıcından günümüze, kitaplaşmış hikâyelerinden hareketle, Mustafa Kutlu’nun hikâyeciliği şu dönemler altında incelenebilir:

1. Dönem (1968–1979): Ortadaki Adam ve Gönül İşi bu dönemin ürünleridir. Bu dönemde, yazarın Sait Faik ve Sabahattin Ali tesirinde olduğu gözlemlenir. Yazar, bu döneme ait hikâyelerini tekrar yayımlamamıştır.

2. Dönem (1979–1995): Yazarın klâsik ark üslûbundan hareket ederek kendi hikâye tarzını bulduğu ve hikâyelerinde “sosyal değişime” hâdisesini bütün

yönleriyle işlediği dönemdir. Yokuşa Akan Sular, Yoksulluk İçimizde, Ya Tahammül Ya Sefer, Bu Böyledir ve Sır bu dönemin ürünleri olarak değerlendirilebilir. Bu dönem hikâyeleri, gelenekteki tahkiye unsurlarımızdan hareketle, özellikle kıssa geleneğinden faydalanılarak kurgulanmıştır. Kitaplardaki hikâyelerin her biri müstakil birer hikâye olduğu gibi, hikâyeler kitap hâlinde de bir bütün teşkil ederler.

3. Dönem (1995–2000): Yazarın hikâyecilik serüveninde bir nev’i ara dönem olarak nitelendirilebilecek bu dönemde kaleme alınan eserler Hüzün ve Tesadüf ile Arka Kapak Yazılarıdır. Yazarın bu iki eserinde, çoğu hikâye olmakla birlikte deneme kutbuna yaklaşan bazı metinleri de neşrettiği görülür.

4. Dönem (2000–2007): Kültür değişmesi olgusu arka plâna itilmekle birlikte sosyal zeminden kopulmaksızın, bireylerin içlerinde olup bitenlerin aksettirildiği, çocukluk, çevre, köy-kasaba-varoş hayatı... gibi mevzûların daha çok nostaljik bir tarzla işlendiği dönemdir.” (Tonga, 2008: 436). Mustafa Kutlu’nun 2007 sonrası eserlerinde de aynı nostaljik tarz gözüktür. Kutlu özellikle 2010 sonrası eserlerinde çağın hızlı değişimine direnircesine Türk insanının karakteristik özelliklerini ve hayata bakış açısını eserlerinde yansıtmaya devam etmiştir.

Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinin birçoğu “uzun hikâye” sayılabilecek hacimdedir (Yıldız, 2007: 84). Hikâye dışında çalışmaları da olan sanatçının günümüze kadar verdiği eserleri şunlardır:

Hikâye: Ortadaki Adam (1970), Gönül İşi (1974), Yokuşa Akan Sular (1979), Yoksulluk İçimizde (1981), Ya Tahammül Ya Sefer (1983), Bu Böyledir (1987), Sır (1990), Arkakapak Yazıları (1995), Hüzün ve Tesadüf (1995), Uzun Hikaye (2000), Beyhude Ömrüm (2001), Mavi Kuş (2002), Tufandan Önce (2003), Rüzgarlı Pazar (2004), Chef (2005), Menekşeli Mektup (2006), Kapıları Açmak (2007), Yıldız Tozu (2007), Huzursuz Bacak (2008), Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı (2009), Zafer Yahut Hiç (2010), Hayat Güzeldir (2011), Sıradışı Bir Ödül Töreni (2013), Nur (2014), Tirende Bir Keman (2015), Hesap Günü (2015), İyiler Ölmez (2016), Tarla Kuşunun Sesi (2017), Sevincini Bulmak (2018).

Söyleşi: Anadolu Yakası (2012).

Deneme: Şehir Mektupları (1995), Akasya ve Mandolin (1999), Yoksulluk Kitabı (2004), Dem Bu Demdir (2014), Vatan Yahut İnternet (2014), Vitrinde Olmak (2015), Bir Demet İstanbul (2016), İlmihal Yahut Arzuhal (2018), Fırtınayı Kucaklamak (2019).

3.3. Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 Yılları Arasındaki Hikâyeleri

Günümüz edebiyat dünyasının üretken yazarlarından biri olan Mustafa Kutlu’nun araştırmaya konu olan hikâye kitapları yayım yılı sırasına göre şu şekildedir: Zafer Yahut Hiç (2010), Hayat Güzeldir (2011), Sıradışı Bir Ödül Töreni (2013), Nur (2014), Tirende Bir Keman (2015), Hesap Günü (2015), İyiler Ölmez (2016), Tarla Kuşunun Sesi (2017), Sevincini Bulmak (2018).

3.3.1. Zafer Yahut Hiç

İlk baskısı 2010 yılında yayımlanan eserde olaylar İstanbul’a uzak bir belde olan Tepeköy’de geçer. Eserde taşra insanı, hızlı kentleşme ve bu hızın sonucu ve doğanın yok oluşu olayların içine serpiştirilerek işlenir. Zengin bir karakter kadrosu olan eserde olaylar Doktor Ferit’in doktorasını yurt dışında yapmasından sonra kendisini büyüten dayısı Samet Başkan’ın belediye başkanı olduğu Tepeköy’e gelmesi ile başlar. Doktor Ferit daha Tepeköy’e geldiği ilk saatlerde küçücük beldenin tek tinercisinin saldırısına uğrayan Oya Öğretmen’le karşılaşır ve ona âşık olur. Bu aşk Oya Öğretmen’e baştan beri âşık olan Komser Bulut’un da eklenmesi ile aşk üçgenine yani bir çatışmaya dönüşür. Eserde bu çatışma etrafında her karakterin hikâyesine ayrı ayrı değinilerek bir “iç içe hikâye”ler oluşturulur. Eserde Neriman Hemşire’den Optik Oğuz’a her karakterin hikâyesi anlatılır. Bu çoğul hikâyelerin bütüncül hikâyesi olan Zafer Yahut Hiç’in sonu da Yeşilçam filmleri gibi acıklı bir sonla biter. Eserin sonunda Tepeköy’ün kötü adamı olan kaçakçı Kolsuz Recep ve çetesi; Oya Öğretmen, Komser Bulut ve Komser Bulut’un oğlu Kerem’i öldürür. Eserde yazar bazı sözcükleri günlük kullanımıyla yazıya geçirmiştir. “Komiser” kelimesi “komser”, “tren” kelimesi “tiren” vs. şeklinde kullanımlar mevcuttur. Bu kelimeler eserden alıntı yapılan metinlerde aynı şekliyle kullanılmıştır.

3.3.2. Hayat Güzeldir

Yirmi bir adet kısa hikâyeden oluşan kitap ilk kez 2011 yılında yayımlanmıştır. İlk hikâye “Sevinç”te simitçi iki çocuğun günlük yaşamı ve hayalleri, ikinci hikâye “Nöbetçi Âşık”ta bir karakolda nöbet tutan askerin nişanlısına olan özlemi ve teröristlerle girdiği mücadele, üçüncü hikâye “Çiçek Tefsiri”nde kanseri atlatan bir adamın sevinci ve oğlu ile yaşadığı çatışma, dördüncü hikâye “Profesyonel”de yaşlı bir adamın çocuklara topaç çevirmeyi öğretmesi, beşinci hikâye “Sırılsıklam”da bir berber çırağı ile bir tezgâhtar kızın aşkından kesit, altıncı hikâye “Karga”da kargaların genç bir kargaya uçmayı öğretmesi, yedinci hikâye “Paranın Yüğü”nde bir mirasın fakire fukaraya dağıtımı, sekizinci hikâye “Hayat Güzeldir”de trafik kazası geçiren birinin bir günü, dokuzuncu hikâye “Kötü Bülbül”de baba bülbül ile oğul bülbülün aşk acılarına son vermek için gül bahçesine saldırması, onuncu hikâye “Çiğdem Güzeli”nde bir çocuğun kırdı bulduğu bir sarı çiğdemle ilgili anıları, on birinci hikâye “Şafak Pembesi”nde kocasını kaybeden Saliha Hanım’ın oğlundan mektup beklemesi, on ikinci hikâye “Caney”de helva satan küçük bir çocuğun gözlemlenerek anlatımı, on üçüncü hikâye “Her Kuşun Bir Dalı Var”da iftiraya uğrayan kimsesiz Sırrı adlı ayakkabıcı çırağının şansının açılması, on dördüncü hikâye “Yara”da bir adamın babasına olan özlemi ve geçmiş günleri, on beşinci hikâye “Rüzgarın Oğlu”nda köylü bir simitçi çocuğun atlet olma macerası, on altıncı hikâye “Sebebimsin”de İbrahim adlı taşralı çekingen gencin Ayşe ile tanışması, on yedinci hikaye “Döne Döne”de nur yüzlü bir ihtiyarın yoksul bir kadına yardım edişi, on sekizinci hikaye “Karpuz”da iki fakir çocuğun karpuz yükleyerek para kazanması ve sonra kendi karpuz arabaları olsun diye hayal kurması, on dokuzuncu hikaye “Roman Havası”nda Roman bir kadının intihar girişimi, yirminci hikaye “Son İki Yaz”da ömrünün son iki yılını Ege’de bir köyde huzur içinde geçiren yaşlı bir bakkalın başından geçenler, yirmi birinci hikaye “Allah Bes!”te zor durumda olan bir adamın ortaokul arkadaşı sayesinde hayatının değişmesi anlatılmaktadır.

3.3.3. Sıradışı Bir Ödül Töreni

İlk yayım yılı 2013 olan eserde olaylar adı verilmeyen bir sahil kasabasında geçer. Zeytincilik, bağcılık ve balıkçılıkla geçim sağlayan bu kasabanın sahilleri kayalık olduğundan kasaba sahil turizmine elverişsizdir, bu yüzden kasaba civar kasabalara göre gelişmemiştir. Hikâyenin ana karakteri Nezaket adında bir genç kızdır. Nezaket Kutlu'nun diğer hikâyelerindeki kadın karakterler gibi güçlü bir kadın karakterdir. Bir terzi kızı olan Nezaket ailenin tek çocuğu olduğu için babası tarafından erkek çocuğu gibi yetiştirilmiştir. Nezaket daha lise yıllarında dönemin kültür bakanı karşısında yaptığı özgüven dolu konuşma ile herkesin dikkatini çeker, özellikle kasabanın kaymakamı kızın bu özgüvenine hayran kalır ve Nezaket'e âşık olur. Fakat bu aşk karşılıksız bir aşktır. Nezaket kaymakam karısı olmaktansa okumayı tercih eder ve Ankara'ya giderek yüksek eğitimini tamamlar. Kasabasına öğretmen olarak dönen Nezaket kasabayı geliştirmek için harekete geçer. Kasabanın kültürel değerlerini tüm ülkeye göstermek için bir sergi ve bir şenlik düzenler. Şenlikte kasabanın balıkçılarının sıklıkla avladığı deniz ürünlerinden ismini alan "Kafadanbacaklılar Derneği" öncülüğünde bir ödül töreni yapılacaktır. Ödül törenine "süper star" diye anılan meşhur bir şarkıcı, dönemin bakanı ve ödül verilecek çeşitli alanlarda meşhur bir sürü insan davet edilir. Şenlik için binlerce kişi kasabaya akın eder, Nezaket'in planladığı gibi bu şenlik kasabanın ekonomisini canlandırır. Ödül töreninin yapılacağı akşam süper star şarkısını söyleyip gider, bakan şenliğe gelmez, ödül verilen kişiler de öylesine seçildiği için ödül esnasında bir dizi absürt olaylar yaşanır. Eser Nezaket'in ödül töreni sonrası ahlak dışı manzarayı görüp ezan sesine doğru yürümesi ile son bulur.

3.3.4. Nur

İlk baskısı 2014 yılında yayımlanan eserde ömrünü İslam'a adamak isteyen Nur adlı karakterin hayatı konu edinir. Hikâye Sinan ile Nur'un bir camide tanışmasıyla başlar. Nur zengin ama parçalanmış bir ailenin tek kızıdır. Sinan ise İstanbul'da eski mahalle hayatının yaşandığı bir yerde mütevazı bir hayat yaşayan orta halli bir gençtir. İkisi de mimar olan Nur ile Sinan daha ilk görüşte birbirlerine âşık olurlar fakat bu aşk kavuşma ile sonuçlanmaz çünkü Nur'un içindeki gerçek aşk Allah aşkıdır. Hikâyenin en başında olaylar Sinan'ın ağzından anlatılır. Sonra Nur'un

hikâyesine geçilir. Annesi umursamaz bir kadın, babası işkolik bir adam olan Nur'u köy kökenli dindar babaannesi yetiştirir. Bu sebeple Nur'un içinde hep ömrünü Allah'a adama isteği vardır. Hikâye boyunca Nur gerçekten iman etmiş sayılmak için yolculuklara çıkar. Çeşitli şehirlerde çeşitli tekkelerde çeşitli şeyhlere bağlanmak ister fakat hiçbir yerde nasibini bulamaz. En son Karaman'da Virane Şeyhi Beşir Efendi'nin tarikatına katılır, bir kış boyunca tarikatta kalır. Burada insanların sevgisini kazanır ve “evliya kız” diye anılmaya başlar. Kış bitince İstanbul'a döner ve Sinan'ın böbrek hastası olan kardeşi Çiçek'e böbreğini vermeye karar verir. Nur sayesinde hak yolunu bulan babası da buna razı olur. Nur ameliyattan sonra ölür, bu ölüm “Nur nur oldu.” diye ifade edilir.

3.3.5. Tirende Bir Keman

İlk baskısı 2015 yılında yapılan eser yazarın diğer eserleri gibi Dergâh Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Şahıs kadrosu, mekanları ve hacmi ile uzun hikaye denilecek bu eser nostaljik bir hava taşır. Babası sarhoş bir müzisyen, annesi ise dindar bir kadın olan Kenan karakterinin hikâyesi ile başlayan eser; Kenan'ın babasının adını verdiği oğlu Sadullah'ın hikâyesi ile son bulur. Gazino kültürünü ve bu kültür çevresindeki insanların hikâyelerinden Anadolu'nun tren istasyonlarının bulunduğu taşra yerleşmelerine kadar geniş bir mekânda geçen eserin başlangıç yeri İstanbul'dur. Yakışıklı ve ünlü bir kemancı olan Kenan çalıştığı gazinoda gözü yükseklerde olan Semiramis ile karşılaşır. Semiramis'in annesi de eskinin ünlü şarkıcılarından fakat kariyerini yeterince ileri taşıyamamıştır, bu sebeple Semiramis'in çok ünlü olması için elinden geleni yapabilecek niteliktedir. Gazinonun sahibi İbrahim Bey Semiramis'i yetiştirmesi için çok iyi bir müzisyen olan Kenan'ı görevlendirir. Kenan ilk görüşte âşık olduğu Semiramis'i eğitmeye başlar. Eğitim esnasında Semiramis ve Kenan evlenirler. Bu evlilikten Sadullah doğar, Sadullah'a ailesi “Sado” diye seslenir. Sado bir yaşına gelince Semiramis'in eğitimi biter. Sahnelere hızlı bir giriş yapan Semiramis kısa sürede ünlü olup Kenan'ı ve oğlu Sado'yu ihmal etmeye başlar. En sonunda patronu İbrahim Bey ile yasak aşk yaşadığı ortaya çıkan Semiramis evi terk eder. Karısının terk etmesi sonrasında annesinin de ölmesi eklenince bu acıya daha fazla dayanamayan Kenan, oğlu Sado'yu da alıp önce İzmir'e gider. İzmir'deki gazinolarda fazla tutunamayan Kenan

oradan Mersin'e geçer. Mersin'deki sefaletten sonra baba-oğul Adana'ya giderler. Adana macerasında sonra adı verilmeyen "küçük bir kasabaya" yerleşirler. Kenan bu esnada kasabadaki eski bir meyhanede çalmaya başlar, bu iş pek tutulmayınca oğlunu ev sahiplerine emanet edip trenlerde kemancılık yapar. Sado büyüyünce babasıyla birlikte trende çalmaya başlar. Bir gün Kenan trende tartıştığı kişiler tarafından öldürölüp trenden atılır. Henüz küçük yaşta olan Sado da bu manzaraya şahit olur. Bu olaydan sonra Sado'nun eğitim hayatı biter. Babası gibi keman çalmaya başlayan Sado bir gün bir düğünde Şefika ile karşılaşır. Şefika dayısının istismarına uğramış çekingen bir kızdır, yaşadıklarından ötürü insan içine çıkmaya utanır. Sado Şefika'nın peşini bırakmaz ve evlenirler. Ne var ki mutlu günler uzun sürmez, Şefika kasabanın pis işleri ile uğraşan serserisi Kömür İbo tarafından kaçırlır. Sado bir mecnun gibi eşinin izini sürer. Birçok yer gezen bu esnada da müzisyenlik yapan Sado bir ara Adana gazinolarında annesi Semiramis ile karşılaşır. Sado Semiramis'i tanımaz fakat şaşalı günlerinden sonra Adana gazinolarına kadar düşen Semiramis Kenan'a benzeyen oğlunu hemen tanır fakat çekindiğinden Sado'ya onun annesi olduğunu demez. Şefika'yı bulmak üzere tekrar yollara düşen Sado bir gün trende Şefika'nın sesini duyar. Hemen sesin geldiği kompartımana giden Sado Şefika'nın burada şarkı söylediğini görür. Şefika'nın şarkı söylediği kompartımandaki adamlar Sado'yu vurmaya kalkışır. Şefika Sado'nun önüne atılır ve kendi vurulur. Adamlar bunun üzerine kış günü her ikisini de trenden dışarı atar. Eserde yazar "tren" kelimesini "tiren" yazımıyla kullanmayı tercih etmiştir.

3.3.6. Hesap Günü

Dergâh Yayınlarından 2015 yılında ilk basımı yapılan eser öldükten sonra musalla taşında yatan Bedir'in hayat hikâyesinin konu edinir. Bir paşa torunu olan Bedir ailenin tek çocuğu olarak dededen kalma bir konakta doğar. Babası bir mirasyedi olsa da annesinden kalan mallarla kolejlerde okur ve rahat bir yaşam sürer. Eğitim için yurt dışına giden Bedir dönüşte bir şirketle çalışır, tam zengin olma hayali kurarken iş arkadaşları tarafından dolandırılır. Sonra hayata küsüp annesinin dükkânlarından birinde şekercilik yapmaya başlar. Esnaflık Bedir'in ihmal ettiği ibadetlerini yapması için güzel bir fırsattır. Diğer esnaflarla güzel bir ortam kurup manevi olarak da huzura kavuşan Bedir'in bu yoldaki yol arkadaşı çocukluktan

tanıdığı Enver'dir. Babadan kalan kasap dükkânını işleten Enver dindar bir kişidir. Enver Bedir'i de kendi tekkesine götürmek için çabalar lakin Bedir tam bu esnada esnaflığı bırakarak büyük bir holdingde güzel bir pozisyonda çalışmaya başlar. Holdingde iş arkadaşının birden ölmesi üzerine yaşamı sorgulamaya başlayan Bedir esnaf ortamına dönmek istese de yapamaz. Bu esnada bürokrat olarak göreve başlar. Annesinin vasiyeti üzerine çocukluk arkadaşı Asuman ile evlenen Bedir'in bu evlilikten Süha ve Eda adında iki çocuğu olur. Lakin Bedir'in iki çocuğu da serbest bir şekilde yetiştikleri için umursamaz, macera peşinde koşan anne baba ne bilmeyen bireylerdir. Bedir birkaç birikimini çocukları sağlam bir işe kavuşsun diye harcar fakat çocukların çalışmak gibi bir kaygısı yoktur. Bedir en son bakanlıktaki işinden emekli olarak huzur bulduğu tek yer olan şekerçi dükkânına geri döner. Bir süre sonra Bedir bunama sonucu hafızasını kaybeder, birkaç ay içinde de ölür. Bedir'in cenazesinde herkes dünyalık telaşlar peşindedir, çocukları da babalarının cenazesine gelmezler. Bedir'in naşını dünyada güvendiği tek insan olan Enver sırtlar.

3.3.7. İyiler Ölmez

Ekim 2016'da yazarın diğer eserleri gibi Dergâh Yayınları tarafından yayımlanan eser beş bölümden oluşmaktadır. Bu beş bölümün dördü eserin ana karakteri olan "Sıtkı", "Civan", "Fotoğrafçı Sarhoş Mustafa", "Doktor" adları ile adlandırılmıştır, beşinci ve son bölüm bu dörtlüye ölümlemlerinden sonra halk tarafından verilen "Dörtler Makamı" adı ile adlandırılmıştır. Eserde olaylar Anadolu'nun küçük bir şehrinde geçer. İlk bölüm "Sıtkı"da resim yeteneği olan Sıtkı'nın çocukluğu, resme olan yeteneğine rağmen harcanıp gidişi, karşılıksız aşkı, çektiği ıstıraplar ve nihayetinde tüm dertlerinden uzaklaşmak için bu küçük Anadolu şehrine gelişi ve çevresi ile kaynaşması konu edinir. İkinci bölüm "Civan"da annesi ve babası kendisini bebekken terk etmiş bu yüzden hamam külhanında yaşayan teyzesi tarafından yetiştirilmiş biraz saf ama bir o kadar da iyi niyetli Civan'ın hayatı konu edinir. Civan'ın âşık oluşu, parası olmadığı için sevdiği ile evlenemeyişi, herkes Civan'ın saflığı ile dalga geçerken Sıtkı'nın Civan'a arka çıkışı akabinde Civan'ın iyi bir marangoz oluşu ve insanlara yaptığı iyilikler bu bölümde işlenir. Üçüncü bölüm "Fotoğrafçı Sarhoş Mustafa"da küçükken önce öksüz sonra yetim kalan, babasından kalan fotoğrafçı dükkânında yatıp kalkan Mustafa'nın hikâyesi temel alınır. Annesini üç yaşındayken babasını da yedi yaşındayken kaybeden Mustafa bu eksikliği içki ile

gidermeye çalışır. Sarhoş da olsa Mustafa iyi niyetli ve yardımsever birisidir. Fotoğrafçı Mustafa; Kahveci Hacı Kadir, Civan, Sıtkı ve Doktor ile birlikte bir dernek kurarak babasından kalan bir binayı hastanede yatan hastası olan hasta yakınları için tahsis eder ve çaresiz insanlara arkadaşları ile birlikte yardım eder. Dördüncü bölüm “Doktor”da zengin bir ailenin oğlu olan Atalay’ın hayat hikâyesi ve yardımseverliği konu edinir. Babası hırslı bir iş adamı olan Atalay’ın annesi dindar bir kadındır. Atalay annesi sayesinde dinine bağlı bir birey olarak yetişir ve babasının tüm müdahalelerine rağmen iş adamı olmayı değil insanlara yardım etmek için doktor olmayı seçer. Nişanlısının ihaneti sonrası İstanbul’u terk edip eserde bahsedilen küçük Anadolu şehrine taşınır. Burada yardımseverliği ve ilmi ile çokça sevilir. Son bölüm “Dörtler Makamı”nda hastanenin bahçesine meyve ağacı dikmek için yola çıkan Sıtkı, Civan, Mustafa ve Doktor Atalay’ın yolda kaza geçirip ölümü ve sonrasında olanlar konu edinilir. Kahveci Kadir kaza sonrası arkadaşlarını “gelen geçen bir Fatiha okur” amacıyla yol kenarına defneder. Yardımseverlikleri ile bilinen bu dörtlünün mezarları zamanla ziyaretçi akınına uğrar. Ziyaretçilerden biri gördüğü bir rüya sonrası bu mezarların üstüne bir türbe yaptırır. İyilikleri ile nam salan bu dörtlü ölümleri sonrası “Dörtler Makamı” adıyla efsaneleşirler.

3.3.8. Tarla Kuşunun Sesi

İlk basımı Ekim 2017’de Dergâh Yayınlarından yapılan eser birbiri ile ilişkili iki büyük hikâyeden oluşmaktadır. Eser II. Abdülhamit döneminden Cumhuriyet yıllarına uzanan siyasal dönemin değerlendirildiği bir kısa Türkiye tarihidir. Eserde bir “anlatıcı” gurubu mevcuttur. Bu anlatıcılar bir kahvehanede toplanmış birkaç arkadaş, meddah gibi Molla Murat’ın ve torunu Hamit’in başından geçen olayları birbirlerine anlatırlar. Bu anlatım içerisinde olaylar kahvehane ahalisi tarafından “destan” olarak adlandırılır. Anlatı “Molla Murat’ın Zuhuru” başlığı ile başlar. Murat yetim bir Yörük delikanlısıdır. Bir gün kasabada bey kızı Saliha ile karşılaşır, iki genç birbirlerine âşık olup evlenirler. Evlilik sonrası Murat askere gider, okuma yazma bilmeyen Murat askerde iyi bir eğitime tabi tutulup “Molla” unvanını alır. Bu esnada Saliha yayla hayatına dayanamayıp babasının yanına bey konağına geri döner. Asker dönüşü Murat Saliha’yı annesinin yanında göremeyince içi yana yana boşanır ve kendi geleneklerine uygun Yörük kızı Gülhanım ile evlenir, bu evlilikten üç oğlu olur. Murat bir süre sonra kabına sığmaz ve Çamaltı denen yerde yeni bir

köy kurar. Yörükler sıra ile gelip bu köye yerleşir. Murat ileride kasaba olacak bu köyde bir bey konağı, bir değirmen ve öğrenciler için bir medrese kurar. Medresenin başına “Titiz Hoca” adı ile bilinen ilim sahibi bir hocayı geçirir. Zaman geçer, Murat’ın büyük oğlu Mustafa Binnaz ile evlenir. Bir süre sonra Çanakkale Savaşı başlar, Murat’ın üç oğlu da bu savaşa katılır fakat üçü de cephede şehit olur. Murat bu acıyı oğlu Mustafa askere gittikten bir süre sonra doğan Hamit ile bastırır. Murat II. Abdülhamid’i çok sevdiği için torununa Hamit ismi koymuştur. Hamit doğduktan bir süre sonra annesini Binnaz vefat eder, Hamit’e dedesi Murat ve babaannesi Gülhanım bakarlar. Bir süre sonra Kurtuluş Savaşı başlar, Murat ve ahali Yunan’a karşı birlik olur ve hep beraber artık kasaba olan Çamaltı’nı düşmana karşı savunurlar. Cumhuriyet kurulur, Hamit askere gider ve dönüşte evlenir. Hamit’in dört çocuğu olur: Yusuf, Ziya, Ayşe, Sefa. Eserde bu kısımdan sonra “Kayıp Tarih” adı ile ikinci bölüm başlar. Bu bölümde Hamit artık yaşlı bir bireydir, dededen kalma konakta zamana karşı direnmektedir. Hamit çocukları Ziya ve Sefa konusunda hayal kırıklığına uğramıştır. Zamanın getirdikleri Hamit’in bu iki çocuğunu içine çekmiş Ziya paragöz ve vicdansız biri Sefa da başıboş bir delikanlı olmuştur. Eski Yörük âdeti Murat’ın elleriyle kurduğu ve artık turistik bir yer olan “Çamaltı”nda artık geçmiş bir anı olarak kalmıştır. Hamit’in büyük oğlu Yusuf’un tek çocuğu Cemil engelli bir gençtir ve Yusuf sadece onunla ilgilenmektedir. Ziya para için babasını öldürecek kadar gözü dönmüş vaziyettedir fakat en sonunda bir yangında kendisi ölür. Zamanın rehavetine kapılan Sefa da hiçbir işte tutunamaz, en son sevdiği kız da onu terk edince terk-i diyar edip kasabadan ayrılır. Hamit’in tek varlığı, gelecek vaat eden tek torunu Ömer’dir. Cumhuriyet sonrası kayıp neslin Ömer sayesinde kurtulacağı mesajı ile hikâye sona erer.

3.3.9. Sevincini Bulmak

Yazarın son hikâye kitabı olan “Sevincini Bulmak”ın ilk basımı Eylül 2018’de Dergâh Yayınlarından çıkmıştır. Eserde Elif ve Suna olmak üzere iki ana karakter vardır. Başlarda Elif üzerinde yoğunlaşan eser sonraları Suna’nın maneviyat yolculuğu ile devam eder. Annesini küçük yaşta kaybeden Elif hırslı ve mücadeleci bir kişiliktir. Erkek gibi yetişen Elif esnaf babasının yanında hayatı öğrenir. Elif lisede Suna ile tanışır bu tanışıklık uzun süre sürecektir sıkı bir dostluğa dönüşür.

Üniversitede Suna edebiyat fakültesini, Elif de sanat tarihini kazanır. Üniversite yıllarında Elif başörtüsü gibi özgürlükler için mücadele eden “mücahit” lakaplı Serdar ile tanışır. Elif Serdar’ın etkisiyle başörtüsü takar, okulu bırakır ve hayatını yardımseverliğe adar. Elif’in bu evlilikten “Nilüfer” adlı bir kızı olur. Suna ise Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine uzmanlaşıp doçent olur. Elif’in mutlu evliliği Serdar’ın müteahhit olup ufkunun değişmesi ve akabinde onu aldatması ile son bulur. Gururundan taviz vermeyen Elif Serdar’ı hemen boşar ve hayat yolculuğuna kızı Nilüfer ve arkadaşları Suna ve kendisi gibi aldatılmış bir kadın olan Nilgün ile devam eder. Ömrünü akademisyenliğe adayan Suna ise hayata biraz geç kalmış bir karakterdir. Üsküdar Fıstıkağacı’nda ninesi Kevser, emekli öğretmen annesi Lamia ve eczacı ablası Sevim ile yaşayan Suna’nın hayatında aşka yer yoktur. Bir toplantıda ünlü psikiyatrist Ali Balkan ile tanışan Suna, Ali’nin ilgisi ile birdenbire hayatını değiştirme kararı alır. Ali Balkan büyük ve önemli bir ailenin çapkın hovarda oğludur ve durulma niyetindedir. Ali bu niyeti Suna ile gerçekleştirmek ister. Birlikte İstanbul’un kutsal mekânlarında gezintiler yapan ikili bir süre sonra evlenirler. Başlarda mutlu mesut giden evlilik Ali’nin beş vakit namazı ve dini yaşamı hayatına uygulayamaması ile sarsılır. Bir süre sonra Ali evi terk eder ve Suna’nın kulağına Ali’nin bir sunucu ile onu aldattığı duyumları gelir. Suna Ali ile birlikte çıktıkları yolda yapayalnız kalır. İş hayatında da birtakım olumsuzluklarla karşılaşan Suna artık daha fazla dayanamaz ve İstanbul’u terk ederek bir köye yerleşir. Köy yaşantısına zamanla uyum sağlayan Suna ailesini ve arkadaşlarını özlese de köyde ibadetini tamamen yerine getirdiği, Müslüman yaşantısını layığı ile yaşadığı için huzur içindedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA KUTLU'NUN 2010-2018 YILLARI ARASINDAKİ HİKÂYELERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI

Halk kavramı için Türkçe Sözlükte (2011: 1133), “aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğuna verilen insan topluluğu; aynı soydan gelen, ayrı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan topluluğu; bir ülke içerisinde yaşayan değişik soylardan insan topluluklarının her biri; belli bir bölgede veya çevrede yaşayanların bütünü, ahali; bir ülkedeki yurttaşların bütünü, kamu” şeklinde tanımlar yapılmıştır.

Halk edebiyatı; âşık edebiyatı ürünleri, eski Türk destanları, mit, efsane, masal, fıkra, bilmece, türkü gibi edebi değeri ve belirli bir formatı bulunan ferdi veya anonimleşmiş, geleneksel sözlü veya yazılı ürünleri kendine özgü metot ve yöntemlerle derleyen, sınıflandıran, inceleyen, yorumlayan ve sonuçlar çıkaran bir bilim dalı şeklinde değerlendirilir (Aslan, 2017: 1-2).

Halk edebiyatı ürünleri genellikle ferdin malı olmaktan çok toplumun mahsülüdür. Bu mahsuller halkın zevk ve düşüncelerine tercüman olmuştur. Bugün halk edebiyatı sayılan ürünler vezin ve kafiye gibi unsurlar bakımından neredeyse tamamen ilk ürünlerin tekniğine ve geleneğine sadık kalmıştır. Ara ara divan edebiyatının dilinden, şeklinden ve mecaz unsurlarından faydalanan halk edebiyatında musiki yani saz eserlerin bünyesinde yer almıştır. Halk edebiyatı ürünleri genellikle eğitim görmemiş köy, kasaba, şehir insanları ile bu insanların yeniçeri ve tekke muhitleri gibi yine halktan ayrılmamış zümreler arasında tarihi seyir içinde İslam dini, tasavvuf ve buna bağlı tarikatlar, divan edebiyatı ve her türlü hayat hadiseleri arasında dil, üslup, zevk ve ülkü değişikliğine uğramış ürünlerdir (Elçin, 2004: 3-4).

Mustafa Kutlu hikâyelerinin konularını halktan seçtiği için eserlerinde halk edebiyatı örneklerine sıkça yer vermiştir (Bolat, 2007: 19). Bu çalışmada bu örnekler anonim edebiyat (manzum ve mensur ürünler ve kalıp sözler), âşık edebiyatı, tekke/ tasavvuf edebiyatı ve seyirlik oyunlar başlıklarında incelenmiştir.

4.1. Anonim Halk Edebiyatı

Anonim halk edebiyatı ilk söyleyeni unutulmuş, ağızdan ağza aktarılma suretiyle halka mal olmuş edebiyat ürünlerinin adıdır. Bu edebiyatın en önemli özelliği sözlü oluşudur. Anonim edebiyatta şiirle musiki iç içe bir şekilde tarihi süreçte birbirini tamamlamıştır (Köprülü, 1981: 12).

Anonim halk edebiyatının ilk ortaya çıkışında bir kişi veya birden çok kişi etkiliyse de bu kişilikler zamanla silinmiştir. Böylelikle bu ürünler tamamen anonim hale gelmiştir. Bu edebiyatın ürünleri sözlü ürünlerdir ve nesilden nesle geçerek varlığını devam ettirir. Ürünler zamanla dil ve anlatım bakımından değişikliklere uğrarlar (Güleç, 2002: 19).

Halkın ortak malı olan ve kim tarafından söylendiği belli olmayan ürünlerin oluşturduğu anonim halk edebiyatının en önemli özelliği sözlü oluşudur. Bu sözlü ürünler daha sonraları yazıya geçirilmiştir. Bu ürünler halkın acısını, neşesini, dünya görüşünü vs. yansıtır. Orijinal, akıcı ve sade oldukları için yüzyıllar boyu canlı olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir (Kaya, 2014: 75).

Anonim ürünler İslamiyet öncesinden yazıya aktarılan ilk ürünlerden günümüzde yaşamaya devam eden ürünlerle birlikte Türk edebiyatı ve halk bilimi disiplini içinde tarihsel sürekliliğe sahip olan önemli ürünlerdir (Oğuz ve diğerleri, 2007: 125).

Bu çalışmada anonim eserler manzum ve mensur ürünler başlıklarında sınıflandırılmıştır:

4.1.1. Manzum Ürünler

4.1.1.1. Ağıt

Ağıtlar, genellikle ölüm veya acı duyulan bir hadise karşısında insanların dertlerini, üzüntülerini, acılarını manzum olarak, belirli bir ritme dayanarak ifade etmeleri esasına dayanan ürünlerdir (Şimşek, 1991: 55).

Ağıt türünü Güzel ve Torun (2007: 162) , “Halk şiirinde ölen bir kimsenin ardından söylenen, onun meziyetlerini belirten ölümünden duyulan üzüntüleri dile getiren şiirdir. Divan edebiyatındaki mersiyeler durumundadır. Bunların

menşeyini eski Türklerdeki ölenin ardından ayin yapmak âdetine, yani ‘yuğ törenlerine’ kadar götürebiliriz.” şeklinde açıklamıştır.

Ağıtlar Türk toplumunda çok eski bir geçmişe sahiptirler. Eski Türk törenlerinden “yuğ” adlı cenaze törenlerinde “sagu” adı verilen ağıt özellikli şiirler söylenirdi (Artun, 2017: 122).

Değişik yörelerde özel hallere ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre türkü kelimesinin yerine şarkı, deyiş, ninni, ağıt adları da kullanılabilir. (Boratav, 1992: 150). Türkü ezgi ile söylenen pek çok manzumeyi içine almaktadır. Bu açıdan türkü terimi kapsamına bazen ağıtlar ve ninniler girebilmektedir (Oğuz ve diğerleri, 2007:191). Türkü ile ağıt arasındaki bu geçişkenlik iki türün ayrımını zorlaştırmıştır.

Mustafa Kutlu bu türü 2010-2018 yılları arasındaki hikâyelerinde tür olarak türkü fakat içerik olarak ağıt sayılabilen unsurlara rastlanmıştır. Bu unsurlar hem türkü hem de ağıt başlıklarında değerlendirilmiştir. Ağıt unsuru ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

“Gideceğim gurbet eldir

Ya gelinir ya gelinmez” (TBK: 54)

“Tabutumda örtmesinler yüzümü

Hasret ölsem yummasınlar gözümü

Sağ yanıma bir pencere koysunlar

Nazlı yar çekerken görem yüzün

Kurban olam gözlerinin içine

Ayrı düştüm o gidiyor gücüme

Elâ gözlerini sevdiğim ağam

Sığmadın mı bir Eğin’in içine” (TBK: 98)

4.1.1.2. Mani

Maniler en bilinen biçimde yedili hece ölçüsüyle yazılan ve “aaxa” biçiminde kafiye şeması oluşturan halk edebiyatına ait nazım şeklidir. Manilerde genellikle tek dörtlük içinde anlam bütünlüğü olur. İlk iki dizede asıl bölüm olan son iki dizeye hazırlık yapılır (Oğuz ve diğerleri, 2007: 189).

Maniler; düz mani ve kesik mani olmak üzere ikiye ayrılır. Düz manide 7’şer heceli dört adet mısra vardır. Kesik manilerde ilk mısra 7’den azdır. Maniler genellikle kadınlar tarafından söylenir. Mani için “mani yakmak, mani düzenlemek ve mani atmak” deyimleri de kullanılabilir (Güzel ve Torun, 2007: 153-155).

Maniler az sözle çok anlamın ifade edildiği türlerdir, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenebilirler. Maniler 7 heceli müstakil dörtlükten oluşan anonim şiirlerdir (Kaya, 2014: 511).

Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 yılları arasındaki hikâyelerinde mani unsuru ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

“Kızlar şarkılardan fal tutar, cikletlerden çıkan **mânileri** saklarlardı.” (TBK: 8)

“Giderken demek biraz yüzün düşmüş ki, elveda havasının hüznünü dağıtmak için bir **mani** okudu:

Değirmen üstü şakşak

Küsülüysük barışmak

Aramızda dağlar var

Telefonla konuşak” (SB: 285)

4.1.1.3. Ninni

Ninniler özellikle kadınlar tarafından özel bir nağme ile söylenen, ağlayan çocuğu susturma veya uyutmak amacı taşıyan ve sonunda klişe sözler bulunan, (EEeee.....Uyu yavrum uyu. Ninni yavrum ninni, hu hu ha... vs.) bazen bir bazen de daha fazla bent/dörtlüklerden meydana gelen manzumelerdir (Şimşek, 1989: 18).

Ninnilerin ilk söyleyenleri ve bestecileri kadınlardır. Ninninin özünde bir annenin çocuğuna sevgisi vardır. Ninniler çocuğun uzun ömürlü olması, nasibinin bol olması, hastalıklardan korunması, bebeğin ağlamaması, uslu olması, çabuk büyümesi, mutlu olması gibi dilekleri de içerir. Ninniler doğaçlama söyleyişlerdir (Yardımcı, 1993: 50).

Çalışmaya konu olan eserlerde ninni ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

*“Günler böyle gidedursun, anamın diline bir ezgi yapıştı. Türkü müdür, **ninni** midir bilemem. Ancak o kadar dinlemişim ki, tâ o zamandan aklımda kalmış.*

Aktır kızımın allığı

Öter dağların kekliği

Anasının inci ipliği.” (N: 33)

*“Onu koynuna alıyor, ona masallar, **ninniler** söylüyordu.” (N: 63)*

4.1.1.4. Tekerleme

Çeşitli ses taklitlerinden, ölçü veya kafiyeden, ikilemeler ve tekrarlardan yararlanarak oluşturulan söz kümelerine tekerleme denir. Tekerlemeler genellikle çocukları eğlendirmek amaçlı kullanılır. Tekerlemeler masal, oyun ve tören tekerlemeleri olarak sınıflandırılabilir (Karataş, 2004: 416).

Tekerlemeler vezin, kafiye, seci ve aliterasyonlardan istifade ederek, hislerin, fikirlerin, hal ve hayallerin abartma, tuhaflık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlarla ortaya koyduğu bir kısmı ezgili olan basmakalıp sözlerin genel adıdır (Kaya, 2014: 761).

Tekerlemeler genellikle çocuk geleneklerinde yer alırlar. Tekerlemelerin konu ve yapılarındaki çocuksu yaklaşım bu durumun örneğidir. Bunlarla birlikte âşıkların türkülerinde, masallarda ve tekerleme diye adlandırılan güldürücü konuşmalarda büyüklerin de tekerlemeye başvurdukları görülür (Boratav, 1992: 134).

Çalışmaya konu olan eserlerde tekerleme ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

*“Sonunda ‘**ya şundadır, ya bunda**’ yapıp birini seçiyor.” (HG: 8)*

“Bir de eski alfabemizde –hani ressam Ramiz’in resimleri ile süslüdür- olan bir tekerlemeyi hatırladım. Siz de bileceksiniz.

Karga karga gak dedi

Çık şu dala bak dedi

Çıktım baktım o dala

Bu karga ne budala” (HG: 40)

4.1.1.5. Türkü

Türkü türü sözlü gelenekte ezgi ile söylenen halk şiirlerinin hepsini kapsamaktadır. Buna âşıkların söyledikleri koşma, semai gibi türler de dâhil edilebilir. Değişik yörelerde özel hallere ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre türkü kelimesinin yerine şarkı, deyiş, ninni, ağıt adları da kullanılabilir. Esasında türkü düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere değişikliklere uğrayabilen ve her zaman bir ezgisi olan türdür (Boratav, 1992: 150).

Türkünün ezgi ile söylenen pek çok manzumeyi içine alması açısından türkü terimi kapsamına bazen ağıtlar ve ninniler girebilmektedir (Oğuz ve diğerleri, 2007:191).

Her türe türkü demek bazı mecmualarda divan şiirine ait ürünlerin de türkü olarak adlandırılmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden türküyü sınırlandırmak gerekir. Söz gelimi cenaze ortamlarında söylenen ağıtlar, bebeğe söylenen ninniler söylendiği ortamdan uzaklaşıp bir özellik kazandığı an türkü olarak değerlendirilmelidir (Güzel ve Torun, 2007: 156).

Türküler şekil yönünden kıtalar biçiminde duraklı veya duraksız, 7-15 heceli kalıplarla yazılmaktadır. Genellikle iki bölümden oluşurlar. Birinci bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu “bent” adı verilen ana bölüm, ikinci bölüm ise her bendin sonunda tekrarlanan “nakarat” bölümüdür. Nakarat bölümleri “bağlama” veya “kavuştak” diye adlandırılırlar. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyeleşirler (Artun, 2017: 109).

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde Anadolu ve Anadolu insanı çokça yer aldığından türkölere sıkça rastlanmaktadır. Yazarın araştırmaya dâhil edilen eserlerinde türköl ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

*“Onlar çıkarken meyhaneci hala aynı **türkölü** çalıyordu:*

Arabaya sen bin

Faytona ben

Anasını sen al

***Kızını da ben”** (HG: 58)*

*“Çocuk helvayı garantilediğini anlayınca **türköl** başlıyor...*

Caney, caney, caney...

***İşte meydan ey...**” (HG: 79)*

*“...yahut oracıkta **Madımak türkölünü** söyleyerek oynayacak.” (HG: 104)*

*“**Halk türköl** ve mahalli sanatçılar açısından düş kırıklığına uğradı. Bakan para dağıtıyormuş diye bağlanmasını kapalı karşısına dikiliyordu. Çoğu usta malı satıyor, piyasa **türköl**lerini çıkırıyor, çoğu kafiye nedir bilmiyordu. Âşıklık ölmüştü. Bakanın canı çok sıkılmıştı. Bir dağ köyünden bir yaşlı adam getirmişler, üç telli sazı kesilmiş sesi ile bir kaç **türköl** söylemiş kimseyi tatmin edememişti.” (SBÖT: 31).*

*“...ikinci bölümde İstanbul **türköl** seslendirilecekti.(...) Ardından İstanbul **türköl**.” (SBÖT: 72)*

*“... dayanamayıp oynayacakları bir '**Kesik Çayır**' patlattı.*

Kesik çayır biçilir mi?

***Sular soğuk içilir mi?”** (SBÖT: 121)*

*“Üçüncü, dördüncü kadehler de boşalınca şarkılar, **türköl** gırla gitmeye başladı.” (SBÖT: 148)*

*“**Seher vakti burada kimler ağlamış / Çimenler üstünde gözyaşları var**” (N: 114)*

“... az önce saz heyetinin çaldı ve çatlak sesli solistin söylediği '**Dürriyemin güğümleri kalaylı**' **türküsünü** alkışlarla dinleyen, hatta dayanamayıp kalkarak iki göbek atan seyirciler...” (N: 171)

“Bir **türkü** mırıldanmaya başladı:

'Gideceğim gurbet eldir

Ya gelinir ya gelinmez'” (TBK: 54)

“-Evet siz ne okursunuz, **türkü** falan? -Hayır. Benimki Klasik Türk Müziği. **Türkü** bilmem ben” (TBK: 74)

“Adını '**Bahar Gazinosu**' koydular. Dolup taşı. İstanbul'dan **türkü**cü bile getirdiler.” (TBK: 77)

“Bu arada Kenan repertuarı hazırladı. **Türkülerin** dışında kendinin de iştirak edeceği '**Adalardan bir yar gelir bizlere**', '**Erkilet güzeli bağlar bozuyor**' vb. gibi hareketli parçaları da koydu” (TBK: 82)

“Ben **türkü** bilmem Zeynel Bey, o fasıl size ait.” (TBK: 82) (“**türkü**” unsurunun sadece “**türkü**” kelimesi olarak kullanımı için ayr. bkz. 104, 120, 139, 151)

“Arada bir **türkü**: '**Fincanı taştan oyarlar**'.” (TBK: 87)

“Bir dertli **uzun hava** çekilir. Mesela: '**Erzurum'un dağları kar ile boran**' Ardından bir oynak hava bağlanır. '**Bu dere kumlu dere**'” (TBK: 88)

“**Türkü** istiyorlardı, o da **türkü** bilmiyordu. **İstanbul türküler**yle idare ettiler.” (TBK: 90)

“Bilhassa erini gurbete gönderip bir daha haber alamayan gelinlerin yürek yakan **türküleri** yankılanır bağda, bostanda, dağlarda, boz-bulanık akan dere boylarında. Bunların en dokunaklı olanları asırlarca gurbet acısı çekmiş **Eğin (Kemaliye) türküleridir**. Birkaçını buraya kaydedeyim de '**Bizim romanımız türkülerimizdir**' diyen Tanpınar'a hak verelim.

'Şu karşiki karlı dağlar var olsun

Selâmı gelmeyen ağıam sağ olsun

*Senden bana selâm gelmek âr ise
Benden sana çok çok selamlar olsun '*

*'Tabutumda örtmesinler yüzümü
Hasret ölsem yummasınlar gözümü
Sağ yanıma bir pencere koysunlar
Nazlı yâr geçerken görem yüzünü'*

*'Kurban olam gözlerinin içine
Ayrı düştüm o gidiyor gücüme
Elâ gözlerini sevdiğim ağam
Sığmadın mı bir Eğin'in içine'' (TBK: 97-98)*

*“Müzik sınıfı eğlenceli oluyordu; şarkılar, **türküler** falan.” (İÖ: 20) (“türkü”
unsurunun kelime olarak kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 54, 55, 73, 115)*

*“İçine sığmayan nefesini **türküye** yükleyip adeta patladı.*

*'Yine şafak söktü sunam uyanmaz
Hasret çeken gönül derde dayanmaz'' (İÖ: 55)*

*“Ne diyor **türkü**: 'Zenginimiz bedel verir / Askerimiz fakirdendir'.” (İÖ: 91)*

*“Herif bir yandan içiyor, bir yandan dertli dertli okuyor, bir yandan
çalışıyormuş:*

*Ankara'da yedim taze meyvayı
Boşa çiğnemişim yalan dünyayı” (İÖ: 103)*

*“- Biraksam bu şerefsiz hakkımda destan düzecek **türkü** yakacak.*

*- Yakıldı hem de nasıl. Molla Murat mevzerine dayandı / Çamaltı'nın suyu
kana boyandı.*

(...) -Evet o **türkü** var. Doğru. Ama benim için değil. Sarı Efe için '**Sarı Efe mavzerine dayandı**' diye söylenir." (TKS: 14)

"Bu halin neticesi at üstünde dikildi ve bir **Köroğlu türküsü** patlattı." (TKS: 75)

"Tutamaz kendini bir **türkü** patlatır.

Bugün ayın ışığı

Elinde bal kaşığı

Yine nerden geliyon da

Mahlenin yakıştığını

Sen nerdesin nerdesin

Kaldır camın perdesini

Diyeceğim çok amma da

Pek kalabalık yerdesin

Sesi güzeldir. Kadınlar **türkü** ister, şarkı ister, hiç nazlanmaz söyler." (TKS: 166)

"Hatta **türküsü** varmış bunun: 'Erik dalı gevrek olur basmaya gelmez' diye." (SB: 83)

"Babam saz çalardı. **Sivas türküleri** söylerdi. Hatta beraber söyledik: '**Sarardım ben sarardım / Senin için sarardım / Baş yastıkta göz yolda / Her gelene sorardım; Açtımla şu Sivas'ın gül yaprağı / Çekti bizi bu yerlerin toprağı**'" (SB: 83)

"Ardından şu **türkü**. '**Yine şafak söktü Sunam uyanmaz / Hasret çeken gönül derde dayanmaz**'. " (SB: 86)

"Mutfağa doğru giderken bırakın bizi, kendini şaşırtan bir **türkü** patlattı: '**Ben atımı nallatırım / Okka da nalinen amman ey!**'" (SB: 216)

“*Şu Metris’in önü bir uzun alan / Bir tek seni sevdim gerisi yalan*” (SB: 244)

“*Hem yemiş hem 'Aşlamayı taşlama' türküsünü söylemiştik.*” (SB: 264)

“Tirende Bir Keman” adlı eserde türkülerin ritimleri söz konusu edilerek türkü unsurundan dolayı olarak bahsedildiği tespit edilmiştir.

“*Bizim müziğimiz böyledir. Tıpkı hayat gibi. Madolyonun bir yüzü keder, öteki yüzü neşe. Halk müziği de böyledir. Bir dertli uzun hava çekilir. Mesela:*

‘Erzurum dağları kar ile boran’

Ardından bir oynak hava bağlanır.

‘Bu dere kumlu dere’” (TBK/88)

4.1.2. Mensur Ürünler

4.1.2.1. Efsane

Efsaneler gerçek veya hayal olduğu belli olmayan bir şahıs hakkında anlatılan hikâyelerdir (Sakaoğlu, 2009: 21). Bu hikâyeler halkın geneli tarafından gerçek olarak algılanır.

“Efsaneler olayların mazinin derinliklerinden süzülerek günümüze ulaşmış şeklidir.” (Brudnıy ve Eşmambetov, 2017: 9).

“Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır. Hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Bir destan parçası karmaşık ve uzun soluklu anlatı bütününden kopuk kendine özgü üslup niteliklerini sanatlık süslemeleri yitirince sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur.” (Boratav 1992: 98-99).

Mustafa Kutlu’nun araştırılan eserlerinde efsane unsuru ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

Eserlerde efsane unsuru bazen sadece “efsane” kelimesinin kullanımı ile anlatı içerisinde yer almıştır.

“Küp ile altın bulduğunu söyleyenler de var bugüne kadar elini hiçbir şey geçmediğini söyleyenler de. Efsane gibi biri.” (ZYH: 80)

*“Bizde garip bir kanaat vardır, bir şehir **efsanesi**. Kökeni Selanik olanlara dönme diye bakarlar.” (N: 48)*

*“Sadullah okula başlamış, daha ilk sınıftan itibaren keman çalıp şarkı söylediği duyulmuş, hocalardan takdir almış, neredeyse **efsane** olmuştu. Bu **efsane** okul bitinceye kadar neredeyse bir menkıbeye dönüştü.” (TBK: 86)*

*“Gerçek tarihin yerine bunların **efsaneleri** anlatılıyor, yeni nesiller de buna inanıyor.” (TKS: 14)*

Lokman Hekim efsanesine Zafer Yahut Hiç adlı metinde telmih yapılmıştır.

*“... o yarayı kim sardı. **Lokman Hekim** mi sardı.” (ZYH: 112)*

Hızır inancı gündelik hayattan halk edebiyatındaki edebî mahsullere kadar geniş bir alanda etkili olmuştur. Hızır inancının mitolojik ve efsanevi yanları mevcuttur (Tokel, 2000: 362). “Hayat Güzeldir”, “İyiler Ölmez” ve “Sevincini Bulmak” adlı eserlerde fakirlere yardım eden karakterlerin halk arasında efsaneleşmesi ve Hızır (a.s) olarak anılması bahsi geçmektedir. Bu durum aşağıdaki anlatılarda şu şekillerde geçmektedir:

*“Zaman sonra İstanbul’un kenar mahallelerinde bir “şehir **efsanesi**” anlatılmaya başladı. Güya bu beldede zenginler azmış; israfın türlü yolsuzluğun boyu dağları aşmış, insaf bu şehri terk etmiş, merhamet kalmamış, oğul babayı, kız almayı dinlemez olmuş, akrabalar birbirini akrep gibi sokmaya başlamış, zina ziyadeleşmiş, yoksulluk kol gezmeye başlamış, mazlumların âhi gökyüzüne yükselmiş. Bunun üzerine **Hızır Aleyhisselâm** Cenab-ı Hakk’ın izni ile geceleri boz atına binip dolaşmaya başlamış. (...) **Hızır Aleyhisselâm** boz atı, boz kanatları ile İstanbul’u dört dönüyor, her derde deva oluyormuş.” (HG: 47-48)*

“Civan gece yarısı **Hızır** gibi kapıları çalıyor, muhtaçlara yemek dağıtıyor. Kısa zamanda **efsane** oldu.” (İÖ: 53)

“**Darda kalanların yardımına koşan bir Hızır** oldu, yara sardı, şifalı otlardan merhemler, ilaçlar yaptı...” (SB: 99)

“Nur” adlı hikâyenin sonunda Nur karakterinin inzivaya çekilmek için gittiği köyün insanlarına çeşitli iyilikler yapması, köyden ayrılınca da Nur’un “evliya kız” adıyla efsaneleşmesi anlatıya yansımıştır. Karakterin “evliya” olarak efsaneleşmesi metin içinde şu şekilde geçmektedir:

“Nur hepsi ile teker teker vedalaştı. Helallik aldı. Arkasında bir **efsane** bırakarak çekti gitti. (...) Nur’un yıllar sonra ‘**Evliya kız**’ adını aldığından hiçbir zaman haberi olmayacaktır. Halkımız böyledir. İyilere verdiği makam evliyalıktır. (N: 203)

4.1.2.2. Destan

Destan (epos), bir ulus (kavim) veya millet hayatından tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve mekân içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan ‘kahraman bilge’ şahsiyetlerin menkıbevi ve hakiki hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir (Elçin, 2004: 72).

Destanlar olağanüstü ile gerçeği, efsane ile tarihi kaynaştırarak kahramanlık olaylarını ve toplumsal olayları manzum biçimde dile getirirler. İslamiyet öncesi Türk edebiyatının sözlü ürünleri arasında en önemli ürünler destanlardır. Destanlar sözlü gelenekte oluşup kuşaktan kuşağa aktarılırken bir takım değişikliklere uğrarlar (Artun, 2017: 86).

Destan, bilinen tarihî devirlerde, toplumun başından geçmiş büyük bir savaşı, afeti ve milleti zor durumdan kurtaran kahramanın hayatını anlatan veya etrafında şekillenen epik eserler ile saz şairlerinin, sosyal, tarihî ve mizahi konularda söyledikleri manzumeler anlamında kullanılır (Kaya 2006: 105).

Destanlar araştırmaya konu olan metinlerde genellikle önemli bir olayın ve olgunun destanlara benzetilmesi yoluyla isim olarak geçer. Araştırmaya konu olan eserlerde anlatı içerisinde destan unsuru ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

Eserlerde destan unsuru bazen sadece “destan” kelimesinin kullanımı ile anlatı içerisinde yer almıştır:

“Buna aşk denmez şekerim, **destan** diyeceksin.” (ZYH: 88)

“O üniforma bir **destan** gibi parlar.” (SB: 93)

“Bu aşk Fıstıkağacı'nda **destan** olmuştu.” (SB: 95)

“Tarla Kuşunun Sesi” adlı eserde ana karakterler Molla Murat’ın ve torunu Hamit’in başından geçen olaylar bir kahvehane ortamında kahvehane ahalisi tarafından anlatının başından itibaren “destan” adlandırılmasıyla adlandırılmıştır. Bu husus destan unsuru olarak şu şekillerde anlatıya yansımıştır:

“Bıraksam bu şerefsiz hakkımda **destan** düzecek türkü yakacak” (TKS: 14)

“-Çay içip **destanı** dinleyin. -Bak o da **destan** dedi.” (TKS: 61)

“-Öyle deme arkadaş **destan** bu **destan**. -Hıh! **Destanmış**. Bıyığının **destanı**.” (TKS: 73)

“Ama hocam bu gidişle **destan** yarım kalacak.” (TKS: 224)

“-Ne diye ikide bir kahveye adam sokup **destanı** kesiyorsun.

-Bir kere o **destan** değil hikâye.” (TKS: 61)

“Türkoğlu yedi düvele Çanakkale geçilmez demişti ama, kaç bin şehit vermişti. (...) Hepsı solgun rüzgarın anlattığı **destanı** dinler.” (TKS: 82)

Anonim bir destan olan “Köroğlu Destanı”, “Tarla Kuşunun Sesi” adlı eserde anlatı içerisinde şu şekilde yer almıştır:

“-Hıh, **destanmış** kendini **Köroğlu** mu sanıyon?” (TKS: 61)

“Tarla Kuşunun Sesi” adlı metinde Medine Müdafaası’ndan bahsedilmiş ve bu savunmanın kahramanı Fahrettin Paşa’dan bir destan kahramanı olarak söz edilmiştir.

*“Efendim anlatacağım bir **kahramanlık destanıdır** ki, bizim **destan** onun yanında sıfır kalır. Bu Medine müdafaasını yürüten çöl kaplanı **Fahrettin Paşa'nın destanıdır.**” (TKS: 91)*

4.1.2.3. Masal

Masal kahramanlarının bazıları hayvanlardan, bazıları da tabiatüstü varlıklardan seçilen ve olaylar için de olağanüstü yerler denilerek de adlandırılacak masal dünyasının kullanıldığı, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenlerin inandığı sözlü anlatım türüdür (Sakaoğlu, 2015: 134).

Masallardaki olağanüstülük masalın günümüzde çocuklar için üretilen bir tür olarak düşünülmesini sağlamaktadır. Masallarla ilgili yapılan tanımlara baktığımızda bazı araştırmacıların masalları hayal mahsulü, gerçeğe alakalı olmayan anlatımlar olarak tanımladıklarını görürüz. Bu konuda Pertev Naili Boratav, “Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inanmamak iddiası olmayan kısa anlatı diye tanımlanır.” der (Boratav, 1992: 75).

Sözlü edebiyat geleneğine ait önemli ürünler olan masallar insanların eğlenme ve hoş vakit geçirmelerini sağlamanın yanında insanları terbiye etmeyi de amaçlar. Tekerleme, masal ve bitiş tekerlemesi olmak üzere üç bölümden oluşan masalların kahramanları insanlar, hayvanlar, canlı-cansız varlıklar ve olağanüstü varlıklardır (Uslu, 2007: 142).

Masallar mensur ürünler olarak ortaya çıkmışlar ve günümüz kadar da öylece gelmişlerdir. Bu sebeple genellikle masalların içerisinde belli kurallara bağlı kalınarak eklenen manzum ürünler dışında şiir şeklinde bölümler yoktur (Sakaoğlu, 2002: 323-327).

Masalın işlevi Sakaoğlu ve Karadavut (2013: 1) tarafından şu şekilde belirtilmiştir, “Kitle iletişim araçlarının fazla yaygınlaşmadığı dönemlerde; hoşça vakit geçirmenin en iyi yolu idi. Bir anlatıcı, bir de dinleyici kesimi olan masallar,

farkına varmadan ahlak derslerini aldığımız veya verdiğimiz anlatmalardı. ‘Bir varmış’la başladığında hayal olduğuna inanılan, fakat bir süre sonra gerçekmiş gibi kabullenilen, uzun kış gecelerinin bu tatlı anlatılarında, “onlar ermiş...” diye başlayan son cümlesiyle kötülerin cezalandırıldığı, iyilerin ödüllendirildiği görülürdü.”

Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 yılları arasındaki hikâyelerinde masallar, genellikle önceden söylenmiş masallara telmih yapılmak suretiyle veya “masal” kelimesinin metin içerisinde geçmesi şeklinde kullanılmıştır. Bu kullanım anlatı içerisinde şu şekillerde yer almıştır:

*“Sonra Ali’ye döndü: ‘Yatarken sana bunun **masalını** anlatırım’ dedi.” (HG: 63)*

*“Konuşmaya başlayınca **masallar** anlatmaya başladı. İçinde leylekler, civcivler, tavşanlar, tilkiler, çocuklar, dedeler ve melekler olan **masallar**.” (N/64)*

*“Dedemin maceralarını **masal** gibi anlatırdı, çok dinlerdim.” (N: 53)*

*“Onu koynuna alıyor, ona **masallar**, ninniler söylüyordu.” (N: 63)*

“Zafer Yahut Hiç” adlı eserde “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” masalına telmih yapılmış fakat cüce sayısından on iki olarak bahsedilmiştir:

*“Belki **12 cüceler ile Pamuk Prenses’e** rastlayacaktı.” (ZYH: 54)*

“Hayat Güzeldir” adlı hikâyenin “Çiğdem Güzeli” adlı bölümünde Ali’ye ninesinin anlattığı çiğdem masalı hacimli bir masal olarak hikâyenin neredeyse tamamını kapsamıştır. Halk anlatısı derleme masallar gibi duran bu masal şu şekildedir:

“Hanım Sultan hastalanmış. Kalbinin üzerinde küçük bir yara. Bütün gücünü alıyor, Sultan ayağa kalkamıyor, günden güne eriyor, yara kalbe doğru ağır ağır ilerliyormuş. Ülkenin bütün hekimleri bir bir gelip yarayı tedavi etmeye çalışmış, ilaçlar yapmış, merhemler sürmüş ama gencecik kızı iyileştirememiş. Şehzade kahrından ölecek hale gelmiş. Sevgilisi gözünün önünde ölüme gidiyormuş.

Birileri çare olur belki diye Şehzade'ye: 'Efendim şehrin kıyıcığında, bir kulübede yalnız yaşayan bir ihtiyar kadın var. Bu işlerden anladığı söyleniyor bir de o baksa' demişler. Şehzade hemen atlı bir araba göndererek ihtiyar kadını saraya getirmiş. Kadın Hanım Sultan'ın yarasına bakar bakmaz: 'Bunun ilacı çiçektir ama adı aklıma gelmiyor, durun bir düşüneyim' demiş. Düşünmüş, düşünmüş; bir hafta sarayda kalmış çiçeğin adını hatırlayamamış. Eh, kadın yaşlı ne de olsa, unutkan olabilir. Yine de pes etmeyip Şehzade'ye bir teklifte bulunmuş: 'Şehzadem' demiş, 'Siz vakit kaybetmeden bütün çiçeklerin padişahı güle gidin. Ona olup biteni anlatın. Gül bir çiçektir, benim dilimden ne anlar demeyin. Siz kalbinizi çiçeğe, böceğe, ağaca, karıncaya ne bileyim kelebeğe açıp diyeceğinizi bütün samimiyetinizle ve Cenab-ı Hakk'a sığınıp anlatın, onlar anlar, merak etmeyin.'

Gül, dünyadaki bütün çiçeklere haber salar; aralarından en güzellerini seçip göndermelerini ister. Kuşlar en kısa zamanda bu çiçekleri saraya getirirler.

(...) Görevliler çiçekleri deste deste edip porselen saksılara yerleştirmiş, sularını koymuş. Şehzade ihtiyar kasının dediği gibi her gece bir çiçeği eşinin yarasına koyuyor; sabaha kadar Kur'an okuyup Allah'a dua ediyormuş...

(...) Bir gün sabah ezanları gökyüzünü çınlatırken saksıların birinden bir ses duyulmuş. Şehzade hemen dikkat kesilmiş ve sesin geldiği saksının yanına gitmiş. Çiçeklerden biri ona şöyle diyormuş: 'Şehzadem Sultan'ın az bir zamanı kaldı. Bu bir sırdır ama açıklamaz isem kahrımdan ölürüm. Bu gece yaranın üzerine beni koyun.' Şehzade saksıya eğilmiş, acaba hangi çiçek konuşuyor diye anlamaya çalışmış. Bakmış çiçeklerden biri ateş gibi parlıyor. Sesin o çiçekten geldiğini anlamış.

Bu bizim Çiğdem Güzeli imiş.

Çiçek sözüne devam ederek: 'Ben dağların kızıyım. Beni bahçe çiçekleri gibi kimse görmez, kimse koklamaz. Meğer ki bir arı, bir kelebek ziyaretime gelsin. Zaten ömrüm kısadır. Baharı müjdelemek için senede bir kez açarım. Ne var ki yüce Mevlâ bana böyle şifa vermiş. Lütfen bu gece yaranın üzerine beni koyun.' demiş.

Şehzade o gece eşinin yarasına Çiğdem Güzeli'ni koymuş. Şifa Allah'tandır dedik ya, sabaha Sultan Hanım gözlerini açmış ve bir bardak nar şerbeti istemiş.

Çiğdem Güzeli ölmüş ama Sultan Hanım iyileşmiş. Şehzade bu mutluluk ile sarayda fakirlere kırk gün kırk gece ziyafet vermiş.” (HG: 67)

“Sıradışı Bir Ödül Töreni” adlı eserde masal dünyasından bir karakter olan “peri padişahı” karakterine telmih yapılmıştır:

*“Onun **peri padişahının** oğlunda gözü yok.” (SBÖT: 41)*

“Nur” adlı hikâyede Nur karakterinin ne kadar zeki bir karakter olduğunu belirtmek için karakterin daha küçük bir çocukken masallar konusundaki dikkati ve sorgulayıcı tavrı dile getirilmiştir.

*“Garip bir zekâsı, algısı ve hayal gücü vardı. Daha o yaşta **masalın** ortasında ilgisiz bir soru sorardı.*

- Nine bulutlar nereye gidiyor.

Kadın şaşırır, sonra kendini toparlar, uygun bir cevap arardı.

- Dağlara.

- Onların evi dağlarda mı?

- Bulutların içinde su var bir tanem. Dağlara gidince sularını döküyorlar.

Yani yağmur yağıyor. Yağmur yağınca ağaçlar, çiçekler ve otlar bol bol su içiyor ve büyüyorlar.

- Ben bulutları seviyorum.

***Masal** yeniden başlardı.” (N: 64)*

“Tirende Bir Keman” adlı eserde masal mekânlarından “Kaf Dağı” anlatı içerisinde şu şekilde yer almıştır:

*“Şefika o gün ve gece mutluluk kanatlarını takıp **Kaf Dağı**'na kadar uçtu.” (TBK: 119)*

“Sevincini Bulmak” adlı eserde masalın dilek bölümünde yer alan bitiş tekerlemelerinden “onlar ermiş muradına...” şeklindeki kalıplaşmış ifade kullanılmıştır. Bu kullanım anlatı içerisinde şu şekildedir:

*“Artık geldik **masalın** sonuna. **Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine.**” (SB: 64)*

4.1.2.4. Mitoloji

Mitoloji kelimesi Yunanca ‘mithos’ yani söylenen ve duyulan söz ve ‘logos’, yani konuşma sözcüklerinin bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Doğru dillerinde efsane olarak da adlandırılmakta olan bu kelime Batı dillerinde ‘mit’ şeklinde yer almıştır. Türkçe karşılığı ‘söylence veya söylenceler’ olabilecek olan mitlerin incelendiği bilim dalına ‘mitoloji’ denilmektedir (Zorlu, 2016: 9).

Mitolojinin ortaya çıktığı dönemlerde insanlar doğayı, doğada karşılaştığı olayları, varoluşun ve ölümün gizemini anlama ihtiyacı duymuştur. Ortaya çıkan bu ihtiyacı insanlar karşılaştıkları olaylara olağanüstülük atfederek bu olayları mitoloji yardımıyla açıklamaya çalışmışlardır. İnsanların gizemli gördüğü olayları açıklamaya çalışma çabası sonucu ortaya çıkan anlatıları kapsayan mitoloji bir bilim dalı olarak kabul görür. Mitoloji kişilerce kutsallık yüklenerek gerçek olduğuna inanılan ve çağlar öncesi toplumlara ait olan uygarlığın tüm tabakalarını kendinde toplayabilmiş sisteme verilen addır (Bayat, 20011: 17-18).

Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 yılları arasındaki hikâyelerinde mitoloji genellikle mitolojik varlıklar veya mitolojiye ait unsurların dile getirilmesi şeklinde yer almıştır. Araştırmaya konu olan eserlerde mitoloji ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

Eros Yunan mitolojisinde aşk tanrısı olarak bilinir. Onun oklarının değdiği kimse aşka tutunur (Necatigil, 2017: 47). “Tarla Kuşunun Sesi” adlı eserde Yunan mitolojisindeki aşk meleği Eros’a telmih yapılmıştır:

*“Binnaz ile Mustafa bir zaman bakışmışlar. **Aşkın oku** ikisinin de kalbine dokunana kadar.” (TKS: 80)*

Ejderha kendi eceliyle ölmeyen büyük bir yılanıdır. Ejderha birçok mitolojide yer almaktadır, İran mitolojisinde bir padişahıdır (Pala, 2005: 136). Babilonya “Yaratılış Mitosu”nda Marduk ejderhayı yenerek kahraman olur (Hooke, 2015: 19). Birçok kültürde mitolojik anlamda yer alan “ejderha” unsuru araştırmaya konu olan eserlerde karakterlerin bulunduğu durumu veya fiziksel özelliklerini anlatmak için kullanılmıştır.

*“Böyle böyle Eşref’in derinlerinde uyuyan zenginlik ve güç duygusu uyandı. Uyanmakla kalmayıp bir **ejderha** gibi bütün benliğini kapladı.” (ZYH: 46)*

*“O sırada abi bana bir **ejderha** kuvveti gelmiş; gerilip gelip kapıya bir omuz koydum, kırılıp açıldı.” (ZYH: 126)*

Ejderha miti bazen karakterlerin fiziksel özelliklerini anlatmak amacıyla kullanılır. Bu kullanım anlatı içerisinde şu şekilde tespit edilmiştir:

*“... iki metreye yakın **ejderha** gibi biri.” (ZYH: 99)*

*“Bir boy atmış, bir kilo almış, olmuş sana adem **ejderhası**.” (HGÜ: 61)*

Mitler insanların bilinçaltında var olan eski anlatılardır. ZYH adlı eserden alınmış aşağıdaki metinde, Oya karakterinin rüyasında kötümser bir hava ile karşı karşıya geldikten sonra o kötümser havanın mitolojik bir varlık olan canavar adıyla anılması hususu anlatı içerisinde şu şekilde yer alır:

*“Sonra **canavarın** soluğu salonun dört bir yanını dolaşıyor.” (ZYH: 155)*

Mitlerin tarihsel, felsefi, sosyolojik ve folklorik ve itikadı olmak üzere pek çok boyutu vardır. Bu açıdan İslam mitlerinden de bahsetmek mümkündür. İslam’ın temel inançları çerçevesinde gelişen “dini mitoloji” söz konusudur. Tarihsel süreç içerisinde İslam dinine dinin esaslarına uygun şekilde eklemeler ve anlatılar yapılmıştır. Bu eklemeler Müslüman toplulukların eski dinleri ve kültürleri ile ilişkilidir (Ocak, 2009: 139-140).

Araştırılan eserlerde İslam dininin esaslarına bağlı kalarak eski anlatılarla ilişkilendirilebilecek unsurlar tespit edilmiştir. Tespit edilenler şunlardır:

“Bir gün gelecek bir melek 'sûr'a üfürecek.” (N: 71)

“Melekler kanatlı olumuş. Bunu hayal etmek güç. Herhalde kuş kanadı gibi değil.” (N: 118)

4.2. Âşık Edebiyatı

Kültür çevrelerinde ‘âşık’ adı ile anılan sanatçıların biçim ve muhteva bakımından özellik gösteren şiirlerini hatta hikâyelerini ihtiva eden edebi ürünlerin tamamını kapsayan edebiyata âşık edebiyatı denilmektedir (Kaya, 2007: 68).

“Âşıkların (saz şairlerinin) ortaya koyduğu eserlerin oluşturduğu, halk edebiyatı içinde yer alan bir koldur. Anonim ürünler dışında kalan yani söyleneni belli olan manzum eserlerin (koşma, semai, kalenderî, türkû, ağıt vd.) meydana getirdiği toplam bu isimle adlandırılmıştır.” (Karataş, 2007: 52-53).

“Âşıklıkın esasını kompleks bir yapıya sahip olan rüya oluşturmaktadır. Maddi ve manevi bir sıkıntı sonrasında, kutsal bir mekânda uyku ile uyanıklık arasında kutsal bir şahsiyet tarafından sunulan badeyi içen şahsiyet artık âşıktır ve o andan itibaren dili açılır. Gerek âşıklık geleneği içinde gerekse halk arasında kabul gören rüya motifi ile eski ozanlar tekrar kaybolan itibarını elde ettiler.” (Güzel ve Torun, 2007: 239).

Âşık Türk halk edebiyatında, aşağı yukarı 16. yüzyıldan sonra ortaya çıkmış bir sanatçı tipidir. Bir yönüyle destan geleneğini sürdürürler, başka bir yönle de lirik şiir (aşk şiirleri) söylerler. Bu şiirler irtical yoluyla söylenen şiirlerdir, şiirler önce söylenir sonra şiirin sahibi isterse yazıya geçirir. Âşık şiirlerinde şiirler müzik eşliğinde söylenir (Boratav, 1992: 20-21).

Âşıklar âşıklık geleneği içerisinde yetişmiş şairlerdir. Âşıklık geleneği Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Âşıklık geleneği yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılan değerler bütünüdür. Âşık edebiyatı sözlü gelenekte yer alan tüm ürünlerden beslenir. Âşık şiirinde bağlı bulunduğu kültüre ait değerler ve ahlak anlayışı da yer alır. Din,

gelenek ve günlük yaşam âşık edebiyatını besleyen kaynaklardandır (Artun, 2017: 193).

Mustafa Kutlu'nun araştırılan eserlerinde âşık edebiyatı ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Sıradışı Bir Ödül Töreni” adlı hikâye kitabında âşıklık geleneğinin günümüzde sürdürülmediğini ve kendine âşık diyenlerin âşıklık geleneğinden uzak olduğu bahsi vardır. Bu bahis anlatı içerisinde şu şekilde yer almaktadır:

“Halk türküleri ve mahalli sanatçılar açısından düş kırıklığına uğradı. Bakan para dağıtıyormuş diye bağlanmasını kapalı karşısına dikiliyordu. Çoğu usta malı satıyor, piyasa türkülerini çığırıyor, çoğu kafiye nedir bilmiyordu. Âşıklık ölmüştü. Bakanın canı çok sıkılmıştı. Bir dağ köyünden bir yaşlı adam getirmişler, üç telli sazı kesilmiş sesi ile bir kaç türkü söylemiş kimseyi tatmin edememişti. Ama hiç olmazsa bu ihtiyar suyu gözesinden içmişti, söyledikleri otantikti.” (SBÖT: 31)

“İyiler Ölmez” adlı eserde hikâye kahramanların durumları eskinin diyar diyar gezen âşıklarına benzetilmiştir.

“Sıtkı: 'Alnımıza ya tahammül ya sefer yazılmış. Bize sefer düştü' diyerek eskinin omuzunda sazı diyar diyar gezen âşıkları gibi kendini tozlu yollara vurdu.” (İÖ: 43)

“Sevincini Bulmak” adlı eserde Köroğlu ve onun bir şiirine telmih yapılmıştır.

“Köroğlu'na benzetiyorum onu. Hani ne demiş: Tüfek icat oldu mertlik bozuldu.” (SB: 289)

4.2.1. Halk Hikâyesi

Halk hikâyesi âşık edebiyatı zenginlikleri içerisinde “hikâyeci” niteliği de kazanmış âşıkların geliştirip yaşattığı anlatı, şiir ve müzik öğelerini bir arada bulunduran türdür. Bu türün anlatımında meddahlık geleneği de söz konusudur çünkü hikâyeler anlatılırken âşık bir nevi gösteri de yapar. Genellikle hikâyeler sözlü

gelenekte, hikâyeci âşıkların belleklerinde korunup usta-çırak ilişkisi içerisinde anlatıla anlatıla biçimlenerek var olmuştur (Kaya ve Koz, 2007: 8).

Halk hikâyeleri 16. yüzyıldan sonra eski ozanların anlatma geleneğinde yer alan “destan türünün yerini alır. Bu gelenekte var olan pek çok unsur (anlatıcı-dinleyici ilişkisi, anlatımın uzun sürmesi, ses taklitleri, anlatıda müzik aletlerinin kullanımı) halk hikâyelerine geçer. Bu hikâyelerde tıpkı destanlarda olduğu gibi amaç sadece eğlendirmek değildir. Bununla birlikte destanlarda olduğu gibi anlatıcılar hikâyelerde “ideal” olan insan tipini de sunmaya başlarlar. Anlatıcının uzun bir eğitimden sonra bir “yeterlilik” elde ederek söylediği hikâyelerin anlatım mekânları genellikle kahvehaneler, düğünler ve erkek meclisleridir (Boratav, 1992: 52).

Halk hikâyeleri göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk ürünlerindendir. Halk hikâyelerinin kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran’dır. Halk hikâyeleri genellikle âşık adı verilen şairler veya meddahlar tarafından anlatılan nazım-nesir karışık anlatılardır (Aça, Gökalp ve Kocakaplan, 2009: 469).

Halk hikâyeleri döşeme (hikâyeye başlamak için söylenen kalıplaşmış sözler), olay bölümü (asıl hikâyenin anlatıldığı bölüm) ve dua (anlatıcının kendisine, dinleyicilere ve devrin ileri gelenlere ettiği dualar) olmak üzere üç bölümden oluşur (Uslu, 2007: 142).

Halk hikâyeleri kahramanlık ve aşk hikâyeleri olmak üzere iki koldan ilerler (Artun, 2017: 148). Mustafa Kutlu’nun araştırılan eserlerinde halk hikâyelerinden kahramanlık hikâyesi olan “Köroğlu”, aşk hikâyeleri olan “Leyla ile Mecnun”, “Kerem ile Aslı” ve “Âşık Garip Hikâyesi”ne rastlanmıştır. Bu hikâyeler araştırma konusu eserlerde genellikle telmih yoluyla anlatıma derinlik katmak için kullanılmıştır. Tespit edilenler anlatı içerisinde şunlardır:

*“Aslı peşinde dolaşan bir **Kerem** gibi dolaşmaya başladı.” (ZYH: 102)*

*“Bulut bir hafta **Mecnun** gibi dolaştı sokaklarda bir çıkış yolu bulamadı.” (ZYH:107)*

*“Zaten evde kimse yoktu. **Bir Köroğlu bir Ayvaz.**” (HG: 26) (ayr. bkz. HG: 44)*

“**Köroğlu**'ndan bu yana bu topraklarda böyle nara duyulmadı.” (SBÖT: 116)

“Size **Mecnun-Leyla**, kara sevda hikâyelerini anlatacak değilim.” (N: 19)

“Etrafta ne **Kerem var ne Aslı**.” (N: 20)

“O sırada adeta **Leylasını kaybetmiş bir Mecnun** olmuştu.” (TBK: 77)

“Bir de kendine benzeyenler var. **Leylasını kaybetmiş Mecnunlar**.” (TBK: 140)

“Bir **Köroğlu** bir **Ayvaz** kalıverdik.” (HGÜ: 67)

“İşte böylesi durumlarda Sıtkı'nın bir **Köroğlu**, bir Robin Hood olması beklenir değil mi?” (İÖ: 37)

“Bizim **Köroğlu** durur mu, bir nara patlatıp aralarına girdi.” (İÖ: 39)
(Köroğlu hikâyesine telmih için ayr. bkz. İÖ: 40, 137)

“Bizim **Halk Hikâyeleri** de öyledir. Otuza yakın hikâyenin sadece birinde - **Aşık Garip** miydi, neydi- sevgililer birbirine kavuşur. Ötekilerde kavuşma mahşere kalmıştır.” (İÖ: 100)

“Ulan ben **Köroğlu** muyum yanımda keleş olsun.” (TKS: 13)

“**Mecnun** gibi dolaştı.” (TKS: 58)

“Vatan sevgidir. **Aslı'dır, Kerem'dir, Leyla ile Mecnun'dur**.” (TKS: 88)

“Kimmiş o uzaktan seven, de bana. Aşkını gizleyip çöle giden **Mecnun** ile **Kerem** mi?” (SB: 138)

“Madem **bâdeyi içiverdik, Köroğlu'nun kır atına biniverdik**, yol açın, burdan Kanhedar'a kadar gideriz.” (SB: 185)

“Mübalağa edeceğim evet, o bir **Ferhat** ben bir **Şirin** oldum.” (SB: 207)

Zafer Yahut Hiç adlı eserde, âşıkların kahvehanelerde insanları etrafına toplayıp halk hikâyesi anlatma geleneğine gönderme yapılmıştır:

“Kahveye oturur, millet etrafında halka olur. Eskinin **halk hikâyecileri** gibi anlatmaya başlar.” (ZYH: 80)

4.3. Kalıplaşmış Sözler

Kalıplaşmış sözler bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması adet olan birtakım sözlerdir (Aksan, 1996: 35). Kalıplaşmış sözler, önceden belirli bir biçime girerek hafızada saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip ilk hali ile hatırlanarak ve eğer gerekiyorsa bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcüklerden oluşabilen sözlerdir. Bu sözler belirli durumlarda toplumun benimsendiği sözleri sunarak iletişimin kurulmasına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleridir (Gökdayı, 2008: 106).

Araştırılan eserlerdeki kalıp sözler; argo sözler, atasözleri, beddualar, deyimler, dilekler, dualar, hitaplar, lakaplar, selamlaşma ve vedalaşma sözleri ve yeminler başlıklarında değerlendirilmiştir.

4.3.1. Argo Sözler

Argo belli bir mesleğe veya zümreye ait fertlerin kullandığı sözcüklerdir. Argo sözcükler Türkçe ve yabancı kelimelere özel adlar verilerek oluşturulur ve herkesçe anlaşılmaz. Anadil değil var olan kelimelere sonradan ekler getirilerek veya kelimeleri bozup yeni kelimeler oluşturarak meydana getirilmiş bir özel bir dildir. Özellikle külhanbeyi ve hırsızlar tarafından kullanılmaktadır (Kaya, 2007: 63).

Dilin altkütmesi sayılan argo insanlar arasında daha çok gizli düşüncelerin anlatılmasına yarayan bir dildir. Argo sözler, az çok ayıplanan ya da hor görülen bir davranış biçimlerini veya eylemleri ifade etmek için geliştirilmiş nispeten “yapma” bir dildir. Argo sözler genel dildeki kelimeler altüst edilerek, bozularak, anlamları ters çevrilerek yapılır. Kabadayı ağzında yer alan deyimler de argo söz olarak kabul edilmiştir. Bugün toplumsal tabakanın hemen hemen her kesiminin kendine özgü bir argosu mevcuttur (Karataş, 2001: 42).

Halktan insanları konu edinen Mustafa Kutlu’nun özellikle taşra hayatını anlattığı eserlerinde argo niteliğinde sözcüklere sıkça rastlanır. Eserlerde tespit edilen argo kelimeler ve bu kelimelerin anlatı içerisinde kullanımları şunlardır:

“Ah ulan ah, sana bunu yapanın sülalesini sinemaya götüreyim, başka ne diyeyim.” (ZYH: 31)

“Yahu Bulut, şu Delioğlan’ı defedemedin gitti. Bir gün birimizi **hacamat edecek** vallahi.” (ZYH: 35)

“Çalıştığı dükkândaki öteki **kaşar** tezgâhtarlar, bunun hali - tavrı - dili, saflığı ile dalga geçiyor...” (ZYH: 63)

“Ötekiler hemen atılıp bunu ağız burun dağıtmacasına **ıslatmışlar**.” (ZYH: 63)

“Neriman kaşlarını çatinca anında **sıvışıyor**.” (ZYH: 64)

“**Gavur** adama kolay diploma vermiyor, iflahımız söküldü.” (ZYH: 75)

“-Yahu komsere o kadar söyledim. Şu **iti** buradan kov. (ZYH: 75)

“Samet kardeşe, bende okuma-yazma **nanay**.” (ZYH: 81)

“Hesapların içinden çıkamıyorum. **Para foga**... öte yandan beni soymaya kalkan karaktersiz esnaf...” (ZYH: 82)

“-**Para** **senin köpeğin olsun** Samet Abi.” (ZYH: 82)

“-... Ama Ceneviz’in işinde biraz **nane** olmalı değil mi? -Yahu, tabi... **Nanesiz** olmaz. Yer nerede?” (ZYH: 83)

“-**Salak**, o yarayı kim sardı.” (ZYH: 113)

“Neriman Oya’ya alçak sesle “Bu **manyak** kim bilir ne yapacak şimdi” diyor. (ZYH: 117)

“Erkeklerin çoğu iğneden korkar, bayılmış **hıyar**” diyor. (ZYH: 123)

“Bulut Ferit’e kinle bakar. - Beklesin. Nereden çıktı bu **herif** ya! Oya bu defa bayağı kızgın: (...) Terbiyeni takın. Ne o “**herif**” falan.” (ZYH: 151)

“- Ulan **kıl**, sana Neriman’a yaklaşma demedik mi?” (ZYH: 166)

“- İleri gitme Horoz Hamdi, alırım **façanı**.” (ZYH: 167)

“- **Salağın** dediğine bakın. **Yutacağız** sanıyor.” (ZYH: 167)

“- O kadar olmasa da Tepeköy ölçeğinde ihale sayılır. Senin gibi **zekâsı küt** olanlar anlayamaz.” (ZYH: 168)

“- Yaşsa Hamdi, **çaktın köfteyi**.” (ZYH: 169)

“Ulan Bulut, ulan **alçak**, bunu sana ödeyemez miyim” diye sayıklıyor. (ZYH: 182)

“- Kolsuuuz! **Alçak**, **aşağılık** Kolsuz. Yaktım ulan seni.” (ZYH: 191)

“O zaman insan içinde çıkamazsın, **alçağın korkağın** teki olursun. (ZYH:195)”

“Yat ulan **salak**, diye bağılıyor arkadaşları.” (HG: 14)

“Ama artık bize de **sakal atarsın** değil mi?” (HG: 100)

“O Nurgül denen **haspadan** zaten hoşlanmıyordu.” (HG: 121)

“Hacı abim dedi ki; oraya gelirim onu **hacamat ederim** haberi olsun.” (HG: 125)

“Para senin **köpeğin olsun** be Yaşar.” (HG: 163)

“Ben sana toz kaldırma demedim mi **lan dümbük**.” (N: 21)

“**Saksıyı** çalıştıracaksın.” (N: 99)

“-Aman Allah'ım, gitti oğlan gitti. Vay **alçak!**” (N: 102)

“-Hadi yine iyisin ihtiyar **malı götürdün**, deyip döndü.” (SBÖT: 9)

“-Yahu hoca her **bok** için para isteyene rastladım ama, kitap ilk.” (SBÖT: 13)

“Yahu bize **gerizekalılar** derneği derler, diye direniyorlardı.” (SBÖT: 20)

“Avukat da az değil yani, **çakıyor köfteyi**.” (SBÖT: 105)

“Bu **herif** bizimle dalga mı geçiyor, diye içinden geçiriyor.” (SBÖT: 129)

“Kolilerin altında **zula** var.” (SBÖT: 129)

“-Bu **mikroplara** değil roket, bana kalsa dinamit ne bileyim bomba falan atardım ama işte yönetmelik vesaire var. **Mikrop** bunlar **mikrop**, temizlenmesi lazım. Tüm gençleri zehirliyor.” (SBÖT: 132)

“- Geliriz **anam**, sen soyun hele.” (SBÖT: 140)

“- Anlarınız elbet **eşek** değiliz ya.” (SBÖT: 140)

“- Kes lan! **Caz yapma!**” (SBÖT: 144)

“- Bunun gibi **hanzolar**... 'Hanzo' kelimesi adamın son sözü oluyor.” (SBÖT: 144)

“Senin gibi **namus fukarasına** çok bile. (...) Ali Rıza her akşam o güzel **karını kaşıyor.**” (TBK: 65)

“**Haysiyet yoksulu.**” (TBK: 65)

“Kimse onu **it yerine koymaz.**” (TBK: 78)

“Satmıştır **pezevenk**, sen bir de geneleve, randevu evlerine bak.” (TBK: 149)

“Para canlısı imiş. Böyle adamları **arpayı** verdin mi Fizan'a gider.” (TBK: 81)

“Ulan **hurbo** demiş, yolumuza taş koydun...” (TBK: 78)

“Ulan **alçaklar** hangi hak. Ocağıma incir ağacı diktiniz be.” (HGÜ: 44)

“Vay **alçak** vay.” (HGÜ: 30)

“Nerede çekiyor be, **manyak** mısın sen?” (HGÜ: 31)

“**Pislik** atma kadına.” (HGÜ: 33)

“**Kerizler** arslan payını kapıyor.” (HGÜ: 35)

“Hadi bakalım **serseri**, çek arabanı.” (HGÜ: 43)

“Ulan **alçaklar** ben çalışıyorum siz yiyorsunuz, **aptal** mıyım ben. Alnımda **salak** mı yazıyor?” (HGÜ: 45)

“- Vay **alçak** vay!” (HGÜ: 74)

“- **Ufak at civcivler yesin.**” (HGÜ: 74)

“Yoksa ikisini de **mıhlarım.**” (HGÜ: 131)

“Neyse Emniyet'te tanıdıklar var. **Çakalları** bulup derslerini verdiler.” (HGÜ: 133)

“‘Sarıl **anam** sarıl, aman sabahlar olmasın’. Zokayı yuttun. **Cıvık.**” (HGÜ: 137)

“İtoğlu itler.” (HGÜ: 141)

“Kadir Efendi eski **kulağı kesiklerdendi**...” (İÖ: 7)

“Yaş kırka varıncaya kadar her **boku** ye, vur-kır sana delikanlı desinler, lâkin Hakk'a riayet et, sonra dost hayatı, alkol falan neyse fırtına evlenince diner.” (İÖ: 7)

“Gülseren'in bu **ayıdan** haberi yoktur. Kendi kendine gelin güvey oluyor, **gerzek**.” (İÖ: 19)

“Sıtkı **cascavlak** ortada kaldı.” (İÖ: 25)

“- Önüne bak lan **ayı**, demesin mi? (İÖ: 36)

“Ulan **alçak** dünya, **hain** dünya, kötülerin dünyası...” (İÖ: 41)

“Lâkin kaçtığı çocuk **karaktersiz**, **alçağın** teki çıkmış.” (İÖ: 45)

“Sıtkı'da **fren patladı**.” (İÖ: 50)

“Şikâyet edeceğim. **Anam avradım olsun** doğru karakola gideceğim.” (İÖ: 50)

“O gün dayak atmakla yetinmemiş ‘**Sittir git**, bir daha gelme’ diye Korsan'ı evden atmış.” (İÖ: 61)

“Bunda şaşılacak birşey yok; çünkü bu **zibidi** orta mektepten bu yana hep kavganın, hırsızlığın, belânın içinde olmuş.” (İÖ: 120)

“Atalay dinlen **gerizekâlı şişko** bunu elinde tutamaz.” (İÖ: 125)

“Aşağılık **köpekler**.” (TKS: 8)

“Durağa varınca delirecek, birinin levyesini kapıp sağa sola saldıracak, 'Bulun o **puştı** bana' diye avazı çıktığı kadar bağırarak.” (TKS: 8)

“Hadi ulan **soğan erkeği**.” (TKS: 9)

“**Cıvıma** lan **terbiyesiz**, çek bir sandalye.” (TKS: 9)

“O vilayet valisine haber salarak: 'Şu **densizi** derdest edip getirin, yoksa kelleniz gider' diye tehdit etmiş.” (TKS: 11)

“- Hadi ordan **sefil**.” (TKS: 14)

“Bıraksam bu **şerefsiz** hakkımda destan düzecek türkü yakacak” (TKS: 14)

“Bekâr geldin bekâr gidiyorsun **moruk**.” (TKS: 20)

“Zavallı ağabey, nasıl tutuldun o **kaknem kariya**.” (TKS: 24)

“Gördüğünüz gibi bir **yer cücesi**.” (TKS: 35)

“İki **palavracı moruk**, konuş ha konuş.” (TKS: 72)

“- Defol burdan, **aşağılık herif**, defol!” (TKS: 125)

“- Hâlâ konuşuyor **alçak**! Yıkıl **serseri**.” (TKS: 125)

“- Ne özrü ulan **hayvan**, ne özrü.” (TKS: 125)

“Sen ne anlarsın gavurdan müslümandan **pis sarhoş**. **Alçak, mikrop, rezil**.”
(TKS: 126)

“**Zevzek**! Gazla dedim sana, gazla.” (TKS: 128)

“Ulan **yüreksiz**, sen kim adam vurmak kim dedim.” (TKS: 206)

“O benden önce fırtınayı kucakladı. Hem benim gibi **tabansız** değil, cesur.”
(SB: 7)

“İşte bunu yapmayacaktın aga. Hiç olur mu abi? Bir kızdan yumruk yedik, **karizma çizildi** baştan ayağa.” (SB: 20)

“Benim gibi **çakal** olanın evi barkı olmaz.” (SB: 42)

“Onların başına kimi koyduysam bana **madik attı**.” (SB: 43)

“**Aşağılık** bir kelime. **Kaypak, sinsî, menfaatçi, hain**. İlgi, alâka, münasebet olsa neyse. **İğreti, muğlak**.” (SB: 160)

“Nerden buldun şu **zibidiyi**?” (SB: 247)

4.3.2. Atasözleri

Kim tarafından söylendiği belli olmayan, söyleneni ve ilk şekli zamanla söylene söylene unutulmuş. Anonim özellik kazanarak halkın ortak malı olmuş, öğüt ve ders veren hüküm belirten öğüt niteliğindeki sözlerdir. Anlatıma derinlik kazandıran atasözleri genellikle mensur şekilde ve mecaz olarak söylenirler (Karataş, 2001: 52).

Atasözleri ataların yüzyıllar boyunca karşılaştıkları olay ve tecrübelerden aldıkları dersleri, bilgece düşünce ve nasihatleri, değer yargılarını düsturlaştırarak sonraki nesillere aktarmasına katkı sağlar (Kaya, 2014: 121-122).

“Türk atasözleri eskilik bakımından dünyanın en eski sözleri arasındadır. İlk metinler olan Göktürk kitabelerinde birkaç tane, Divan-ı Lügati’t Türk’te 290 kadar atasözü/sav mevcuttur.” (Kaya, 2007: 110).

Mustafa Kutlu’nun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde atasözleri diğer kalıp sözler gibi anlatıma zenginlik katmak amaçlı kullanılmıştır. Eserlerde tespit edilen atasözleri alfabetik sırayla şunlardır:

A

Aç tavuk kendini darı ambarında sanır.

“Aç tavuk kendini darı ambarında sanırmış ya.” (TKS: 118)

Ağaç yaşken eğilir.

“Ağaç yaşken eğilir.” (HGÜ: 78)

Akacak kan damarda durmaz.

“Akacak kan damarda durmaz demişler.” (İÖ: 108)

Akmasa da damlar.

“Geçim meselesine gelince, atalar ne demiş: ‘Dükkân kapısı Hak kapısıdır.

*Hakk’a yalvar- Çesmim gibidir **akmasa da damlar**’, Oğuz’un geçimi yerinde. (ZYH: 64)*

Alet işler el övünür, talih işler kul övünür.

*“Ee, ne demişler: **Alet işler el övünür, talih işler kul övünür.**” (SBÖT: 116)*

Alışmış kudurmuştan beter olur.

“Alışmış kudurmuştan beterdir.” (SBÖT: 50)

“Alışmış kudurmuştan beterdir.” (TBK: 32)

“Alışmış kudurmuştan beterdir abi.” (HGÜ: 74)

“Alışmış kudurmuştan beterdir.” (İÖ: 60)

Ateş düştüğü yeri yakar.

“Acı poyraz gıcık gıcık gıcılar, ateş düştüğü yeri yakar.” (TKS: 82)

“Ateş düştüğü yeri yakar. Yanan kalbin küllerini zaman savurur.” (SB: 137)

B

Bal tutan parmağını yalar.

“Eh, bal tutan parmağını yalar.” (HGÜ: 29)

C

Çivi çiviye söker.

“Çivi çiviye söker. Sen de kendi hayatını yaşa.” (TBK: 47) (ayr. bkz. TBK: 49, 103)

C

Çakal kokusu çıkmaz.

“ - Çakal kokusu çıkmaz. Ne kadar uzağa gitsen bulurlar seni.” (ZYH: 124)

D

Denize düşen yılana sarılır.

“Çin işkencesi. **Denize düşen yılana sarılır.**” (HGÜ: 139)

Demir tavında dövülür.

“Bu işler zaten arkadaşlıkla başlar, ama **demir tavında dövülür.**” (N: 152)

“**Demir tavında dövülmeli.**” (HGÜ: 114)

Derviş'in fikri neyse zikri de odur.

“**Dervişin fikri neyse zikri de odur derler.**” (TBK: 31)

Deveden büyük fil var.

“Bak koçum, arkan güçlü, ama **deveden büyük fil var.**” (İÖ: 19)

“Ne demişler, **deveden büyük fil var demişler.**” (SB: 41)

Dibi görünmeyen suya girilmez.

“**Dibi görünmeyen suya girmeyeceksin.**” (TKS: 119)

Dünya fani, ahiret bakidir.

“Gün günü kovalar, zaman su gibi akar, her şey değişir, **dünya fani ahiret baki.**” (ZYH: 14)

Düşene vurulmaz.

“İkisi de yaralı. **Düşene vurulmaz arkadaş.**” (TBK: 129)

G

Gönül ferman dinlemez.

“Gönül ferman dinlemiyor. Hani ne demişler bari edeple söyleyelim: Güle de konar, sümbüle de.” (TBK: 26)

Gözden uzak olan gönülden de uzak olur.

“Hani gözden uzak olan gönülden irak olurmuş misali. Ama bu atalar sözü fena halde yanılıyor.” (ZYH: 140)

Gün doğmadan neler doğar.

“Ferit pencereden dışarı bakıyor.

-Bu gece enteresan. Bir Arap atasözü vardır bilir misin?

-Ne?

-Geceler gebedir.

-Bizde de var benzeri.

-Evet.

-Gün doğmadan neler doğar.” (ZYH: 185)

H

Hazıra dağ dayanmaz.

“Hazıra dağ dayanmaz. Ellerindeki bir kaç kuruş eriyip bitti.” (SBÖT: 35)

“Ee, hazıra dağ dayanmaz.” (SB: 33)

İ

İğneli fiçıda yaşanmaz.

“Uzatma, iğneli fiçıda yaşanmaz.” (SB: 121)

İki gönül bir olunca samanlık seyran olur.

“Hani ne demişler: İki gönül bir olunca samanlık seyran olur.” (İÖ: 46)

İnsan insanın kurdudur.

“İnsan insanın kurdudur, diyorlar.” (SB: 33)

İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur.

“İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur, derler ya. Gerçek.” (SB: 172)

İş bilen, kılıç kuşananındır.

“Helal olsun çocuğa, iş bilen; kılıç kuşatmanın dediler.” (N: 47)

K

Kaçan balık büyük olur.

“Kaçan balık büyük olur.” (TKS: 210)

“Kaçan balık büyük olurmuş.” (SB: 63)

Kervan yolda düzülür.

“Kervan yolda düzülür, misali.” (ZYH: 23)

Komşuda pişer bize de düşer.

“Komşuda pişer bize de düşer hesabı.” (SBÖT: 95)

M

Mal canın yongasıdır.

“Öyle deme, *mal canın yongası*.” (HGÜ: 62)

O

Oyuna giren kol sallar.

“Böyle suyu buldun bir de masraf diyorsun. **Oyuna giren kol sallar.**” (HGÜ: 57)

Ö

Ölenle ölünmez.

“... yeis dolu bir sesle: '**Ölenle ölünmüyor**'.” (HGÜ: 61)

S

Sabır ile koruk helva olur.

“*Oysa sabır ile olurmuş koruk helva.*” (ZYH: 184)

Sabreden derviş muradına ermiş.

“*Ne denilmiş, sabreden derviş muradına ermiş.*” (SBÖT: 60)

Su testisi su yolunda kırılır.

“... olacağı budur. **Su testisi su yolunda.**” (SBÖT: 36)

Ş

Şeriatın kestiği parmak acımaz.

“Şeriatın kestiği parmak acımıyor.” (HG: 85)

T

Tekkeyi bekleyen çorbayı içer.

*“Sabredeceksin, **tekkeyi bekleyen çorbayı içer**, unutma.” (N: 173)*

U

Ucuz etin yahnisi yenmez.

*“Fiyatı biraz pahalı ama olsun. **Ucuz etin yahnisi yenmez.**” (TBK: 123)*

Y

Yarım doktor candan eder, yarım hoca dinden eder.

*“**Yarım doktor candan eder, yarım hoca dinden eder**, diyor.” (N: 128)*

Yiğidi öldür, hakkını yeme.

*“Her ne kadar ikisinden de hoşlanmasam, **yiğidi öldür hakkını yeme.**” (HGÜ: 121)*

Yuvayı dişi kuş yapar.

*“Ev kızı budur dediler, hep beraber '**yuvayı dişi kuş yapar**' hani, onlar da içlerinden birer 'aferin' çekti.” (SB: 54)*

Z

Zulm ile âbad olanın ahiri berbat olur.

*“İslâm '**Zulm ile âbad olanın ahiri berbad olur**' diyor.” (N: 76)*

4.3.3. Beddualar

Beddualar çaresiz, acı çeken ve kötülüğe maruz kalan insanların rahatlamak ve sakinleşmek amacıyla söylediği kötü söz ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik vererek ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir (Kaya, 2007: 150).

Beddualar duanın aksine lanet, bela ve gaza ifade ederler, Beddua sözcüğü Farsça “bed” ve Arapça “dua” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu tabirin yerine 19. yüzyıla kadar Türk kültüründe “kargış” ve “ilenç” kelimeleri kullanılmaktaydı (Elçin, 2000: 662-663).

Beddualar Anadolu’da çeşitli yörelerde halen “ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, karış, lanet” gibi adlarla anılır (Kaya, 2014: 162).

“Beddualar dilin doğal akışı içinde oluşmuş kalıplardır. Bunlar bazen derin bir düşüncenin, eski ve yeni inanç sisteminin izlerini taşırlar. Bazı arkaik kelimeler bu kalıplar içinde kalıntı olarak dikkati çeker. Beddualarda rastlanılan bazı kelimeler Türkçenin ortak kültür dili olan İstanbul ağzında unutulmasına karşılık; Anadolu ağzlarındaki kalıp sözlerde yaşamaya devam eder” (Koçak, 2013: 143).

Mustafa Kutlu’nun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde beddua unsuru, beddua sözleri ve beddua kelimesinin yalın olarak sadece kelime halinde kullanımı şeklindedir. Tespit edilenler şunlardır:

*“Ey Muş’un yağız delikanlısı, paraya sattın bizi. Olsun yine de **beddua** etmiyorum sana, Sevinç’imi verdin bana” diyerek iç geçirdi”* (ZYH: 53)

*“Nereden çıkıp geldin sen, neden? **Allah belanı versin.**”* (ZYH: 99)

*“Dilber iyi değildi. “**Allah cezanı versin senin, hayatımızı mahvettin.**” diye bağırdı.* (ZYH: 122)

*“Acımasızlar neredeyse **beddua** ediyorlardı 'Oh olsun, sen onca hayvanın canını al, üstüne kafayı çek bas gaza, bas gaza olacağı budur... ’”* (SBÖT: 36)

*“Müdür içinden 'Ulan Ferhat suyunu çıkardın be, **Allah belanı versin**’ diye geçiriyor.”* (SBÖT: 120)

*“**Çapkınlığı batsın.** Bizi terk edip bir aşüftenin peşinden Almanya’ya kaçtı.”* (TBK: 10)

“**Adı batsın** Ruhi çalar ben söyledim, yavrucak sanki anlıyormuş gibi dikkatle dinlerdi.” (TBK: 10)

“**Boyu devrilsin** bir kadının peşinden Almanya'ya gitti.” (TBK: 14)

“**Cehenneme kadar yolun var.**” (TBK: 105)

“Sadece **beddua** ediyor, 'Elbet bir gün sen de benim elime düşersin' diyordu.” (İÖ: 101)

“(…) içinden '**Eniştesi batsın**' dedi ve ilave etti: 'Tıpkı annesi telaşe müdürü.'” (SB: 11)

Eserlerde beddualar bazen direkt kişiye yönlendirilmeyip öfke göstergesi olarak kullanılmıştır:

“‘**Hadi gidelim, Allah kahretsin**’ diyor.” (ZYH: 183)

4.3.4. Deyimler

Deyimler bir kavram, bir durumu dikkat çeken bir anlatımla özel bir yapı içinde belirten ve genellikle gerçek anlamdan ayrı bir anlam ifade eden kalıplaşmış sözcük topluluğu veya tümcelerdir (Aksoy 1988: 52).

Deyimler en az iki kelimeden oluşur, deymi oluşturana kelimelerin genellikle mecaz anlamı ile kullanılır (Artun, 2017: 144).

“Deyimler de, atasözleri gibi, kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimın sözcükleri değiştirilip yerlerine aynı anlamda da olsa başka sözcükler konulamaz ve deyimın söz dizimi bozulamaz.” (Aksoy 1988: 38).

Mustafa Kutlu'nun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde deyimler en çok kullanılan halk bilimi unsurlarındandır. Tespit edilen deyimler alfabetik sıra ile şunlardır:

A

Abayı yakmak

“**Hemen Neriman'a abayı yakmış.**” (ZHY: 64)

“Köylü hemen hükmünü verdi: “Bulut Hocahanıma **abayı yakmış**”. (ZYH: 67)

“Kaymakam Nezaket'e **abayı yakmıştı**.” (SBÖT: 56)

Adam yerine koymak

“Bu suskunluk ve **adam yerine konulmamak** kolsuzu çileden çıkartıyordu.” (ZYH: 133)

Ağız aramak

“Oya Selma'nın **ağız aradığını** fark ederek. - Kim bilir bazıları bekâr yaşar.” (ZYH: 164)

“Oya'nın **ağzını aradım**. Şimdilik bir vukuat yok.” (ZYH: 165)

“Fatma annesine açılmış, annesi Orhan'ın **ağzını aramış**.” (SB: 51)

Ağız ağıza vermek

“Makbule ile **ağız ağıza verip** 'Vay benim kem talihim' diye ağlıyorlar.” (TBK: 136)

Ağız birliği etmek

“Oya ile **ağız birliği etmiş** işi zamana bırakmıştı.” (ZYH: 183)

Ağzı açık kalmak

“Sevda'nın **ağzı açık kalmıştı**.” (İÖ: 33)

“Herkesin **ağzı açık kalmıştı**.” (TKS: 33)

“Konağı görenin **ağzı açık kalıyordu**.” (TKS: 120)

Ağı kulaklarına varmak

“Saadet'in ağı kulaklarına vardı.” (SBÖT: 44)

“Kız Anadolu Ajansı gibi çalışan anasından tüm haberleri almıştı, ağı kulaklarına varıyor.” (TKS: 202)

Ağı laf yapmak

“Başkan, Oya, fabrika sahiplerinden ağı laf yapan biri atlayıp Ankara'ya gitti.” (ZYH: 60)

Ağı süt kokmak

“Siz ne anlarsınız oğlum, ağızınız süt kokuyor.” (SB: 63)

Ağızdan girip, burnundan çıkmak

“Samet bunların ağızdan girdi, burnundan çıktı, ortaklaşa girişim başlattı Tepeköy pırıl pırıl bir asfalt ile şenlendi.” (ZYH: 85)

“Tufan Hoca ağızdan girip burnundan çıkarak sanatçıyı şenliğe katılmaya ikna etmişti.” (SBÖT: 23)

“Nezaket ağızdan girdi, burnundan çıktı kadını razı etti.” (SBÖT: 71)

“Saliha Hanım Suna'yı yanına oturtmuş, ağızdan girip burnundan çıkarak her sırrını öğrenmeye çalışıyordu.” (İÖ: 125-126)

“Oğlanın ağızdan girip burnundan çıktı.” (SB: 71-72)

Ağızını bıçak açmamak

“O zamana kadar ağızını bıçak açmıyor.” (HG: 162)

Aklı almamak

“İhsan'ın aklı almıyor.” (İÖ: 80)

Alt üst olmak

“Böylece Bulut'un hayatı **alt üst oldu**, psikolojisi bozuldu.” (ZYH: 107)

Anasından doğduğuna pişman etmek

Oğlanın omzuna öyle bir kodu ki, **anasından doğduğuna pişman etti**. (ZYH: 33)

Apışıp kalmak

“İbrahim **apışıp kaldı**.” (HG: 122)

Arı gibi çalışmak

“Bu defa parmakları **arı gibi çalışıyor**.” (HG: 12)

Ateşi maşa ile tutmak

“Ama **ateşi hep maşa ile tutar**.” (TKS: 178)

Attan inip eşeğe binmek

“Baki Bey **attan indi eşeğe bindi** demesinler diye hâlâ İngiliz kumaşından yapılan takım elbiseleri giyiyor hala ayakkabıları pırıl pırıl boyalı (...)” (TKS: 188)

Avucunun içi gibi bilmek

“Samet artık İstanbul'u **avucunun içi gibi biliyordu**. (ZYH: 78)

“Bu dağları **avucunun içi gibi biliyordu**.” (TKS: 63)

Avucunun içine almak

“Var evet, Orhan efendiyi **avucunun içine alıp** her dediğini yaptıracak kadar akıl ve işve var.” (SB: 53)

Ayağı yerden kesilmek

“Bedir’in **ayağı yerden kesildi.**” (HGÜ: 37)

Ayak diremek

“Eşref ‘gidelim’ dedikçe, Oya **ayak diriyor,** bu Almanya meselesini büyüttükçe büyütüyor, var olan huzurunun elinden kaçacağını varsayarak ‘olmaz’ diyordu. (ZYH: 47)

Ayakta kalmak

“Bu âlem de **ayakta kalmak** zordur.” (TBK: 51)

Ayna gibi olmak

“Çiçek akvaryum derken dükkân **ayna gibi olmuş.**” (ZYH: 64)

B

Balıklama atlamak

“Yarın ilk gidip başkanı görmek meseleyi anlatmak. Aha şuraya yazıyorum başkan bu işe **balıklama atlar.**” (ZYH: 57)

Bağrına basmak

“Bu kimsesiz kızı o güne kadar çektiği ıstıraptan kurtarmak, **bağrına basıp** mutlu etmek istiyordu.” (ZYH: 149)

Bağrına taş basmak

“Sonra **bağrına taş basıp** evlilik defterini ebediyyen kapattı.” (SBÖT: 57)

“Bu durumda asla kızı kaçırmayacaklar, Murat **bağrına taş basıp** bu sevdadan vazgeçecekti.” (TKS: 29)

Baş göz etmek

“Başkalarının evliliği, kendi eliyle **baş-göz ettiği** kızların mutluluğu ile avunuyordu.” (SBÖT: 57)

“Zaman geçti, aralarındaki yaş farkına aldırmadan Raci ile Zümrüt'ü **baş göz ettiler.**” (N: 49)

Baş tacı etmek

“Bu âlem çoğunu **baş tacı eder** ama sen işin sonuna bak.” (TBK: 45)

Bayram etmek

“Köylüler **bayram ediyordu.**” (ZYH: 85)

“Avrupa bizim malları görse **bayram eder.**” (HGÜ: 35)

Beleş mezar bulsa içine girmek

“Ulan **beleş mezar bulsan içine gireceksin.**” (SBÖT: 10)

Bir ayağı çukurda olmak

“Bizim artık **bir ayağımıza çukurda.**” (HG: 147)

“**Bir ayağımız çukurda.**” (HGÜ: 28)

“Kendinin **bir ayağı çukurda idi.**” (TKS: 31)

Bir baltaya sap olamamak

“Ben de **bir baltaya sap olamadım.**” (HGÜ: 127)

Bir eli yağda bir eli balda olmak

“Herkes sanıyor ki sanat âlemindeki şöhretlerinin **bir eli yağda bir eli balda.**” (TBK: 29)

Bir dediğini iki etmemek

“Bir dediğimi iki etmezler, tasalanma” (HG: 101)

Biti kanlanmak

*“Bu yüzden birkaç kez iflas etmiş, sonra yeniden **biti kanlanmış**.” (ZYH: 80)*

*“**Biti kanlanan** her erkek eve geç gelir.” (SB: 137)*

Boyun bükmek

*“Nine **boyun büküp** razı oldu.” (HG: 84)*

*“Nineler **boyun büktü**, çırak gelmiyor, bu işte para kalmadı, herkes turizme koşuyor dediler.” (SBÖT: 86)*

Boyunun ölçüsünü almak

*“Ben bu işlere kapımı kapamışım biliyorsun, **boyumun ölçüsünü almışım**.” (ZYH: 165)*

*“Ama ne rahatlık, her alanda **boyumun ölçüsünü aldıktan** sonra.” (HGÜ: 145)*

Bulutların üzerinde olmak

*“Onlar **bulutların üzerindeydi**.” (TKS: 32)*

Burnunda tütme

*“Memleket **burnumda tütüyordu**. Sizleri de çok özlemiştim.” (ZYH: 75)*

Burnunun ucunu görmemek

*“Bu karışık kafa ile **burnunun ucunu görmeksizin** yokuşu çıktı, motosikleti her zamanki yerine park edip kaskını çıkardı.” (ZYH: 96)*

Bülbül gibi şakımak

“Mükemmel, **bülbül gibi şakıyor.**” (TBK: 12)

“Semiramis **bülbül gibi şakımaya** başladı, Kenan kendinden geçip kemanın sesini âsumana saldı.” (TBK: 27)

“Hiçbir şey saklamadım, ayrıntıları atlamadım, uzata uzata, tadını çıkara çıkara, arada gelen soruları cevaplaya cevaplaya **bülbül gibi şakıdım.**” (SB: 187)

Bülbül kesilmek

“Polislerden biri dayanamayıp copunu çekti ve; 'Dayağı yiyince **bülbül kesilir, bülbül**' diyerek adama yanaştı.” (TKS: 171)

C

Canına tak demek

“Kadının artık **canına tak demiş**, öleyim de kurtulayım bari diye buraya çıkmış.” (HG: 141)

“Sonunda **canıma tak dedi.**” (SB: 171)

Cehenneme dönmek

“Ağız dalaşları, kavgalar, tatsızlık, ev **cehenneme döndü.**” (ZYH: 107)

Cin gibi olmak

“- **Cin gibisin cin.**” (SBÖT: 58)

Cin olmadan adam çarpmak

“- **Cin olmadan adam çarpma.** O benim işim.” (N: 102)

Civataları gevşemek

*“Bu teklif başka birine yapılsa hemen **civataları gevşerdi.**” (SBÖT: 60)*

Ç

Çamura yatmak

*“Foyası meydana çıkar diye **çamura yatıyor.**” (TKS: 12)*

Çamurdan çıkarmak

*“Her seferinde Samet Abim yetiştirdi beni **çamurdan çıkardı.**” (ZYH: 127)*

Çaptan düşmek

*“Siz bakmayın bunun böyle **çaptan düşmüş** olduğuna.” (TBK: 61)*

Çekip çevirmek

*“Halime apartmanı **çekip çeviriyordu.**” (İÖ: 16)*

Çiçek gibi olmak

*“Merak etme, ben orayı süpürür, boyatırım **çiçek gibi olur.**” (SBÖT: 70)*

Çileden çıkarmak

*“Bu suskunluk ve adam yerine konulmamak Kolsuz’u **çileden çıkartıyordu.**” (ZYH: 133)*

*“Cevat Bey bu manzarayı gördüğünde **çileden çıkıyor** ama karısına bir şey demiyordu.” (İÖ: 109)*

D

Dara düşmek

“Dara düştüğünde anasının eline sarılırdı.” (TBK: 12)

Defterini dürmek

“Onun defterini düreceğim.” (İÖ: 135)

Dehşete kapılmak

“Hasan dehşete kapılmış, paketi çekyatın altına atmış, adama da bir şey dememiş.” (ZYH: 131)

Dert ortağı olmak

“Biz kaç zamandan beri dert ortağıyız.” (SB: 7)

Dert yanmak

“Kafası iyi iken babasını karşısında görüyor, ona dert yanıyordu.” (İÖ: 87)

Destek çıkmak

“Bunu bu çocuğa destek çıktı; her gördüğünde hal - hatır sordu, harçlık verdi.” (ZYH: 130)

Deveyi hamuduyla götürmek

“Adam deveyi hamuduyla götürüyor, sonra Boğaz’a bakıp viskisini yudumluyor.” (HGÜ: 32)

Dikiş tutturmak

“Ama **dikiş tutmadı.**” (HG: 160)

“Olmadı, bir türlü **dikiş tutturamadı.**” (HG: 71)

“Şımarık Dilber zora gelemediği için hiçbir alanda **dikiş tutturamadı.**” (N: 50)

“Küçük yaşta alkole dadandı, bir yerde **dikiş tutturamadı.**” (TBK: 5)

“Ne padişah, ne sadrazam, ne bir türlü **dikiş tutturamayan** İstanbul hükümeti bu imtihanı veremedi.” (TKS: 100)

Dikkat kesilmek

“Kapı nöbetçileri ister istemez o yana **dikkat kesiliyor,** hatta biri ne olup bittiğini görmek için birkaç adım atıyor.” (ZYH: 194)

“Selma karşısında dikilen karaltıyı fark edince - gözleri zayıflamış- **dikkat kesildi.**” (ZYH: 70)

Dile düşmek

“Yoksa **dile düşeriz** diyorlardı.” (HG: 31)

Dile getirmek

“Maarif Bakanı orta öğrenimde yeni bir sisteme gidileceğini **dile getiriyor.**” (TKS: 18)

Dili tutulmak

“Oya Mutluluktan titriyor, **dili tutulmuş** gibi, ne bir hece çıkıyor ağzından ne bir kelime.” (ZYH: 172)

“Avukatın **dili tutulmuştu.**” (SBÖT: 104)

Diş bilemek

*“Kolsuz bu baskınlar sebebiyle Bulut’a **diş biliyordu.**” (ZYH: 131)*

Dişini sıkamak

*“**Dişlerini sıkıttı.** Sabretti. Sustu.” (ZYH: 133)*

*“Etrafta çın çın öten bir yalnızlık. **Dişimi sıkıttım** alıştım.” (ZYH: 41)*

Dizlerinin bağı çözülmek

*“**Ve dizlerinin bağı çözüldü.**” (HGÜ: 45)*

Donup kalmak

*“Öteki çocuklar **donup kalmış.**” (HG: 107)*

Dört dönmek

*“Oya’nın başındaki yazma uçmuş; yüzünün rengi uçmuş, belki aklı da uçmuş; o kırık cam parçalarının üzerinde salonu **dört dönüyordu.**” (ZYH: 15)*

Dört gözle beklemek

*“Zeytinciler göletin bitmesini **dört gözle bekliyor.**” (SBÖT: 14)*

Dudağı uçuklamak

*“Ali duysa **dudağı uçuklar.**” (TBK: 79)*

Dudak bükmek

*“Sevda **dudak büktü.**” (İÖ: 33)*

Dut yemiş bülbüle dönmek

*“Adil efendi sustu, suratını astı, **dut yemiş bülbüle döndü.**” (HG: 43)*

*“... Nur Hanım'la tanıştığından bu yana **dut yemiş bülbüle döndün.**” (N: 116)*

Düğümleri czmek

*“İkisi de içlerindeki **düğümleri czmş,** irini akıtmış, kalplerini temizlemiş pırıl pırıl bir güneşli güne uyanmak umuduyla hemen uykuya dalmışlardı.” (TBK: 63)*

Dünya evine girmek

*“Mustafa ile Binnaz **dünya evine girdi.**” (TKS: 81)*

Dş kırıklığına uğramak

*“Halk türküleri ve mahalli sanatçılar açısından **dş kırıklığına uğradı.**” (SBT: 31)*

E

Ekmek aslanın ağzında.

*“Bizi tiren temizler diyor içinden, **ekmek aslanın ağzında.**” (TBK: 101)*

El açmak

*“... arada bir köye gidip şifalı otlar toplayıp sattı, kimselere **el açmadı** oğlunu büyüttü.” (HG: 71)*

El ayak çekmek

“Şehir uykuya dalıp etraftan **el-ayak çekilince** arabaları Celayir'in ambarına götürür...” (TBK: 131)

El ele vermek

“Ben gözüme kestirdim. **El ele verirse** orayı okul yaparız.” (ZYH: 56)

El koymak

“Samet Abi duruma **el koydu**. Bana Avukat tuttu.” (ZYH: 127)

“Bulut o gece pusuyu kurdu. Kamyonet tel örgü kapıdan girip hurda yığınları arasına park edince adamlarıyla ansızın baskın verir arabaya **el koydu**.” (ZYH: 132)

El üstünde tutmak

“Ama Allah şahit adam onu **el üstünde tuttu**.” (HGÜ: 40)

Elden geçirmek

“Abi şöyle bir **elden geçirdik**, çiçek gibi oldu.” (TBK: 59) (ayr. bkz. TBK: 123)

Ele avuca sığmamak

“**Ele avuca sığmaz** pire gibi bir adam.” (ZYH/79)

Eli armut toplamak

“Bizim **elimiz armut toplamıyor** ya.” (TBK: 136)

Eli ayağı titremek

*“Ardından iki görevli Kerem'i getiriyor. Bulut olduğunu görünce **eli ayağı titriyor**; ‘Allah'ım bana yardım et’ niye duaya başlıyor.” (ZYH: 158)*

Eli ekmek tutmak

*“**Elim ekmek tutmuyor**, ağabeyim içerde...” (N: 17)*

Eli iş tutmak

*“Sen ver bunu, ben İstanbul'a götüreyim, birinin yanına çırak vereyim, sanat öğreysin, **eli iş tutsun**.” (HG: 83)*

*“Hacı abi, artık büyüdüm, **elim iş tutuyor**.” (İÖ: 59)*

*“Bütün bir hafta **eli iş tutmadı**.” (TKS: 28)*

Elifi görse mertek sanmak

*“**Elifi görse mertek sanan** adamlar para ile oynuyor.” (ZYH: 47)*

Eline bakmak

*“Amma ne yaparsın ailesi fukara, kızın **eline bakıyor**.” (ZYH: 126)*

Elinden tutmak

*“Oğlanın **elinden tutan** olmadı.” (HG: 71)*

Elinden uçanla kaçan kurtulmaz.

*“Senin elinden **uçanla kaçan kurtulmaz** dayı.” (ZYH: 90)*

*“**Elinden uçan ile kaçan kurtulamaz**.” (HGÜ: 102)*

Elini eteğini çekmek

*“Kız bu âlemden **elini-eteğini çekti.**” (TBK: 59)*

Elini taşın altına koymak

*“**Elini taşın altına koymamış,** bir yükü çekmenin zorluğunu tatmamış...”
(SBÖT: 53)*

Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak

*“Gerçekten de Melek Emine sayesinde çok rahat etmiş; öyle ki **elini sıcak sudan soğuk suya sokmamış.**” (HGÜ: 12)*

Eski çamlar bardak oldu.

*“(...) açıkçası daha hızlı ve kestirmeden gitmenin türlü yolları icat edilmiş, **eski çamlar bardak olmuştur.**” (SB: 52)*

Etiye sütlüye karışmamak

*“**Etiye sütlüye karışmadığım** için kimse oralı olmaz.” (N: 17)*

F

Faka basmak

*“Bulut’u **faka bastırmıştı.**” (ZYH/134)*

*“-Bırakamam. Bir kez **faka bastım** biliyorsun.” (HG: 116)*

Feleğin çemberinden geçmek

*“Bunlar **feleğin çemberinden geçmiş** profesyoneller.” (HGÜ: 102)*

Fırtına gibi esmek

“Gül Hanım evde, köyde, yaylada **fırtına gibi esti.**” (TKS: 44)

G

Gıkı çıkmamak

“Her derdini Oğuz'a açabiliyor, dükkânında saatlerce oturabiliyor, kimsenin **gıkı çıkmıyor.**” (ZYH: 65)

“Sırrı da **gıkını çıkmadan** cezasını çekti.” (HG: 83)

Gökte ararken yerde bulmak

“Hani derler ya: **Gökte ararken yerde bulmak.**” (TKS: 50)

Gönlü kaymak

“İş çıkarma. Arkadaşlık icabı destek oldum. Tamam, onun **gönlü kayabilir.**” (ZYH: 115)

“Elbet birinin birine **gönlü kayar.**” (SB: 69)

Gönlünü hoş etmek

“Yeni malzemeler aldı, çocukların, Hakkı Baba'nın, ihtiyar kadınların **gönlünü hoş etti.**” (SBÖT: 102)

Gönül almak

“Onlara çeşitli hediyeler getirir, hepsinin **gönlünü alır...**” (İÖ: 120)

Gönül eğlendirmek

“Herkes **gönül eğlendirme** peşinde.” (HG: 30)

“Varsın Semiramis Kenan'la biraz **gönül eğlendarsin.**” (TBK: 26)

Göz atmak

“Beraber çıkalım, ben de etrafa şöyle bir **göz atmak** istiyorum.” (ZYH: 89)

“Şükran ona bir **göz atıp** yeniden kocasına döndü.” (HG: 55)

Göz dikmek

“Kimse kimsenin malına **göz dikmez.**” (HGÜ: 10)

Göz gezdirmek

“... odayı, koridoru, mutfağı dolduran poşetlere, torbalara, paketlere **göz gezdirdi.**” (HG: 164)

Göz gözü görmemek

“Meyhanede sigara dumanından **göz gözü görmüyordu.**” (TBK: 73)

“Dışarıda tipi, **göz gözü görmüyor.**” (TBK: 150)

Göz kulak olmak

“Orada kahve tuttum, gel şurayı çalıştır, dedi. Hem bize **göz kulak olursun** dedi.” (ZYH: 128)

Göz süzmek

“Vali dahi nargilesini höpürdetip cariyelerine **göz süzerken** haberi almış...” (TKS: 11)

Gözden kaybolmak

“Öyle bir gazladı ki, motor sanırsın bir mermi olup ambulansın gittiği yöne atıldı, az zamanda **gözden kayboldu.**” (ZYH: 34)

Gözleri parlamak

“Suna'nın gözleri parladı.” (SB: 161)

Gözü dışarıda olmak

“Gözü dışarda, bundan bir şey olmaz.” (İÖ: 52)

Gözü dönmek

“Gözü dönmüştü.” (TKS: 140)

Gözü yükseklerde olmak

*“Samet Görmüş her ne kadar Kastamonu'da ufak bir muhasebeci olsa da **gözü yükseklerdeydi.**” (ZYH: 77)*

Gözünü kan bürümek

*“Bir işe kapılmaya görsün, **gözünü kan bürür.**” (HGÜ: 110)*

*“Şakulü kaymış adamın. **Gözünü kan bürümüş.**” (TKS: 208)*

Gül gibi bakmak

*“Epeyce kilo almış, elinde toz bezi. Bu bez onun elinin uzantısıdır. Titiz kadın. Evine **gül gibi bakar,** çocuklarına...” (ZYH: 70)*

Gül gibi olmak

*“**Gül gibi olmuş** dükkân. Çok güzel.” (TBK: 124)*

Gün yüzü görmemek

*“Bir gün yüzü **görmedin.**” (HG: 147)*

H

Hapı yutmak

“Aynı anda tüm vücudum terden sırlıslıklam oldu. **Hapı yuttum.**” (HGÜ: 138)

“İşte şimdi **hapı yuttum** be oğlum” (İÖ: 119)

Harama uçkur çözmek

“Şükür **harama uçkur çözmedim**, kimseyi dolandırmadım, kin tutmadım, kötülük etmedim.” (N: 125)

Hasır üstünde kalmak

“Olay hapisle neticelenmedi ama Ekrem’le İsa **hasır üstünde kaldılar.**” (HGÜ: 46)

Hastalıktan kırılmak

“**Hastalıktan kırılıyoruz** Doktor Bey. İshal hiç kesilmiyor.” (ZYH: 23)

Havalara uçmak

“Kahvaltıda Tepeköy’de kalmaya karar verdiğini açıkladı. Dayısı yengesi ve Canan sevinçten **havalara uçtu.**” (ZYH: 158)

“Ancak ilgililer **havaya uçtu.**” (SBÖT: 5)

“Elif **havalara uçtu.**” (N: 68)

“Eve varıp haberleri verdiklerinde herkes **havalara uçuyor.**” (TBK: 39)

“Onlar tabi **havalara uçuyor.**” (HGÜ: 37)

“Arkadaşı gözlerine inanamadı, sevinçten **havalara uçtu.**” (İÖ: 18)

Hayrı dokunmak

“... kimseye bir **hayrı dokunmamıştı**.” (HG: 42)

Hoşafa dönmek

“... para da söz konusuydu. **Hoşafa döndü**.” (SBÖT: 9)

İ

İç çekmek

“Neriman **iç çekiyor**. Kendi kendine konuşuyor: “Gönül yarası bu kızım mutlaka izi kalır”. (ZYH: 112)

“Hamdi **iç çekiyor**. Çayından bir yudum alarak anlatmaya başlıyor.” (ZYH: 121)

İçi acımak

“Makbule’nin **içi acıyor**.” (İÖ: 55)

İçi elvermemek

“Hasan Efendi’nin tezgah gerisindeki koltuğuna oturmaya **içi elvermedi**.” (N: 46)

İçi içine sığmamak

“Ferit Tepecik sağlık ocağından çıkıyor. Elinde çanta. Evine gidiyor ve evine gittiği **içi içine sığmıyor**.” (ZYH: 155)

İçi parçalanmak

“Oğlanı köşede-bucakta başı önünde sessiz sessiz ağlar gördüğünde **içi parçalanıyor**...” (SBÖT: 50)

İçine gömmek

“*Aşkını içine gömdü.*” (ZYH: 72)

İçine kurt düşmek

“*Bulut’un içine kurt düştü. Dişlerini gıcırdattı.*” (ZYH: 115)

“*İçine kurt düştü. Meraklandı.*” (SBÖT)

“*Bu hadise Elif’in içine kurt düşürdü.*” (SB: 120)

İçini dökmek

“*Sefa içini döktü.*” (TKS: 222)

İki ateş arasında kalmak

“*Neriman iki ateş arasında kalmıştı. Somurttu. Söyleyecek bir şey bulamadı.*” (ZYH: 116)

İki dirhem bir çekirdek olmak

“*Yine iki dirhem bir çekirdek idi.*” (SBÖT: 10)

İlaç gibi gelmek

“*Çiçek’e ilaç gibi gelmişti.*” (N: 36)

“*Çocuk ona ilaç gibi geldi.*” (TBK: 48)

İnce damardan girmek

“*Sadullah ince damardan girip hiç mühimsemezmiş gibi Naime’nin malı mülkü olup olmadığını, bu ailenin ona bir şey bağışlayıp başlamadığını usulünce sordu, öğrendi.*” (TBK: 21)

İmamın kayığına binmek

*“Ne çırpınıyorsun kardeşim sen de sonunda **imamın kayığına bineceksin.**”*
(HGÜ: 7)

İple çekmek

*“... akşamı **iple çeker** olmuşlardı.”* (TBK: 130)

*“Ertesi günü **iple çekti.**”* (İÖ: 31)

*“Ben buluşma günümüzü **iple çektim.**”* (TKS: 40)

İpin ucunu kaçırmak

*“Şu değirmen sahnesi anlatırken **ipin ucunu kaçıracamız.**”* (TKS: 51)

İşi başından aşkın olmak

*“**İşi başından aşkınmış,** güvenilir bir ortağa ihtiyacı varmış, muhasebe dışında başka alanlarda da iş yapabilirlermiş.”* (ZYH: 77)

İşi düşmek

*“Meğerse şöyle olmuş: Tepeköy’ün Tepesi’ndeki beş altı evlilik mezradan birinin **iş düşmüş** buna, danışmışlar.”* (ZYH: 108)

İşi yokuşa sürmek

*“Lütfen Canan **iş yokuşa sürme.** İmkânsız aşk, kara sevda, bunlar akıl dışı, yapma”. (ZYH: 140)*

K

Kabına sığmamak

*“Enerji doluydu, **kabına sığmıyordu.**” (SBÖT: 20)*

*“Müezzin **kabına sığmaz** dedik.” (HGÜ: 6)*

Kaderine boyun eğmek

*“Nezihe de kızın kızından yana çıkınca Kenan sessizleşti, **kaderine boyun eğdi.**” (TBK: 46)*

Kafaya almak

*“Başkanı **kafaya aldık** mı, bir iki fabrika sahibi ile, sana söylemiştim dere boyunda fabrikalar var, sen de katılırsın kafilere, bir Ankara seferi yapılır herhalde.” (ZYH: 57)*

*“Personel ile konuştum. Kimyagerlerden birkaçını **kafaya aldım.**” (ZYH: 83)*

Kafayı bulmak

*“**Kafayı bulunca** sakinleşiyordu.” (ZYH: 107)*

Kalbi yerinden çıkmak

*“**Kalbi yerinden çıkacak** sanki.” (HG: 88)*

Kalbini temizlemek

*“İkisi de içlerindeki düğümleri çözmüş, irini akıtmış, **kalplerini temizlemiş** pırıl pırıl bir güneşli güne uyanmak umuduyla hemen uykuya dalmışlardı.” (TBK: 63)*

Kalp gözü açık olmak

“Ne de olsa **kalp gözü açık**.” (TKS: 7)

Kan beynine sıçramak

“Komser onları orada, neredeyse kucak kucağa gördüğünde **kan beynine sıçradı**.” (ZYH: 149)

“Elif’in **kan beynine sıçradı**.” (SB: 19)

Kanatları düşmek

“Kenan’ın **kanatları düştü**.” (TBK: 54) (ayr. bkz. TBK: 149)

Kanı kaynamak

“Birden **kanı kaynadı** Ferit’e, gözleri yaşardı.” (ZYH: 79)

“**Kanı kaynamaya** başlamıştı bile. Bu kadarını *kâfi* gördü.” (ZYH: 58)

Kapı açılmak

“Size bir **kapı açılacak**, buna inanıyorum.” (N: 7)

Kapısını kapamak

“Ben bu işlere **kapımı kapamışım** biliyorsun, *boyumun ölçüsünü almışım*.” (ZYH: 165)

Kapıyı kapamak

“İzmir bana **kapıyı kapadı**.” (TBK: 67)

Karacak gibi yapışmak

*“Ama oğlan nedense **karacak gibi yapıştı.**” (HGÜ: 108)*

Karacak incitmemek

*“**Karacak incitmez.**” (TBK: 5)*

Kaybolmaya yüz tutmak

*“**Kaybolmaya yüz tutan** el sanatlarına, folklor ve halk türkülerine tutkundu.” (SBÖT: 31)*

Keceyi sudan çıkarmak

*“Eski durumları yoktu ama **keceyi sudan çıkarmışlardı.**” (HGÜ: 46)*

Kedi olalı bir fare tutmak

*“Ulan aferin. **Kedi olalı bir fare tuttun.**” (SBÖT: 9)*

Kendi göbeğini kendi kesmek

*“**Kendi göbeğini kendi kesmiş,** yaman bir delikanlı.” (N: 55)*

Kendi yağında kavrulmak

*“Bir nevi **kendi yağında kavrulmak.**” (ZYH: 145)*

Kibrit suyu dökmek

*“Bakın o günlerde bir fukara veli dahi devletin temellerini **kibrit suyu döküldüğünü** seziyor ama harekete geçemiyor.” (TKS: 12)*

Kırk takla atmak

“Atlatmak için kırk takla attım.” (HGÜ: 99)

Koku almak

“Ortadan kaybolunca olursan tanıyanlar ‘Ceneviz yine bir koku aldı, yakında döner’ der.” (ZYH: 80)

Kol kanat germek

“Bulut Hem çocuğu büyüttü, hem Dilber’e kol kanat gerdi, sevgisi ile yarısına merhem olmaya çalıştı.” (ZYH: 106)

Kolları sıvamak

“Haber çoktan yayıldığı için Neriman kolları sıvayıp Ocak’ta bir tadilata girişti.” (ZYH: 161)

“O günden sonra Samet Görmüş okul için kolları sıvadı.” (ZYH: 59)

“Her kuruluş şenliğe hazırlık için kolları sıvadı.” (SBÖT: 110)

“Güzin Hoca kolları sıvadı.” (SB: 71)

Kolu kanadı kırılmak

“Kolumuz kanadımız kırılmıştı.” (N: 35)

Koltukları kabarmak

“Melek gülümsedi, üzerine bir iyimserlik geldi, koltukları kabardı.” (HGÜ: 89)

Kökü kesilmek

*“Güz bitip kış kapıdan başına uzatınca müşterinin **kökü kesildi.**” (HGÜ: 59)*

Kucak açmak

*“Onlar da kırk kişi, birbirini tanıyor, aşağıdan gelenlere pek **kucak açmıyor.**” (N: 47)*

Kulağına kar suyu kaçmak

*“Bu iş **kulaklara kar suyu kaçırmıştı.**” (İÖ: 73)*

Kulağının pasını almak

*“Hoca, çıkar şu kemani da **kulağımızın pasını al, dedi.**” (TBK: 103)*

Kulak asmak

*“Allah peygamber tanımayanlar karışmış olabilir ama, **kulak asmayın,** bir iki kişiyi geçmez.” (HGÜ: 6)*

Kulak kabartmak

*“Aşağıda, evin önündeki iskelede Ferit ile Sevinç bu sesi duyuyor ve ikisi de **kulak kabartıyor.**” (ZYH: 154)*

*“Sese **kulak kabartıyorlar,** ama tam olarak ne dediğini anlamıyorlar.” (ZYH: 71)*

*“Patırtıya verince sahne tarafından gelen sese **kulak kabarttı.**” (TBK: 13)*

*“Az sonra bir hışırtı, **kulak kabarttı.**” (İÖ: 64)*

*“Kızlar takımının başında bulunan Binnaz **kulak kabarttı.**” (TKS: 77)*

Kulak kesilmek

“*Samet, Selma ve Canan **kulak kesildi**: - Hayırdır ne oldu?*” (ZYH: 75)

Kulak misafiri olmak

“*Nihayet şoförle Ferit’e **kulak misafiri** olan genç garson - Ağır hasta varmış Tepeköy’de. O fiyakalı delikanlı doktor.*” (ZYH: 8)

Kulak tıkamak

“*Şefika ’yla Sadullah tüm dedikodulara **kulak tıka**mışlardı.*” (TBK: 129)

Kulak vermek

“*... **kulak verip** dinleyen ehl-i hâl duyarmış.*” (TKS: 7)

Kurtlarını dökmek

“*... saz heyeti alıyor, kadınlar **kurtlarını döküyor.***” (TBK: 115)

L

Lafı eğip bükmek

“***Lafı eğip bük**meyelim. Adam senle evlenmek istiyor.*” (SBÖT: 59)

Lafı uzatmak

“*Kadın belki **lafı uzatacak**, saatler sürece*k bir soh

bete başlayacak ama Kenan'ın hâli yok.” (TBK: 68)

M

Maraza çıkarmak

“Bulut ‘Bu sefer kendime hâkim olacağım, **maraza çıkarmayacağım**’ dese de sözünü tutamıyor.” (ZYH: 98)

Meraktan çatlamak

“**Meraktan çatlasa** dahi kimselere açılmadı, kimseye sormadı.” (SB: 32)

Mercimeği fırına vermek

“Melahat ile Baki Bey **mercimeği fırına verdiler**.” (TKS: 189)

Merhem olmak

“Bulut Hem çocuğu büyüttü, hem Dilbere kol kanat gerdi sevgisi ile yarısına **merhem olmaya çalıştı**.” (ZYH: 106)

“... çok yaraya **merhem oldu**.” (HG: 47)

Meydan okumak

“... düpedüz **meydan okuyor**.” (HG: 82)

Muhabbete limon sıkmak

“Bu teknik-taktik lafları ile **muhabbete limon sıkmayalım**.” (HGÜ: 101)

Muma dönmek

“Yanıma iki sağlam adam aldım, rüzgâr gibi estim, altı ayı bulmadı teşkilat **muma döndü**.” (HGÜ: 135)

Muradına ermek

“Nikâh kıyıldı, düğün-dernek, Ayşe ile Recep **muradına erdi.**” (TKS: 161)

Mutluluktan uçmak

“Şefika artık dayanamıyor, **mutluluktan uçacak.**” (TBK: 125)

N

Nefesini tutmak

“Öyle canlı, öyle heyecanlı anlatır ki kahve yaranı **nefesini tutup** dinler.”
(ZYH: 80)

“Borular susuyor, davullar duruyor, meydandaki kalabalık **nefesini tutmuş** bekliyor.” (ZYH: 159)

Neşesini bulmak

“Kısa zamanda kendine geldi, eski **neşesini buldu.**” (ZYH: 110)

O

Ocağına incir ağacı dikmek

“Ulan alçaklar hangi hak. **Ocağıma incir ağacı diktiniz be.**” (HGÜ: 44)

Ocak söndürmek

“Kendi de vaktiyle çok yürek yakmış, çok **ocak söndürmüştü ...**” (TBK: 26)

Ortada kalmak

“Ama cascavlak **ortada kaldı.**” (İÖ: 25)

Ö

Ödü kopmak

*“Kitaplarının kıymeti bilinmeyecek diye **ödü kopuyor.**” (SBÖT: 6)*

Öküz öldü ortaklık bozuldu.

*“**Öküz ölür ortaklık bozulur.**” (HGÜ: 38)*

P

Pabuç bırakmamak

*“Aferin be Oya, senden beklemezdim, kızlara **pabuç bırakmadın** yani.”
(ZYH: 40)*

*“Elbette dikkatliyim ama olacak olur. Kolsuz’a **pabuç bırakmam.**” (ZYH: 136)*

Papaz olmak

*“Bu yüzden hanımla **papaz olduk.**” (SBÖT: 83)*

*“...kaybolan bir beyaz Kemer yüzünden annesi ile **papaz olurdu.**” (TBK: 26)*

Parmakla gösterilmek

*“... içinde mezun ettiği hafızlar gittikleri yerlerde **parmakla gösterilmeye;**
Çamaltı hafızı veya Titiz hafız diye anılmaya başladı.” (TKS: 73)*

Pişmiş aşı su katmak

*“**Pişmiş aşı su katıldı.**” (TBK: 35)*

Piyango vurmak

*“Osman Efendi'ye var ömründe bir **piyango vurdu** ki bu kadar olur yani.”*
(HG: 150)

Postu sermek

*“Şu fukara Tepeköy'e gelip Sağlık Ocağı'na **postu serse**.”* (ZYH: 92)

Pusu kurmak

*“Bulut o gece **pusuyu kurdu**. Kamyonet tel örgü kapıdan girip hurda yığınları arasına park edince adamlarıyla ansızın baskın verir arabaya el koydu.”*
(ZYH: 132)

*“İbo **pusuyu kurar**, katar şehre üç beş kilometre yaklaşınca hücumla kalkardı.”* (TBK: 131)

Pusuya yatmak

*“Masadan kalktı, duvar dibinde **pusuya yattı**.”* (İÖ: 50)

*“... gözüpek memur bir gece ‘ışık görünüyor’ denilen mahallede **pusuya yattılar**.”* (İÖ: 103)

R

Renk katmak

*“... hem de şu gördüklerinin hem kendi hayatlarına hem kasabanın monoton hayatına bir **renk kattığını** duyumsayarak memnun-mütebessim meşrubatlarını yudumladılar.”* (SBÖT: 24)

Renk vermemek

*“Biraz ürperdi ama **renk vermedi**.”* (İÖ: 7)

S

Samanlıkta iğne aramak

*“Kömürü bulmak **samanlıkta iğne aramaya** benzer, sabredeceksin.” (TBK: 135)*

Ser verip sır vermemek

*“Bu parayı nasıl dağıtacak, nasıl **ser verip sır vermeyecekti.**” (HG: 45)*

Ses çıkarmamak

*“Her şeyi anlar ama **ses çıkarmaz.**” (TBK: 102)*

Sıkboğaz etmek

*“Müşteriye **sıkboğaz etmez,** makul bir para alır.” (TBK: 131)*

Sır çıkmamak

*“Bunlardan **sır çıkmazdı.**” (HG: 44)*

Sönüp gitmek

*“Saçmalama baba. Adam dışarıda doktora yapmış, elbette bir üniversite hastanesine girip kariyeriniz sürdürmeli. Buralarda ne işi var, yazık, **sönüp gider.**” (ZYH: 142)*

Suyolu etmek

*“Tanıdığı siyasiler ile Milli Eğitim Bakanlığı **su yolu ettiler.** Sonunda karar çıktı.” (ZYH: 60)*

Suyu bulandırmak

“Ara sıra bu temiz **suyu bulandıran**; kim olduğunu, nereden geldiği belli olmayan yaramaz adamlar da peyda olur.” (TBK: 130)

Suyu gözesinden içmek

“Ama hiç olmazsa bu ihtiyar **suyu gözesinden içmişti**, söyledikleri otantikti.” (SBÖT: 31)

Suyunu çıkarmak

“Müdür içinden 'Ulan Ferhat **suyunu çıkardın** be, Allah belanı versin' diye geçiriyor.” (SBÖT: 120)

Süt dökmüş kedi gibi olmak

“O günden sonra o cabbar Makbule gitti, yerine **süt dökmüş kedi gibi** sessiz sakın biri geldi.” (TBK: 118)

Sütten çıkmış ak kaşık olmak

“Kendini **sütten çıkmış ak kaşık** sayıyor.” (HGÜ: 86)

Ş

Şapka çıkarmak

“... onun zekası, çalışkanlığı, dirayetli karşısında **şapka çıkarıyordu**.” (N: 50)

Şifa dağıtmak

“Kaya gibi bir kadın elinden geldiğince Tepeköy hastalarına **şifa dağıtıyordu**.” (ZYH: 86)

I

Tabanları yağlamak

*“Kadın, kumar, alkol her yol var. Bir ara heveslenip siyasete girmiş ama ilk patırtıda **tabanları yağlayıp** kaçmış.” (HGÜ: 11)*

*“... oradan 'Taytıs, Taytıs' diye bağılıyor ve **tabanları yağlayıp kaçıyor.**” (TKS: 96)*

*“Üç kafadar bir an için köşeden aşağı doğru inen sokağa baktı ve sanki bir yarışın startı verilmiş gibi aniden ve hep birden **tabanları yağlayıp** yokuştan aşağı koşmaya başladılar.” (SB: 20)*

Tadı kaçmak

*“Samet Görmüş ya uzatıp işin **tadını kaçırarak** yahut kısa kesip Ferit'i merakta bırakacak.” (ZYH: 76)*

*“Zaman geçti, aşağı mahallenin **tadı kaçtı...**” (TBK: 117)*

Taş döktürmek

*“Senin bu annen değme şarkıcı **taş döktürür.**” (TBK: 32)*

Taş koymak

*“... yolumuza **taş koydun**, ben sana o meyveleri yedirir miyim, diyerek Ali'nin boğazına sarılmış.” (TBK: 78)*

Taşı toprağı altın olmak

*“İstanbul'un **taşı toprağı altın.**” (TBK: 100)*

Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş.

“Hani tencere yuvarlanır kapağını bulur misâli.” (İÖ: 121)

Tencerede pişirip kapağında yemek

“Tencerede pişirip kapağında yediler.” (HG: 71)

Tepesi atmak

“Kenan'ın tepesi attı, etrafına bakındı, duvara dayalı uzun saplı süpürgeyi kaptı.” (TBK: 65)

Tepesine binmek

“Çavuşum bunun kulağını çekin, yoksa köylü tepesine binecek.” (TKS: 114)

Tıkır tıkır işlemek

“Tıkır tıkır işleyen Samet görmüş düzeni Ceneviz'in aniden ortadan kaybolmasıyla sekteye uğradı.” (ZYH: 86)

Top atılsa duymamak

“Onların önündeki koltukta oturan kırçıl sakallı adam kasketini cama, başını kaskete dayamış; top atılsa duymayacak bir uykuya dalmış.” (ZYH: 6)

Toz kondurmamak

“... okusun adam olsun diye Ferdi'ye toz kondurmuyor, yemeyip yediriyordu.” (SBÖT: 50)

“Hem semtimiz hem polisinin ağabeyime toz kondurmaz.” (N: 14)

“Asuman oğlana toz kondurmuyor, bir yandan endişeleniyor.” (HGÜ: 123)

Toz olmak

*“Kız dönüyor, kavgacılar **toz olmuş.**” (ZYH: 103)*

Turnayı gözünden vurmak

*“Bu defa **turnayı gözünden vurduk.**” (TBK: 38)*

*“Hadi Tilki Selim, **turnayı gözünden vurdun.**” (HGÜ: 56)*

“... ‘Aferin! Turnayı gözünden vurmuşsun’.” (İÖ: 125)

Tutunacak dal aramak

*“Hepimiz böyle anlarda **tutunacak bir dal ararız.**” (TBK: 12)*

Tüy gibi hafiflemek

“Tüy gibi hafifledi.” (HG: 163)

Tüyleri diken diken olmak

*“Tüyleri **diken diken oldu.**” (TBK: 150)*

U

Ucuz atlatmak

*“Başkan **ucuz atlatmış.**” (TKS: 140)*

Ucuz kurtulmak

*“Kerem **ucuz kurtulduğuna** sevinerek elinde top eve koştu.” (ZYH: 97)*

Ü

Üzerine titremek

*“Hepimiz **üzerine titriyoruz.**” (N: 34)*

*“Ben evin tek erkek çocuğuyum. **Üzerime titrediler.**” (TKS: 17)*

V

Veryansın etmek

*“Başkan tesisatı kuran müteahhide **veryansın ediyor,** ama nafile. Adam hem malzemededen çalmış, hem işi bırakıp kaçmış.” (ZYH: 116)*

Y

Yakayı ele vermek

*“Onun sigara yaktığını gören adamları, neye uğradıklarını şaşırmış, yine de **yakayı ele vermemenin** sevinci ile titrek ellerini birinin uzattığı paketi ulaştırarak derin bir ‘oh’ çecekler ama yanlarında Kolsuz var.” (ZYH: 183)*

Yaka silkmek

*“Hamam civarındaki evlerin sakinleri bu orman çocuğundan **yaka silkiyordu.**” (İÖ: 48)*

Yan çizmek

*“Sen onu tamir ettin, **Şimdi yan çiziyorsun,** olmaz.” (ZYH: 115)*

Yaralı parmağa işememek

*“Sonra bir çekirdek istesen vermez, **yaralı parmağa işemez.**” (HGÜ: 36)*

Yaraya merhem olmak

*“Ama bütün bu okumalar **yaraya merhem olmuyordu.**” (N: 73)*

*“Evet bu iş Sefa'nın **yarasına merhem olabilir.**” (TKS: 200)*

Yaraya tuz basmak

*“**Yaraya tuz basıyor işte.**” (SB: 11-12)*

Yarayı deşmek

*“**Yaramı deşmeyin.**” (TKS: 18)*

Yaş tahtaya basmak

*“Murat **yaş tahtaya basmamak** için bunlardan eski ahabı olan bir Rum ile anlaştı.” (TKS: 45)*

Yemeyip yedirmek

*“... okusun adam olsun diye Ferdi'ye toz kondurmuyor, **yemeyip yediriyordu.**” (SBÖT: 50)*

Yolunu bulmak

*“Ölüye okur, diriye, hastaya okur, **yolunu bulur.**” (HGÜ: 6)*

Yüreği ağzına gelmek

*“Ferit o kadar dalmış ki sıçrayarak iniyor kayadan. **Yüreği ağzına geldi.**” (ZYH: 94)*

Yüreği kabartmak

*“**Yüreği kabarmış,** yaş gözünün ucuna kadar gelmişti.” (HG: 18)*

Yüreği pır pır etmek

*“Kızın **yüreği pırpır etti.**” (HG: 29)*

Yürek yakmak

*“Kendi de vaktiyle çok **yürek yakmış**, çok ocak söndürmüştü...” (TBK: 26)*

Yüzü gülmek

*“Müdür’ün **yüzü güldü.**” (SBÖT: 13)*

Yüzü yırtık olmak

*“Ara sıra kadınların istek parçaları olur, **yüzü yırtık** kızlardan biri perdeyi aralayarak bunu saz heyetine bildiriyordu.” (TBK: 115)*

Yüzüp yüzüp kuyruğuna gelmek

*“**Yüzduk yüzdük kuyruğuna geldik** merak etmeyin efendim.” (TBK: 35)*

Yüzüstü bırakmak

*“Bir harita görmeye görsün bir haber almaya görsün bağlasan durmaz. Her şeyi **yüzüstü bırakır**, ortadan kaybolur.” (ZYH: 80)*

Yüzünü kara çıkarmak

*“Beşbinde koşayım, yemin ederim sana, **yüzünü kara çıkarmam.**” (HG: 102)*

Yüz vermemek

*“Baba iki senede bir uğrar. Neriman ona **yüz vermez**, baba bile demez.” (ZYH: 42)*

Z

Zevkten dört köşe olmak

“Zevkten dört köşe olmuştu.” (İÖ: 101)

Zıvanadan çıkmak

“Bir ara kendini alkole vurdu, zıvanadan çıktı.” (TBK: 58)

Zil takıp oynamak

*“... sevinçten **zil takıp oynamış**, yine aynı kaynaklardan hangi gün, hangi saat hangi otobüsle döneceğini öğrenmişti.” (SBÖT: 66)*

*“Patron **zil takmış oynuyor.**” (HGÜ: 103)*

Zokayı yutmak

*“Böylece **zokayı yuttular**; sermayenin tüketim ekonomisine esir düştüler.” (SB: 57)*

4.3.5. Dilekler

Dilek bir şeyi isteme, arzu etme ve dileme anlamları taşır (Doğan, 2014: 351). TDK’nin elektronik güncel sözlüğünde dilek, “Bir kimsenin dilediği şey, istek, talep, temenni, rica, murat” tanımı yapılmaktadır (<http://tdk.gov.tr>). Kısaca dilekler dileme eylemini gerçekleştirmek için dile getirilen sözlerdir.

Mustafa Kutlu’nun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde dilek ifade eden sözcükler şunlardır:

*“Ah **keşke ben de sizlerle birlikte olabilseydim** diye iç geçirdi.” (ZYH: 33)*

*“Kısa sürede Ferit’e aşık olmuştu, kalbi sadece onu diliyordu. **Keşke onunla bir ömür geçirebilsem** dedi.” (ZYH: 88)*

*“Hızır uğradı evimize de ben bir **dilek dilemedim.**” (HG: 74)*

*“**Şu yarışa katılabilsen.**” (HG: 99)*

4.3.6. Dualar

Dualar dini değer kazanmış sözlerdir. Ülkemizde İslam dinine bağlı olarak çeşitli tarikatlarda dua niteliğinde sözcükler söylenmektedir. Dualar genellikle insanların kendileri için veya başka insanlar için Tanrı'dan istediklerinin bildirilmesi amacıyla söylenir (Boratav, 1992: 129).

Duaların en belirgin özelliği teslimiyet ifade etmesidir. Yaratıcı'dan bir şey istemek için kullanılan sözler çoğu zaman da bir iyiliğe karşılık söylenebilirler. Eski Türkçede “alkış” kelimesi ile ifade edilen dualar ilkel devirlerde büyü ve sihir esnasında başvurulmuştur (Kaya, 2007: 261).

Mustafa Kutlu'nun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde dua unsuru anlatı içerisinde bazen “dua” kelimesinin kullanımı olarak bazen de kalıp sözler halinde yer almıştır. Araştırılan eserlerde tespit edilen dualar şunlardır:

“Allah göstermesin salgın hastalık olur.” (ZYH: 23)

“Hastalıklar zihninden yıldırım gibi geçiyor. En başta ishal. Sonra göz lösemi, quatr, tifo, kanser, Allah göstermesin kolera.” (ZYH: 21)

“‘...Cenab-ı Hak senden razı olsun.’ dedi.” (HG: 47)

“-Yaa!.. Allah rahmet eylesin.” (ZYH: 68)

*“Hem aşk anlaşılmasın diye geceler boyu **dua ediyor**, hem anlaşılacak diye ödü kopuyordu.” (ZYH: 72)*

“-Allah bereketini arttırsın. Çoluğuna çocuğuna yemek nasip etsin.” (ZYH: 82)

*“‘Allah'ım şu oğlanın gönlünü şu kıza düşür.’ diye **dua** ediyorlardı.” (ZYH: 89)*

“İnşallah temelli kalırsın.” (ZYH: 141)

“- Şükür olmadı abi.” (ZYH: 127)

“- Ah! İnşallah, inşallah.” (ZYH: 148)

“... Allah'ım yardım et bana” diyerek okula girdi.” (ZYH: 152)

“Bulut oğlunu görünce eli ayağı titriyor: ‘**Allah'ım bana yardım et**’ diye duaya başlıyor.” (ZYH: 158)

“Evet. **Allah razı olsun**, hasta için evlere kadar geliyor. (ZYH: 169)

“-Allah göstermesin.” (ZYH: 175)

“-İyiyiz İhsan Amca, **şükür Allah'a**.” (ZYH: 189)

“Ferit işaret parmağını dudağına değdirerek: **-Allah göstermesin.**” (ZYH: 190)

“Hadi **Cenab-ı Hak yardımcımız olsun. Bismillah.**” (ZYH: 192)

“Ferit aynı fısıltıyla ‘**Allah göstermesin, bir delilik etme**’.” (ZYH: 192)

“‘Sizi bana gönderen **Rabbime şükürler olsun**’ dedi.” (HG: 18)

“Yarabbi sana şükürler olsun, onu bize bağışladın” diye dua ederek, bir yandan akan gözyaşlarını silerek, titreyen elleri ile kahveyi kotardı.” (HG: 56)

“Bir yandan öpüyor, bir yandan: ‘**Allah razı olsun, Allah ne muradın varsa versin**’ diye dua ediyordu.” (HG: 86)

“Hadi **Allah yardımcın olsun.**” (HG: 126)

“**Allah nazardan saklasın.**” (HG: 134)

“-**Allah kabul etsin.**” (HG: 119)

“Ağabeyime ‘Hoş geldin, **Allah kurtarsın**’ diyenlerden biri yanaşıp...” (N: 21)

“**Allah ne muradın varsa versin, diyordu.**” (SBÖT: 71)

“‘İşte burası’ demiş, ‘**Allah kurtarsın**’.” (N: 22)

“Sonra dönüp tavana bakıyor. ‘Şu çocuktaki iman. **Allah'ım bana da onu nasip et. Ama o bir çocuk. Bir melek yani, onun imanı melek imanı.**’ (N: 30)

“‘**Ya Rabbi beni namazla terbiye et. Beni ibadetten ayırma. Bana hakikatin kapısını aç.**’ diye uzun uzun **dua etti.**” (N: 32)

“Ara sıra bahçeye çıkıp Zeynel Efendi ile ahbaplık ediyordu. **Allah Raci'den razı olsun.**” (N: 59)

“Yanlışım olursa **Allah affetsin.**” (N: 93)

“**Allah nazardan saklasın.**” (N: 103)

“O bize şah damarımızdan daha yakın. İçimi biliyor. **Yarabbi dualarımı kabul et. Bana eşyanın hakikatini göster. İmanımı arttır.**” (N: 109)

“**Allah sana şifa versin.**” (N: 140)

“Davut (a.s.)'ın şöyle **dua** ettiği nakledilir: **İlahi sana nasıls şükredeyim ki şükretmek de senin bir nimetindir.**” (N: 167)

“**Allah cennet hatunu etsin.**” (N: 190)

“Ben onlardan razıyım, **Allah da razı olsun dedi.**” (TBK: 20)

“**Allah kurtarsın.**” (TBK: 20)

“**-Allah bağışlasın.**” (TBK: 57)

“**Allah dilediğini versin.**” (TBK: 67)

“**...Allah razı olsun** namazında niyazında biri.” (TBK: 94)

“**... sabretmek lazım, Allah imandan ayırmazın, diyordu.**” (TBK: 102)

“**Affet Allah'ım.**” (TBK: 140)

“**Allah sonumuzu hayreylesin.**” (HGÜ: 8)

“**Cenab-ı Hak nurlar içinde yatırsın.**” (HGÜ: 56)

“**Eh, Allah kabul etsin.**” (HGÜ: 85)

“**...Allah nazardan saklasın** çok güzel oğlunun mütemadiyen sorduğu sorulara sabırla cevap veriyor.” (HGÜ: 114)

“**Allah göstermesin bir de uyuşturucuya dadanırsa...**” (HGÜ: 133)

“**Allah razı olsun.**” (İÖ: 11)

“**...Allah razı olsun** ama hani benim de bir evim olsa.” (İÖ: 55)

“**Allah razı olsun** Hacı ağabey.” (İÖ: 57)

“**Allah bereketini arttırsın.**” (İÖ: 64)

“**Allah'ım şu oğlana acı.**” (İÖ: 65)

“Orada dalgın dalgın duruyor, ‘**Ya Rabbi bana sabır ihsan eyle**’ diye **dua** ediyordu.” (TKS: 43)

“Molla'nın gözlerinden yaş geldi. ‘**Ya Rabbi bizi utandırma**’ diye **dua** etti.” (TKS: 66)

“Bana ver, altını yatırayım, ne kazanırsa **Allah bereket versin.**” (SB: 34)

“Ardından bir **dua**, **Allah süründürmesin.**” (SB: 77)

“-**Ağzından yel alsın** baba. -Yok yok. İş vasiyete kalmadı. Sana ev aldım, dükkân açtım, sermaye verdim. -Doğrudur, **Allah razı olsun.**” (SB: 77)

“Harun Efendi dualarının başına şunu koydu, **Yarabbi! Ne çekeyim ne çektireyim. Beni elden ayaktan düşürme. Oğlumu everdim, torun sevdim, bir de kızımın mürüvvetini göreyim.**” (SB: 78)

“Peşine tek cümlelik bir **dua**: **Yarabbi bana yardım et.**” (SB: 173)

“**Duamız şudur: Ya Rabbi imanımızı kemale erdir.**” (SB: 199)

“Her neyse. **Allah yardımcısı olsun.**” (SB: 243)

Metinlerde **dua** unsuruna bazen “**dua**” kelimesinin sadece ad olarak kullanımı şeklinde rastlanır.

“Para yerine **dua** alır.” (ZYH: 92)

“Hastalar ve çocuklarını getiren analar **dua** ede ede gidiyor.” (ZYH: 146)

“Hemen **dua** etmeye başlıyor Oya. Sürekli şükür **duası.**” (ZYH: 154)

“Yüce Yaradan **dualarımı** kabul etti, endişeye mahal yok...” (ZYH: 159)

“Yine de ters esen rüzgâra **dua** etmeli, kokuyu öte yana taşıyor.” (ZYH: 170)

“Uzun uzun **dua** etti.” (HG: 18)

“... Bu parayı gönderen merhuma **dua** etmelerini, Yasin okumalarını öğütliyordu.” (HG: 47)

“Artık yardım ettiği ailelerden önce kendisi Latif Bey'e **dua** ediyordu.” (HG: 47)

- “Bildiği şükür **dualarını** okudu.” (HG: 51)
- “Hepsinin içinde umudun kuşu kanat çırpmaya başladı. Ve **dua**.” (HG: 106)
- “Kadın İbrahim’e **dua** edip duruyordu.” (HG: 122)
- “Yatın kalkın Hacı’ya **dua** edin.” (HG: 153)
- “Onlar da **dua** ile bu işe razı oldular.” (SBÖT: 52) (“dua” unsurun sadece “dua” kelimesi olarak kullanımı için ayr. bkz. SBÖT: 53, 97)
- “Harput âhengi ile ve galiba **dua** niyetine.” (N: 34)
- “Anam sabah akşam nazar **duaları** okuyor.” (N: 34)
- “**Dualarla** onu ayakta tuttuk.” (N: 35)
- “Hepimiz **dua** ediyoruz, bir an önce uygun böbrek bulunsun diye.” (N: 36)
- “-Şimdi **dua** zamanı. Seans bitiyor. İki genç hem kendileri hem o odadaki diğer hastalar için **duaya** durdular.” (N: 41) (“dua” unsurun sadece “dua” kelimesi olarak kullanımı için ayr. bkz. N: 94, 140, 153, 167)
- “...kocasının doğru yola dönmesi, içkiyi bırakması için **dua** ederdi.” (TBK: 23) (dua kelimesi için ayr. bkz. TBK: 25, 30, 40, 107)
- “Peki bir **dua** da olamaz mı?” (HGÜ: 32) (“dua” unsurun sadece “dua” kelimesi olarak kullanımı için ayr. bkz. HGÜ: 110, 151)
- “Bayram Efendi **dualar** etti adama.” (İÖ: 16) (“dua” unsurunun sadece kelime olarak kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 53, 70-71, 87, 137, 144, 145, 150)
- “Kocasının elini öpüp hayır **duasını** alarak tozlu yollara düşüyor.” (TKS: 6) (“dua” unsurunun sadece “dua” kelimesi olarak kullanımı için ayr. bkz. TKS: 6, 27, 29, 55, 65, 66, 209)
- “Babasıyla ara sıra ve bilhassa bayramlarda ziyaret edip, kabri üstündeki otları yıkarak temizledikleri, uzun uzun **dua** ettikleri annesinin mezarının yanına defnedildi.” (SB: 17) (“dua” unsurunun sadece “dua” kelimesi olarak kullanımı için ayr. bkz. SB: 86, 136, 157, 167, 175, 195, 211, 232, 296)

4.3.7. Hitaplar

Hitap sözün birine yöneltildiğini kendisine anlatmak için kullanılan sözcük ya da söz takımlarıdır (Türkçe Sözlük, 2011: 382). Hitaplar günlük konuşmalar içinde sıklıkla kullanılan unsurlardır. Bu unsurlar zamana, mekâna, kültüre ve kişisel özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir. Hitap sözleri söyleyişe farklı bir tarz katarak vurgu görevi görmektedir (Aydın, 2012: 88).

Mustafa Kutlu'nun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde hitap-çağırma sözcükleri genellikle cümlelerin içerisinde seslenme ve vurgu amaçlı kullanılmıştır. Söz konusu eserlerde hitap unsuru şu şekillerde yer almaktadır:

“Efendim yoruldunuz.” (ZYH: 21)

“Abla bir lira versene diye asılmaya başlıyor... Daha da yanaşıyor. ‘Abla bir lira versene’.” (ZYH: 29)

“Ferit: -İnşallah, teşekkür ederim.” (ZYH: 7)

*“Bi dakika **hemşerim**.” (ZYH: 7)*

“Yahu Bulut şu Delioğlan'ı def edemedin gitti.” (ZYH: 35)

*“Kız! Bir çay koy da kendimize gelelim. Aman ne gündü be!... Seher **çayları** getirdi. (ZYH: 36)*

“Neriman'a dönüp ‘Teşekkür ederim’ dedi, sadece... ‘Aferin be Oya, senden beklemezdim, kızlara papuç bırakmadın yani’.” (ZYH: 40)

*“Yavaş **anam** yavaş, o daha çocuk, sıkma öyle kaburgalarını kıracaksın.” (ZYH: 53)*

*“Bir bina ile iş biter mi **şekerim**.” (ZYH: 56)*

*“Biz de devlet memuruyuz **anam**.” (ZYH: 56)*

*“Anlasana **şekerim**, okula onun adını vereceğiz.” (ZYH: 57)*

*“Aferin **kız**. Bak ben bunu düşünmemiştim.” (ZYH: 59)*

*“Hoş geldin **evladım**, hoş geldin **canım**.” (ZYH: 71)*

*“Koca göbeğine aldırmadan atılıp Ferit'e sarılıyor. ‘**Canım, canım benim**’ diye seviniyor.” (ZYH: 71)*

- “-**Yahu** komsere o kadar söyledim. Şu iti buradan kov. (ZYH: 75)
- “Samet **kardeş**, ben de okuma-yazma nanay.” (ZYH: 81)
- “Dedim **ağa** bu firma size ne veriyor...” (ZYH: 83)
- “-Hayır **abi**. Biz yarın kahvede buluşur. (ZYH: 104)
- “Vay! Osman **Abim benim**” diyerek sarıldı.” (ZYH:108)
- “Yapalım **be** Osman Abi.”(ZYH: 110)
- “Gönül yarası bu **kızım**, mutlaka izi kalır.” (ZYH:112)
- “-Unutmayanlar var **şekerim**.” (ZYH: 117)
- “-Oğlum şu çayları tazeleyin.” (ZYH: 122)
- “Dayan **hele** diyorlar, ama bunda hal kalmamış artık.” (ZYH: 122)
- “-Hadi **canım!**” (ZYH: 125)
- “O sırada **abi** bana bir ejderha kuvveti gelmiş; gerilip gelip kapıya bir omuz koydum, kırılıp açıldı.” (ZYH: 126)
- “-Çok hoşlandım **abi**, gurur duydum.” (ZYH: 128)
- “Ferit ‘Ne yapıyorsun **Prenses...**’ diye yanaşıyor, hatta karşısında oturuyor.” (ZYH: 139)
- “- Efendim bundan ötesi malzemeler.” (ZYH: 144)
- “– Evet **efendim**, daha ucuza geliyor. Bir nevi kendi yağında kavrulmak.” (ZYH: 145)
- “ -Hayırdır efendim bu saatte. -Efendim bizler Bulut Komserin arkadaşlarıyız.” (ZYH: 187)
- “- Hayırlısı **be** Selim. Ee sen nasılsın bakalım?” (ZYH: 189)
- “Selam verdi, çırağa ‘Misafire çay söylemek yok mu **oğlum**’ diye çıktı.” (HG: 19)
- “-Nerde kaldın **efendi**? Sabah beri seni bekliyorum.” (HG: 19)
- “**Oğlum** çay söyle, Refik Bey'e de söyle, varsın içmesin.” (HG:20)

- “-biliyor musun **hatun**, ben genç iken iyi futbol oynardım.” (HG: 27)
- “Hem o kadar merak edecek bir şey yok **canım**.” (HG: 44)
- “-**Abi**, arabada unuttum bir şey olmasın, diyor.” (HG: 53)
- “Geçmiş olsun **canım**, geçmiş olsun.” (HG: 55)
- “-Helva alın **abilerim**, helva alın **teyzelerim**...” (HG: 78)
- “-Bir sefer de şu tütünü unutma **be oğlum**, diye severdi.” (HG: 91)
- “**Yahu** Dursun Efendi bizim dükkânın kenarında bir girinti var.” (HG: 100)
- “-Bak şimdi Aslan **kardeşim**.” (HG: 161)
- “İnsan bir şeyi gönülden isteyecek **efendi**, canla başla çalıştı mı aşamayacak engel yok.” (SBÖT: 13)
- “-Nerde!.. Bu iş öldü ve **hanımım**.” (SBÖT: 26)
- “-Kendini tanıt bakalım **evladım**.” (SBÖT: 33)
- “-**Efendim** Nezaket kızımız kütüphaneyle bizzat ilgileniyor.” (SBÖT: 43)
- “-Aman **efendim** yavaş, diyebildi.” (SBÖT: 67)
- “-İyi de **yavrucuğum**, kim yapacak bunu.” (SBÖT: 68)
- “-**Efendim**, ben tarihçi değilim.” (N: 6)
- “**Kuzum** nereden biliyorsunuz bunları?” (N: 8)
- “-Ama çok ufak **be üstat**.” (N: 11)
- “**Yahu** Sinan ne oldu sana, hayalet gibi geziyorsun; diyorlar.” (N: 19)
- “Sen uçmuşsun **kardeşim**, sana söylenecek söz kalmamış, senin işin Allah'a kalmış.” (N: 20)
- “Ah! **Canım** erken gelmişsin.” (N: 28)
- “Uzattın ama **kızım**.” (N: 29)
- “Para burada **arkadaş**, para kumaşta. Hele ki toptancı olursan.” (N: 43)
- “-Çetin gole gidiyor. Hadi **aslanım**, hadi!” (N: 102)

“Beşiktaş Genç takımında **abla**.” (N: 142)

“‘Sinan **evladım**’ dedi, ‘İnşaat bitsin, toz toprak, çimento-kireç kalmasın, bahçeyi düzenler çiçekleri dikeriz’ dedi.” (N: 151)

“**Hanımefendi**, maaşallah gözüpek imişsiniz.” (N: 196)

“-Hoşgeldin **efe**, dedi. (...) -Hoşbulduk efendim.” (N: 52)

“‘**Kızım** al şu tepsiyi, bana bir sade kahve, delikanlı ne içersin?’ dedi. İskender ‘Çay efendim’ dedi.” (N: 53)

“-**Babişko**, benim araba serviste.” (N: 54)

“-Nur **meleğim**, Sen bir ilmihal kitabı al.” (N: 74)

“**Efendim**, madem Ali Rıza Bey'i bekleyeceksiniz ben size arkadaşlık edeyim.” (TBK: 9)

“Yapma **be kardeş**, büyütme.” (TBK: 31)

“Muhteşemdin **meleğim**, diyor.” (TBK: 43)

“Yapma **be sevgilim**, istikbal bizim.” (TBK: 45)

“Ederiz **be koçum**.” (TBK: 62)

“Mehtap, **canım benim!**” (TBK: 67)

“Geçmiş olsun **ağam**.” (TBK: 89)

“Aman **ağam**, yapma. Değmez.” (TBK: 152)

“Ne çırpınıyorsun **kardeşim** sen de sonunda imamın kayığına bineceksin.” (HGÜ: 7)

“Öyle deme **hocam**, fakir canından veriyor; zengin malından veriyor.” (HGÜ: 10)

“**Arkadaş** sen Hz. Yunus gibi bir odada azgın bir kadınla yalnız kal bakalım ne yapacaksın?” (HGÜ: 10)

“Hep cehennemden bahsetmeyin **şekerim**.” (HGÜ: 31)

“İşin büyüğü küçüğü olmaz **arkadaş**.” (HGÜ: 106)

- “**Beyler** elinizdeki imkânların değerini bilin.” (HGÜ: 107)
- “Paçalarından akıyor **be**.” (İÖ: 9)
- “Hoşgeldiniz **efendim**.” (İÖ: 12)
- “Bak **koçum**, arkan güçlü, ama deveden büyük fil var.” (İÖ: 19)
- “Bu dert çekilmez **bacım**.” (İÖ: 46)
- “A, benim **sığırcık kuşum**, a benim **biricik kuşum**, büyümüş de ev sahibi olmak istiyor.” (İÖ: 57)
- “Allah razı olsun Hacı **ağabey**.” (İÖ: 57)
- “Buluruz **koçum**, buluruz.” (İÖ: 62)
- “Yapma **be** usta...” (İÖ: 72) (aynı unsurun kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 137)
- “Hakkındır **aslanım** senin kimden eksikğin var?” (İÖ: 93) (aynı unsurun kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 96)
- “**Hemşerim** neyin var?” (İÖ: 95)
- “**Yahu** siz de hiç mi merhamet yok...” (İÖ: 102)
- “Öyle deme **üstad**.” (İÖ: 102)
- “**Abilerim, ablalarım**. Bakınız ne var elimde.” (İÖ: 132)
- “-Höst **bre** nâbekâr.” (TKS: 6)
- “-**Efendim** biz de duyduğumuzu söylüyoruz.” (TKS: 6) (aynı unsurun kullanımı için ayr. bkz. TKS: 12, 13, 27, 190)
- “Hamza **abi**, Hamza **abi**.” (TKS: 8)
- “Ne anlarsın koyundan yünden **bre** cahil.” (TKS: 20)
- “İsteddiğiniz ya olsun **hemşire**, getiririz haftaya.” (TKS: 27)
- “Ben ona ‘**Sevgili Cânânım, Sultanım**’ diye hitap ediyorum. O bana ‘**Gözümün nuru efendim**’ diye hitap ediyor.” (TKS: 34)
- “-**Yahu** meydanı gavura bıraktılar hepten.” (TKS: 41)
- “Nedir **arkadaş**, sevmek suç mu?” (TKS: 78)

“İyi de **yavrucuğum** dünyanın masrafını yapmamız lazım.” (TKS: 190)

“Öyle deme, **tatlum** bilimde adı vardır.” (SB: 7)

“**Efendim** ben babamı erken yaşta kaybettim.” (SB: 9)

“Hıh! Hayat kitaplardan ibaret değil **kızım**.” (SB: 13)

“İşte bunu yapmayacaktın **aga**. Hiç olur mu **abi**? Bir kızdan yumruk yedik, karizma çizildi baştan ayağa.” (SB: 20)

“Kemençe çok zordur **tatlum**.” (SB: 24)

“**Canım kardeşim** hangi zamandayız?” (SB: 25)

“**Koçum** şu mezeleri tazele.” (SB: 42)

“**Abi** daha ilk anda dağıldı ha!” (SB: 62)

“Siz ne anlarsınız **oğlum**, ağzınız süt kokuyor.” (SB: 63)

“Tak kafana **tatlum**, dedi. Adam beni kime benzetti biliyor musun?” (SB: 153)

“Ama **şekerim** ilk buluşma ya da böyle sıradan bir kıyafetle gidilmez ki.” (SB: 184)

“Biz aşk sarhoşuz **koçum**, kurşuna kelle atarız.” (SB: 185)

“Hoş geldin **kızım**. Bu hayta seni bana çok anlattı.” (SB: 212)

“Bu nedir **efendim**?” (SB: 218)

“Şöhret âfettir **şekerim**. Fazlası zarar.” (SB: 247)

Hitap-çağırma sözcükleri bazen kabadayıcı söyleyiş içerir, araştırılan eserlerde metinlerde geçen bu söyleyişe uygun hitap sözcükleri şunlardır:

”’**Ulan** şu Oğuz’u alayım da dilinizden kurtulayım’ der, Oğuz’un yüreğini oynatır, milleti güldürür. “ (ZYH: 65)

“Nereden biliyorsunuz **lan**, yanımda mıydınız?” (ZYH: 81)

“Adam mısın **lan** sen, ha, adam mısın?” (ZYH: 99)

“**Ulan** ben sana ne diyeyim.” (ZYH: 99)

“-**Ulan** ne işin var senin bu saatte?” (ZYH: 117)

“-Söz **lan**, evleneceğim seninle.” (ZYH: 118)

“‘Kes **ulan** şunu’ diyorlar bir yandan pis pis gülerek ‘Odun sayılır’ diyerek.” (ZYH: 123)

“Adamlar doktorun ensesinde bir şaplak atıp ‘Helal **ulan** sana yat şimdi yatağa’ diyorlar.” (ZYH: 123)

“-Ne apışıp kaldınız **lan**!” (ZYH: 133)

“-Yerim **ulan**, Neriman için altı ay, ay değil altı yıl yerim.” (ZYH: 166)

“‘Yat **ulan** salak’ diye bağıyor arkadaşları.” (HG: 14)

“-Yaşar! **Lan**, Yaşar!” (HG: 157)

“**Ulan** aferin. Kedi olalı bir fare tuttun.” (SBÖT: 9)

“**Ulan** koca mimarsın sen.” (N: 20) (aynı unsurun tekrarı için ayr. bkz. N: 52, 206)

“Koy **lan** simitleri, kaşar da getir.” (TBK: 62)

“Hih, yıldızmış. Lavtacı Ruhi, **Ulan** senin neren yıldız be!” (TBK: 26)

“Masamızdan karı kaldıranı yerim **ulan**, yerim.” (TBK: 152)

“**Ulan** bende de para var...” (HGÜ: 11) (“ulan” hitabının kullanımı için ayr. bkz. HGÜ: 43, 44, 45, 52, 72)

“**Ulan** biz ömrümüzü boşa geçirmişiz, dedi.” (İÖ: 15) (“ulan” hitabının kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 15, 41, 43, 47, 66, 92, 104, 115)

“-Önüne bak **lan** ayı, demesin mi? (İÖ: 36)

“Ne var **lan**!” (TKS: 8) (aynı unsurun kullanımı için ayr. bkz. TKS: 9, 11, 14)

“**Ulan** ben Köroğlu muyum yanımda keleş olsun.” (TKS: 13) (aynı unsurun kullanımı için ayr. bkz. TKS: 22, 52, 62, 96, 118, 125, 150, 169, 170, 177, 201, 206, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 219)

“Ne bakıyor **lan**!” (SB: 19)

“**Ulan** başımıza iş açtık diye, gelen bir pişmanlık.” (SB: 36) (“ulan” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. SB: 39, 185)

4.3.8. Lakaplar

Lakaplar asıl addan başka sonradan takılan ve yakıştırılan adlardır (Doğan, 2014: 1111). Lakaplar halk arasında belirli fiziki veya davranışsal özellikleri ile ön plana çıkan şahıslara sonradan verilen, isimlerinin yanlarına eklenen tanıtıcı sözleridir. Lakap takılması Türk kültüründe oldukça yaygın olup günümüzde de devam eden bir gelenektir (Tuncer, 2011: 131). Genelde her lakabın ait olduğu kişi ile fiziksel veya davranışsal bir bağı vardır (Uçar, 2017: 135). Lakaplar tek bir kişiyi kastedebileceği gibi tüm aile fertlerini ifade etmek için de kullanılabilir (Kaya, 2014: 491).

Mustafa Kutlu’nun araştırılan eserlerinde diğer halk kültürü unsurları ile beraber lakaplar da kullanılmıştır. Araştırılan eserlerde bulunan lakaplar ve bu lakapların anlatı içinde kullanımları şu şekildedir:

“Birden köyün tek tinercisi **Delioğlan** çıkıyor ortaya.” (ZYH: 29)

“Kolaysa gel al **Delioğlan**, kolaysa gel...” (ZYH: 30)

“Yahu Bulut şu **Delioğlan**’ı def edemedin gitti.” (ZYH: 35)

“**Santrafor** Hakan. Hız tutkunu Hakan. Burnunun direği sızlıyor.” (ZYH: 70)

“**Kör** Osman bir duvar gölgesinde...” (ZYH: 96)

“Masayı **Kör** Osman yapmıştı. (ZYH: 97)

“Taksici **Dozer** Ahmet’i aradı... Az sonra Dozer evin önünde idi.” (ZYH: 99)

“Okulda bana **Deli** Dilber derlerdi...” (ZYH: 105)

“O günlerde **Kör** Osman’a rastladı.” (ZYH: 108)

“-Ooo...! **Optik** Oğuz. (ZYH: 116)

“Ferit masaya oturunca kahvenin genç garsonu kahve sahibi **Horoz** Hamdi’ye koşuyor.” (ZYH: 119)

“Adım Hamdi. **Horoz** Hamdi de derler.” (ZYH: 120)

“-**Kolsuz** Recep diye bilinen birinin yeri.” (ZYH: 121)

“Bir niza olursa **Horoz** Hamdi çözer diyorlar.” (ZYH: 128)

“Bazı günler **Kolsuz** Recep bunların sekizini yukarı çağırıyor.” (ZYH: 130)

“- **Kolsuz** Recep, belanın katmerlisi.” (ZYH: 134)

“**Optik** Oğuz’un dükkânı önünden geçerken, Oğuz son anda bunları görüp dışarı atıyor kendini.” (ZYH: 166)

“- İleri gitme **Horoz** Hamdi, alırım façanı.” (ZYH: 167)

“Duyan olsa diyecek ki, bu **Kıl** İlhami Sağlık Bakanlığı’nın tüm evrakını ihale yoluyla baskıya veriyor.” (ZYH: 167)

“**Kolsuz** elinde kehribar tesbih, ağzında sigara -dudak tiryakisi idi, sigaradan sigara yakardı- aynı pis sırtıyla Bulut’un dibine kadar sokuldu.” (ZYH:132)

“Ekip arabasına binerken **Kolsuz**’a döndü.” (ZYH: 133)

“Ben Aykut, **Şişko** Aykut.” (HG: 157)

“Bu sırada dükkâna **Hovarda** Hamdi girdi.” (SBÖT: 10)

“Ara sıra suyu bulandıran, kim olduğu, nereden geldiği belli olmayan yaramaz adamlar peyda olur. **Kömür** İbo bunlardan biriydi.” (TBK/130)

“Bir yanda **Kömür** İbo’yu gördü.” (TBK/151)

“**Goril** sesini yükseltti: - Masamızdan karı kaldıranı yerim ulan yerim (...) **Goril** çileden çıktı, bastı tetiğe.” (TBK/152)

“Hıh, yıldızmış. **Lavtacı** Ruhi, Ulan senin neren yıldız be!” (TBK: 26)

“Şöhret işte sorduğun soru: **Cellat**. Kim takmışsa ona böyle bir **lakap takmış**, o gün bu gün sürer gider.” (TBK: 79)

“Hadi **Tilki** Selim, turnayı gözünden vurdun.” (HGÜ: 56)

“Aslında burada bir ablası var: **Kör** Makbule.” (İÖ: 45) (“kör” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 47, 55)

“Okula alışması güç oldu. Aıştığıında ise arkadaşları **adını çoktan koymuştu: Şişko patates.**” (İÖ: 108)

“Erol’un lakabı ‘**artist**’ idi.” (İÖ: 122)

“Adı Salim idi, **lakabı titiz.**” (TKS: 70)

“Gidip kızı **Çolak** Hüseyin'den istediler.” (TKS: 81)

“Şerafettin askere gitmeden önce televizyonda oynayan bir dizideki **Taytıs lakabını** aldı.” (TKS: 95)

“Sezai'nin, **Çengel** Ahmet'in, **Tombalak**'ın kabirlerini ziyaret etti. Fatiha okudu.” (TKS: 193)

“Olay hem mahallede hem okulda duyuldu, Elif'in adı '**Sarı Efe**'ye çıktı.” (SB: 21)

“Her mahallede her okulda olduğu gibi **lakabı 'sırık'** olmuş.” (SB: 91)

“Arkadaşları başkan falan diyor. **Lakabı** mücahit.” (SB: 106)

İncelemeye konu olan eserlerde anlatı içerisinde yer alan lakapların veriliş nedenleri de belirtilmiştir:

“Akrabaların ısrarıyla cadde üzerinde bir dükkan açmış. '**Optik Oğuz**'. Bu sebeple **oğlanın adı böyle kaldı.**” (ZYH: 63-64)

Titiz ve geçimsiz İlhami'ye “**kıl**” lakabı verilmiş. (ZYH: 166)

“Kurşun bir gözünden girmiş, şakağından çıkmıştı, ölmedi ama sakat kaldı, bir de şu lakap: '**Kör Osman**'.” (ZYH:108)

“-Bu **Babo** lafı nerden çıktı üstat? -Hapishanede yapıştı üstüme. -Nasıl? - Biraz kabadayı, çokça elim açık olduğundan **beni sevenler taktı bu lakabı.**” (TBK: 93)

“O gece Civan'ın misafiri **Korsan'dır.** Sarhoş babası daha küçük iken bir tokat atıp gözünü kaydırmış. (...) Bahattin'e kimse kim bir arkadaşı bu **lakabı** takmış.” (İÖ: 61)

4.3.9. Selamlaşma ve Vedalaşma Sözleri

Selamlaşma sözleri insanların birbirleriyle karşılaştıklarında kullandıkları yakınlık, dostluk, saygı ifade eden sözler veya işaretlerdir. Selamlaşma milli kültürümüzde önemli yer tutan davranışlardandır (Doğan, 2014: 1494). Selam alıp

vermek hem geleneklerin hem de dinin insanlara yüklediği bir toplumsal davranış tarzıdır. Selam sözleri kültürün çeşitliliğine göre farklı şekillerde kendini gösterir. Kültürümüzde hem sözle hem de hareketlerle selamlaşma yapılmaktadır (Aydın, 2012: 83).

Arapçadan dilimize geçen “selamün aleyküm” sözcüğü “Allan’ın selamı sizin üzerinize olsun.” anlamı taşımaktadır. Yani selamlaşmada ruhani bir yön vardır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de Allah “Size (Müslümanca) selâm verene, dünya hayatının (geçici) menfaatini arayarak, sen mümin değilsin, demeyin.” (Nisa Suresi 94. ayet) buyurmuştur. Bu sebeple Müslüman kültüründe verilen selamın karşılık görmesi esastır.

Vedalaşma sözleri ayrılırken söylenen veda sözleridir (Doğan, 2014: 1779). Ayrılma anında Allah’a ısmarladık, Allah’a emanet olun gibi ifadelerle dile getirilirler (Develioğlu, 1993: 1142). Bir süre görüşemeyecek insanların birbirlerine iyi dileklerde bulunarak söyledikleri vedalaşma sözleri genellikle iyi niyet ve samimiyet taşır. Veda sözleri de bu bakımdan en az selamlaşma sözleri kadar toplumsal öneme sahiptir.

Araştırılan eserlerde çoğu zaman selamlaşma ve vedalaşma sözleri birlikte kullanıldığı için bunlarla ilgili unsurlar bir başlıkta verilmiştir. Mustafa Kutlu’nun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde selamlaşma ve vedalaşma sözcükleri ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

“- **Müsaadenizle rica ederim. Çıkmam gerekiyor.**” (ZYH: 36)

“‘**Yine görüşelim**’ falan deyip sıvıştılar.” (ZYH: 61)

“**Hoş geldin** evladım, **hoş geldin** canım.” (ZYH: 71)

“İşçilerin tazminatını ödedi, personelle **helallaştı.**” (ZYH: 87)

“-Sonra, görüşmek üzere dedi, elini uzattı, **vedalaştık.**” (ZYH: 114)

“-**Selamün aleyküm.** ...

- **Aleyküm selam.** Buyurun.” (ZYH: 120)

“...Tepeköy’e **hoşgeldin** doktor.” (ZYH: 120)

“-**Hoşgeldiniz** efendim.

-Hoşgeldiniz!” (ZYH: 144)

“Selamlar efendim, nasılsınız?” (ZYH: 150)

“Duyulur duyulmaz bir sesle “yine görüşürüz” dedi ve dönüp Ferit’e doğru yürümeye başladı.” (ZYH: 152)

“-Hadi, eyvallah.

-Güle güle.” (ZYH: 189)

“Kadın yumuşadı. ‘Bu yaz geliriz belki’ dedi, ‘Kendine iyi bak.’” (HG: 151)

“-Hadi ben kaçtım.” (SBÖT: 11)

“ Sonra tebaasını selamlayan bir kral edasıyla kükredi: -Merhaba dostlar!” (SBÖT: 139)

“Ağabeyime ‘Hoş geldin, Allah kurtarsın’ diyenlerden biri yanaşıp...” (N: 21)

“-Hoşgeldiniz Nur abla. Buyurun. (...) -Hoşbulduk Çiçek nasılsın?” (N: 141)

“Amca merhaba. (...) -Aleyküm selam kızım.” (N: 180) (ayr. bkz. N: 182, 186)

“- Hoşgeldin efe, dedi. (...) -Hoşbulduk efendim.” (N: 52)

“- Merhaba! Ben geldim.” (N: 81)

“-Size bir kez daha teşekkür ediyorum. Hoşçakalın.” (N: 8)

“-Eyvallah abi. -Hadi güle güle.” (N: 109)

“Aferin. Hadi kal sağlıcakla.” (N: 112)

“Hadi, Allah'a emanet olun, deyip el sallayarak uzaklaşıyor.” (N: 170)

“Âmin. Hakkınızı helal edin.” (N: 202)

“Belki hiç dönmem. Hakkınızı helal edin. Abla sarıldı, ağladı, ‘helal olsun’ dedi.” (TBK: 55)

“-Selamün aleyküm! (...) -Aleyküm selam! Çıkaramadım.” (TBK: 57)

“Bu kızla tanışmalı, deyip yanına gitti. -Selâm! Asuman döndü, gözleri elâ, gülümsedi. -Selâm!” (HGÜ: 22)

“-Merhaba Abdullah Efendi. -Merhaba, merhaba, hoş geldiniz.” (HGÜ: 65)

“-Selâmün aleyküm. -Aleyküm selâm.” (HGÜ: 72)

“Hoş geldin ağa, buyur.” (İÖ: 8)

“Hoşgeldiniz efendim.” (İÖ: 12)

“-Hadi iyi geceler, yarın görüşürüz. -Eyvallah.” (İÖ: 13)

“-Hadi size kolay gelsin. -Yine bekleriz Başkanım.” (İÖ: 74)

“-Merhaba.

Oğlan ne söyleyeceğini bilmezmiş gibi bir iki kez sağa sola baktı, sonra.

- O gün koridorda bana yardım ettiniz, teşekkür ederim.” (SB: 31)

“Hoş geldin kızım. Bu hayta seni bana çok anlattı.” (SB: 212)

“-Evet hakkını helal et.

Sarıldılar.

-Helal olsun Çavuşum ama böyle hiç olmadı yani.

Çavuş acı acı güldü.

-Dilimizde bir söz vardır: Olmuş işin kötüsü olmaz, biz olacağı bakalım, diye.

Hadi bana eyvallah.” (SB: 47)

4.3.10. Yeminler

Yemin Allah’ın kutsal adına yapılan sözdür (Develioğlu, 1993: 1160). Yemin bir iddiayı kuvvetlendirmek için Allah’ın adını alarak Allah’ı şahit tutmaktır (Doğan, 2014: 1835). Yeminler, karşısındaki kişiyi inandırmak için Tanrı’yı ve kutsal değerleri dile getirerek kalıplaşmış şekilde söylenirler. Yeminler halk arasında kase, ant, şart gibi isimlerle de anılmaktadır (Uçar, 2017: 134).

Mustafa Kutlunun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde yemin unsuru ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

“Bak yemin ederim ki bir daha olmayacak.” (ZYH/46)

“Allah şahidim olsun ki bu iş olacak.” (TBK/48)

“‘Ölünceye kadar’ diyorlar. Yemin” (HG: 33)

“‘Vallahi ne desem’ diye söze başlayınca kadın hışımla oturduğu yerden kalktı...” (HG: 27)

“Yemin billah.” (HGÜ: 74)

“(…) radyoyu görmediğini yemin üstüne yemin ederek söylüyor ama ötekilerin vazgeçeceği yok.” (İÖ: 37)

4.4. Seyirlik Oyunlar

Seyirlik oyunlar meddahlık, kukla, karagöz, ortaoyunu, tuluat gibi söz ve metinden ziyade gösterinin ön planda olduğu geleneksel halk tiyatrosu ürünleridir. Bu oyunlarda taklit unsuru ağır basmaktadır (Aydın, 2012: 103-104).

Seyirlik oyunlar Türk halkının yaşamından üretilen geleneksel Türk tiyatrosudur. Köy seyirlik oyunları ve halk tiyatrosu olmak üzere iki kolda değerlendirilmelidir. Köy seyirlik oyunları köyün günlük yaşantısını konu edinen oyunlardır. Halk tiyatrosu: meddah, kukla, Karagöz, ortaoyunu, tuluat gibi geleneksel halk tiyatrosu türlerini içine alır (Artun, 2017: 161-162).

Seyirlik oyunlarda başlıca iki tip oyunun yükünü taşır. Misal Karagöz oyununda Karagöz ve Hacivat oyunun yükünü taşıyan tiplerdir. Bu oyunların önceden yazılmış ve dayanılmış metinleri yoktur. Aktör, gayet basit bir eylem çizgisinde geleneğin istediği, hiç değişmeyen birtakım kalıpların dışında istediği her şeyi irticalen söyleyebilir (Boratav, 1992: 183).

Mustafa Kutlu’nun araştırılan eserlerinde seyirlik oyunlar genellikle bu oyun türlerinin adları kullanılarak metinlerde yer almıştır. Seyirlik oyunlar unsuru ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

“Sataşma uzuyor, sesler yükseliyor. Neriman arkasına dönünce sık rastladığı bu orta oyununu görmekten memnun, o anda durdurduğu Fotoğrafçı Nuri’nin dükkân önündeki sandalyesini çekip oturuyor. Bu tiyatroyu kim istemez.” (ZYH: 166)

“İşte bu sahneler tam bir orta oyunu idi.” (TKS: 35)

Eserlerde bazen seyirlik oyunların karakterlerinin isimleri kullanılmıştır. Bu durum seyirlik oyun unsurunun kullanıma örnek olarak aşağıdaki gibidir:

“Karagözle Hacivat neyse bu ikili de oydu.” (ZYH: 42)

4.5. Tekke/Tasavvuf Edebiyatı

Tasavvuf İslamiyet’in doğuşundan sonra ortaya çıkmış, tarikatlar ve tekkeler aracılığıyla İslam dünyasında etkisini yüzyıllarca sürdürmüş İslam mistisizmine verilen addır. İslam’ın mistik boyutu olan tasavvuf şeriatın emir ve yasaklarını yumuşatmaya, Allah sevgisine ulaşmaya yönelik bir sistemdir. Bu sistem edebiyata da yansımıştır (Artun, 2017: 169).

Tekkeler kendi görüşlerini halka yaymak için birinci derecede edebiyat ürünlerini ve dili kullanmıştır. Bu eğilim zamanla dinî halk edebiyatının doğmasına sebep olmuştur. Dinî - tasavvufî Türk edebiyatı Ahmet Yesevî ile başlar. Yesevî müritleri Anadolu’ya gelince aynı tavrı sergileyerek görüşlerini şiirle zamanla da nesirle ifade eder. Bu geleneği Anadolu’da XII. – XV. yüzyıllarda çeşitli tarikatlara bağlı derviş âşıklar temsil etmiştir. Bu edebiyat çerçevesinde XIII. yüzyılda siyasî ve ekonomik yönden çöküntü içinde olan Anadolu’da Yunus Emre ve Mevlâna gibi iki büyük sanatçı yetişmiştir (Kaya, 2014:262).

“Tekke tasavvuf edebiyatı, bir yandan Türklerin İslam öncesi milli kültür ve edebiyatından, diğer yandan İslam dini ve tasavvuf düşüncesinden beslenmiştir. Ortaya konulan ürünler, temel ideolojileri bakımından İslam dini ve İslam dini bünyesinde gelişen tasavvuf yorumunu aktarırken; dil, vezin, nazım şekilleri gibi dış özellikleri gibi dış özellikler bakımından da İslam öncesi milli edebiyat geleneğini yansıtmaktadırlar.” (Güzel, 1992: 235).

Mustafa Kutlu’nun hikâyeciliğini tanımlamak için tasavvuf kültüründeki argümanları ve simgeciliği iyi bilmek gerekir. Tasavvufi kültürüne ait unsurlar Mustafa Kutlu’nun eserlerinde kullanılan unsurlardandır (Yıldırım, 2007: 7).

Mustafa Kutlu eserlerinde din, Allah, İslamiyet gibi unsurları kullanırken ara ara bu unsurlarla ilişkili geleneği ve edebiyatı eserlerinde yansıtır. Mustafa Kutlu’nun araştırılan eserlerinde tespit edilen tekke edebiyatıyla ilgili unsurlar bazen

bu edebiyatla ilişkili mekân ve ritüeller şeklinde bazen de direkt bu edebiyatın ürünleri şeklindedir. Tekke/tasavvuf edebiyatı ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

*“Tire’de faal bir **tekke**, bir şeyh var mıdır?” (N: 160)*

*“Bir **tarikât** mensubu mümin Müslim tertemiz bir kadındı.” (TBK: 6)*

*“Bir iki kez anasıyla **tekkeye** gitti.” (TBK: 48)*

*“Müzik hak yolunda yürürse başım üzere. Ben Yunus **ilahileri** de söylerim, meclistikler gözyaşlarına boğulur.” (TBK: 32)*

Erzurumlu İbrahim Hakkı, 18. asrın en güçlü ve geniş tesirli âlim ve mutasavvıf şairidir (Batur, 2015: 2). “Sıradışı Bir Ödül Töreni” ve “Sevincini Bulmak” adlı eserlerde İbrahim Hakkı’ya ait tasavvufi şiirden bir parçaya yer verilmiştir:

“-Mevla görelim neyler

Neylerse güzel eyler.” (SBÖT: 107)

“İbrahim Hakkı üstadın sözüne uyalım. ‘Görelim Mevlâ neyler / Neylerse güzel eyler’.” (SB: 296)

Mevlitler Arap ve Türk edebiyatlarında Hz. Muhammed’in doğumu başta olmak üzere, hayatı, mucizeleri, gazaları, ahlakı, vefatı, hilyesini övgü ile anlatan eserlerdir (Pala, 2005: 312). Bir tekke/tasavvuf edebiyatı eseri olan mevlit unsuru anlatı içerisinde şu şekillerde yer almaktadır:

*“...**Mevlidi** bir baştan ezberlemiş Naime. Sesi de güzel. Ara sıra kadınlara **Mevlid** okurmuş.” (TBK: 17)*

*“İki satır **Mevlid okudu** dünyam değişti.” (TBK: 32)*

Tasavvuf şiirinin en önemli isimlerinden biri Yunus Emre’dir. Yunus şiiri ile halka mal olmuş, hayatı ile efsaneleşmiş bir mutasavvıftır (Batur, 2007: 23).

“Nur” ve “İyiler Ölmez” adlı hikâye kitaplarında hikâyenin devamlılığı içerisinde Yunus Emre’nin ilahilerine yer verilmiştir. Bu durum şu şekildedir:

“Kötü hastalık gelmiş olsaydı bile ‘Kahrın da hoş, lütfun da hoş’ diyebilmeliydi.” (HG: 18-19)

“Günlerdir Yunus Divanı’nı okuyor. Okuyup ağlıyor, okuyup ağlıyor:

*Canlar canını buldum bu canım yağma olsun
Assın ziyanından geçtim dükkânım yağma olsun*

*Ben benliğimden geçtim gözüüm hicabın açtım
Dost vasluna eriştim gümanım yağma olsun*

*Varlık çün sefer kıldı dost andan bize geldi
Viran gönül nur doldu, cihanım yağma olsun*

*Yunus ne hoş demişsin bal u şeker yemişsin
Ballar balını buldum kovanım yağma olsun” (N: 113)*

*“Acep şu yerde var’mola şöyle garip bencileyin
Bağrı başlı gözü yaşlı şöyle garip bencileyin*

*Kimseler garip olmasın hasret oduna yanmasın
Hocam kimseler olmasın şöyle garip bencileyin*

*Bir garip ölmüş diyeler üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar şöyle garip bencileyin” (N: 114-115)*

“Kabe’nin yolları bölük bölüktür

Dünya dedikleri bir gölgeliktir” (N: 126)

“Yunus Emre gelip onu orada buldu:

Yalancı dünyaya konup göçenler

Ne söylerler ne bir haber verirler

Üzerinde türlü otlar bitenler

Ne söylerler, ne bir haber verirler

Yunus der ki gör takdirin işleri

Dökülmüştür kirpikleri kaşları

Başları ucunda hece taşları

Ne söylerler, ne bir haber verirler.” (N: 159)

“Hani Yunus Emre ne demiş ‘Ben bir dağın ağacıyım / Ne tatlıyım ne acıyım’.” (HGÜ: 86)

“Beni ilahiler ile uyuturdu, yeni konuşmaya başladığım yıllarda. ‘Yemen illerinde Veysel Karani / Söylemez yalanı yemez haramı’.” (SB: 84)

“Yunus Emre meselâ. Milletin adamı. Ne diyor? Ete kemiğe büründüm / Yunus diye göründüm.” (SB: 182)

“Tıpkı ‘Dağlar ile taşlar ile / Çağırayım Mevlam seni’ mısraları gibi.” (SB: 182)

“Şudur efendim: Hani Yunus Emre'nin ağaç şiiri vardır ya orada geçer ‘Beni dağda buldular, kolum-kanadım kırdılar’.” (SB: 273)

Mevlanâ Celaleddin-i Rumi 13. yüz yılda yaşamış bir âlimdir. Ölümünden sonra “Mevlevilik” adıyla Mevlanâ’nın öğretileri doğrultusunda bir tarikat kurulmuştur. Halen dünyanın pek çok ülkesinde taraftarları olan Mevlevi tarikatı Mevlanâ’nın “Mesnevi” adlı altı ciltlik kitabını temel alır. Kur’an’dan sonra bir dervişin bilmesi gereken kitap “Mesnevi”dir (Pala, 2005: 312). “Trende Bir Keman” ve “Sevincini Bulmak” adlı eserlerde Mevlana’nın şiirlerinden alıntılara yer verilmiştir. Bu alıntılar anlatı içerisinde şu şekilde yer almıştır:

“Ben anlıyorum. Olsun 'Kaderde ne varsa etme merak / Uyma kendi nefesine Hakk'ın emrine bak' denilmiş.” (TBK: 20)

“Müktesebatım, fıkriyatım devreye giriyor ve hâlet-i ruhiyeme tercüman olup klişe sayılacak bir açıklama getiriyor: 'Dinle neyden çıkan sesi ne hikâyet ediyor / Ayrılıktan şikayet ediyor'. Mevlana'nın beytini berbat ettim ama manası budur.” (SB: 267)

BEŞİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA KUTLU'NUN 2010-2018 YILLARI ARASINDAKİ HİKÂYELERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI

Halk bilimini daha iyi anlamak için halk kavramı ile ne ifade edildiğini bilmek gerekir. “Halk belirli bir gelenek içinde oluşmuş yaratma sayesinde birbirine bağlanan, bir ürünü kendisine ait kabul eden bireylerden oluşan topluluktur. Bu topluluğun bütün üyeleri tarafından bilinen ve tanınan halk bilgisi ürününün ne olduğu ise, yine o ürünün kendi metnine, kendi yapısına ve oluşturduğu çevre şartlarına, yani bağlama bağlı olarak ortaya çıkan estetik ve sanat kaygısı olan maddî ve manevî olgularda aranır. Bir başka ifadeyle; metni, yapısı ve dokusu, oluşturulduğu şartlar ve çevre itibarıyla kendine has sanat değeri olan bir yaratmaya sahip olduğunu iddia eden herhangi bir topluluk halk kavramı ile ifade edilebilir.” (Ekici, 2015: 8).

Halkbilimi; toplumun gelenek, görenek, halk inancı, halk hekimliği, halk müziği, töresel ve törensel davranışlar ve halkın her çeşit yaşam biçimlerini oluşturan geleneksel değerlerle, halk kültürünün bütün konu ve kaynaklarını araştıran ve inceleyen bir bilim dalıdır. Halk edebiyatı konuları içerisinde gösterilen halk kültürü ürünleri de, daha geniş bir kavram olan halkbilimi kapsamı içerisinde değerlendirilir (Aslan, 2017: 2).

Halk bilimi bir ülke veya bölge halkına ait maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri ele alan; bunları derleyen, sınıflandıran, çözümleyen ve yorumlayan son olarak da bir biçime ulaştırmayı hedefleyen bir bilim dalı olarak birçok işleve sahiptir. Halk bilimi insanların ortak davranış kalıplarını, yaşam biçimini, belirli olaylar karşısındaki tavrını, çevresini algılayışını, geleneksel ve törensel hayatı düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren bir dizi beceriyi, beğeniyi, töreyi; gelenekler ve görenekleri tespit ederek araştırır. (Artun, 2017: 7).

Halk biliminin yukarıda yapılan tanımlarından yola çıkarak doğrudan halkı ilgilendiren her türlü ürünü inceleyen bilim dalı olduğunu görülür. Bu bilim dalının iyice anlaşılması için halk biliminin tarihçesine ve günümüzde halkbiliminin geldiği

noktaya bakmak gerekir. Boratav (1992: 5), halk biliminin tarihçesi ile ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir: “Halk bilimi oldukça genç bir bilimdir. Batı ülkelerinde 1846’dan bu yana İngilizce folk (halk) ve lore (bilim) kelimelerinden meydana gelmiş olan folklore deyiimiyle o tarihten önce bilim konusu sayılmayan ya da başka bilimlerin alanı içinde kalan birtakım olguları kendine özgü yöntemlerle incelemeyi üzerine alan bağımsız bir bilim olarak tanınmaya başladı. Yurdumuzda bu bilimin adı ilk olarak 1913’te Rıza Tevfik’in ‘Peyam’ gazetesinin edebî ilavesinde yayınladığı ‘Folklor’ başlıklı yazıda anıldı.”

Türk tarihinde folklor kavramını kullanmadan halk bilimi ile ilgilenenler hayli fazladır. Orhun Anıtları ve bu anıtlarla ilgili yapılan çalışmalar, Kaşgarlı Mahmut’a ait Divan-ı Lügati’t Türk, Yusuf Has Hacıp’in yazdığı Kutadgu Bilig, Dede Korkut Hikâyeleri, Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi gibi pek çok eser Türk halk biliminin ve halk bilimcilerin varlığını çok daha geriye götürür (Alptekin, 2011: 7).

Kaşgarlı Mahmut’un “Divan-ı Lügati’t Türk” adlı eseri halk biliminin bilinen ilk araştırma kitabı sayılır. Bu eserlerde Türk boylarına ait ağız özellikleri ve edebiyat ürünleri örnekleri esere ansiklopedi niteliği katmaktadır. Geçmiş bu kadar geriye gidebilen halk bilimi çalışmaları Ziya Gökalp tarafından “halkıyyat” olarak adlandırılmıştır. Sonraları halkbilgisi, budun bilgisi, folklor gibi kelimelerle karşılanmış en son halk bilimi olarak anılmaya başlanmıştır. Günümüzde kitle iletişim araçları kültürel duvarları kaldırıp küresel tek tip kültür yaratmaktadır buna rağmen halk bilimi çalışmaları devam etmekte ve halk biliminin araştırma alanına giren ürünlerin yenileri verilmektedir. Yayın organlarının yaptığı kültürel programlar ve üniversitelerin halk bilimi araştırmalarıyla halk bilimi çalışmaları belgelenip bu çalışmalar yeni nesle aktarılmaktadır (Boratav, 1992: 15-17).

Bu çalışmada halk biliminin unsurları dil ve anlatım, geçiş dönemleri, halk bilgisi, giyim kuşam, halk mimarisi, halk mutfağı, halk sanatları ve zanaatları, inanmalar ve ibadetler, kuruluşlar-dayanışma ve yardımlaşma, oyun-eğlence ve spor, tören-bayram ve kutlamalar başlıklarında verilmiştir.

5.1. Dil ve Anlatımla İlgili Unsurlar

5.1.1. Ağız

Kelimelerin farklı telaffuzları nedeniyle ana dil içinde oluşan küçük dil birliklerine ağız denmektedir. Başka bir deyişle ağız aynı dili konuşan bir ülkenin bölge ve şehirlerinde, bölgenin özellikleri ve adetlerin yönlendirmesiyle oluşan söyleyiş farklılıkları ve özel bir telaffuz biçimidir (Karataş, 2001: 18). Zamanla dilde oluşan bu farklılıklar sadece söyleyişte kalır. Yazı diline geçmez. Fakat hikâye ve romanlarda kahramanların yöresel dille konuşmaları ağızların edebi ürünlere de yansıdığını gösterir.

Mustafa Kutlu'nun araştırılan eserlerinde genellikle yaşlılar ve taşra insanı tarafından ağız özelliği gösteren telaffuz farklılıkları kullanılır. Araştırmaya konu olan eserlerde ağız unsuru ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

“Zafer Yahut Hiç” adlı eserde dilin toplumda nasıl değişip söyleyiş farklılığı oluşturduğuna dair anlatı içersisinde açıklama yapılmıştır:

“Ev Hürü Nene'nin. Karadenizli yalnız bir ihtiyar (...). Adı herhalde Huri olmalı. Ama bizim ses uyumu onu değiştirmiş.” (ZYH: 54)

“Hayat Güzeldir” adlı eserde bir kahramanın yöre ağzı ile konuştuğu ve bu durumun çevredekiler tarafından komik karşılandığı hususundan bahsedilmiştir:

*“Bazı kelimeleri yöre **ağzı** ile söylediğinde arkadaşları gülüyor.” (HG: 108)*

“İyiler Ölmez” adlı eserde Trakya ve Erzurum ağzı ile ilgili kullanımlar mevcuttur. Anlatı içerisinde bu kullanımlardan bazen “şive” bazen “ağız” olarak bahsedilmiştir.

*“Yumruğunu masaya vurdu, o sevimli **Trakya şivesi** ile ‘Buluruz be ya!’” (İÖ: 67)*

*“Konuşurken Erzurum **ağzının** özellikleri belli oluyor (...). Şu herkese 'Ağabeyi' demesi yok mu Atalay ona bayılıyordu. (...) -Buyur **ağabeyi**. (...) -Ben bir*

köylü **çocuğuyam** ağabeyi. Liseyi bitirene kadar Erzurum'dan dışarı çıkmadım. **Zorlanıram.**” (İÖ: 115)

“Hop, hop! Ne **olir** burda?” (İÖ: 116)

“Gel ki **göresen** dünya kaç bucak.” (İÖ: 116)

Araştırılan eserlerde anlatı içerisinde ağız özelliği gösteren telaffuz farklılıklarına diğer örnekler şunlardır:

“**Haçan** ne **cüzel** kızdır bu, aman sahip olalım bunu kaparlar ha!” (ZYH: 5)

“Dikkat et **daş düşebili, ayı çıkabili.**” (ZYH: 63)

“-... **Ağama diyem.** Bunu vuruyorlar, şöyle Bir omuzunun altından.” (ZYH: 122)

“-Bizde ipi dışardan **alırık. Anca** hemen işlemeyiz.” (SBÖT: 28)

“**Hedaya** kabul etmezmiş.” (TKS: 72)

“**Ağam** ahlatın altındaki tarlayı biçiyor **şindi** varırız, dedi.” (SB: 37)

5.1.2. Ses Unsuru Dışında İletişim

İnsanlar genellikle sesle anlaşır, her topluluk sesi kullanarak kendi dilini oluşturmuştur. Sesin kullanımının mümkün olmadığı zamanlarda da haberleşmek için birtakım teknikler kullanılmıştır. Örneğin, işitme ve konuşma engelli bir birey çevresiyle işaret dili yardımıyla iletişim kurmuş; Amerikan yerlisi olan Kızılderililer de geleneksel dönemlerinde birbirleriyle duman aracılığıyla haberleşmiştir. Geçmişte mektupla haberleşen toplumlar günümüzde mesajlar ve e-postalar aracılığıyla iletişim kurmaktadır.

Araştırılan eserlerde ses dışı iletişim unsuru çerçevesinde anlatı içerisinde tespit edilenler şunlardır:

“Şoför eliyle müphem bir **işaret** yapıyor.” (ZYH: 28)

“Bütün bunları sık aralıklarla yazdığı **mektuplarda** Oya'ya ballandırarak anlattı.” (ZYH: 48)

“Oya ona (...), yarı rica, yarı tehdit içeren bir **mektup** attı (...). Bir **mektup** daha. Yine cevap yok. Oya'nın onuru üçüncü **mektuba** mani oldu. (ZYH: 49)

“Bu **mektup** Eşref'in eline geçtiğinde Eşref Almanya'da sürekli kalmak için bir Alman kadın ile formalite evlilik yapmış ve kardeşlerinin onayı ile işlerin başına geçmişti.” (ZYH: 50)

“İşte tam o günlerde Neriman'ın **mektubu** geldi (...). **Mektup** epeyce uzundu.” (ZYH: 51)

“Bu özlemine **mektup** kesiyor, ne telefon.” (ZYH: 75)

“Samet ayaklanmıştı bir kere. **Mektubu** karısına gösterip ‘Buna yıldızın parladığı an derler Selma’ (...).” (ZYH: 78)

“Oğuz başını **hafifçe eğerek** hem selam veriyor, hem açıklama yapıyor.” (ZYH: 117)

“Neriman **işaret parmağını dudağına götürerek** Ferit'e sus diyor.” (ZYH: 146)

“Lider tipli olan ötekine başıyla ‘Haydi giriyoruz’ **işareti yaptı. İşaret veren** önde, ötekiler arkada girdiler.” (ZYH: 187)

“Komşu kızına **mektuplar** yazdırmış, ama cevap gelmemişti.” (HG: 72)

“O gün ikindi üzeri postacı geliyor; ve bir **mektup** uzatıyor (...). **Mektupları** yazan Zeynep'i çağırıyor (...). **Mektup** Saliha Kadının oğlundan.” (HG: 75)

“Saadet Hanım'ın tavsiye **mektubu** ile bakanlığa başvurup tayinini kendi kasabasına, mezun olduğu okula çıkardı.” (SBÖT: 66)

“Ferdî fırsatı yakalamıştı, bir elini pantolon cebine soktu öteki **eliyle havada mübhem bir işaret** yaptı.” (SBÖT: 61)

“Aylar sonra bir **mektup** geldi.” (SBÖT: 100)

“-Kendisine bir **mektup** yazacağım.” (SBÖT: 104)

“Nezaket teşekkür için modacıya bir kısa **mektup** daha yazdı.” (SBÖT: 109)

“Sinema ödülünü kazanan yönetmen Avrupa'da olduğu için törene gelmemiş, tebrik **telgrafı** çekmiş, teşekkür etmiş.” (SBÖT: 151)

“Bir iki kez **mektuplaştılar**, sonra herşey bitti.” (İÖ: 113) (“mektup” unsurunun “mektup” kelimesi olarak kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 128)

“Delikanlı, az gelsene der gibi bir **işaret çıkıyor**.” (TKS: 8)

“Valiye bir **mektup** yazıyor: ‘Efendim, şakiyi falan dağda kıstırlık baktı ki kaçacak bir yer yok. Kendini uçurumdan attı.’” (TKS: 13) (“mektup” unsurunun “mektup” kelimesi olarak kullanımı için ayr. bkz. TKS: 27, 34, 37, 40, 65, 134, 136)

“**Telgrafın** başına geçirdi beni. Ordunun gizli haberleşmesini yürütmüşüm ben.” (TKS: 35)

“Henüz cep telefonları gelişmemiş ve yaygınlaşmış olduğundan arkadaşlık teklifleri ya araçlar veya yeni araçlarla gönderilen **mektuplar** eli ile yapılıyordu.” (SB: 29) (“mektup” unsurunun “mektup” kelimesi şeklinde kullanımı için ayr. bkz. SB: 52, 60, 97, 123)

“Bayramlarda **kart atar**, İstanbul'a yolu düştüğünde bizzat ziyaretine gidip elini öper.” (SB: 70)

5.2. Geçiş Dönemleriyle İlgili Unsurlar

Doğum, evlenme ve ölüm gibi önemli olayları ifade eden geçiş dönemleri çevresinde birçok âdet, ayin, tören, dinsel ve büyüsel işlem mevcuttur. Bu işlemlerin hepsinin amacı insanın yeni durumunu kutlamak ve kutsamak, aynı zamanda da onu, ‘geçiş’ sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Böylece, ‘geçiş’ dönemlerinde görülen âdetler, gelenekler, törenler araştırılan ülkenin, coğrafi bölgenin ya da kent, ilçe, köy gibi daha küçük toplumsal ünitelerin folklorlarının ana bölümlerinden birini oluşturmaktadır (Örnek, 1971: 11).

Geçiş dönemi içerisinde bir milletin kültür kodlarını görmek mümkündür. Geçiş dönemlerinde düzenlenen halk eğlenceleri sayesinde bireyler kendi sözlü edebiyat ürünlerini, inanç unsurlarını, yemek kültürünü ve iletişim biçimlerini tanıma, benimseme ve icra etme imkânı bulur (Özdemir, 2005: 339).

Araştırılan eserlerde geçiş dönemiyle ilgili unsurlar doğum, evlilik ve ölüm başlıklarında incelenmiştir.

5.2.1. Doğum

Doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece ana babasını değil, aynı zamanda, akrabaları, komşuları ve doğduğu sülaleyi de sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabanın sayısını arttırmaktadır. Özellikle küçük topluluklarda aileler nüfuslarının çokluğuyla kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. “Çocuk ocağı tüttürür.” Sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını bize açıkça gösterir. (Örnek, 1971: 131).

İnsan hayatının başlangıcı olan doğumla ilgili inanmalar doğumdan çok önce anne-babanın düğünü ile başlar. Düğün günü gelinin yatağına çocuk yuvarlanması, gelinin kucağına çocuk verilmesi gibi uygulamalar doğuma ait uygulamaların başlangıcının düğün olduğuna örnektir (Artun, 2018: 154).

Araştırılan eserlerde doğumla ilgili adetler doğum öncesi ve sonrası, ad verme başlıklarında incelenmiştir.

5.2.1.1. Doğum öncesi ve sonrası

Yaşamın ilk evresi olan doğum tüm toplumlar da mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Evlilik içerisinde olması şartı ile bir kadının doğurması her toplumda sevinçle karşılanır (Güvenç, 1999: 243).

Yaşamın başlangıç noktası olan doğum yüzlerce adet ve inanmanın uygulandığı bir dönemdir. Bu adet ve inanma kadının gebe kalma isteğinden başlar. Anne gebelik öncesinden doğum anına kadar geçen sürede birçok adet, inanma, gelenek ve göreneğe göre hareket eder (Artun, 2018: 154).

Eserlerde doğum öncesi ve sonrası adetlere pek rastlanmamıştır. Araştırılan eserlerde doğumla ilgili adetlerden ziyade doğum haberinin getirdiği sevinç ve mutluluk gibi doğumla ilgili unsurlar tespit edilmiştir. Bu durum da halkın doğumu nasıl karşıladığı bakımından bilgi verir. Araştırılan eserlerde doğum ile ilgili unsurlar ve bu unsurlar çerçevesinde tespit edilenler şunlardır:

“Bebek de doğunca ikiye, dörde, on dörde katlandı sıcaklık; kocasına daha bir bağlandı, sevgi işte.” (ZYH: 45-46)

“Kerem’in doğumu mutluluklarını katladı.” (ZYH: 105)

“Belli bir kız çocuk istiyor. Çok geçmedi anam bir kız **doğurdu**.” (N: 34)

“Bu arada bir kızları **oldu**, adını Dilber koydular, bu tek evladı şımartıkça şımarttılar.” (N: 50)

“Uçak havada iken Dilber **doğurdu**. Bir kız. Yaşı geçmiş ama giyimden kuşamdan vazgeçmemiş bir Hacı Hanım müşterisi vardı. **Doğum**da ziyaretine geldi ve çocuğun adını koydu: Nur.” (N: 62)

“-Nur abla ayağına düştüm, bizim hanım ölüyor.

-Ne ölmesi kardeşim nesi var?

-**Doğum**. Ebe kadın 'Çocuk ters geldi, ben bir şey yapamam, hastaneye yetiştirin' diyor.” (N: 195)

“Ağa gözüün aydın, **nur topu gibi bir kızın oldu**.” (N: 196)

“Zamanı gelince gelin hanım **nur topu gibi bir oğlan doğurdu**. Evde ikinci bir bayram yaşandı.” (TBK: 35)

“Geceden biri çıkıp gelmedi ama dokuz ay on gün sonra bir **oğlan çocuğu geldi**.” (İÖ: 46)

“İhsan evliliğinin meyvesini gördü, **oğlan babası oldu**.” (İÖ: 82)

“Vedat'ın **iki kızı oldu**, ikisinin de adını karısı koydu: Firuze ile Azâde.” (İÖ: 107)

“**Oğlan doğuran** gelinler kasım kasım kasılıyordu.” (TKS: 38)

“Geçen zaman içinde yörük kızı Gülhanım Molla Murat'a **üç evlat verdi**.” (TKS: 52)

“Harun ile Kevser'in önce **Bilal adını verdikleri bir oğulları, sonra Lamia adlı bir kızları oldu**.” (SB: 60)

“Tam doktora tedaviye niyetlenmişken **hamilelik müjdesi, ardından doğum**.” (SB: 82)

“Kendini davaya adanmışken **bir kızı oldu**: Nilüfer.” (SB: 111)

“Sıradışı Bir Ödül Töreni” ve adlı eserde Türk kültüründe erkek çocuk beklentisinin yüksek olması durumuna hikâyenin ana karakteri “Nezaket” üzerinden örnek verilmiştir.

“Nezaket doğunca az biraz yüzü asıldı. Oğlan bekliyordu.” (SBÖT: 34)

“Nur” adlı eserde toplumumuzda annenin kız babanın erkek çocuk isteği ile ilgili durum doğum unsuru olarak tespit edilmiştir. Bu unsurun kullanımı metin içerisinde şu şekildedir:

“Babalar oğlan ister analar kız. Doğru mudur bilmem ama galiba her ikisi de kendine bir dayanak istiyor.” (N: 33)

5.2.1.2. Ad verme

Geleneksel anlayışta doğan çocuğa ad koyma geleneği genellikle dini nitelik gösteren törenle olur. Bu amaçla çağırılan hoca, müftü ya da dini özellikleri ile tanınan saygın bir kişi çocuğun kulağına ezan okur sonrasında koyulan adı adını üç kez söyleyerek “hayır ve uğur” dileklerinde bulunur. Tören sonrasında hazırlanan yemekler yenir hediyeler verilir. Bazı bölgelerde ad verme sonrası mevlit okutulur Ad verme geleneğiyle ilişkili düzenlenen törende yemek, ziyafet, mevlit okutma; törende büyüklerin bulunması, adın üç kez söylenmesi, çocuğun kible yönüne çevrilmesi, adı sağ kulağa okuma gibi kalıplaşmış işlemler ad koymaya dinsel bir nitelik katmaktadır (Örnek, 1977: 149).

Eski Türk geleneklerine göre çocuğun adını ailenin büyükleri koyar. Çocuğun adı genellikle dedenin, babaannenin, yakın zamanda ölen bir akrabanın adından olur. Ad koyulduktan sonra bir din görevlisi veya ailenin büyüklerinden biri ezan okuyarak çocuğun adını kulağına söyler. Anadolu kültüründe çocukları sürekli ölen aileler çocuk uzun yaşasın diye Yaşar, Yaşariye isimleri koymaktadır. Halk inanışlarında çocuğun uzun yaşaması isteğiyle çocuklara bir onları tarikata/tekkeye bağışladıklarını belirten isimler koyulur; Satı, Satılmış isimleri koyularak Azrail’in bebeğin canını almayacağı düşünülür (Örnek, 1977: 151-157).

Araştırılan eserlerde ad koyma ile ilgili anlatı içerisinde tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Eşref’in atelye çalışmaları bazen uzar, Oya geciken kocasının dönüşünü pencerede beklerdi. Kucağında artık dış çıkarmaya çalışan **adını Sevinç koydukları kızıyla.**” (ZYH: 46)

“Anam gençleşti birden. Çiçek gibi açıverdi. Herhalde bu sebeple çocuğun **adını Çiçek koydu.**” (N: 34)

“Köylerde Raci adına rastlanmaz pek. Doğru. Bunun babası Hüseyin askerde ince hastalığa yakalanmış. Komutanı çok ilgilenmiş bununla. Sonunda çürüğe çıkarıp köyüne göndermişler. Hep **'Bir oğlum olursa adını Raci koyacağım'** dermiş.” (N: 42)

“Bu arada bir kızları oldu, **adını Dilber koydular**, bu tek evladı şımartıkça şımarttılar.” (N: 50)

“Adam -**Adını Nur koyduk** dedi.” (N: 198)

“Cevat Bey karısına 'Bu oğlan senin elinde büyüyecek, biliyorum. Müsaade et hiç olmazsa **adını ben koyayım'** dedi. Saliha razı olunca **oğlanın adını Atalay koydular.**” (İÖ: 107)

“Vedat'ın iki kızı oldu, **ikisinin de adını karısı koydu: Firuze ile Azâde.**” (İÖ: 107)

“Harun ile Kevser'in önce **Bilal adını verdikleri** bir oğulları, sonra **Lamia adlı bir kızları oldu.** Lamia Kevser'in mahalleden çocukluk arkadaşı imiş, ilkokuldan sonra taşınıp taşraya gitmişler ama ilişkileri mektup ile devam etmiş. Bir süre sonra mektuplar kesilivermiş. Kevser sorup soruşturmuş. Lamia'nın orta mektep son sınıfta iken vefat ettiğini öğrenmiş. **Arkadaşının hâtırasına adını kızına koyması** bu yüzden.” (SB: 60-61)

“Nur” ve “Tarla Kuşunun Sesi” adlı eserler de ad koyma ile ilgili geleneğe yer verilmiştir. Nur adlı eserde “Nur” karakterinin, Tarla Kuşunun Sesi adlı eserde “Hamit” karakterinin doğumu sonrasında bebeğin kulağına ezan okunur ve çocuklara ad bu ritüelle birlikte koyulur.

*“Uçak havada iken Dilber doğurdu. Bir kız. Yaşı geçmiş ama giyimden kuşamdan vazgeçmemiş bir Hacı Hanım müşterisi vardı. Doğumda ziyaretine geldi ve çocuğun adını koydu: Nur. Dilber de sevmiştii bu ismi **Çocuğun kulağına ezanı Hacı Hanım’ın eşi Hacı Bey okudu.**” (N: 62)*

*“Dedesi Cennetmekân Abdülhamit Han'a duyduğu sevgi ile **adını Hamit koyar. Kulağına ezan okur.**” (TKS: 83)*

Mustafa Kutlu’nun “Tirende Bir Keman” adlı eserinde çocuğa aile büyüğünün adının nasıl verildiği ve bu adın nasıl kısaltmaya maruz kaldığı şu şekilde anlatılmıştır:

*“Tek problem çocuğa isim sırasında yaşandı. **Kenan babasının adında ısrar ediyordu.***

Sadullah.

*Semiramis bu adı pek alaturka buluyor, küçücük bebeğe yakıştıramıyordu. Pek çok modern isim teklif etti ama Kenan yumuşamadı. **Semiramis bu defa çocuğun adını İtalyanmış, İspanyolmuş zannıyla ‘Sado’ demeye başladı.** Kenan buna katıla katıla gülererek:*

- Canım birtanem. Bir buluş yaptın sanma Anadolu’da Selahattin’e Selo, Abdurrahman’a Apo derler, diyordu. Semiramis:

- Olsun. Sado’nun bir havası var bu kâfi. (TBK: 36)

5.2.2. Evlilik

Yaşamın ikinci geçiş dönemini oluşturan evlenme hem kızın hem de erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Evlilik yoluyla kız ve erkek tarafının aileleri arasında kurulan bağ, dayanışma, toplumsal bağ kurma ve ekonomik ilişkileri belirleyerek düzenleme açısından önem teşkil eder. Ailenin toplumsal yapının temeli oluşu bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter katar. (Örnek, 1971: 185). Şu ya da bu biçimde evlenmelerle ortaya çıkan aile kültürün bir parçası olan toplumsal örgütün temel birimi olarak toplumun ortaya çıkmasında görev alır

(Balaman, 2002: 27). Ailelerden oluşan toplum temeli sağlam bir yapıya dayandığı için ortak bir kültür oluşturur.

Türkiye’de büyük kentlerde doğrudan tanışıp evlenme giderek yaygınlaşırken geleneksel kesimlerde evlenme biçimlerinin başında görücü usulü gelmektedir. Bu usulde erkek tarafından kadınlar önerilen kızın evini ziyaret ederek kızı yakından inceler. Bu ziyaret sonrası olumlu bir kanı elde edilirse kız istenir (Başçetinçelik, 2009: 149). Geleneksel yöntemlerle gerçekleşen görücü usulü evlilikle birlikte kız kaçırma, beşik kertmesi, berdel, taygeldi, oturak alma şeklinde geleneksel usul evlenme yöntemleri de vardır (Artun, 2018: 198-199).

Evlilik öncesi uygulanması gereken bir dizi eylem vardır. Bunlar sırasıyla gelin ya da güvey seçimi, kız isteme, söz kesme, nişandır (Artun, 2018: 201). Bu aşamalardan sonra düğün gerçekleşir.

Düğün toplumsal bir olaydır. Düğün töreninde gençlerin kuracağı yuva akrabaları tarafından onaylanmış sayılır. Anadolu’da düğünler köy ve köy halkını bütünleştirir. Düğünler eski gelenekte kadar üç gün veya bir hafta sürerken günümüzde bu süre kısalmıştır (Soylu, 1973: 6663).

İslam kültüründe evlilik önemli bir olgudur. İslam peygamberi Hz. Muhammed, “Evleniniz, çoğalınız.” buyururlar. Bu nedenle evlilik Türk İslam toplumu için kutsaldır. Ülkemizde her yörede evlilikle ilgili adetler gelenekler oluşmuştur. Bu adetlerin çokluğu Türk insanının evlilik kurumuna verdiği değerin göstergesidir.

Araştırmaya dâhil eserlerde evlilik öncesi evrelerden kız isteme, nişan ve kınaya ait fazla veri bulunamamıştır. Buna rağmen evliliğin getirdiği sevinç ve mutluluk, düğün anı gibi konular birer evlilik unsuru olarak anlatı içerisinde tespit edilmiştir.

Araştırılan eserlerde evlilikle ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

Evlilik öncesi çeyiz hazırlama, çeyiz ve takı gelenekleri eserlerde şu şekillerde yer almaktadır:

“Gelinlik kızlara çeyiz işledi, bağ bozumunda turşu kurdu, reçel kaynattı...”
(HG: 71)

“Kızın **çeyizi** hazır değildi.” (HG: 96)

“Ablamın **çeyizini düzeriz**, düğününü yaparız.” (HG: 101)

“Gömleklerin yakalarına türlü çiçekler serpilirmiş. Böyle bir **çeyiz hazırlamayan** kız evde kalırmış.” (SBÖT: 28)

“Naime ‘evet’ dedi ve sade bir nikâhla evlendiler. Aile ona **iki bilezik bir saat** vermiş, evindeki eksik eşyayı tamam etmişti.” (TBK: 21)

“O gün anasının **çeyiz** sandığını açmış, en üstte babası ile beraber çekilmiş resmini görmüştü.” (İÖ: 59)

“(…) elindeki iğne oyasını veya kanaviçeyi işleyip kızına **çeyiz hazırlarken** bir yandan da lafın belini kırmak için Zeynep’in sofrasına koşuyorlardı.” (SB: 50)

“(…) Siz bunları yapın ben ne **küpe** isterim ne **bilezik**, bana bir **yüzük** yeter, deyince Orhan’ın ailesi şaşıtı kaldı.” (SB: 54)

Evlilik öncesi arabuluculuk yapma geleneği ile ilgili unsurlar ve bu unsurlar çevresinde gelişen olaylar araştırılan eserlerde şu şekillerde yer almıştır:

“Nursel **Abla bir gün Oya’yı kenara çeker**. Ona der ki: **Kızım bizim beyin bir arkadaşı var**. Yapı-Meslek Lisesinde hoca. Temiz, düzgün bir arkadaş. Seni görmüş beğenmiş. Ben bu kızı alacağım diye tutturmuş. Dedim ya bizim beyin çok yakın arkadaş. Ne dersin, bir de sen onu görsen. Evlilik nasip işi. **Bey adama kefil**. Şimdiye kadar bir yanlışını görmemiş.” (ZYH: 44)

“Mesleğe başladığından bu yana bu kasabada çalışıyordu. **Çoğunu kendi evlendirmişti. Çöpçatanlıkta** üstüne yoktu.” (SBÖT: 56)

“Biz **kadınlar kolunu** haber salarız, haftasına sana bir **gelin adayı bulurlar**.” (İÖ: 79)

“**Çöpçatanlık** da bir heves, bir zanaattır. Fatma annesine açılmış, annesi Orhan’ın ağzını aramış. (...) Esmâ hem güzel hem becerikli.” (SB: 51)

“**Dünür gelen** kadınlar Harun’u çok övdü. Fıstıkağacı’ndaki konağı, bahçeyi ballandıra ballandıra anlattılar.” (SB: 59)

Evlilik öncesi kızlara talip çıkması geleneği ve bu gelenek çerçevesinde gelişen olaylar anlatı içerisinde şu şekillerde yer almıştır:

“Çok **talibi** çıktı, kimseye ‘evet’ demedi.” (ZYH: 72)

“**Kızın kismetleri** çıktı. Kimi memur, kimi işçi, aralarında dişçi kalfası bile vardı.” (HG: 31)

“Evet bizim zamanımızda kızlar on dört-on beş yaşına gelince **görücüye** çıkardı bu doğru.” (HGÜ: 41)

Araştırılan eserlerde kız isteme ile ilgili unsurlar da mevcuttur. Bununla birlikte metinlerde kız isteme olayı ve bu olaya bağlı gelenekler detaylı anlatılmamış sadece “kız istendi”, “istediler” şeklinde kız isteme geleneğinden bahsedilmiştir.

“Bu kasabada bizim gençliğimizi öyle aşna-fişna olmazdı. **Tanıdık bir tüccarın oğlu istedi beni**. Doğrusu hem zengin hem yakışıklı idi. Göz açtım onu gördüm.” (SBÖT: 100)

“... anası babası köyden gelip **kızı istemişler**.” (İÖ: 91)

“Saffet Bey bir çıkar yol bulamadı. Söyle **gelip istesinler** dedi.” (TKS: 32)

“Gidip **kızı Çolak Hüseyin'den istediler**.” (TKS: 81)

“Ayşe'yi **usulüne göre istediler**.” (TKS: 161)

Araştırılan eserlerde evlilik öncesi geleneklerden olan söz, nişan, düğün kervanı, kına gibi geleneklerle ilgili unsurlar da mevcuttur. Tespit edilen unsurlar şunlardır:

“**Kına gecelerinde** onu çağırırlar gelinin kinasını yakar.” (TKS: 158)

“**Kırk** yüklü katır bir kervan oluşturup gelini Tosunlar Köyü'ne çıkardı. Üç gün **üç** gece de köyde düğün oldu.” (TKS: 32)

“Her **sözü** kesilen, her **nişanlanan** çift evliliğe varamıyor ki; bu da bir kader.” (SB: 69)

*“Lamia ile Fikret **yüzükleri taktılar**. Bununla yetinilmeyip her iki ailenin isteği doğrultusunda **nikâhları da kıyıldı**.” (SB: 79)*

Günümüzde evliliklerin belediye nikâhı ile yapılması durumu evlilik unsuru olarak anlatı içerisinde şu şekilde yer almıştır:

*“Bu tanışma onları hanımeli kaplı bir kapıdan geçirerek **nikâh masasına oturtacaktı**.” (ZYH: 105)*

*“Sade bir **nikâh töreniyle evlendiler**. Eşref’in Muş’tan akrabaları, Almanya’dan en büyük abisi gelmişti. Oya’ya epeyce takı takıldı.” (ZYH: 45)*

*“Gidip **nikâh günü aldılar**.” (İÖ: 127)*

*“Lamia ile Fikret yüzükleri taktılar. Bununla yetinilmeyip her iki ailenin isteği doğrultusunda **nikâhları da kıyıldı**.” (SB: 79)*

*“Karadeniz kıyısında bir küçük kasabada **kıyıldı nikâhımız**.” (SB: 223)*

Eserlerde bazen evlilik unsuru evliliği bildiren müzik aletleri ilişkilendirilmiştir.

*“Kültepe’nin ardında bir köyde galiba **düğün** var, davulun sesi Tepeköy’e kadar ulaşıyor.” (ZYH: 111)*

Evlilik unsurunun bazen gelenek dışı olarak da gerçekleşebileceği “Zafer Yahut Hiç” adlı eserde şu şekilde işlenmiştir:

*“(...) Eşref Almanya’da sürekli kalmak için Alman kadınla **formalite evliliği** yapmış ve kardeşlerinin onayıyla işlerin başına geçmişti.” (ZYH: 50)*

Evliliğin getirdiği sakin hayat tarzı eserlerde şu şekilde geçmiştir.

*“Eh ben de durulmuşum yani, **evlenmişim**, çocuklarım var, **huzur istiyorum** yani, beladan uzak olayım.” (ZYH: 128)*

Evlilik teklifi evlilik unsuru olarak eserlerde anlatı içerisinde şu şekilde yer almıştır:

- *Seni seviyorum. Sevinç'i evladım biliyorum. **Evlenelim.*** (ZYH: 173)
- "Kenan o pozisyonda Semiramis'e **evlenme teklif** etti."* (TBK: 34)

Evlilik "Hayat Güzeldir" adlı eserde genellikle sevgi yoluyla olması gereken bir olgu olarak anlatı içerisinde yer almıştır. Bu durum şu şekilde esere yansımıştır:

*"Birbirlerini **sevdiler ve evlendiler.**"* (HG: 68)

Araştırılan eserlerde genellikle evlilik unsuru sıklıkla geleneklere veya herhangi bir olaya yer vermeden sadece kelimelerle ifade edilmiştir. Bu hususla ilgili tespit edilenler şunlardır:

- "**Akrabalar** bunu **everdi.**"* (HG: 72)
- "-Hayriye, şu çocuğu bir **baş-göz etsek** diyorum."* (HG: 86)
- "Sonra İstanbul'a geldim, **evlendim.**"* (HG: 160)
- "Zaman geçti, aralarındaki yaş farkına aldırmadan **Raci ile Zümrüt'ü baş göz ettiler.**"* (N: 49)
- "**Evlendiler**, balayını Avrupa'da geçirdiler."* (N: 61)
- "Naime 'evet' dedi ve sade bir **nikahla evlendiler.**"* (TBK: 21)
- "Handan erken **everdiler.**"* (TBK: 23)
- "Gerçekten tüm sanat camiasında katıldığı dillere destan bir **düğün** oldu."* (TBK: 35)
- "Adı Melek olan bir kızla Arifi **evermişler.**"* (HGÜ: 12)
- "Belki **evlenirim**, çocuklarım olur. Yüzündeki tebessüm genişledi. Zaten annesi '**evlen, evlen**' diye ısrar edip duruyordu."* (HGÜ: 64) (evlilik kelimesinin geçtiği yerler için ayr. bkz. HGÜ: 90, 113, 117, 118)

“Bunları **nikâhlayıp** o kulübeye soktular.” (İÖ: 45)

“Söyle bakalım Civan efendi, bu **evlilik** işi ne olacak?” (İÖ: 67) (“evlilik” unsurunun kelime olarak kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 77, 80, 81, 92)

“**Düğün** oldu. Mustafa beklenenin aksine **düğüne** gitmedi.” (İÖ: 91)

“Murat’la Saliha **evlendiler**. **Düğün** kırk gün kırk gece olmasa bile üç gün üç gece sürdü.” (TKS: 32)

“Bir yörük **düğünü** ile **evlendiler**.” (TKS: 44)

“Mustafa ile Binnaz **dünya evine girdi**.” (TKS: 81)

“**Evliliğinde** kayınpederi gûya şöyle demiş (...)” (TKS: 95)

“Askerden sonra **evlendi** ve babasından dükkân açmak için izin istedi.” (TKS: 142)

“**Nikâh kıyıldı, düğün-dernek**, Ayşe ile Recep muradına erdi.” (TKS: 161)

“O günler içinde kurulacak ailenin baskın unsuru belli olmuştu: Kevser Hanım. **Evlendiler**.” (SB: 60)

“Kocası veremden ölmüş, bir daha **evlenmemiş**, tek çocuğu Güzin.” (SB: 66)

“Ertesi sene **evlenip** inşaatı biten Harun Apartmanı’ndaki daireye yerleşiyorlar.” (SB: 80) (“evlilik” unsurunun sadece “evlilik” kelimesi şeklinde kullanımı için ayr. bkz. SB: 93, 94, 114, 150, 222, 226)

5.2.3. Ölüm

Ölüm insan varlığının bu dünyada sona ermesi olarak tanımlanır. Toplumun inanış ve törelerinde ölüm olayı doğum ve düğün gibi bir “geçiş” dönemi olarak değerlendirilir. Toplumsal inanışa göre ölümden sonra da ölünün yaşayanlarla ilişkisi ve alışverişi devam eder (Boratav 2013: 221).

Doğuştan olmasa da en azından aklın ölümü anladığı andan itibaren ölüm tüm insanın varlık kaygısına egemen olmuştur. Ölüm insanlar için büyük bir kaygıya dönüşmüştür. Ölüm sonrası yas, cenaze, anma törenleriyle uzayıp giden bu olay yaşayan insanlarla ölen insanlar arasında ölüm sonrası ilişkiler kurar (Roux, 1999: 11).

Ölüm çevresinde birçok inanma, adet, töre, tören, ayin, kalıp davranış ve işlev vardır. Bu davranış ve işlevler ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, ölen kişinin geride bıraktıkları gözünde saygınlık elde etmek, ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumunu tedavi etmek amacıyla uygulanır (Artun, 2018: 229-230).

Araştırılan eserlerde ölümle ilgili unsurlar “ölüm sonrası uygulamalar” ve “gömme işlemleri” şeklinde incelenmiştir. Eserlerde ölüm unsurundan bazen ölümle ilgili geleneklere yer vermeden sadece ölüm ve ölümle ilgili kelimelerin kullanımı şeklinde bahsedildiği görülmüştür. Tespit edilenler şunlardır:

“Annesinin **öldüğünü** yıllar sonra öğrenmiş.” (ZYH: 42)

“Revire, oradan hastaneye kaldırılan bir **küçük kızın öldüğü duyulur.** (ZYH: 43)

“Burada Ferit içini geçirerek bir motosiklet kazasında ve daha lise sıralarında **ölen oğulları Hakan’ı** hatırlıyor.” (ZYH: 70)

“Memleketten kara haber aldı. Eniştesi ile kız kardeşi trafik kazasında **ölmüş.**” (ZYH: 78)

“Eniştesi ile kız kardeşi trafik kazasında **ölmüş.**” (ZYH: 78)

“Şimdi ambarın içinde **ölümün** ürpertici serinliği, kan kokusu ve ceset torbalarını taşıyan polislerin ayak sesleri vardı.” (ZYH: 197)

“Kaybımız, yaralının yok, üstelik biri yaralı altı terörist **öldü.**” (HG: 16)

“...Haşim Efendi ikinci üssü alçak iskemle sinde otururken ağzında yarısı içilmiş sigara ile **ruhunu teslim etti.**” (HG: 71)

“Babam ben küçükken **öldü.**” (HG: 120)

“... akıp giden suyun sesine dalmış iken **ruhunu teslim etti.**” (HG: 154)

“Gemi battı. Anne baba **öldü.**” (N: 25)

“Genç yaşta **ölmüş.**” (N: 42)

“Yıllar sonra üvey baba **ölüp** kızlar gelin olunca yalnız kalan anasını yanına aldırılmış.” (N: 43)

“Ecel onları en mutlu anında yakaladı. İkisi de oracıkta vuku bulan bir trafik kazasında **can verdiler.**” (N: 62)

“Çocuk ömrünü aydınlatan, ısıtan, onu bu günlere taşıyan ninesi **vefat etmişti.**” (N: 69)

“Çalgıcı Sadullah genç yaşta kediye geride bırakıp Eyüp Sultan **mezarlığına** yatıverdi.” (TBK: 6)

“Halim Baba **ölmüş** meğer. **Öleli** çok olmuş. Sabır Anne bunlara sarılıp ağladı. Sonra birlikte mezarlığa gittiler.” (TBK: 102)

“Babam **öldü** dedi içinden. **Ölmesin** diye dua etti sonra.” (TBK: 107)

“**Ölümden**, cenazeden, belki camiden çekiniyorlar, geleneğe uyuyorlar.” (HGÜ: 6)

“**Ölümden** kim korkmaz?” (HGÜ: 7)

“Koleji bitireceği sene babaanne **öldü.**” (HGÜ: 21)

“-**Ölümden** korkmuyor musun? -**Ölümden** kim korkmaz.” (HGÜ: 27)
 (“ölüm” unsurunun kelime olarak kullanımı için ayr. bkz. HGÜ: 30, 43)

“Emine başında Kur'an okuyormuş. Tebessüm ederek **ruhunu teslim etmiş.**” (HGÜ: 117)

“...binlerce insanın **ölüme** koştuğu bir hareket, bir ideoloji böyle mi çökecekti.” (İÖ: 23)

“Öyle ki babasının **öldüğünü** söylediler, cenazesine gitmeye izin vermedi.” (İÖ: 37) (“ölüm” unsurunun kelime olarak kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 82, 107, 149, 151)

“Karısı kahrından **ölmüş**, tek oğlu ben okuyacağım diye Avrupa'ya gitmiş...” (TKS: 29)

“Kadıncağzı namazını kılıp yatmış, **sabaha kalkamamıştı.**” (TKS: 69)

“Kevser'in annesi **son nefesini verdi**, Bülbülderesi'nde Sefer ile Zeynep'in yanına defnedildi.” (SB: 61)

“O yaz babaanne **vefat etti.**” (SB: 17)

*“Babası da **ölmüş** o da annesinin yanına defnedilmişti.” (SB: 17) (“ölüm” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. SB: 17, 66, 85)*

Ölüm unsuru bazen dolaylı olarak karakterlerin beden hareketleriyle anlatı içerisinde yer almıştır. Bu durum aşağıdaki metinde şu şekilde geçmiştir:

“Oya ve Kerem bağlı oldukları sandalyelerde başları öne öne düşmüş hareketsiz duruyor. Bulut kapaklanmış, bir elinde silahı.” (ZYH: 196)

Aşağıdaki parçada ölüm kavramı “feleğin okunun isabet etmesi” sözü ile ifade edilmiştir.

*“**Feleğin oku** Naime Hanım’a **isabet etmiş**. Tarhana çorbasını ocaktan indirirken aniden düşüvermiş, tencere bir yana kendi bir yana.” (TBK/53)*

“Hayat Güzeldir” adlı hikâyede ölüm Azrail meleği ile sembolize edilerek anlatılmıştır.

*“**Azrail** ile arayı düzeltmiş. Bir süre sonra buluştular. Hiç **ölüm** acısı çekmedi.” (HG: 45)*

“Nur” adlı eserde ana karakter olan “Nur”un ölümü “Nur ‘Nur’ olmuştur.” diye sanatlı bir ifade ile anlatılmıştır.

*“O sırada Nur'un eli elinden kayıp yana düştü. Yüzünde baktı. **O güzel gözlere bir daha açılmamak üzere kapandı. Nur 'Nur' olmuştur.**” (N: 207)*

5.2.3.1. Ölüm sonrası uygulamalar

Ölüm sonrasında ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, karnına bıçak koyulur. Ölen kişinin başucunda Kur'an okutulur. Ölü öldüğü günün gecesi yalnız bırakılmaz. Ölen kişinin hemen gömülmesi esastır. Gömülme öncesi; yıkama, kefene sarılma, musalla taşında cenaze namazının kılınması gibi aşamalar vardır. Genç yaşta ölen kızların tabutları gelin duvağı ile süslenir (Boratav, 2013: 195).

Ölüm sonrası uygulamalar arasında ölünün ardından dua okumak, ölenin eşyalarını fakire fukaraya dağıtmak, ölümden sonra 3., 7. , 40. ve 52. günlerinde toplanarak Kur'an okuyup ölenin ruhunun rahatlaması için yemek dağıtmak gibi uygulamalar vardır (Artun, 2018: 237-238).

Mustafa Kutlu'nun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde ölüm sonrası uygulamalar şunlardır:

*“Samet cenazeye yetişti. (...) Definden yeni dönmüşlerdi. **Kur'an okunuyordu.**” (ZYH: 78-79)*

*“-Bulut bu, dinlemez. **Başımız sağolsun.**” (ZYH: 197)*

*“Gani Bey **cesedi hastaneye** kendi **götürdü.**” (TBK: 110)*

*“Babasını **ruhuna bir Fatiha okudu.**” (HG: 25)*

*“Bu parayı gönderen **merhuma dua etmelerini, Yasin okumalarını öğütüyordu.**” (HG: 47)*

*“**Mezarlığa** geldi. Ninesinin **ardından dualar etti.**” (N: 69)*

*“Mezar, defin işlerini hep Raci kotardı; bir **iki uzak akrabalar gelmişti cenazeye.**” (N: 45)*

*“Karşıya geçip **anasının, babasının mezarlarını ziyaret etmeyi,** hatta ablasına uğramayı düşündü.” (TBK: 90)*

*“Sabah **mezarlığa gittiler.** (...) Allah'ım **babamı cennetine koy, dedi.**” (TBK: 111)*

*“Asuman gözlerini sabit bir noktaya dikmiş, öylece duruyordu. Kendisine **başsağlığı dileyenleri** başıyla selamlıyordu.” (HGÜ: 30)*

*“Haberimiz olmamıştı. **Başınız sağ olsun.**” (HGÜ: 67)*

*“**Namaz kılındı. Helallik alındı.** Tabutun altına en önce Şekerci esnafı ile Enver girdi. Cemaatin yarısını namazdan sonra dağıldı.” (HGÜ: 156)*

*“**Musallada bir tabut, yeşil örtü üstünde, yapayalnız.**” (HGÜ: 6)*

“Meğer Kör Makbule kalbine yenik düşmüş. Ekip öne düştü **cenazeyi kaldırdılar.** (...) Her hafta teyzesinin **mezarına gidip dua etmeyi unutmadı.**” (İÖ: 70-71)

“**Cenazeyi beş on kişi kaldırdı.** (...) Mustafa babasının **mezarını ziyaret ediyor, bildiği duaları okuyordu.**” (İÖ: 87)

“Saffet Bey ölmüş, **cenazesi ikindi namazından sonra kaldırılacak dedi.**” (TKS: 55)

“Murat mezarlık kapısında **başsağlığı diledi.**” (TKS: 56)

“Sezai'nin, Çengel Ahmet'in, Tombalak'ın **kabirlerini ziyaret etti. Fatiha okudu.**” (TKS: 193)

“Anasının **mezarını yaptırıp üzerine güller dikti.**” (SB: 61)

“Anasının **mezarını ziyaret eder.**” (SB: 70)

“Bizde **mezara çiçek koyma yoktur ama bu gavur adeti bayağı yaygınlaştı. Ben okuyor ve dua ediyorum.**” (SB: 136)

“Trende Bir Keman” ve “Sevincini Bulmak” adlı eserlerde ölen kişinin kıyafetinin toplanarak fakire fukaraya verilmesi âdeti ile ilgili uygulamalar mevcuttur. Bu hususta tespit edilenler şunlardır:

“Tiren gelmişti. Gani Bey Sado'nun eline bir bez torba tutuşturdu, ‘Babanın giyisileri’ dedi. ‘Sabır Ana’ya ver, o ne yapacağını bilir.’” (TBK: 112)

“Babasının buruşuk pardösüsünü duvara asmıştı. Ceket, pantolon ve iç çamaşırlarını Sabır Ana bir fakire vermiş.” (TBK: 114)

“Bülbülderesi'ndeki aile mezarlığına defnedildi. Ninen babamın gözönünde olan elbise ve eşyalarını toplamıştı.” (SB: 85)

5.2.3.2. Gömme işlemleri

Ölüm sonrası gömme ile ilgili gerek dini gerekse geleneksel hazırlıklar vardır. Bu hazırlık üç aşamada gerçekleşir: Yıkama, kefenleme ve cenaze namazı. Türk-

İslam kültüründe ölen kişi elden geldiğince çabuk gömülmeye çalışılır (Örnek, 1971: 49).

Ölümün gerçekleşmesi ve cenazeye gelecek kişilerin toplanmasından sonra ölüyü gömmek için hazırlıklar başlar. Bu hazırlıklar yıkama, kefenleme, cenazenin taşınması, cenaze namazı işlemleri ile gerçekleşir (Artun, 2018: 235).

Cenaze namazı sonrası tabut cemaat tarafından mezarlığa götürülür. Ölü kible doğrultusuna konulur ve ölünün sağ tarafı üzerine kibleye yatırılır. Ölüm sonrası cemaat imam eşliğinde dualar okur. Gömme işlemi sonrasında mezarlara gömülen kişinin adının olduğu mermer veya tahta levhalar dikilir (Örnek, 1971: 58).

Gömme işlemleri ile ilgili araştırılan eserlerde tespit edilenler şunlardır:

“Vasiyeti üzerine **köyün mezarlığına defnedildi.**” (HG: 154)

“**Mezar, defin işlerini** hep Raci kotardı; bir iki uzak akrabalar gelmişti cenazeye.” (N: 45)

“İskender gidip cenazelerini getirdi, **aile kabristanına defnedildiler.**” (N: 62)

“Öğle namazından sonra **cenazeyi defnettiler.**” (TBK: 111)

“Başında tahta bir mezar kitabesi, üzerinde adı sanı, Kenan’ın kabrinin önünde durdular.” (TBK: 111)

“Annemin babamın yanına **defnettik.**” (HGÜ: 117)

“Bunları yol üstünde **defnedelim,** gelen geçen bir Fatiha okur, dedi.” (İÖ: 149)

“Kadir efendi **mezarları yaptırdı. Başlarına taşlarını dikti.**” (İÖ: 150)

“Mezarlığa vardığında **defin** işinin bittiğini, cemaatin ağır ağır dağıldığını gördü.” (TKS: 55)

“Babasıyla ara sıra ve bilhassa bayramlarda ziyaret edip, kabri üstündeki otları yıkarak temizledikleri, uzun uzun dua ettikleri annesinin mezarının yanına **defnedildi.**” (SB: 17)

“Babası da ölmüş o da annesinin yanına **defnedilmişti.**” (SB: 17)

*“Kevser'in annesi son nefesini verdi, Bülbülderesi'nde Sefer ile Zeynep'in yanına **defnedildi**.” (SB: 61)*

5.3. Giyim-Kuşam ile İlgili Unsurlar

Giyim insan bedenini örten giysileri, aksesuarları, makyaj ve bunları kullanma biçimidir. Giyim coğrafi koşullar, cinsiyet, yaşam tarzı ve kültür etkisi ile tarih boyu değişime uğramıştır. Kültür insanların geleneksel giyim tarzında kendini göstermiş, toplum içindeki sosyolojik tabakalar, ekonomik durum, toplumsal saygınlık, meslekler giyim tarzını belirleme üzerinde etkili olmuştur (Türkoğlu, 2002: 22).

Giyim kuşam, insanoğlunun kültürel gelişim ve yaşam sürecinin kökeninde koruma amaçlı olmasına karşın, gelişim sürecinde geniş kültürel işlevler yüklenmiş bir olgudur. Ekolojik koşulların toplumsal ve kişisel değer yargılarının, törelerin, kültürel ve ekonomik koşulların biçimlendirdiği önemli bir kültürel öge aynı zamanda da kültürün bir taşıyıcısıdır.” (Koca, Koç ve Vural, 2007: 796).

Giyim-kuşam özellikleri; adetler, gelenekler, görenekler, iklim şartlarına göre değişiklik gösterir. Bu farklılıklar milletlerin kültürünün birer ögesidir. Çalışmada giyim kuşam ile ilgili unsurlar çocuk giyimi, erkek giyimi, kadın giyimi, süslenme başlıklarında incelenmiştir.

5.3.1. Çocuk Giyimi

Çocuk giyimi halkın giyim kuşam kültürünü yansıtan göstergelerdendir. Araştırılan eserlerde çocuk karakterler yetişkin karakterler kadar detaylı tasvir edilmemiştir. Bu nedenle çocuk giyimine ait fazla unsur bulunamamıştır.

Araştırılan eserlerde çocuk giyimi ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

*“Bu arada Sevinç de okullu olmuştu. **Önlüğü, beyaz yakalığı**, iki örgülü ve kurdeleli saçlarıyla melek gibi bir çocuk.” (ZYH: 63)*

*“Ne bu ter böyle oğlum. Öğlenin sıcaklığında oynanır mı bu oyun. Hemen içeri git; **fanılanı, tişörtünü** değiştir.” (ZYH: 97)*

*“Ayaklarını yırtık **lastik çizmeler**, başında bir Fenerbahçe **beresi**... **Ceket** çamur içinde, **gömleğin** yakası-bağrı açık.” (HG: 78)*

“Sekiz-on civarında bir çocuk için çamaşır, gömlek, tişört, pantolon, ayakkabı, işte ne lazımsa aldırıyor.” (N: 28)

5.3.2. Erkek Giyimi

Mustafa Kutlu’nun eserlerinde kişilerin fiziksel özelliklerine sıkça yer verilir. Yazarın güçlü betimlemeleri erkek giyiminin hikâyelerde canlılıkla yer almasına katkı sağlamıştır. Araştırılan eserlerde erkek giyimi ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

*“Onların önünde koltuklarda oturan kırçıl sakallı adam **kasketini** cama, başını **kasketine** dayamış; top atılsa duymayacak bir uykuya dalmış.” (ZYH: 7)*

*“Üzerinde **takım elbise, beyaz gömlek, gözlerinde güneş gözlükleri.**” (ZYH: 102)*

*“Üzerine bir **eşofman** geçirdikten sonra arka bahçeye açılan kapıya zor atıyordu kendini.” (ZYH: 156)*

*“**Eşofmanlarını** giydirdi, sedire oturttu, sırtına yastıklar koydu, bir yastık da alçılı bacağın altına.” (HG: 56)*

*“Babam paçalı, uzun, **yün donu** ve **yün kuşağı** ile bir dizini dikerek tütünün başına çöker, saatlerce ayıklardı.” (HG: 91)*

*“İbrahim kafasını kaldırıncı dükkân kapısına dayanmış, **beyaz gömlek** ve **kot pantolon** giymiş, saçları jöleli bir delikanlı görüyor.” (HG: 112)*

*“**Mes-lastikli** ayakları ile hep önüne bakarak kalmamaya kayıp düşme dikkat ediyor.” (HG: 22)*

*“...Aykut’un verdiği **takım elbiseyi, gömleği giymeli. Kıravat** bile takacağım lan.” (HG: 164)*

*“Beyaz **üniformalı**, yakışıklı bir Deniz Harp Okulu öğrencisi ile beraberdi.” (HG: 122)*

*“Mutlaka **kıravat** takar, **takım elbise** giyer.” (SBÖT: 6)*

*“Yüzbaşı ince uzun boyu, **bembeyaz üniforması**, çakı gibi atletik duruşu ile salonu fethetmişti.” (SBÖT: 76)*

“-Biraz sıcak bastı galiba, şu **ceketi** çıkarıp geleyim, diyerek ve ardından gelecek sözleri dinlemeyerek aceleyle masadan uzaklaştı.” (SBÖT: 79)

“**Siyah deri pantolon, siyah çizme, siyah mont. Başında siyah bir kask.** Uzaydan gelmiş gibiydi.” (SBÖT: 117)

“Üzerinde bir siyah **atlet, kot pantolon, ayaklarında parmak arası terlikler** vardı.” (SBÖT: 126)

“Ödül töreninin Antik tiyatrodan yapılacağını haber alınca **Eski Yunanlı kıyafetine** bürünmüş. Üstünde bir omuzu açıkta bırakan **pelerin**, altında kısa **etek**, ayaklarda **antik sandaletler**.” (SBÖT: 139)

“**Ceketi** çıkarıp, **kravatı** gevşetir.” (SBÖT: 140)

“Üst ramazanda sırtını mindere vermiş, omuzunda **deri gocuk...**” (N: 21)

“Ağzı pipolu, **kelebek kravatlı, askılı pantolonlu** dazlak dalgacı bir adamdı.” (N: 79)

“O Avrupa **pardesü-palto** giyer, 30 yaşından sonra bir de **fötr şapka** edindi. Kravatsız sokağa çıkmaz ayakkabılar ayna gibi.” (TBK: 6)

“Bir temiz **pardösü** giymiş, bir **fötör** örtmüş, bir de memur gözlüğü takmıştı.” (TBK: 132)

“Sadullah bir **kalın palto, yün hırka** ve ayağına **bot** aldı.” (TBK: 148)

“Çocuk Askerî Deniz Lisesi'nin **beyaz üniformasını** taşıyordu ve çakı gibiydi.” (HGÜ: 25)

“Şimdi ikisi de emekli. Bir **kasket**, bir **pardesü**, kara gözlükler.” (HGÜ: 27)

“Saç sakal birbirine karışmış, gözleri kanlı, üstünde kirden rengi kaybolmuş **uzun ve bol bir palto**, ayaklarında **patlak ayakkabılarla** bir adam peyda oldu.” (HGÜ: 43)

“Başında bir **yün takke**, sakallı, bir de **uzun pardesü** giymiş.” (HGÜ: 61)

“**Takım elbiseli, kravatlı, bond çantalı** üç adam gelip beni sordu.” (HGÜ: 93)

“Dönünce sakalı salıp, **takkeyi** başa geçirip, mescitte en ön safta yerini alırsın.” (İÖ: 8)

“Başında bir **deri kasket**, sırtını **lacivert yağmurluk** vardı.” (İÖ: 8)

“... **yağmurluğu** çıkarıp bir sandalyeye astı, üstünde **siyah bir boğazlı kazak** vardı. **Kadife pantolon ve askeriye işi botlar.**” (İÖ: 8)

“**Pantolonu, kazağı** çıkarıp **altlı üstlü eşofman** giydi.” (İÖ: 13)

“Sıtkı çekine çekine köşeye doğru gitti, giderken **ceketini** çıkardı.” (İÖ: 27)

“... Sıtkı ile Hacı Kadir ona iki kat **elbise, ayakkabı** ve **gömlek** aldı.” (İÖ: 51)

“Atalay bir süre sonra Kur'an okumaya ve annesi ile beraber başta **beyaz takke** namaz kılmaya başladı.” (İÖ: 109)

“... başta **ak sarık.**” (TKS: 7)

“Kar beyazı **sarık** sonra, kar beyazı **cübbe** giyer...” (TKS: 70)

“...bির **şalvar**, birer **keçe külah**, birer **mintan** göndermişti.” (TKS: 73)

“Oğlan melâike idi, melâike. (...) O boy, o pos, **çuha şalvar, acem kuşak, keten gömlek**, o değirmi yüz, o kaş, o göz.” (TKS: 77)

“**Ceket, pantolon, firenk gömleği**, bulunursa **kravat**. İyi de **şapka** yok.” (TKS: 109)

“Memurlar zaten geçen asırdan bu yana **ceket-pantolon** giyiniyor, **kravat** takıyordu. Fark sadece **şapkada** idi. **Fes** mi **şapka** mı? Bu **şapka** yüzünden çok kan döküldü.” (TKS: 109)

“Bir **mintan**, bir **yelek**, bir de **kuşak** o kadar. Başındaki **keçe külah** delik deşik.” (TKS: 110)

“Adam **şalvarlı, kuşaklı, yelekli, mintanlı**. Başında gıcır gıcır bir **kasket**.” (TKS: 111)

“Üstünde kirden rengi belli olmayan bir **fanila**. Altında bir **siyah şalvar**. Ayaklarda **patlak ayakkabılar**.” (TKS: 169)

“Baki Bey attan indi eşeğe bindi demesinler diye hâlâ **İngiliz kumaşından yapılan takım elbiseleri** giyiyor hala **ayakkabıları** pırıl pırıl boyalı...” (TKS: 188)

“Döndü baktı, **atkısı** boynunda, **kasketi** başında, gözlerinde güneş gözlükleri afili bir adam.” (SB: 39)

“Bu bakışlardan birinde **kahverengi bir ceket**, altında **solgun sarı dik yaka bir yün kazak** giymiş adamı gördüm.” (SB: 140)

5.3.3. Kadın Giyimi

Giyim kuşam konusunda en hassas olanlar kadınlardır. Kadınlara ait giyim kuşam erkeklere göre her zaman daha fazla çeşitlilik gösterir. Anadolu’da kadın giyimi bedene, ayağa, giyilenler ve takılarla bir bütündür (Artun, 2018: 436).

Eserlerinde kişileri canlılıkla işleyen Mustafa Kutlu karakterlerin fiziksel özelliklerini verirken kılık kıyafetleri hakkında da ayrıntılı bilgiler verir. Kutlu’nun giyim konusunda en fazla detayı verdiği karakterler çoğunlukla kadındır.

Araştırılan eserlerde kadın giyimi ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Döküntü minibüs şehrin eteğini yapışmış yaşayan gecekondü mahallesine daldı. Sokakta hortumla kilim yıkayan, yün çorap, çamaşır asan, **şalvarlı** kadınların; küfür günah top oynayan çocukların, işporta arabalarının arasından geçip bir ufak meydana vardı.” (ZYH: 6)

“Elinde beyaz, spor bir çanta, gözündü güneş gözlükleri, **ekose eteği**, **beyaz ceket**, **su yeşili gömleği**, **topuksuz spor ayakkabıları**, at kuyruğu yapılmış saçlarıyla neredeyse bir lise öğrencisi kadar genç ve dinç görünen Oya.” (ZYH: 29)

“İçinden ‘Ferit bu evladım’ dedi sonra **terlikli** ayaklarıyla Ferit’e doğru atıldı. Atılırken terliğin biri ayağından fırladı.” (ZYH: 71)

“Bir de yeni aldığı **elbiseyi** hafif makyaj yaptıktan sonra Feride göstermek.” (ZYH: 72)

“Selma **terliğin** tekini buluyor, sonra birlikte sarmaş-dolaş içeri geçiyorlar.” (ZYH: 73)

“Oya’nın başındaki **yazma** uçmuş, yüzünün rengi uçmuş...” (ZYH: 155)

“Oya **sarı çizmeleri**, **bahçıvan önlüğü**, elinde çapası ile fidelerin dibini çapalıyor.” (ZYH: 156)

“Önünden saçları boyalı, makyajlı, bayağı güzel bir kız ile onun tam aksi düz renk **başörtülü, pardesülü**, önüne bakarak yürüyen, **siyah ökçesiz** ayakkabı giymiş silik bir kız kol kola geçiyor.” (HG: 110)

“...iki **elbise**, bir **pardösü**, iki çift **ayakkabı** vardı. **Eşarp, çorap, çamaşır**.” (HG: 166)

“Bembeyaz bir **uzun etek**, beyaz bir **gömlek**, su yeşili bir **hırka**, ceviz yeşili bir **çanta**. -Biliyorum. Çantamda **namaz eteği, büyük başörtüsü, kalın çorap** var.” (N: 7)

“Naime'nin **tülbendin** ucuyla gözyaşlarını sildiğini görüyor.” (TBK: 30)

“İki kadın **gecelikle** yanaşıyor.” (TBK: 61)

“Kadının üzerinde giymekten yıkanmaktan rengi atmış bir **tuvalet**. Başında sarı bir peruk, göğsünün ortasında bir kırmızı gül.” (TBK: 141)

“Üstünde sade beyaz bir **tuvalet**, yakasında bir kızıl karanfil.” (TBK: 145)

“Tüm hatlarını gösteren dar bir **siyah etek, beyaz gömlek**.” (HGÜ: 96)

“Saçlarını arkaya toplamış, **bej bir pardesü** giymiş, **spor ayakkabılar**, öğrenci olmuş sanki birden gençleşmiş.” (HGÜ: 113)

“Sarı saçlarını at kuyruğu yapmış, **tişört pantolon** giymiş, ayakta **spor ayakkabılar**.” (İÖ: 32)

“Diz altında uzanan bir **siyah etek**, üstüne dik yaka bir **kazak**.” (İÖ: 125)

“Suna kendine bir bardak papatya, bir bardak da melisa çayı yaptı; depresyon **hırkasını giydi**, koltuğa oturup ekran karşısına geçti.” (SB: 22)

“Aa! Elif **başörtüsü** takmış, geniş bir **pardösü**.” (SB: 106)

“Bayan Suna **dik yaka beyaz kazağı, siyah ceket**i ve kendine çok yakışan gözlükleri ile konuşurken birden kürsüde Adjani'yi gördüm.” (SB: 142)

“Yerli bir kumaşı var Suna'nın, iki rekat namaz kılarız diye çantasına **başörtüsü** ve **uzun etek** almış.” (SB: 172)

“Önce bir **beyaz dik yaka ince kazak**. Bu şart imiş, İstanbul'un bu mevsiminde havasına güven olmaz. Sececeği kostümü çoktan seçmiş, bu kazak onun

bir parçası. Sadelikten gidiyoruz ya, siyah etek-cekete aldık. Siyah ayakkabılar ama bu defa topuklu.” (SB: 208)

5.3.4. Süslenme

Süslenme, süs ve takı kullanma ilk çağlarda inanca dayalı olarak ortaya çıkmış ve gelenekselleşerek günümüze kadar gelmiştir. Her topluluk kendi örf ve adetlerine göre yaşadıkları coğrafyadan temin ettiği malzemelerle tasarladıkları takıları günümüze taşımıştır. Bu takılar tıpkı giyim kuşam gibi günümüzde modernleşmeye uğramıştır (Artun, 2018: 437).

Süs ile ilgili unsurlar araştırılan eserlerde erkek giyimine ve kadın giyimine ait unsurlarla birlikte verilmiştir. Bu unsurlar genellikle karakterleri betimleme amaçlı kullanılmıştır. Süslenme ile ilgili hususlar; değerli takı ve aksesuarlar, makyaj ve koku başlıklarında incelenmiştir.

5.3.4.1 Değerli takı ve aksesuarlar

Araştırılan eserlerde anlatı içerisinde değerli takı ve aksesuarlarla ilgili tespit edilenler şunlardır:

“Elinde beyaz, spor bir çanta, gözünde güneş gözlükleri, ekose eteği, beyaz ceket, su yeşili gömleği, topuksuz spor ayakkabıları, atkuyruğu yapılmış saçlarıyla neredeyse bir lise öğrencisi kadar genç ve dinç görünen Oya.” (ZYH: 29)

“...Başında yine öylesine ısıltılı bir kask. Gözde Amerikan polislerin taktığı güneş gözlükleri. Pırıl pırıl üniforma, sivri burun çizmeler. Belde kovboy usulü takılmış tabanca. (ZYH: 32)

“O böyle ihtirasla konuştuğu Oya elindeki mendili buruşturma buruşturma sessizce dinliyor, Oya’nın sessiz kalışı Eşref’i deli ediyordu. (ZYH: 47)

“Bu arada Sevinç de okullu olmuştu. Önlüğü, beyaz yakalığı, iki örgülü ve kurdeleli saçlarıyla melek gibi bir çocuk.” (ZYH: 63)

“... gözünde iri mercekli gözlükleri, her zaman olduğu gibi uğraşüyor.” (ZYH: 96)

“...kaskını çıkardı.” (ZYH: 96)

Bir köşeye bıraktığı çantasından **güneş gözlüklerini** çıkararak taktı. Masaya Kör Osman yapmıştı.” (ZYH: 97)

“Dilber **güneş gözlüğünü** çıkardı.” (ZYH: 98)

“Üzerinde takım elbise, beyaz gömlek, gözlerinde **güneş gözlükleri**.” (ZYH: 102)

“Dayısına bir **saat**, yengesine bir **kolye**, Canan'a ise mercanlı bir **bilezik** getirmişti. (ZYH: 74)

“Sonra **tesbihini** şaklatarak ağır ağır ıhlamurun altına gidiyor.” (ZYH: 119)

“Kolsuz elinde **kehribar tesbih**, ağzında sigara -dudak tiryakisi idi, sigaradan sigara yakardı- aynı pis sırtıyla Bulut'un dibine kadar sokuldu.” (ZYH:132)

“Ve nazik bir eğilişle kraliçenin **mendili** alıp onun gözyaşlarını kendi eliyle siliyor.” (ZYH: 160)

“**Tesbihini** şakırdatmasından epeyce sinirli olduğu anlaşılıyordu.” (HG: 19)

“Mal sahibinin yüzü güldü **tesbihini** yeniden dönmeye başladı.” (HG: 20)

“Başına **defne dallarından bir çelenk** oturtmuş.” (SBÖT: 139)

“Ona horoz şekerler, **naylon bilezikler** getiriyor.” (N: 34)

“Annem çamaşır gönderdi. Nur da bir **tesbih** almış sana, kehribardır ha!” (N: 106)

“... kaybolan bir beyaz **kemer** yüzünden annesi ile papaz olurdu.” (TBK: 26)

“... Semiramis'e arkadan yaklaşıyor ve pırlantalarla bulanmış bir **gerdanlığı** göğüs dekoltesine takıyor.” (TBK: 43)

“Annesinin **tesbihini**. **Alyansını** hâlâ taşıdığına şaşıtı.” (TBK: 55)

“Aile yadigârı **antika yüzüğünü** çıkarıp Asuman'ın parmağına taktı.” (HGÜ: 117)

“Sakalı salmış ama delikanlı günlerinden kalma **meşin bilekliği** sağ kolundan çıkarmamıştı.” (İÖ: 7)

“Haydar **tesbihini** sallaya sallaya gitti.” (İÖ: 19)

“Daha nikâh kıyılmadan parmakları **pırlanta yüzüklerle**, gerdanı türlü **kolyelerle** dolmuştu.” (İÖ: 127)

“Murat yanına bir **gümüş gerdanlık** almıştı. Kız kabul ederse yadigâr olarak verecekti.” (TKS: 26)

“Tarlayı alışın üzerinden bir hafta geçmemişti ki, gözündeki **güneş gözlüğü**, elinde **tesbih** ağzında sakız saçları biriyantinli hovarda tipli bir adam çıkageldi.” (TKS: 185)

“Döndü baktı, atkısı boynunda, kasketi başında, gözlerinde **güneş gözlükleri** afili bir adam.” (SB: 39)

“Elini ceket cebine attı, bir gümüş muhafazadan saray işi bir **broş** çıkardı, becerikli ellerle yakama taktı.” (SB: 211)

5.3.4.2. Makyaj ve koku

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde makyaj ve koku ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Bu leylak kokusu nereden çıktı? Oya’nın **parfümü** olmalı.” (ZYH: 91)

“Bir de yeni aldığı elbiseyi **hafif makyaj** yaptıktan sonra Ferit’e göstermek.” (ZYH: 72)

“Çok kilo almış Mehtap, **ucuz parfüm kokuyor.**” (TBK: 60)

“Sanki kendi dükkânı imiş gibi telaşsız, tasasız **parfümlerin** hepsini kokladı, birinde karar kıldı.” (SBÖT: 10)

“Hasan Efendi titiz, temiz adamdı; **lavanta kolonyası** kullanırdı.” (N: 46)

“Çiçek **kolonya** alıyor, **kolonya** Rebul Lavanta, aferin Çiçek.” (N: 142)

“Çok kilo almış Mehtap, **ucuz parfüm kokuyor.**” (TBK: 60)

“Ayak kokusuna karışmış **hacı yağı.**” (HGÜ: 78)

“Mustafa yüzünü babasının yüzüne sürerek baba kokusunu aradı ama babası **ucuz kolonya kokuyordu.**” (İÖ: 86)

“Hepsi **Hacıyağı** kokar.” (İÖ: 134)

“Rimel kullanmış elbet. Kullansın, helal olsun.” (SB: 9)

“Ona sık sık lavanta kolonyası döküyor. Depresyona iyi gelirmiş.” (SB: 22)

“Efendim bütün kızlar makyajlı imiş. Rimel, fondöten, hatta belli belirsiz ruj.” (SB: 24)

5.4. Halk Bilgisiyle İlgili Unsurlar

Halk bilgisi halkın yaşantısından doğan nesiller boyu aktararak günümüze kadar gelen halkın yüzyıllarca edindiği tecrübelerle edinilmiş bilgi ve birikimlerdir. Halk bilgileri günlük ihtiyaçlardan ortaya çıkmıştır, bu bilgiler genellikle deneme ve yanılma usulüyle edinilmiştir. Halk bilgisi insanların hayatını kolaylaştırmak için gündelik hayatta kullanılan önemli kaynaklardır (Aydın, 2012: 118).

Araştırmada halk bilgisiyle ilgili bulunan unsurlar halk botaniği halk ekonomisi, halk hekimliği, halk hukuku, halk takvimi-halk meteorolojisi, halk taşıtları ve halk zoolojisi başlıklarında incelenmiştir.

5.4.1. Halk Botaniği

Bitkiler tarımla uğraşan topluluklarda önemli bir yere sahiptir. İnsanlar avcılık ve toplayıcılık dönemlerinden itibaren hayvancılık, tarım gibi bütün ekonomik faaliyetlerinde bitkilerle iç içe olmuştur. Özellikle tarımla ilgili uğraşlarda bitkileri tanımlama, sınıflandırma, bitkilerden yararlanma gibi çabalar önemli bir yer edinmiştir. Halk botaniği bu çabaları bilimsel yöntemler eşliğinde inceleyip değerlendiren bir alandır. Halkın ilgi alanına giren yabancı bitkiler dâhil her tür meyve, sebze, çiçek, ağaç halk botaniğinin çalışma alanına içerisindedir (Akın, 2018: 178).

Halk arasında bitki yetiştiriciliğinin yanında bitkilerle ilgili inanışlar da vardır. Anadolu kültüründe bitkilere zarar vermek hoş karşılanmaz. Köroğlu hikâyelerinde yetişmiş ekini çiğnemenin hoş karşılanmadığı ve günah olduğu işlenir. Yunus Emre gök ekini biçmeyi yiğit iken ölmeye eşdeğer tutmuştur (Boratav, 1984: 55).

Bitkiler elde edilen ürünleri bakımından yiyecek ve içecek olarak kullanılabildiği gibi süs ve koku amaçlı da kullanılabilir. Mustafa Kutlu eserlerinde

bitkiler ve bitki yetiştiriciliği ile birlikte çiçeklerin süs amaçlı kullanımına sıkça yer vermiştir. Araştırılan eserlerde yer alan halk botaniği unsurları şunlardır:

“Kamışların üzerinden kol atmış asi **karakabaklar** sarı çiçekleri ile gülümsüyor.” (ZYH:19)

“**Katmerli ve kokulu güller, kiraz fidanları, asma çardakları,** tavuk ve köpek sesleri, çocuk cıvıltıları.” (ZYH:19)

“Dere yatağının milli toprağında dehşetli **kavun-karpuz** oluyormuş.” (ZYH: 13)

“İlk gelenler oraya yerleşmiş, ekip biçmiş; **meyve sebze** yetiştirmiş, davar beslemişler.” (ZYH: 11)

“Çeşmeden akan suyun ayağını bir kazma ağzı ark ile aşağılara indirerek, ufak tefek **bahçe bostan** yapmışlar. İşte kendilerine yetecek kadar **sebze meyveye** kavuşmuşlar. Ekim işine gelince... Nerede az eğimli bir arazi varsa ekmişler orayı. Susuz ama ham toprak, ilk yıllar acayip ürün alınmış. (ZYH: 12)

“Az daha ilerleyip **kayısıları** geçip **ayvaların** ardına dolansa...” (ZYH: 54)

“Bahçe ortak, **kara lahanadan kabağa** her türlü sebze var ve maşallah Nene hepsine yetişiyor.” (ZYH/55-56)

“İkinci teras **sebze bahçesi: Domatesler, patlıcanlar biberler. Maydanozun yeşili, reyhanın bordo pırıltısı. Üçüncü teras taraçanın önünde ve silme çiçek. Bilhassa güller. Sanki çıldırmışlar. Sarı, kırmızı, beyaz, ebruli. Hercai menekşeler, ateş çiçekleri, gülhatmiler, cennet süpürgeleri, tilki kuyrukları, bir asma taraçanın üzerine tırmanmış. (ZYH: 70)**

“Bir **kara lahana** tarlası. Galiba Karadenizliler mahallesi ne geldi.” (ZYH: 91)

“Taraça sulanıp süpürülmüş, **gecesefaları** açmış, **yediveren güller, hanımelleri,** havada baygın bir koku.” (ZYH: 111)

“Tepeköy’de **ıhlamur** iyi yetişiyor. Her yanda var.” (ZYH: 119)

“Cam kenarında **Afrika menekşeleri.** Mor, beyaz, kırmızı. Canan’ın çiçekleri. **Menekşe** seviyor.” (ZYH: 136)

“Evet tıpkı dayısının evi gibi **çiçekler, meyve ağaçları** arasında kaybolmuş. Arka tarafta **sebze bahçesi** var.” (ZYH: 155)

“Oya sarı çizmeleri, bahçıvan önlüğü, elinde çapası ile fidelerin **diplerini** **çapalıyor**.” (ZYH: 156)

“Duvar dibinden kopardığı iri yapraklı otları kazdığı toprağa dikip diplerine su dökmüş. Bunlar **marul**, bunlar **kıvırcık** diyor.” (ZYH: 157)

“-Aa! Lâleler!... Lâleler açmış!.. Lâleler, papatyalar, nergisler.” (HG: 17)

“Oğlum, bu **dağ çiçeğidir**. Baharın önü sıra açar, sonra kaybolur, evde yaşamaz... Bu **dağ çiçeğidir**, sakın su dökme. **Haftada bir yarım çay bardağı yeter**.” (HG: 63)

“Küçük bahçelerinde **maydanoz, soğan, domates** yetiştiriyor.” (HG: 96)

“... **fidanları bahçeye usulünce dikti**. **Ceviz, dut, mürdüm eriği**, üç çeşit **armut**, üç çeşit **elma**, vişne, **kiraz**, hatta **kızılçık**.” (HG: 152)

“... bir teneke kutuya dikerek pencere önüne koyduğu **camgüzelinin** bir sabah sessizce açtığını gördü.” (HG: 167)

“Şefik **taze domates, biber, hıyar topladı**... daha aşağı inip **karpuz tarlasından** iri bir karpuz kopardı.” (SBÖT: 147)

“Hızır Hoca başta karalahana sonra **kabak, fasulye** vesair sebzeler eker; hem evine hem fukaraya dağıtır.” (N: 15-16)

“Kuru yaprakları ayıklıyor, goncaları seviyor. **Açelya, Sakız Sardunya, Cam Güzeli, Çin Gülü**, hep açan çiçekler.” (N: 97)

“Bahçede bir ulu **çınar**, medresenin yaşında var. Onunla yarışan bir **ıhlamur**. Bir **nar**, bir de **mürdüm eriği**.” (N: 183)

“Pencere önünde bir **cam güzeli**. Pembe. Bu çiçek bu hücreyi Nur'a sevdirdi.” (N: 184)

“**Elma ile kiraz**. Epeyce büyük bir arazi arazi köyün en iyi meyvecisine teslim ettim. En iyi **cins elma ve kiraz dikeceksin**, ilk iki yıl mahsul senin dedim, razı oldu.” (N: 192)

“Sebze bahçesi yaptık. Medrese için bir de çok çeşit olan meyve bahçesi. Üç-beş çeşit **armut, kayısı, dut, kara erik,** pekmez için **üzüm bağı** falan.” (N: 192)

“Tel örgüyle çevrili **maydanoz, nane, soğan** maşaraları. Bir **kayısı,** bir **kiraz,** bir **ıhlamur.** **Kayısı** olmuş, meyvesinden yediler.” (TBK: 76)

“Bir çift **kiraz** koparıp karısını kulaklarına küpe diye taksa. birlikte gidip **sebze bahçesinden** kendi yetiştirdikleri **domatesleri, hıyarları,** sonra **maydanoz, tere** falan toplasalar.” (HGÜ: 53)

“...el kadar **bostanlardan** biraz **sebze** biraz **meyve** alınca; çay, şeker, tütün parası gelince şükredip oturuyorlar.” (HGÜ: 55)

“Sonradan **ağaçlandırılmış.** Ağaçlar büyümiş, sarı **çam.**” (HGÜ: 95)

“Kolonların, cam levhaların önlerinde **salon bitkileri.**” (HGÜ: 104)

“Bahçeye girdiklerinde Hidayet Bey **gülleri buduyordu.**” (İÖ: 26)

“Yetişip çardağı kaplamaları için biri beyaz ötekisi ya iki çeşit **üzüm çubuğu** dikti.” (İÖ: 138)

“**Araziyi sürmek, ekmek** için dört çift öküz koşuyor; **bağda, zeytinliklerde** kadın erkek, gavur Müslüman pek çok kişi çalışıyor.” (TKS: 52)

“Ardından **tohum saçmak, tarlayı tapanlayıp düzeltmek, sulamak, başaklar olgunlaşınca tırpanla ot biçmek, harman eylemek, makina ile daneyi samandan ayırmak** gibi **çiftçiliğin** icadından olan şeyler geldi.” (TKS: 66)

“Ziraatın bir cephesi **buğday-arpa,** öteki **sebze-meyve** idi.” (TKS: 66)

“**Zeytin hasadı yapılırken, bağlar bozulurken, kavun karpuz toplanırken, biçerdöver çalışırken** Ömer mutlaka orada olurdu.” (TKS: 153)

“Salim Usta bir yerine iki **gül** dikti. Biri kırmızı biri beyaz. Aşırı sıcakların her yanı kavurduğu uzun sürmüş bir yazda, **sulanmadıkları için kurudu güller.**” (SB: 17)

“Ağam ahlatın altındaki tarlayı **biçiyor** şimdi varırız, dedi.” (SB: 37)

“Ustalar getirtip evi onardı, bahçeyi ve ağaçları elden geçirdi hatta o yaz **sebze dahi ekti.**” (SB: 44)

“Sefer **ağaçları budadı**. Kuruyanları söktü, yerlerine **elma, armut dikti**. Ev cadde üzerinde olduğu için avlu görünmesin diye ön cepheye yeni bahçe duvarı dibine ve duvar üzerindeki tahta perdeye tırmansın diye **sarmaşık, leylak, hanımeli** ve ayrıca **mazı** dikildi.” (SB: 45)

“Safer Efendi o bakımsız **üzüm asmasını budadı**, bu çardağı gölgesine alacak şekilde bir ahşap düzenek inşa ederek asmayı üzerine saldı.” (SB: 50)

“Cimin denilen büyük köyün **siyah üzümü** ile Bahçeköy’ün **elması** meşhur. Bu ikisi Türkiye’nin başka yerinde yetişmiyor.” (SB: 66)

“Bahçelerde her aile **meyvesini, sebzesini yetiştiriyor**.” (SB: 67)

“Lamia birkaç çeşit **dutu, kirazı, kayısı** ve **zerdaliyi**, en az **beş çeşit armut ve elmayı, kızılıcdan ayvaya** kadar çeşit çeşit **meyveyi o bağda gördü**.” (SB: 68)

“...bahçeyi tanzim ettik, **meyve fidanları diktik, soğan-maydonoz-tere** ektik; bununla yetinmeyip **domatesi, biberi, patlıcanı** fide olarak **diktik; salatalığa, kabağa** yer ayırdık.” (SB: 233)

“Hocam bunun ağacı yabani armut. **Dedelerimiz aşı yapmış, bu meyve çıkmış**, o sebeple aşlama deriz.” (SB: 253)

5.4.2. Halk Ekonomisi

Halk geçim amacıyla girdiğini çabaların hepsine halk ekonomisi denir. Halk ekonomisi tek başına gibi görünse de halk mimarisinden inançlara değin tüm yaşamı etkisi altına alır. Ekonomi kültürel yapının doğrudan belirleyicisidir. Çobancılık, yaylacılık, gurbetçilik, avcılık, el sanatları ve zanaatları halk ekonomisinin uzantısı olarak karşımıza çıkar (Artun, 2018: 280-281). Halk ekonomisi halkın davranış ve alışkanlıklarından, mutfak kültürüne kadar geniş bir yelpazede etkilidir. Halk ekonomisinin sonucu olarak ortaya çıkan yeme içme ve giyinme alışkanlıkları insanların en temel ihtiyaçlarındandır (Akın, 2018: 2000).

Halk ekonomisinin günlük hayata yansıyan çeşitliliklerinden yola çıkılarak araştırılan eserlerde halk ekonomisi; meslekler, üretim ve geçim başlıklarında incelenmiştir.

5.4.2.1. Meslekler

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde toplumun her kesiminden, eğitim gerektiren-gerektirmeyen, üretimle ilgili olan veya olmayan birçok meslek tespit edilmiştir. Tespit edilenler şunlardır:

“Kahvenin az ilerisinde, salkım söğütlerin gölgesinde, dışarı atılmış masalarda tavla oynayan altı kol iskambile dalan **şoförler**, **muavinler** yolcular vardı.” (ZYH: 6) (“şoför” unsurunun sadece kelime kullanımı için ayr. bkz. ZYH: 7, 9, 10, 16, 21, 22, 25, 27, 28)

“Döküntü minibüsün **şoförü** de arabadan atlayıp onların yanına gitti. **Garson** delikanlı, nasıl bir alışkanlıkla soğuk gazozu açıp hazır etmişti ki **şoförün** eline tutuşturdu. Haftalık tıraşı ağzına dolan bıyıkları kocaman kara elleriyle karayağız **şoför** ayakta bir dikişte gazozu sonuna kadar içip şişeyi garsona verdi.” (ZYH:6)

“**Şoför** umursamaz bir tavırla omuz silkip tavlaya döndü. - Gideriz gitmesine de ben **doktorum**. **Şoför** anında ayağa kalktı. Bu bizim insanımız nedense **hâkim**, **doktor ve askerden** çekinir.” (ZYH:7) (“doktor” unsurunun sadece kelime olarak kullanımı için ayr. bkz. ZYH: 7, 8, 22, 32, 33, 34, 36, 37)

“**Garson** bu gevşemeden istifade ederek içeriye ocakçıya seslendi.” (ZYH: 8)

“Gençler acar bir **avukatla** anlaşıp bir zaman arazinin izini sürmüştü.” (ZYH: 13)

“Anlaşılan artık buraya bir plan plan içinde bir **mühendis** lazım gelmiş.” (ZYH: 16)

“Adamı bulmuşlar, cebine peşin peşin parasını koymuşlar, o arada bir seçim yaparak **muhtarı** belirlemişler. Sayıca çok kalabalık oldukları için gayri resmi **muhtar** Kastamonulular içinden çıkmış.” (ZYH: 16)

“**Muhtar** ve **ihtiyar heyeti** ile beraber tapuları hazırlamış, mal sahiplerine dağıtmış, hepsinden razılık belgesini mühürlü, imzalı, parmak damgalı toplamışlar. **Muhtar** bu evrakları herkesin gözü önünde bir çekmeceye koyarak kilitlemiş, kilide de iş resmiyete bilinceye kadar bir mühür basmış.” (ZYH: 16)

“**Nalburunun** önünde... Oya bir yandan oğlanı kontrol ederken öte yandan **nalburun** dükkân önüne yığıldığı hırdavatı gözden geçiriyor.” (ZYH: 30)

“Olup biterken her şey **esnafın**, caddeden geçenlerin gözüne çarpıyor.”
(ZYH: 30)

“Ferit'in çarşıya doğru yürüdü yaya kaldırımının yüz iki yüz metre ilerisinde
Öğretmen Oya Garip aynı yöne doğru ilerliyor.” (ZYH: 29)

“Sağ olsun başkan ayarladı. Orada da **doktor** yok. (...) Neriman **hemşire**
var.” (ZYH: 23)

“**Nalburun çırağı** uyanık, çoktan haber vermiş ambulansa.” (ZYH: 31)

“**Ebe** Seher: -Geçmiş olsun hoca hanım.” (ZYH: 34)

“**Kapıcı** bulmuş.” (ZYH: 38)

“Biri **öğretmen**, öteki zamanda **hemşire** olur.” (ZYH: 44)

“Bir **ebe**, bir **müstahdem**, bir **kâtip** bir şoför, bir de kendisi.” (ZYH: 51)

“Ve bozkırda hayvan otlatan **çoban** çocukların vagonlara el sallayışı.”
(ZYH: 57)

“Kız ben de sana bir güzellik yapacağım ama çekiniyorum, en iyisi **gözlükçü**
Oğuz.” (ZYH: 59)

“Çalıştığı dükkândaki öteki kaşar **tezgâhtarlar**, bunun hali -tavrı -dili, saflığı
ile dalga geçiyor... (ZYH: 63)

“Bu bahçeye bir **bahçıvan** eli değmiş. Başkan, eşi ve **mimar** olan kızı bu
bakımı sağlayamaz.” (ZYH: 70)

“Binaya bir kangal köpek, bir de **bekçi** koydu.” (ZYH: 87)

“Canan mektebini bitirmiş, **mimar** olmuştu.” (ZYH: 87)

“Güya **hurdacılık** yapıyor.” (ZYH: 121)

“Bulut'un **kereste tüccarı** bir ahbabı vardı.” (ZYH: 131)

“Hasan çek çek arabası ile **hurda kağıt topluyordu**. Daha doğrusu şehirden
toplmuş gelmiş son turunu Tepeköy'de atıyordu. Bulut delikanlının üstüne-başına,
yüzüne-gözüne baktı. Tipik bir **hurdacı** değildi.” (ZYH: 130)

“Bir parkta iki **simitçi** çocuk.” (HG: 7)

“... binbir şamata ile birbirine sataşan, gülüşen mektep kaçkını öğrenciler dilenciler **çöpçüler**.” (HG: 7)

“Selam verdi, **çırağa** ‘Misafire çay söylemek yok mu oğlum’ diye çıkıştı.” (HG: 19)

“Oğlan **berber kalfası**. Kız bir mağazada **tezgâhtar**.” (HG: 28)

“Oğlanın babası **berberdi**.” (HG: 28)

“Bekliyorum, **eczacı** yapıp veriyor.” (HG: 31)

“Karısı Leyla çocuk **doktoru**, hala çalışıyor.” (HG: 41)

“Sırdaşı, arkadaşı **avukatı** çağırdı.” (HG: 43)

“... trafik **polisleri** şarampolün ucunda belirtiyor. **Sağlık görevlileri** ve ambulans da var.” (HG: 53)

“Saliha Kadın küçük evinde tek başına yaşıyor. Kocasını Haşim Efendi **tablacılık** yapardı.” (HG: 70)

“O gün ikindi üzeri **postacı** geliyor; ve bir mektup uzatıyor.” (HG: 75)

“Sonu sonu olacağı **çobandır**.” (HG: 83)

“-Sonra burayı restore ettiler, zemini taş kapladılar, **bekçi** falan koydular...” (HG: 90)

“**Rençberliğe** dayanması zordu.” (HG: 95)

“İki metre ileride **gözlükçü** amca sırtını beton direğe vermiş gazete okuyor.” (HG: 98)

“**Elektrikçi** Seyfi Usta babamı her gördüğünde söylüyormuş...” (HG: 100)

“Peki **zabıta**yı ne yapacağız, ya bunu da götürülürse?” (HG: 101)

“**Kabzımal** iri mercekli gözlüklerle eğildiği defterden başını kaldırdı.” (HG: 130)

“Bunlardan biri **Maliyeci** Aziz Bey.” (SBÖT: 5)

“Çarşıya indiğinde **Berber** Nuh'un dükkânına uğrar.” (SBÖT: 6)

“Dernek, **felsefe hocası** Tufan Aktaş'ın gayreti ile kuruldu.” (SBÖT: 12)

“... kasabada ahali üç kesimden oluşuyor. **Zeytinciler, Balıkçılar, Bağcılar.**”
(SBÖT: 14)

“... köylüyü **bağcılığa** teşvik için hem kredi hem de teknik yardım yapmaya başlamışlar.” (SBÖT: 15)

“Aletler paslandı, bazıları uyanık **hurdacılar** tarafından yağmalandı.”
(SBÖT: 16)

“Balık çıkar ama **balıkçıların** öyle büyük, donanımlı tekneleri yok.” (SBÖT: 17)

“Bu sebeple **esnaf ve sanatkârlar** da mütevazı dükkânlarında pazarı bekler durur. (...) Ne çok sayıda **memur** ne de **tüccar** vardır.” (SBÖT: 17)

“Sonunda kendisi gibi denize-balığa meraklı bir **elektrik teknisyeni** buldu. Ardından kasabanın eskilerinden okuma tutkunu bir emekli **avukat**.” (SBÖT: 20)

“Evde kalmış bir **muhasibeci**. Mukaddes Hanım.” (SBÖT: 20)

“**Yazar, rehber, balıkçı, maceracı** bir adam.” (SBÖT: 24)

“İçlerinde bir **modacı** kadın vardı. Bildiğin **terzi** canım.” (SBÖT: 25)

“**Modacı hamallar** tuttu, çuvallar buldurdu, kumaşları tekneye taşıttı.”
(SBÖT: 28)

“Yolda gelirken bu işi **Kaymakam** Bey'e açalım dedim.” (SBÖT: 43)

“Kaymakamın babası **ayakkabı tamircisi** idi.” (SBÖT: 49)

“Yanında oturan **şoför** endişe ile -Aman efendim yavaş, diyebildi.” (SBÖT: 67)

“-Başkanım, hazır çıkmış iken, o ihtiyar **dokumacı kadını**, bir de **marangoz** Hakkı Usta'yı ziyaret etsek diyorum.” (SBÖT: 94)

“O gösterdiği heykel sahte. Ben onu izlettirdim. Bir **heykeltıraşa** yaptırdı, taze mermer.” (SBÖT: 149)

“**İmam** efendiye sordum.” (N: 6)

“-Adım Nur. Nur Seçkin. **Mimarım**. (...) -Ben de **mimarım**, adım Sinan.” (N: 9)

- “**Hamal** geldi, **hamal** gitti.” (N: 10)
- “Soğuk **demirci**. Kapılardan sığmaz.” (N: 14)
- “Hem sentimiz hem **polisinin** ağabeyime toz kondurmaz.” (N: 14)
- “Babamın vefatından sonra anamla beraber götürüp mahalle mescidinin **imamı** Hızır Hoca'ya teslim ettiler.” (N: 15)
- “Kapıyı emektar **hizmetli** Seher Hanım açıyor.” (N: 26)
- “Bu arada Seher Hanım **şoförü** çarşıya gönderiyor.” (N: 27)
- “**Bahçivanın** çocuklarıyla oynar, dil öğrenir, alışır buralara.” (N: 29)
- “Amcası Hasan, büyük kardeş çoktan beri İstanbul'da **esnaf** imiş.” (N: 42)
- “O **modacı**, modaevi var.” (N: 54)
- “Bu sebeple '**Mesnevîhanlık**' denilen bir meslek vücut bulmuştu.” (N: 78)
- “Babam medrese tahsili görmüş aynı zamanda **taş ustası**.” (N: 188)
- “Dört çocuk, bir de **manifaturacı** kumarbaz bir koca.” (TBK: 6)
- “Ardından köşeden bucaktan **hizmetliler** çıkarak Ali Rıza Bey'in önüne sıralandı.” (TBK: 13)
- “Bir **berber** çırağının eline beş yıldan sonra ustura veriler meslek kolay kazanılmıyor.” (TBK: 15)
- “Benim babam da **müziisyendi**. Müzikle uğraşanlar para tutmaz.” (TBK: 21)
- “Etrafımda **tüccarlar, müteahhitler, bankacılar** dolaşırken gidip bu çulsuza yamandım.” (TBK: 26)
- “Patronun **avukatı** eline bir evrak verdi.” (TBK: 47)
- “**Yoğurtçunun** sesi ile uyandı.” (TBK: 55)
- “Her gün kavga, her gün **polis**.” (TBK: 58)
- “**Faytoncu** sağ olsun bizi size getirdi.” (TBK: 74)
- “Bekâr **öğretmenler, hemşireler** falan kalır.” (TBK: 76)
- “**Tabelacı** Celal onu elden geçirdi.” (TBK: 83)

“Kıyıdaki **simitçiye** seslendi.” (TBK: 90)

“**Gar müdürleri, istasyon şefleri, kondüktörler**, tireni temizleyenler, **gar gazino şefleri**, restoran vagonu personeli hatta **makinistler** ve **ateşçiler** ile ahbap oldu.” (TBK: 92)

“Bir iki **esnaf** el atmış; **kapıcılar, şoförler**, oğlunun damadın yanına sığınmış ihtiyar emekliler omuz omuza verip camiyi kondurmuş oraya.” (HGÜ: 5)

“**Müezzin** kabına sığmaz dedik.” (HGÜ: 6)

“Şu **kasabın** oğlu istedi, ben de aldım; demesin mi?” (HGÜ: 16)

“Babam **marangozdur**. İnce **marangoz**. Bu ailelerin antika mobilyaların tamir eder, isterlerse aynını yapar.” (HGÜ: 23)

“Kendisi inşaat işi yapar, büyük **müteahhit**, alaylı. (...) Atanamayan **öğretmenler, mühendisler** falan. Devlet atama yapacak, açık da var, ama maaş ödeyecek durum yok. Bana çok geliyor. **Mimar, mühendis**.” (HGÜ: 49)

“Kırk yılın **kasabı**.” (HGÜ: 67)

“Nedir yani ben **müfettiş** miyim, **zabıta memuru** mu?” (HGÜ: 76)

“Artık bir **esnafım** ben, bir **şekerci**.” (HGÜ: 90)

“Elinde olanın babası Sultanhamam'da **kumaş tüccarı**.” (HGÜ: 91)

“Aylin Hanım, **sekreteriniz**.” (HGÜ: 95)

“Gün biter, gece biter, müşteriler gider, **garsonlar** gider.” (İÖ: 8) (“garson” unsuru için ayr. bkz. İÖ: 49, 131, 132)

“Kıraathane'ye bitişik otelin **kâtibini** uyandırıp tenbiyatını yapar, sonra gönül huzuru ile evine giderdi.” (İÖ: 8) (“kâtip” unsuru için ayr. bkz. İÖ: 12)

“Sıtkı'nın babasına akrabalar ve köylüleri herkese buldukları gibi bir iş bulmuştu: **Kapıcılık**.” (İÖ: 14) (“kapıcılık” unsuru için ayr. bkz. İÖ: 27, 33)

“Şöyle oturarak bir iş olsa, **fabrika bekçiliği, depo bekçiliği** falan.” (İÖ: 14)

“**Zabıtalarla** arası iyidir.” (İÖ: 15)

“Muhtemelen **boyacıya** acımişti.” (İÖ: 15)

“Bu sırada **hizmetçi** portakal suyu ve kek getirdi.” (İÖ: 29)

“Hidayet Bey demek ki **uşaklara, hizmetçilere** Sıtkı'yı tanıtmış...” (İÖ: 31)

“**Polis** gelinceye kadar bir ikisinin burnunu kırdı.” (İÖ: 39) (“polis” unsuru için ayr. bkz. İÖ: 41, 47, 102, 103)

“Çamaşır günü iki **gardiyan** para karşılığı Sıtkı'yı çamaşır sepetlerinden birine sakladılar.” (İÖ: 40)

“**Marangoz** Necati, **Kitapçı** Hamdi, Sıtkı oradan oraya sürüklenip gitti.” (İÖ: 43)

“**Terziyi** Sıtkı'nın elinden aldılar. **Terzi** hem gidiyor, hem arada sırada dönüp Sıtkı'yı tehdit ediyordu.” (İÖ: 50)

“Sıtkı ile **doktor** eşyaları saydılar.” (İÖ: 58) (“doktor” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 69, 109)

“Kocası bir **hurdacı**.” (İÖ: 75)

“Babası **avukat** anası **öğretmen** imiş.” (İÖ: 121)

“**Doktor** faytoncunun parasını verip indi.” (İÖ: 129)

“İki **müstahdem** var.” (İÖ: 147)

“Askerde **Tabur İmamı** bunu keşfediyor.” (TKS: 5)

“... **asker** o yana geldiğinde haber geliyor, Molla yer değiştiriyor.” (TKS: 13)

“**Valiye** bir mektup yazıyor: ‘Efendim, şakiyi falan dağda kıstırlık baktı ki kaçacak bir yer yok. Kendini uçurumdan attı.’” (TKS: 13)

“Bıraksalar kırk yıllık ahababı **arzuhalci** Mustafendi'yi tepeleyecek.” (TKS: 14)

“**Terziliği** çoktan bıraktı.” (TKS: 15)

“Orada Astarıcılar **Kethüdası** Ahmet Efendi'nin koca padişaha hakaretini unutmama.” (TKS: 17)

“Okuma-yazma öğrenip **hafız** oldum. Bir miktar medrese tahsilim vardır, ama öyle şöhretli bir **vaiz** değilim.” (TKS: 19)

“Atın tutan **seyise** doğru yürüdü.” (TKS: 56)

“... kasabadan **değirmen ustası** getirmişlerdi.” (TKS: 57)

“Onları **kaymakam** ile **zaptiye kumandanı** karşıladı.” (TKS: 64)

“Ardından tohum saçmak, tarlayı tapanlayıp düzeltmek, sulamak, başaklar olgunlaşınca tırpanla ot biçmek, harman eylemek, makina ile daneyi samandan ayırmak gibi **çiftçiliğin** icadından olan şeyler geldi.” (TKS: 66)

“... Rum taifesinden **bağcı, zeytinci, sebzeçi** bulmuştu.” (TKS: 67)

“Geçim derdi, ne yapsın. Murat düşündü, bu çocuğa yol vermek yerine onu **müezzin** yapalım bir de sözü dinlenir **hoca** bulalım dedi.” (TKS: 69)

“Yedi **tırpancı** bir tırpan ağzı mesafede dizilir.” (TKS: 76)

“Kimi **berber**, kimi **kaportacı**, kimin **zabıt kâtibi** oldu.” (TKS: 94)

“Saliha birkaç aylık kurstan sonra **hemşire** olmuş...” (TKS: 97)

“Murat onları adamlarını emanet edip kasabada tanıdığı **esnafı ve tüccarı** dolaşmaya çıktı.” (TKS: 98)

“Tâ ki harf inkılâbından sonra köye bir inkılapçı **muallim** tayin edilinceye kadar.” (TKS: 111)

“İstanbul'dan **nakkaşlar** geldi. Her odayı âdet üzerine nakışladılar. Duvarları İstanbul manzarası resmedildi.” (TKS: 119)

“Bir polis arabası, **dalgıçlar** ve **polisler**.” (TKS: 154)

“Oralarda çalışan **hamallara** tembih etti.” (TKS: 173)

“Arabaların, **şoförün, hizmetçilerin** olacak. Onlar kim? Bir **terzi** parçası ile bir **küçük** esnaf.” (TKS: 192)

“**Doktor** ağır ağır yürümesini, sakat bacağına fazla yüklenmemesi tavsiye etti.” (TKS: 197) (aynı unsurun kullanımı için ayr. bkz. TKS: 198)

“Hakkı reis ki ona **balıkçılar** arasında Hakkı baba derlerdi.” (TKS: 209)

“**Garson** bitiverdi tepelerine. Sefa iki salep söyledi.” (TKS: 218)

“Hani bilim diye bir şey var ve ben **akademisyenim**.” (SB: 7)

“İşte karşında ünlü **psikiyatrist** Ali Balkan, yani kocan; karşısında da medyanın gülü.” (SB: 8)

“İngiltere'de sinema-televizyon okumuş, belgesellerde çalışmış, **sunuculuk** yapmış.” (SB: 9)

“Salim Usta **saat tamircisi**. Bir pasajın içinde ufacık bir dükkânı var.” (SB: 15)

“Pasajda bir **çiçekçi** var. (...) İki koltuklu bir **berber** var. Bir **kundura tamircisi** var.” (SB: 15)

“İtirafçılar **polise** böyle konuşur.” (SB: 22)

“Geçende ortaöğretimde bir nevi **müfettiş**, bir nevi **sınıf öğretmeni**, bir nevi **araştırmacı** yani ortaöğretimin röntgenini çekebilen iki **uzmanla** konuştum.” (SB: 25)

“Ben bir **hocayım**. Edebiyat Fakültesi'nde **doçent**.” (SB: 27)

“Sonra ani bir kararla nöbetçi **muavin** odasına koştu.” (SB: 29)

“Tanıdık bir **kuyumcu** vardı, ona açtı meseleyi.” (SB: 33)

“**Ustalar** getirtip evi onardı, bahçeyi ve ağaçları elden geçirdi hatta o yaz sebze dahi ekti.” (SB: 44)

“Orhan o yıllarda babasının yanında hem **muavin** hem yardımcı.” (SB: 51)

“Bilal gerçekten de orta ikiden terk bir **balıkçı** oldu.” (SB: 64)

“Büyük dükkânda **kuaför** Necla; küçüğünde **emlakçı** Sultan Teyze.” (SB: 82)

“Bunlar galiba **polis** geldi sandılar.” (SB: 101)

“**Hemşire** geldi, bana dönerek beyefendi girebilir dedi.” (SB: 101)

“**Bekçinin** sarı tekir kedisi dolaşır oralarda.” (SB: 102)

“Nilgün **grafikerdi**. Kocası Tarık şirkette **yönetici-mühendis** olarak çalışıyordu.” (SB: 119)

“Adama sormuşlar **gazeteci** misin diye; evet ama tedavi oluyorum demiş.” (SB: 159)

“Bir de babamın kayınpederi Demir Akıncı. **Armatör.**” (SB: 169)

“Avludan çıktık, arabayı çektiğimiz mezarlık duvarı karşısında bir **köfteci** var.” (SB: 195)

“Kendi takımı var; **kalıpcı, duvarcı, demirci.**” (SB: 255)

“Taze dağılmış keçi sütü, taze peynir, yayıktan çıkan tereyağı, damat **taşçı** Davut'un karakovan balı, kuşburnu marmelatı, tere-soğan-maydanoz.” (SB: 269)

5.4.2.2. Üretim ve geçim

Halk ekonomisinin içinde değerlendirilebilecek üretim ve geçim faaliyetlerinin bazen esnaf dükkânları, bazen alış veriş, bazen hayat pahalılığından şikâyet ve bu pahalılık karşısında önlem, bazen de halkın kendi ürettiklerini pazarlaması şeklinde araştırmaya konu olan eserlerde anlatı içerisinde yer aldığı görülmüştür. Araştırmaya dâhil edilen eserlerde anlatı içerisinde yer alan üretim ve geçim ile ilgili unsurlar şunlardır:

“Bazı arsalar alınıp satılmış, ama cadde kenarında pek boş yer kalmamış, ya vaş yavaş **bakkal, manav** açılmış, ve bittabi ilk açılan dükkân Karadenizlilerin **fırını** olmuş.” (ZYH: 16)

“... Oya bir yandan oğlanı kontrol ederken öte yandan **nalburun** dükkân önüne yığıldığı hırdavatı gözden geçiriyor.” (ZYH: 30)

“**Nalburun** önündeki kalabalık ambulans gözden kayboluncaya kadar kıpırdamadan arabayı takip ediyor, ardından aralarında konuşmaya başlıyor.” (ZYH: 32)

“Zeynel de sevinmişti. Aile kalabalık, **geçim dar**, elinde bir iş yok.” (ZYH: 62)

“Tepeköy'ün ilk **gözlük, saat dükkânı** tamirat da cabası.” (ZYH: 64)

“**Geçim meselesine** gelince, atalar ne demiş: ‘Dükkân kapısı Hak kapısıdır. Hakk'a yalvar- Çesmim gibidir akmasa da damlar’, **Oğuz'un geçimi yerinde.**” (ZYH: 64)

“ **Tamirci, yedek parçacı dükkânlar** açıldı.” (ZYH: 87)

“Kum-çimento-kireç-tuğla-demir, inşaat malzemesi satan, kereste bulunduran koca bir iş yeri. Bir market açmış, başına Kastamonulu koymuştu. Adam oğullarıyla marketi arı gibi çalıştırıyordu.” (ZYH: 87)

“Bu defa kendi imalatı olan bal peteklerinin çerçevelerini zımparalıyor.” (ZYH: 96)

“Ardından peteklerinin yaptı, bal satmaya başladı.” (ZYH: 109)

“Daha geride daha ucuz bir dükkân tutarım.” (HG: 20)

“Kuruşun hesabını yapar.” (HG: 41)

“Bahattin taksiye ücretini verip yolladı.” (HG: 56)

“Hatta bir ara üç tekerlekli araba ile sebze-meyve sattı.” (HG: 71)

“Çoğalan nüfusu beslemeyen çorak köy son otuz yılda neredeyse boşalmıştı.” (HG: 95)

“Dursun'a eski üç tekerlekli bir işporta arabası buldular. (...) Oracıkta fındık fıstık satacaktı.” (HG: 96)

“Süleyman alüminyum tepside simit satıyor, Hacer evlere temizliğe gidiyordu. Ne yalan söylemeli köyde kazandıklarından çok kazanıyorlardı ama masraf fazla idi.” (HG: 96)

“Geçim zor. Dershaneler pahalı.” (HG: 117)

“Kadın konfeksiyonda çalışıyormuş, krizde işten çıkarmışlar.” (HG: 123)

“Bir gün kasalarla domates diziyor, ertesi gün sağlamını çürüğünün ayırıyordu. Sebze-meyve ticareti netametli iş; çabuk alacak, çabuk satacaksın.” (HG: 131)

“Et ucuz, ekmek bedava.” (HG: 150)

“Hali vakti yerinde. Tek tasası: Çocuk yok.” (SBÖT: 7)

“Kasaptan yarım kilo kıyma, Minnoş'a beleş ciğer almış.” (SBÖT: 7)

“Hele son zamanlarda bağcılık epeyce gelişme göstermektedir. Fransız ve İtalyan şarapçılar Ege kıyılarını karış karış dolanıp iyi üzüm ararken bu kasabayı keşfetmiş; üzümlerin nefasetine hayran kalmış, yüksek fiyatlar ile tamamını satın

almış, bununla da yetinmeyerek köylüyü bağcılığa teşvik için hem kredi hem de teknik yardım yapmaya başlamışlar.” (SBÖT: 15)

*“Şimdilerde yüzleri güldü, **cepleri para gördü**, yeni bağlar yetiştirmeye başladılar.” (SBÖT: 15)*

*“Şimdilerde yeni fabrika yapmak fermanla mahsus. **Aletler pahalı, üretim zor.**” (SBÖT: 16)*

*“Onlar daha ziyade ahtapot, ıstakoz ve benzeri ürünler üzerinde çalışıyor. Tuttukları malı, nadir çıkan balıkları daha güneyde gelişmiş, **turistik oteller ile donanmış beldelere götürüp satarlar.**” (SBÖT: 17)*

*“Kasabanın Çarşamba günleri kurulan bir pazarı vardır. **Civar köyler ahalisi ürünlerini getirir bu pazarda satar, sonra ihtiyacı olan malları esnaftan satın alıp döner.**” (SBÖT: 17)*

*“Başkanım biliyorsunuz bizim kasaba **deniz, zeytin, bağ ile geçiniyor.**” (SBÖT: 84)*

*“Nineler boyun büktü, çırak gelmiyor, **bu işte para kalmadı**, herkes turizme koşuyor dediler.” (SBÖT: 86)*

*“**İki tepsi fiyatı** bir yıllık kazma, kürek sapına denk geliyordu.” (SBÖT: 94)*

*“**Zeytin, yağ ve balık ucuzdu.** Mösyö Piyer şarabın **şişe fiyatını yarıya indirmişti.**” (SBÖT: 113)*

*“**Zeytincilerin işi** margarin çıkıp yaygınlaşınca **bozuldu.**” (SBÖT: 16)*

*“**Tek yirmi beşlik, tek onluk. O yıllarda bozuk paralar sarıydı, Reji tütününü otuz beş kuruştı.**” (N: 12)*

*“Dolapların birinden bir **İncil** çıktı. Sade onu aldı. **'Bu para eder** Sinan, çok eski. **Satılınca** ederini sana gönderirim.” (N: 150)*

*“Para burada arkadaş, **para kumaşta.** Hele ki toptancı olursan.” (N: 43)*

*“Şöhret âfettir. İşte karşı tepelerde taş ocağımız var. Hem **ham satarız, hem işler satarız. Müteahhitler arnavut kaldırımı için sipariş verir yaparız, yonu taşı, duvar taşı, havuz taşı işleriz.** Mahsulü kaldırdıktan sonra taş; kar yağdıktan sonra tesbih.” (N: 192)*

“Alacağını aldı, borçlarını temizledi.” (TBK: 55)

“Halim Baba evine bitişik ufak bir **bakkal dükkânı işletir.**” (TBK: 75)

“Alın teri ile **zengin olan** yok mu hocam?” (HGÜ: 9)

“**Pahalı ama iyi mal satar,** evinde sucuk yapar, memleketten **dut pekmezi getirip satar.**” (HGÜ: 14)

“... el kadar bostanlardan biraz sebze biraz meyve alınca; **çay, şeker, tütün parası** gelince şükredip oturuyorlar.” (HGÜ: 55)

“Yün, iplik, parça kumaş, deri, naylon, makina tamiri, züccaciye, Hac levazımı çorap... neler **satıyor,** neler yapıyor, akıl almaz bir kargaşa.” (HGÜ: 61)

“**Memurların geliri** dananın kuyruğu gibi ne uzar Ne kısalır.” (HGÜ: 107)

“Dükkân dedik, doğru. Bayram Efendi işin ek yerlerini öğrenince; **boya, cila, ayakkabı tabanına keçe, parlaticı vb. gibi şeyler de satmaya başlamıştı.**” (İÖ: 16)

“Aralarından çıkan uyanıklar tek tek evleri dolaşüyor, fazlalık eşyaları topluyorlardı. **Tabii uygun fiyat vererek. Sonra topladıklarını ikinci el eşya satan çarşılara götürüp oranın esnafına devrediyorlardı.**” (İÖ: 17)

“Sıtkı orta üçte iken cin gibi olan arkadaşının teklifi ile **bedava resmi paralıya çevirdi. Fakirden on kuruş, parası olandan yirmi beş kuruş.**” (İÖ: 18)

“Kâh **gazoz satıyor,** kâh simit.” (İÖ: 49)

“Eskiden evlerin damları dahil pek çok yerde kullanılmış bu kamış. Hâlâ mevsiminde bunu kesen ve **satan esnaf var.**” (İÖ: 63)

“İki kafadar fırsatı kaçırmadı. Eşten dosttan **para toplayıp dükkânı aldılar.**” (İÖ: 79)

“**Zirai ürün ihracatı artıyormuş,** enflasyonda az bir düşüş var **ama dolar yine fırlamış.** Kapalıçarşı'da seyyar borsacılar '**Altına yatırım, altına**' diyor.” (TKS: 18)

“Tüccarları dolaştı, birine **yünleri sattı.**” (TKS: 27)

“Tüccar dağdan aldığı davarı, yağı, yünü burada bekletir, gelen gemi ile İstanbul'a gönderir, karşılığında yine **mal alırdı.**” (TKS: 46)

“Hatta kasabadan dahi birkaç dükkân ile bir depo **satın aldı**.” (TKS: 46)

“Ziraat yapacağım, bağ-bostan kuracağım, hâli araziye yeşerteceğim diyerek pınarın bulunduğu bölgeyi devletten **satın aldı**.” (TKS: 49)

“Şöyle: Yetişen mahsulü bilhassa meyve ve sebzeyi kasabada, dağ köylerinde **satıyorlar** ama maşallah bereketli çok olduğundan tüketemiyorlardı.” (TKS: 67)

“Hem yediler hem **iki misli fiyat ile sattılar**.” (TKS: 67)

“Adam konağı Murat'a **yarı fiyatına verdi**.” (TKS: 86)

“Şerafettin gençliğinde dört yol ağzında dört tekerli tenteli arabası ile gazoz-ayran **satardı**.” (TKS: 94)

“**Bir ölçek buğday bir sarı liraya gidiyordu**.” (TKS: 102)

“Kocası Reşat'la beraber **pazarcılık yapardı** bunlar. Pazarcı dedikse öyle sebze meyve falan değil. Tuhafiye, çarşaf, çeyiz, parça kumaş, işte bildiğin **Halk Pazarı**.” (TKS: 132)

“Öyle ahşap mutfak âletleri, sini, merdane, tekne yaparak **geçim zordu**.” (TKS: 142)

“Hacı İstanbul tüccarına toptan yün veriyor; karşılığında başta boya olmak üzere **nalburiye alıyor**, bunu da hem kasabaya hem civar köylere **pazarlıyordu**.” (TKS: 172)

“Tahtakale'de koku, tespih, gümüş yüzük çeşitleri, çakı, çakmak, çörek otu yağı, ağrılar için merhem vb. **satıyordu**.” (SB: 18)

“Orası uzakta komutan, sen bekle pazar dağılsın, o köyden gelenlerle birlikte gidersin; diyerek bunu **yağ-peynir, davar satmaya** gelen köylülerle tanıştırmışlar.” (SB: 35)

“Anadolu insanı yüzyıllardır ekilen bu yorgun toprakları terketmedi. Aza kanaat etti **geçinip** gitti.” (SB: 38)

“Bir iş bulup çalışacak, zaruri giderler için para biriktirip yonca biçiminde köye dönecek.” (SB: 38)

“Mal senden satış benden. Hesabımız ayrı olsun. Peşin alır peşin satarım. Peşin sözü ticarete sağlam senettir, iş görür. “ (SB: 41)

“Elinde çok mal vardı. Ucuz-pahalı demeyip sattı.” (SB: 48)

“Tarım toplumunun şehirleri böyledir. Memur da esnaf da bir yanı toprağa bağlıdır. Memurun maaşı, esnafın kârı evi döndürmeye yetmez. Bağdan-bahçeden, marabaya verilen tarlalardan gelen mahsul geçimi kolaylaştırır. Zaten o yıllarda kendine yeten bir ekonomi var. Aza kanaat esas alınmış.” (SB: 67)

“Bizden yukarısı orman. Meşe çoktur. Dedelerimiz geçim için meşeyi kesip satmış. Bir de küçük baş hayvan, daha çok keçi.” (SB: 255)

“Taşını söküp, ayıklayıp o küçük tarlaları işlemişler. Keçi sürüleri var lakin onların geçim kaynağı orman, açıkçası odun kesip aşağıya ova köylerine, kasabalara satarak yaşamışlar.” (SB: 265)

“Bu güveçler, küpler, toprak testiler epeyce uzak bir kasabada yapılmış. Eskiden tüm köyler oranın kaplarını kullanırmış. İmalatçılar katır sırtında getirip satarlarmış.” (SB: 289)

Araştırılan eserlerde fabrikalar ve atölyeler gibi modern üretim unsurlarından da bahsedilmiştir. Eserlerde atölye kelimesinden “atelye” diye bahsedilmiş, bu kullanım çalışmaya aktarılırken aynen korunmuştur. Bu hususta tespit edilenler şunlardır:

“Dere boyunun hazine arazisini gözüne kestiren uyanıklar, buralara yolunu bulup birer birer atelye ve fabrika yapmaya, atıklarında da dereye salmaya başlamışlar. Önce kumaş iplik boyama fabrikaları, sonra plastikçiler ve dökümcüler ardından kimyasal üretenler, deterjancılar, yani ne ararsan var. En son Kültepe’de yer bulamayan konfeksiyon atelyeleri gelmiş. (ZYH: 14)

“Boya döküm metal gibi ağır işlere doğulular saldırmış.” (ZYH: 15)

“Killi toprak işe yaradığından zamanla tuğla fabrikaları, birikeçtiler, en sonunda konfeksiyon atölyeleri gelmiş.” (ZYH: 11-12)

“Doktor işçileri suçlama. Fabrikalar onların ekmek kapısı..” (ZYH: 162)

Eserlerde halkın ekonomik yöntemlere başvurması anlatı içerisinde şu şekilde yer almıştır:

“- *Yemek de yapıyorsunuz.*

– *Evet efendim, daha ucuza geliyor. Bir nevi kendi yağında kavrulmak.*
(ZYH: 145)

“*Ayakları altında çitirdayan, kırılan, unufak olan ot gövdeleri, kuru ot kokusu. Buraları baharda neden biçmediler. İnek besleyenlere bedava yiyecek.*
(ZYH: 92)

5.4.3. Halk Hekimliği

Halk hekimliğinde bilgiler çağlar boyu kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşmıştır. Kırsal kesimde devam etmekte olan halk hekimliği uygulaması şehir merkezlerinde de adet ve gelenek olarak varlığını sürdürmektedir (Artun, 2018: 246).

Boratav (2013:139) halk hekimliğini, “halkın imkân bulamadığı veya doktora gitmek istemediği zamanlarda hastalıklarını tedavi amaçlı başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümü” olarak tanımlar.

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde halk hekimliği ile tespit edilenler şunlardır:

“... arada bir köye gidip **şifalı otlar** toplayıp sattı, kimselere el açmadı oğlunu büyüttü.” (HG: 71)

“Doktor, hoca, muska, türlü **kocakarı ilaçları**, türbe yatır ziyaretleri yaraya merhem olmadı.” (HGÜ: 13)

“Bir de doktorların çare bulamadığı basur, sedef ve benzeri hastalıklar için **şifalı ot.**” (HGÜ: 14)

“Bedir bir gün eve gözü şişmiş döndü. (...) Yalnız babaanne dayanamadı, çocuğun gözünün altına **dövülmüş et bağladı.**” (HGÜ: 19)

“**Lohusa şekeri** dahi var.” (HGÜ: 65)

“Surat bembeyaz oldu. **Kalfa ona nane limon kaynattı.**” (İÖ: 91)

“Şu karşı eczaneden al, bu hapi sabah akşam ver. Bir de mümkünse **limonlu ihlamur içsin.**” (İÖ: 141)

“Tahtakale’de koku, tespih, gümüş yüzük çeşitleri, çakı, çakmak, çörek otu yağı, **ağrılar için merhem** vb. satıyordu.” (SB: 18)

“Ona sık sık **lavanta kolonyası** döküyor. **Depresyona iyi gelirmiş.**” (SB: 22)

“Darda kalanların yardımına koşan bir Hızır oldu, yara sardı, **şifalı otlardan merhemler**, ilaçlar yaptı...” (SB: 99)

“Kendime **sakinleştirici bir bitki çayı** yapayım.” (SB: 149)

“Avlusunda **suyu şifalı** olduğu söylenen bir dilek kuyusu...” (SB: 176)

“Çocuklar kar-yağmur dinlemiyor. Kızarıp, nezleden akan burunları ile bana geliyor. Onları **ihlamur kaynattım, tarçın ile karışık.**” (SB: 293)

5.4.4. Halk Hukuku

Bir bölgede, yörede yaşayan halkın mahkemede çözülmesi gereken bir sorunla karşılaştığında; mahkemeye ulaşamaması veya ulaşmak istememesi durumunda, sorunu yörede, bölgede, köyde oluşturulan bir heyetle çözümlenmesine “halk hukuku” denir. (Artun, 2018: 272).

Halk hukukunda cezalandırma kınama, ayıplama, toplumsal baskı, toplum dışına itme, para cezası şeklinde olabilmektedir. Geleneksel hukukun kaynakları arasında eski Türk töresi, İslam hukuku kalıntıları ve bazı yerel gelenek ve görenekler vardır (Artun, 2018: 273).

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde halk hukuku ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Zafer Yahut Hiç” adlı eserde İlhami karakteri kendi tasarladığı hukuk kuralları ile çevresine üstünlük taslar. Halk hukuku içerisinde değerlendirilebilecek bu durum anlatı içerisinde şu şekilde yer almıştır:

“İlhami bilse de bilmece de hukuktan bahsetmeye, rakibini hukukla alt etmeye bayılırdı.” (ZYH: 166)

Zafer Yahut Hiç adlı hikâye kitabında resmiyet olmadan, gelenekler vasıtasıyla köy ahalisinin kendisine muhtar seçimi şu şekilde anlatılmıştır:

“Adamı bulmuşlar, cebine peşin peşin parasını koymuşlar, o arada bir seçim yaparak muhtarı belirlemişler. Sayıca çok kalabalık oldukları için gayri resmi muhtar Kastamonulular içinden çıkmış.” (ZYH: 16)

Geleneklere dayanarak tapu hazırlama ve bu tapuların resmileşene kadar halkın kendine lider seçtiği gayri resmi muhtarda durması halk hukuku unsuru olarak “Zafer Yahut Hiç” adlı eserde tespit edilmiştir. Bu konunun anlatıya yansımaları aşağıda verilmiştir.

“Muhtar ve ihtiyar heyeti ile beraber tapuları hazırlamış, mal sahiplerine dağıtmış, hepsinden razılık belgesini mühürlü, imzalı, parmak damgalı toplamışlar. Muhtar bu evrakları herkesin gözü önünde bir çekmeceye koyarak kilitlemiş, kilide de iş resmiyete bilinceye kadar bir mühür basmış.” (ZYH: 16)

“Hesap Günü” adlı eserde anlatı içerisinde hukukun kaynağı ile ilgili görüşler yer almıştır:

*“**Hukukun kaynağı ilâhidir.** Bunu kabul etmeden devlet muhabbeti yapamayız. (...) **Önce ahlâk, sonra kanun.**” (HGÜ: 83)*

“Tarla Kuşunun Sesi” adlı eserde eşkiyanın kendi adaletini sağlaması ve bu duruma halkın tepkisi şu şekilde ifade edilmiştir:

“- Eşkiya eşkiyadır Mustafafendi. Bunlar ipten kazıktan kurtulmuş adamlar.

-Ağa zulmüne dayanamayıp adam vurarak daha çıkanlara ne demeli?

-Ne diye daha çıkıyor, ne diye adam vuruyor? Memlekette kanun var, nizam var. Her karnı ağrıyan adam ve. Ohoo!” (TKS: 60)

5.4.5. Halk Takvimi - Halk Meteorolojisi

Halk tarımsal birçok faaliyetini halk takvim ve meteorolojisine bağlı kalarak gerçekleştirir. Hava sıcaklığının artması, yağmurun bol yağması gibi meteorolojik olaylar genellikle yılın belirli zaman dilimlerine denk gelir. Bu yüzden halkın kullandığı takvimlerin halkın yaşantısına yön vermesi bakımından önemi büyüktür.

“Halkın bir yıl içinde arka arkaya gelen günlerle toplumsal, hukuksal, ekonomik, tarımsal, siyasal, kültürel, dinsel ve büyüsel oluşumları tespit etmek amacıyla kullandığı geleneksel bilgi ve uygulamaları “halk takvimi” (halk gün bilgisi) olarak adlandırılır.” (Artun, 2018: 266).

Tarım ve hayvancılığa bağlı toplumlarda doğaya bağlı ekonomi ve yaşam tarzı oluşmuştur. Bu nedenle yerel takvimler oluşmuş bu takvimler doğal ve kültürel koşullarla şekillenmiştir. Bazen takvimlerde benzerlik söz konusu olsa da günlerin, ayların ve yılın bölümlendirilmesinde farklılıklar söz konusu olmuştur (Başuğur: 1998: 2).

Halk meteorolojisi insanların çağlar boyu tarım, deniz ve hayvancılıkla uğraşması sonucu ortaya çıkmış hava tahminleri ile ilgili metotlardır. Halk hava tahminlerini gök cisimlerine, hayvanların hareketlerine, bitkilerin durumlarına ve insan davranışlarına bakarak yapar. Halk takvimi açısından en önemli olay cemredir. Cemre her ne kadar folklorik de olsa halk takviminde cemrenin düştüğü söylenen günlerde sıcaklık artışı olmaktadır (Artun, 2018: 262).

Cemrenin halk takviminde karşılık bulduğu zamanlarda hava sıcaklığı artışlarının olması örneğinde de görüldüğü üzere halk takvimi ile halk meteorolojisi iç içe kavramlardır. Bu açıdan iki unsur araştırmada birlikte incelenmiştir. Araştırmaya dâhil edilen eserlerde anlatı içerisinde halk takvimi ve meteorolojisi ile ilgili yer alan unsurlar şunlardır:

*“Güzel bir **bahar** günüydü.” (ZYH: 39)*

*“Kuşlar göçer. Yaprak dalından düşer. Poyraz yağmurla birleşip şemsiyeleri uçurur. Ardından **tiپی gelir**. Camlar buz tutar. (...) **Sonra kış geçer**. Kırlangıç yuva yapar. Ve bir erik ağacı baştan aşağı çiçek açar” (ZYH: 43)*

*“**Gecenin yarısı geçmiş. Kar yok ama hava buz gibi.**” (HG: 11)*

“İstanbul'un ağaçları şubat ayına kadar yaprak dökmez. Hatta **pastırma yazı** olur, çimenler yeniden boy atar, sarı çiçekler açar, sanırsın bahar gelmiş.” (HG: 140)

“**Cemreler** düştü, güneş yüzünü gösterdi.” (TBK: 33)

“**Kamış kesme ve mevsimi** gelmişti.” (İÖ: 63)

“**Kiraz zamanı** idi.” (İÖ: 70)

“**Hayvancılar da çiftçiler de mevsim şartlarına, günlere, aylara göre yaşıyordu. Mevsimlerin tabii akışı hayatı tanzim ediyordu.**” (TKS: 66)

“Yaylaların **ot biçme zamanı** gelmişti.” (TKS: 76)

“Köyde otomobil yok, birkaç eşek gördüm; şimdi **kestane zamanı** imiş, çuval ile kestane taşıyorlar.” (SB: 266)

“**Ekim sonu bağ bozumu**, kızıla çalan bir renk cümbüşü var ağaçlarda, dağda taşa. Hava serin.” (SB: 283)

5.4.6. Halk Taşıtları

Halk taşıtları, halkın günlük yaşamda kullandığı taşıma araçlarıdır. Halkın binlerce yıllık birikimini yansıtan taşıtlar zamana ve mekâna göre değişim göstermektedir (Şevli, 2015: 86).

Eserlerinde halkın yaşantısını canlı bir biçimde işleyen Mustafa Kutlu araştırmaya konu olan eserlerinde de halkın günlük yaşantısında kullandığı taşıtlardan oldukça sık bahsetmiştir. Araştırılan eserlerde taşıtlar ve taşımacılık ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Döküntü **minibüs** şehrin eteğini yapışmış yaşayan gecekondu mahallesine daldı. Sokakta hortumla kilim yıkayan, yün çorap, çamaşır asan, şalvarlı kadınların; küfür günah top oynayan çocukların, **işporta arabalarının** arasından geçip bir ufak meydana vardı. (...) Meydanı firdolanıp bir köşeye park eden öteki **minibüslerin** yanına yanaştı durdu.” (ZYH: 6)

“Yol şose, döküntü **minibüs** sarsılıyor.” (ZYH: 9) (“minibüs” unsuru için ayr. bkz. ZYH: 20)

“Her sabah **kamyonetler, traktörler** ile inşaatlara gidiliyor akşam dönülüyor.” (ZYH: 15)

“Sıra oldular. Sıranın ardın tamamlanmadan su **tankeri** bir müjde getirir gibi korna çalarak caddeye girdi. (...) **tanker** şoförü hemen atladi arabadan.” (ZYH: 25) (“tanker” unsuru için ayr. bkz. ZYH: 26, 27, 28,)

“Bu ses tanıdık. Tepeköy Karakol Amiri Komser Bulut’un **motoru**.” (ZYH: 32) (“motor” unsuru için ayr. bkz. ZHY: 34, 69, 91, 97, 110, 114, 115)

“Bindikleri **otobüs** ilerledikçe şehir geride kaldı.” (ZYH: 52)

“Tüller arasından Anadolu’ya ilk gidişini gördü. Hiç binmediği **tirenle** gitmek istemişti.” (ZYH: 57)

“ Bulut’un **motosikletine** doğru yürüdüler ve bu süre içinde hiç konuşmadılar. (...) **Motosikletin** başucunda gelince... (ZYH: 68) (“motosiklet” unsuru için ayr. bkz. ZYH: 70, 96, 114,189)

“Bir kaç aile **minibüs** alıp işletmeye başladı. **Taksilerin, kamyonların, motosikletlerin** sayısı arttı.” (ZYH: 85-86)

“... götürüp **taksiye** tıktı. **Taksi** gitti. (ZYH: 100)

“**Otomobili** Dilber kullanıyordu.” (ZYH: 106)

“Hasan belli günler **çek çek arabası** ile bu kereste ambarının önünden geçiyor. (ZYH: 132)

“Hasan **çek çek arabası** ile hurda kağıt topluyordu. (ZYH: 130)

“Deniz, martılar, uzaklardan geçen **motorun** patpatları, elindeki cam bardak...” (ZYH: 154)

“Baba kız **sandala** binmişler ve açılmaktalar.” (ZYH: 154)

“Ferit ile Sevinci götüren **sandal** giderek ufalıyor, küçülüyor ve nihayet görünmez oluyor.” (ZYH: 155)

“Bir **taksiye** atlayıp dükkâna geldi.” (HG: 19)

“Epeyce dolaşıp **otobüse** geç biniyorlar. “ (HG: 33)

“Bahattin **taksiye** ücretini verip yolladı.” (HG: 56)

- “Hatta bir ara **üç tekerlekli araba** ile sebze-meyve sattı.” (HG: 71)
- “Artık **minibüs** onları her gün köyden alıyor, okula götürüyormuş.” (HG: 93)
- “Sık sık **minibüs** kalkıyor.” (HG: 152)
- “Aykut bir süre **kamyonetin** ardına bakıyor.” (HG: 163)
- 17) “Balık çıkar ama balıkçıların öyle büyük, donanımlı **tekneleri** yok.” (SBÖT: 17)
- “Buralarda yol-yolak olmadığından hâlâ **kattır ve beygir** iş yapıyor, meraklısı rahvan at besliyordu.” (SBÖT: 22)
- “Sonra hiçbir ücret istemeyip **cipine** atladığı gibi savuştu.” (SBÖT: 23)
- 34) “Daha ilkokuldayken **motorun** sepetine atıp onu daha götürürdü.” (SBÖT: 34)
- “... sevinçten zil takıp oynamış, yine aynı kaynaklardan hangi gün, hangi saat hangi **otobüsle** döneceğini öğrenmişti.” (SBÖT: 66)
- “**Yatı** ve ekibi ile gelecek, konserden sonra daha güneye inerek bir tatil geçirecekmiş.” (SBÖT: 109)
- “Malı **tırlara** yükleyip tekstil taşıyoruz diye yola çıkıyorlar. (...) **Tırlar** kurşun filan dinlemeyip gaza basarsa siz de roketleri ateşleyin diye talimat veriyor.” (SBÖT: 132)
- “Bilet aldı, terin-suyun içinde **otobüse** atladı, koltuğunu buldu, oturdu.” (SBÖT: 125)
- “İki araba bir **jip**.” (SBÖT: 129)
- “**Gemi** battı. Anne baba öldü... Gemi kayalara bindirmiş.” (N: 25)
- “**Dumanlı tren** var o zamanlar, bir de köyden İstanbul'a gidenler.” (N: 42)
- “**Jipin** anahtarını alabilir miyim?” (N: 54)
- “Koca bir **yük gemisi** geçiyor Boğaz'dan.” (N: 65)
- “Telefonlaşıp bir yerde buluşuyorlar. Nur'un **arabasıyla** gidiyorlar cezaevine.” (N: 106) (ayr. bkz. N: 180)

“Kızım sen de **arabayı** güneşte bırakma, şu traktörün yanına çek. (...) Altında bir iri **minibüs**, bir **kamyonet**, bir **traktör**. Arabayı çalıştırıp traktörün yanına çekti.” (N: 182)

“Aldıklarını bir **kamyonetin** yükleyip Virane'ye gidiyor.” (N: 186)

“Bir **dolmuş**a atlasaydık keşke.” (TBK: 16)

“Üsküdar **vapuru** bir duman fişkırttı, cakalı bir düdüğü çaldı, o hava ile iskeleye yanaştı.” (TBK: 16)

“... Kenan kızı Haliç-Üsküdar **vapuruna** kadar geçiriyordu.” (TBK: 28)

“Kenan'la Semiramis artık çalışmayı bitirince Haliç'te **sandalla** gezintiye çıkıyor...” (TBK: 33)

“Baba-oğul yine bir **tirene** atlayıp meçhule doğru gittiler. (...) **Taksi** yok ama **faytonlar** var.” (TBK: 73)

“Bir **fayton** tutarız bir de cazgir.” (TBK: 81) (fayton için ayr. bkz. TBK: 133)

“**Kağnı** arabasından; **attan**, **eşekten** başka bir şey bilmemiş kadınları **tiren** tutar.” (TBK: 98)

“... epeyce arkadan gelen iki **at arabasını** kömürleri topluyor ve **arabaya** yüklüyordu.” (TBK: 131)

“... hem boğazdan geçen **gemileri** seyrediyor, hem çalışıyorlar.” (HGÜ: 15)

“Bu defa koca bir **petrol tankeri** geçiyordu, her yanı ışıklarla donanmış.” (HGÜ: 24)

“Çok severim balığa çıkmayı, şöyle bir **sandal** almalı.” (HGÜ: 28)

“**Uçaktan** inip **tirene** biniyorsun, tirenden inip kendi arabanla devam ediyorsun.” (HGÜ: 37)

“İlk defa **merkebe** biniyor. Bir de bir yandan binde öte yandan sıyrılıp düştü.” (HGÜ: 56)

“**Otobüs**, akbil, köşedeki bakkal.” (HGÜ: 115)

“**Tirenden** indim, dedim buralarda bir kahve bir otel var mı?” (İÖ: 9)

“Üstü açık, kırmızı, son model bir **araba** ve arabaya yakışan yakışıklı bir oğlan.” (İÖ: 34)

“**Tek atlı hurda arabasının** üzerinde... (...) **Hurda arabası** ağır aksak gidiyor, o gittikçe Destegül küçülüyordu.” (İÖ: 75)

“Her hafta **minibüsle** sebze, meyve, kuru gıda gönderiyordu.” (İÖ: 101)

“İki **fatyon** var. (...) Bu **fatyon**, **atların** kaldırımdaki ayak sesleri, en fazla çift katlı binalar, gittikleri yolun iki yanı sıra sıralanan kavaklar.” (İÖ: 129)

“**Otomobil** yaygınlaşmıştı. Birkaç eski **taksi**, bir o kadar özel **araba**, köylere kasabaları işleyen Trabzon kasalı **otobüsler**, taka **minibüsler** vardı.” (İÖ: 139)

“Ama bir koca **kamyon** burayı tanıımıyordu **vosvosu** altına aldı.” (İÖ: 148-149)

“Arkadaşlar o zamanın vesaiti olarak kâh **katır** sırtında, kâh **yelkenlide**, kâh yalın ayak keçe külah belde belde dolaşıp...” (TKS: 6)

“Bu sanki bir şehzade, halkı selamlayarak kır **at** üzerinde Ulu Cami kurbuna kadar gelmiş.” (TKS: 7)

“Murat **atı** eğerleyip bindi. Köyden çıktı. **Ata** acımayıp mahmuzladı.” (TKS: 21) (“at” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. TKS:)

“Bir **merkebe** bindirip kucağına ağzı bağlı bir küp verdiler.” (TKS: 62)

“En arkadan **kağnı arabaları** geliyor.” (TKS: 77)

“Şerafettin gençliğinde dört yol ağzında **dört tekerli tenteli arabası** ile gazoz-ayran satardı.” (TKS: 94)

“Hatta çok istediği için altına bir de **motosiklet** çekti.” (TKS: 135)

“Bir iki kişi ve bir **minibüs** ayarlamış. Gecenin bir vakti **minibüs** dükkân kapısına dayanıyor.” (TKS: 184)

“Ve **gemi** geldi. (...) Birlikte bir **tekneye** bindiler, **gemiye** gittiler.” (TKS: 223)

“Çıkınca göreceksin Ali'nin **arabasını**.” (SB: 27)

“Önce **tirenle** uzun bir yolculuk. Susuz, ağaçsız bozkırın ortasında bir ıssız istasyonda inmiş. Diğer yolcularla beraber **tireni** karşılamaya giden **kamyona** binerek bozuk ve tozlu şosede saatlerce gitmiş.” (SB: 35)

“Sabahın köründe onu bir **katıra** bindirmişler; çıplak tepeler, susuz dereler aşarak döne döne bir dağa tırmanarak öğle ezanı okunurken dağın arkasındaki köye ulaşmışlar.” (SB: 36)

“Köprü altından gelip geçen **kayıklara, mavnalara** dalmıştır.” (SB: 39)

“Bu sebeple bir BMC **kamyon** ile taşımacılık yapan dayısı Recep oğlu Orhan ile sık sık Fatmalara misafir oluyor.” (SB: 51)

“Olta balıkçılığında terfi edip **teknelerde** çalıştı.” (SB: 64)

“Karşıda arada bir Sirkeci-Halkalı **banliyö trenleri** geçiyor.” (SB: 198)

“Köyde **otomobil** yok, birkaç **eşek** gördüm; şimdi kestane zamanı imiş, çuval ile kestane taşıyorlar.” (SB: 266)

“Servis şahıs malı bir **minibüs**. Bu **minibüs** taşımali eğitimde kullanılıyor.” (SB: 292)

5.4.7. Halk Zoolojisi

İnsanlık tarihi boyunca tarım ve hayvancılık halkın en önemli uğraş alanlarından olmuştur. “Hayvancılık deyince, daha çok, dört ayaklı evcil hayvanların üretim ve bakımı hatıra gelir: at, eşek, katır, inek, öküz, inanda, deve gibi büyük baş hayvanlar; koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar. Halk geleneklerini incelerken, koyuncuların önemli yardımcısı köpeği, Türk evlerinin kedisini, avcılarının alıcı kuşlarını ve bütün çeşitleriyle kümes hayvanlarını da unutmamak gerekir.” (Boratav, 1984: 129).

Halkın yaşantısını eserlerinde canlılıkla işleyen Mustafa Kutlu’nun araştırma konusu eserlerinde halkın yaşantısına paralel olarak ev hayvanları ve çiftlik hayvanlarından bahsedildiği tespit edilmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde halk zoolojisi ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Saçları mısır püskülü bir kız çocuğunun Sabah sabah yine senin elinden tutarak bahçenin ucundaki **kümesine** kadar gidip daha sıcağı soğumamış bir **yumurtayı** folluktan almasının üzerine ne söylenebilir?” (ZYH: 20)

“Bir **inek** kenara vuran karpuz kabuklarını kemiriyor.” (ZYH: 22)

“Sevinç kendisine yakın gelen **kedilere** yanaştı. Neriman'ın insancıl **kedileri**. Sevinç'in de eskiden bir **kedisi** vardı. Yavru iken annesi ile sokakta bulup büyütmişlerdi.” (ZYH: 54)

“Bir zengin adam, bir tarihte burada **hayvancılık** yapmaya karar vermiş.” (ZYH: 56)

“Ve bozkırda **hayvan otlatan** çoban çocukların vagonlara el sallayışı.” (ZYH: 57)

“Çocuklar bu sayede tabiatla, börtü-böcek ile yakınlaştı. **İnekle öküzü** ayırt edemeyen, **horozdan** korkan balkon çocuğu olmaktan kurtuldular. (ZYH: 79)

“**İnek besleyenlere** bedava yiyecek.” (ZYH: 92)

“Binaya bir **kangal köpek**, bir de bekçi koydu.” (ZYH: 87)

“Osman memlekette iken, yani henüz polis olmadan önce, **arıcılık** ile uğraşmış; bu işi biliyor.” (ZYH:108)

“... ‘Bir de **inek alırlar**’ deyince, Osman artık heyecanla gelip, ‘Tavuk, ördek, koyun, kuzu yaşar gideriz be hava temiz su bedava’ diye coşuvermiş.” (ZYH: 109)

“Bir zamanlar meraklı idim, **dövüş horozu** beslerdim.” (ZYH: 120)

“Balık mevsimi açıldığında haldeki arkadaşları buna henüz tekneden inmiş, taze mi taze **hamsi-çinekop-lüfer** artık ne varsa bir kasa bırakırlardı.” (ZYH: 132)

“Bu sırada iki beyaz **tavşan** sökün ediyor.” (ZYH: 157)

“Tepeköy'ün **ördekleri** arkalarına yavrularını takıp birerlikol talime çıkmış askerler gibi köprüyü geçip gölcüğe gelirler. **Ördek** işte, **tavuk** gibi pist dere kıyıcığında eşinmiyor, o da temiz su istiyor.” (ZYH: 170)

“O ferahlık ile kümesin kapısını aralayıp elini folluğa uzatıyor. Oh, oh! Çoktandır **yumurtadan kesilen çiğ tavuk yumurtlamış**.” (HG: 74)

“Çocukluğu, **kuzu**, **dana** peşinde geçmiş...” (HG: 93)

“Buralarda yol-yolak olmadığından hâlâ **kadır** ve **beygir** iş yapıyor, meraklısı **rahvan at** besliyordu.” (SBÖT: 22)

“Kucağında bir aylık beyaz **kuzu** tutuyordu. Kara gözlü bir **kuzu**.” (N: 135)

“**Civcivlerini** peşine takıp dolaşan **çilli tavuğu** seyrettiler.” (TBK: 76)

“Her hanede bir **inek** var.” (HGÜ: 55)

“İki çırak çocuk **güvercin** oturuyordu. **Taklacı güvercinler**.” (HGÜ: 61)

“Daha sonra süt sağmayı denedi. Davar ve gübre kokusu başını döndürdü. Ne kadar çabaladıysa memeden süt çıkaramadı.” (TKS: 36)

“Murat konağın bahçesinde **otlayan iki koyun** ile bir **kuzuyu** gösterdi.” (TKS: 58)

“Sabahın köründe onu bir **kadır** bindirmişler; çıplak tepeler, susuz dereler aşarak döne döne bir dağa tırmanarak öğle ezanı okunurken dağın arkasındaki köye ulaşmışlar.” (SB: 36)

“Köyde pek hayvan yok. Her evin ahırında bir **inek**, birkaç **keçi** ile koyun: Gübre kokusu duyulmuyor.” (SB: 265)

“Sarıköz dediği **ineğini**, anında yanaşıp elini eteğini yalayan **keçilerini** gördük. İki de yaramaz **oğlak** var ki bakmaya doyamıyor insan.” (SB: 269)

Metinlerde hayvanların yaşadığı yerlerle ilgili unsurlar da mevcuttur. Bu unsurlar çerçevesinde anlatıda yer alanlar şunlardır:

“Köylüler ‘olmaz, ora bizim **davarın merasıdır**’.” (ZYH: 15)

“Saçları mısır püskülü bir kız çocuğunun Sabah sabah yine senin elinden tutarak bahçenin ucundaki **kümese** kadar gidip daha sıcaklığı soğumamış bir yumurtayı folluktan almasının üzerine ne söylenebilir?” (ZYH: 20)

“Köyde pek hayvan yok. Her evin **ahır**ında bir inek, birkaç keçi ile koyun: Gübre kokusu duyulmuyor.” (SB: 265)

5.5. Halk Mimarisi ile İlgili Unsurlar

İnsanlar var oluşundan beri barınma ihtiyacını gidermek için pek çok yol denemiştir. Mağaralar, çadırlar ve en son yerleşik hayatın göstergesi olan konutlar barınma ihtiyacının geçtiği evreleri göstermektedir. Günümüzde en yaygın barınma yerleri olan konutlar mimari uğraş sonucu ortaya çıkan yapılardır.

”Mimari, milletlerin tarihi gelişim süreçlerinin ve kültürel kimliklerinin resmini çizmektedir. Mimari eserler aynı zamanda kuşaklar arasındaki bağları kuran ve sağlamlaştıran, bu bağların kopmalarını engelleyen en somut kültür ürünleridir. Konutlar insanların aileleri ile birlikte barındıkları ve hayatlarının büyük bir bölümünü bir arada geçirdikleri mekân olduğu için kültürlerde önemli bir yer tutar. İnsanlar sürekli yaşadıkları mekân olan evlerin yapımına ve döşenmesine özel bir ilgi göstermişlerdir. İnsanların yaşamlarının büyük bir bölümü konutlarda geçtiği için ihtiyaçları doğrultusunda konutlara değişik bölümler inşa etmişlerdir. İnşa edilen bu bölümler genellikle karşıladığı ihtiyaca paralel isimlerle adlandırılmışlardır.” (Aydın, 2012: 181).

Mustafa Kutlu’nun araştırılan eserlerinde halk mimarisi ile ilgili unsurlar aydınlanma ve ısınma, konutlarda kullanılan eşyalar, konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümler, yerleşim teknikleri başlıklarında verilmiştir.

5.5.1. Aydınlatma ve Isıtma

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde aydınlatma ve ısınma ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Derken **elektrikler kesiliyor**, Tepeköy karanlığa gömülüyor. (...) Bu **elektrik kesilmesi sık sık oluyor**.” (ZYH: 116)

“Karaltının elinde bir **mum**, Bir de müzik sesi.” (ZYH: 116)

“...köy halkı ve fabrikalar tarafından kaçak kullanılan elektriği; trafosunun, **sokak lambalarını** falan da yaptırarak resmen köye getirmek oldu.” (ZYH: 85)

“Bir süre kururdu tütünler, **sac sobada meşe odunu çitirtılarla yanardı**.” (HG: 91)

“Banyodaki şofbenden **mutfağa sıcak su geliyordu**.” (HG: 151)

“Bir de **kombi** taktırıp **analarını odun-kömür-soba derdinden kurtardılar.**” (HG: 155)

“Ufacık mekâna devasa bir **Arap avizesi** takmışlar.” (HGÜ: 79)

“Mihrabın etrafında **silindir floresan** lambalar çevirmiş, onlar da yeşil ışıklı.” (HGÜ: 152)

“**Sokak lambasının ışığı** altında tavanda haritalar, hikâyeler sinemalar.” (İÖ: 59)

“Cebinden iki **mum** çıkarıp yakmış, mezarın üzerine dikmiş.” (İÖ: 103)

“**El fenerini** al çık dışarı.” (İÖ: 12)

“Arkaya çocukları alırsız her rahlenin başına bir **gemici feneri.**” (TKS: 112)

“Elif masa **lambasının ışığı** kenarına ilişir, babasının yaptığı tamirata bakar; bu nedir, şu nedir diye sorar.” (SB: 18)

“Hani **kalorifer**, geniş mutfak geniş banyo, eh yaşlı kadın ömründe rahat etsin.” (SB: 81)

“**Odun** alındı. Bir baltacı genç geldi, kırdı, ahırdaki yerlerine istifledi. Önüne yeteri kadar **çıra-yonga** konuldu. Üstünde **su ısıtılacak**, fırınında patates közlenecek bir güzel **kuzine-soba** alıp kurmuştuk. Günü gelince Emine ana bana **yakmasını** öğretecek.” (SB: 285)

5.5.2. Konutlarda Kullanılan Eşyalar

Konutlar kum çukurlarından mağaralara, kaya oyuklarından ağaç kabuklarına, siperliklerden değişik biçimdeki kulübelere, çadırlardan ağaç ve taştan yapılma evlere kadar genişleyen; insanın yatıp kalktığı, kötü havalardan, yırtıcı hayvanlardan, baskınlardan korunduğu, işinin dışında barındığı yerlerdir (Örnek, 1973: 42). Konutlarda insanların günlük yaşantısını kolaylaştırmak için birtakım eşyalar kullanılır.

Araştırılan eserlerde konutlarda kullanılan eşyalarla ilgili anlatı içerisinde tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Sonra taraçadaki **sedirin minderlerine** diz dize oturup sonu gelmez bir sohbe daldılar. “ (ZYH: 54)

“**Yemek masası** yarı yarıya toplanmış.” (ZYH: 73)

“Bir dizini kırıp, ötekinin altına alarak **sedire** şark usulü oturmuş... “ (ZYH: 75)

“**Masayı** Kör Osman yapmıştı.” (ZYH: 97)

“Neden böyle yapmışlar orası meçhul. İçeride iki **çek-yat**, bir **sac soba**, **kap kacak**, **kova-leğen**, **tüpgaz** falan var.” (ZYH: 131)

“Oğuz bu iltifat, bu hareket, bu karşılama merasimi ile mest, neredeyse yıkılacak, **sedirin** bir kenarını iliştiriyor.” (ZYH: 118)

“Duvara dayalı bir tahta **sedir**. **Sedirin** üstünde **pamuk şilte**, onun üzerinde geniş **minderler**, **ot yastıklar** hani bir şu bir yüzü halı kaplı olanlardan. **Sedirin** önünde büyükçe bir **tahta masa**, **sandalyeler**. (ZYH: 111)

“Birinde ilaçlar, ötekinde **yatak-battaniye çarşaf** vesaire, gidelim mi?” (ZYH: 144)

“Yerde rengârenk bir **Uşak halısı** var. Güneş haliya vurdukça renkler çıldırıyor sanki... Elinde toz bezi, **sehpaların**, **camlı dolapların**, **kitap raflarının** içinin, üzerine konulmuş **porselen** ve **cam eşyalarının** tozunu alıyor. (ZYH: 153)

“Ne kadar **cam**, ne kadar **porselen** varsa devirip unufak ediyor.” (ZYH: 155)

“Deniz, martılar, uzaklardan geçen motorun patpatları, elindeki **cam bardak**...” (ZYH: 154)

“... o kırık cam parçaları üzerinde **salonu** dört dönüyor.” (ZYH: 155)

“... Fotoğrafçı Nuri'nin dükkân önündeki **sandalyesini** çekip oturuyor.” (ZYH: 166)

“**Sedirden** inip suyu getiriyor.” (ZYH:180)

“Kerem ile Oya birer **sandalyeye** oturtulmuş.” (ZYH:195)

“Duvardaki hatlara, **minberin ahşap oymalarına**, **çinilere** ayrı ayrı; uzun uzun baktı.” (HG: 18)

“Karısı kahvesini getirip **sehpaya** koymuştu.” (HG: 26)

“... **kahvenin fincanını** kaptığı gibi mutfığa yöneldi.” (HG: 27)

“Eşofmanlarını giydirdi, **sedire** oturttu, sırtına **yastıklar** koydu, bir yastık da alçılı bacağın altına.” (HG: 56)

“... toplamadan kalktığı **seccadesine** vararak diz çöküp Yasin okumaya başlıyor. Yasin ezberinde.” (HG: 75)

“Bu yüzden **cam bardaklar, cam tabaklara** değerek tıkrıyor.” (HG: 87)

“**Sac sobanın** yanına bir eski Yeni Sabah gazetesi serer, tütün paketini açar, üzerine yayardı.” (HG: 91)

“Anam yer sofrasını kurar, **sini** üstündeki çorbanın dumanı tepesinden çıkardı.” (HG: 91)

“Muhtarın kızı **çamaşır makinasını, bulaşık makinasını** nasıl kullanacağını öğretmişti. Banyodaki **şofbenden** mutfığa sıcak su geliyordu.” (HG: 151)

“... **sedire** oturuyor, işini görürken ara sıra başını kaldırıp **duvardaki fotoğrafa** bakıyordu.” (HG: 156)

“... her zaman oturduğu **koltuğu** boş görünce oraya yöneldi.” (SBÖT: 7)

“Esasen **masa, sandalye, raflar** hiç kullanılmadığı için yepyeni duruyordu.” (SBÖT: 13)

“-Aynı ebatta aynı yükseklikte **masif, dikdörtgen masalara, ortopedik sandalyelere** ihtiyaç var.” (SBÖT: 92)

“**Seccadeler, kilimler, kemerler, bakır kap kaçak neler neler.**” (SBÖT: 93)

“Kaymakam bir köşede elindeki nar şerbeti **bardağı** ile Nezaket'i takip ediyor...” (SBÖT: 98)

“Anam yer sofrasını kurar, **sini** üstündeki çorbanın dumanı tepesinden çıkardı.” (N: 13)

“Üst ramazanda sırtını **mindere** vermiş, omuzunda deri gocuk, kafa ustura...” (N: 21)

“Hasan Efendi'nin **tezgah** gerisindeki **koltuğuna** oturmaya içi elvermedi, bir **sandalye** çekti.” (N: 46)

“Raci Bey **tekerlekli yemek masasında** kebaba yumulmuştu, sırtı dönük.” (N: 52)

“Kalktı, koca **maun çalışma masasının** gerisindeki rahat koltuğa çöktü.” (N: 53)

“Selma çıkıyor, Nur babasıyla Sinan'ın yanına gidip bir **sandalye** çekiyor.” (N: 98)

“Koca bir **küllük** var önünde.” (N: 111)

“**Gül ağacından oymalı bir dolap.**” (N: 142)

“Komşulardan bir **porselen yemek takımı** alınmış.” (N: 142)

“**Perdeler** kim bilir kaç yıldan beri yıkanmamış.” (N: 146)

“**Sobadan** kurtulacağım.” (N: 149)

“Çardağın altında üç köşeli **sedir. Halı kaplı ot yastıklar.** Kök boyalı, yünden mamul **sedir halıları.**” (N: 183)

“**Elektrikli fırından kettle'a, yatak yorgan battaniyeye.** Nur kıştan korkuyordu. **Kahve takımları, gece lambası, ilaçlar, yahu bir ev eşyası** sanki aman **açılır-kapanır masayı** unutmayalım. Önce yorgancıya gitti, kerevet ölçüsünden bir **pamuk yatak, bir yün yorgan** ısmarladı.(...) Küçük bir **buzdolabı, piknik tüp, küçük fırın** her şey var, ama o minnacık hücreye nasıl sığacaklar.” (N: 185)

“Kerevet hazır, **halı** ve **yastıklar** çok yakışıyor.” (N: 186)

“Semiramis çocuğu **sedire** yatırıp kocasının yanına yaklaşıyor, ona arkadan sarılıyor.” (TBK: 45)

“Bir boş parfüm şişesi, bir saç tokası, yatağın yanında duran **komidinin** üzerinde bir fotoğraf...” (TBK: 49)

“Odanın ortasında büyük bir eski **ahşap masaya** oturuyorlar.” (TBK: 61)

“Mehtap'ın odasında iki **karyola** vardı.” (TBK: 63)

“Peynir tenekesinden, turşu **küpüne**, tereyağından kavurmaya, erişteden bulgura say sayabilirsen.” (TBK: 96)

“Uğraşıp didinip caminin bir köşesinde **camlı dolaplar** yaptırarak kütüphane kurmuş.” (HGÜ: 6)

“Düşünsenize mutfağa adınızı atmışsınız; bir **bardak** veya **tabak** alacaksınız, aniden önünüze bir kurbağa atlıyor.” (HGÜ: 17)

“Kadınlar birleşip **faraşla**, **süpürge** ile, **kürek**le kurbağayı dışarı atıp biraz ferahlıyorlar...” (HGÜ: 18)

“Emine nereden buldıysa bir **sandalye** bulmuş, onu gölgeye oturmuştu.” (HGÜ: 30)

“Etrafında tahta **masalar**, tahta **sandalyeler**.” (HGÜ: 61)

“**Vitrinde** bir güzel **tabela**, antika sayılır.” (HGÜ: 65)

“Bir **kristal tabağa** üç güllü lokum koymuş, bir sürahi su ve üç **su bardağı**.” (HGÜ: 66)

“... çok ilgiliymiş gibi **tezgâhların** üzerini parmağıyla silip tozuna bakıyor.” (HGÜ: 76)

“Tanzimattan bu yana **sandalyede**, **koltukta** oturuyoruz.” (HGÜ: 78)

“Melek Mermer **masayı** unladı, hamur topunu koydu, önce **merdane** ile inceltti. Biraz daha un, ardından **oklavayı** aldı.” (HGÜ: 89)

“Tam ortada yine yuvarlak büyük bir **cam masa**. Masanın etrafında salon bitkileri, oturulacak **kanepeler**.” (HGÜ: 105)

“Pencerenin önünde bir **ceylan biblosu** var...” (HGÜ: 116)

“Kahveci Hacı Kadir uzun **süpürgenin** sapına dayanarak gelene baktı.” (İÖ: 7)

“Kadir son bir defa dükkânı süpürür, **sobayı** kontrol eder...” (İÖ: 8) (“soba” için ayr. bkz. İÖ: 8)

“... yağmurluğu çıkarıp bir **sandalye**ye astı, üstünde siyah bir boğazlı kazak vardı. Kadife pantolon ve askeriye işi botlar.” (İÖ: 8) (“sandalye” için ayr. bkz. İÖ: 9, 24, 50)

“Duvarın birinde Osmanlı'dan kalma bir **ayna** vardı. İri, ceviz çerçeveli, oymalı. **Masa, sandalye** eskimiş, ahşap.” (İÖ: 11)

“Bir **yatak, sehpa**, köşede temizlikte kullanılan **süpürgeler, faras**, vesaire.” (İÖ: 12)

“**El fenerini** al çık dışarı.” (İÖ: 12)

“Elbiselerini **dolaptaki askılara** astı.” (İÖ: 13)

“İlk ders öğretmen kürsünün üzerine bir **sandalye** koydu, sandalyenin üzerine de bir **sürahi**.” (İÖ: 20)

“**Antika eşyalar**, duvarda meşhur **ressamların kopyaları**, bazıları orijinal.” (İÖ: 29)

“**Sehpanın** üzerinde duran Sevda'nın fotoğrafını aldı.” (İÖ: 35)

“Bir yanda sigaralar, ortada bir perde beri yanda Sümbül'ün odası. Tek göz. Tuvalet, **sedir, küçük masa**, komşuların verdiği eşyalar...” (İÖ: 45)

“**Kallavi fincanlarda** kahve içiyorlardı.” (İÖ: 57)

“**Yatak** var, **ocak** var, **soba** var, **mutfak eşyaları** tamam. (...) - Bir **hasır** alalım.” (İÖ: 58)

“Makbule **çarşafı, havluları** vb. alıp yıkamak üzere hamama götürdü.” (İÖ: 59)

“O gün anasının **çeyiz sandığını** açmış, en üstte babası ile beraber çekilmiş resmini görmüştü.” (İÖ: 59)

“Pencerenin önüne bir **sedir** konuldu. **Yer yatağı** ile **yorgan** ve **battaniye** anasının **yatağa** üzerine yerleştirildi. Üzerine kanaviçe desenli bir **örtü**. Anasından kalma eski **halı** yere serildi. (...) Yaz geceleri Civan ve arkadaşı üzerine **şilte** atılmış, **ot yastıkları** duvara dayalı bu **sedire** çöker, çay eşliğinde uzun bir muhabbet başlar.” (İÖ: 61)

“Bir **tahta kaşık** bulup o da girişti.” (İÖ: 63)

“Kadın bir **hamur teknesi** istiyordu.” (İÖ: 75)

“Hacı misafir için **porcelen takımını** çıkarmıştı.” (İÖ: 131)

“Çarşıda eskilerden kalan, eşrafın kullandığı ahşap **masa sandalye**, harika **halılar, porcelen takımından Rus semaverine** kadar ne istersen var.” (İÖ: 138)

“... koca **çini sobanın** sıcaklığında toplanıyor, musiki faslına dalıyordu.” (İÖ: 139)

“Buyur Hamza abi, bir **sandalye** çekiver.” (TKS: 8)

“Hamza **bardağı masaya** vurur.” (TKS: 9)

“Vali gönül rahatlığı ile **sedire** dönüp bir az şekerli kahve söylemiş.” (TKS: 12)

“Ben hemen **yorganı** başıma çekip yattım.” (TKS: 20)

“O **koltuk** oraya olmadı, hadi buraya çekin. **Kanepe** yakışmadı duvara dayayın. **Halıyı** kaldırın **kilimi** serin.” (TKS: 108)

“Arkaya çocukları alırsanız her **rahlenin** başına bir **gemici feneri**.” (TKS: 112)

“Ev kapısının yanında bir **sedir** var.” (TKS: 165)

“Başucunda bir **radyo**, radyoda alaturka şarkılar, dalıp gidiyor.” (TKS: 214)

“Suna çayı **porcelen demlikte** demler, **porcelen fincanda** içer.” (SB: 12)

“Geldi balkondaki **sedire** çöktü.” (SB: 13)

“Küçük **radyosunu** açık bir klasik müzik buldu.” (SB: 13)

“Elif **masa lambasının** ışığı kenarına ilişir, babasının yaptığı tamirata bakar; bu nedir, şu nedir diye sorar.” (SB: 18)

“Suna kendine bir bardak papatya, bir bardak da melisa çayı yaptı; depresyon hırkasını giydi, **koltuğa** oturup ekran karşısına geçti.” (SB: 22)

“**Güveçteki** çorba ile **tenceredeki** pilavı sofraya koydu, ekmekleri böldü, soğanlara iki yumruk vurup kırdı, **tahta kaşıkları** sıraladı, beyleri buyur etti.” (SB: 37)

“Evin bahçeye bakan duvarı önüne bir **tahta kerevet** konuldu. Üstüne bir yumuşak **şilte**, **dayanılacak yastıklar** Arapkir’den geldi. **Halı kaplı ot yastıklar.**” (SB: 50)

“Elif aniden kalktı **sandalyeden**, gazeteye kaptı.” (SB: 137)

“Pikniğe gider gibi tam takım gelmiş, **kilimleri** yaymış üstüne yayılmışlar.” (SB: 173)

“Ancak **tencere** yerine **güveç.**” (SB: 205)

“Bir **porcelen çay takımı.**” (SB: 206)

“Biraz yumuşadı ve **masa** gerisindeki **döner koltuğuna** oturdu.” (SB: 218)

“Kapı önüne koyulan **paspası** da aldık.” (SB: 228)

“Annem duvara orijinal bir **Hilye-i Şerif** astı.” (SB: 229)

“**Yatağa** gelmiyor, **kanepede** yattıyor.” (SB: 241)

“**Tabağı** aramızdaki **sehpaya** bırakırken: -Ee, ne yapacaksın?” (SB: 245)

“Bu **kilimi** kız iken dokumuştum. Yıllarca derdik.” (SB: 271)

“Cemil’e evi aldığımı, içerideki eşyaların ne varsa artık, **kilim tezgâhı** hariç çıkarılmasını, tez zamanda tamiratin tamamlanmasını, bahçeni neden geçirilmesini istediğimi söyledim. **Kilim tezgâhı!**” (SB: 276)

“Emine ananın yüklüğünde duran, hiç kullanılmamış bir **yatak takımı**. Hepsi yün. Çift kişilik. (...) İkincisi sofanın ovaya bakan pencere önüne ve yanındaki duvara yaslanan **iki tahta sedir**. (...) Onların üzerine **pamuk şilte**, onun da üzerine kök boyalı harika desenli **sedir halıları** aldık. Yine yüzü **halı kaplı ot yastıklar**. Bir sürü irili ufaklı **pamuk minder** ve iri **pamuk yastıklar.**” (SB: 284)

5.5.3. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümlerle ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Bir an önce kendini **çardağın** serin gölgesine atmak istiyor.” (ZYH: 25)

“Her hanenin bir **kuyusu** vardır.” (ZYH:27)

“ ... yüreği kabarıyor, **banyoya** girip sessiz ağlıyordu.” (ZYH: 49)

“**Bahçe** içinde **taraçalı** bir ev.” (ZYH: 54)

Sonra **taraçadaki** sedirin minderlerine diz dize oturup sonu gelmez bir sohbe daldılar. “ (ZYH: 54)

“Sonra ağır ağır **bahçeye** daldı. Her yan ağaç, her yer çiçek. Gözüne bir orman gibi gözüktü **bahçe**.” (ZYH: 54)

“**Bahçe** ortak, kara lahanadan kabağa her türlü sebze var... (ZYH: 54)

“Onun önünü iki tahta sıra konuldu, küçük bir **havuz** yapıldı”. (ZYH: 62)

“Ev büyük bir **bahçe** içinde, iki katlı. **Bahçe** hafif eğimli tepeye doğru uzanıyor ya, bunu munis hale getirmek için teraslama yapılmış her taraf başında bir basamak. (ZYH: 69)

“... ikinci **teras** sebze bahçesi: Domatesler, patlıcanlar biberler. Maydanozun yeşili, reyhanın bordo pırıltısı. Üçüncü **teras** taraçanın önünde ve silme çiçek. Bilhassa güller. Sanki çıldırmışlar. Sarı, kırmızı, beyaz, ebruli. hercai menekşeler, ateş çiçekleri, gülhatmiler, cennet süpürgeleri, tilki kuyrukları, bir asma **taraçanın** üzerine tırmanmış. “(ZYH: 70)

“Bu **bahçeye** bir bahçıvan eli değmiş. Başkan, eşi ve mimar olan kızı bu bakımı sağlayamaz.” (ZYH: 70)

“**Salon** ferah, kocaman.” (ZYH: 73)

“Selma bulaşıkların peşinden **mutfağa** uzanmıştır.” (ZYH: 76)

“Hurdacı **kulübeleri** birbirine bitişik yirmi oda. Briketten yapılmış, sıvasız, çatıları ondülin ile kaplı.” (ZYH: 131)

“Tepeköy’de her evin önünde ya bir **asma çardağı** var, ya bir **taraça**.” (ZYH: 111)

“En güzel tarafı bütün **evlerin bir bahçesi** olması.” (ZYH: 120)

“**Hamam** ile **hela** dışarda, kulübenin oldukça uzağında... Adam leğeni alıp çıkınca Hasan paketi alıp incelemiş. (ZYH: 131)

“Sonra dönüp **koridor** boyunca yürüyor.” (ZYH: 141)

“Depo gibi. Karşılıklı iki **oda**.” (ZYH: 144)

“**Odun-kömür deposu**. Bir de **mutfak**.” (ZYH: 145)

“Oya bir yalıda idi. Buna yalı demeyelim de yalı benzeri, denizli kucaklaşan küçük, ahşap bir ev. (...) Çünkü Oya hayatında yalıya girmiş; **odalarını, salonunu** görmüş değildi.” (ZYH: 153)

“**Salon** denize bakıyor.” (ZYH: 153)

“**Depo** olarak kullanılan **odalardan** biri boşaltılıp içindeki eşyalar öteki **odaya taşındı**.” (ZYH: 161)

“Arkasından hızla eve girip kimsenin olmadığı bir **odada** cam silen kızı Canan'a yanaşıyor.” (ZYH: 165)

“**Soyunma odasında** matem havası vardı.” (SBÖT: 19)

“İzin isteyip **tuvalet**e yöneldi.” (SBÖT: 78)

“Halim Hoca'nın **imamlığında** namazlarını kılıyor.” (SBÖT: 135)

“... **odayı, koridoru, mutfağı** dolduran poşetlere, torbalara, paketlere göz gezdirdi.” (HG: 164)

“**Mihrabın** önüne kadar gitti.” (HG: 18)

“Evin ardını dolanıp **odunluğa** gitti.” (HG: 24)

“... kahvenin fincanını kaptığı gibi **mutfağa** yöneldi.” (HG: 27)

“Böylece tanıştılar, **koridorda** konuştular.” (HG: 30)

“Aksırıp tıksırdı, midesini tuta tuta **lavaboya** koştu.” (HG: 57)

“Sonra nedensiz **odunluğa** giriyor.” (HG: 74)

“**Tandır damı** ve **kiler** olarak kullandıkları bölmeye giriyor.” (HG: 74)

“Bizim **bahçedeki ardiyeyi** silip-süpürelim orada kal.” (HG: 86)

“**Mutfak** kapısından başını uzatarak **salonda** neler konuşuluyor onları duymaya çalışıyor.” (HG: 88)

“Tüm aile fertleri akşam evin önündeki **taraçanın** altında çay içip sohbet ediyorlardı.” (HG: 96)

- “Cemal sessizce **banyoya** girdi, elini yüzünü sabunladı.” (HG: 133)
- “Bunlarda bir âdet var, her evin **bahçesinde** bir **fırın** bulunuyor.” (HG: 150)
- “Mühendis evin girişine güzel bir **taraça** yaptırmıştı.” (HG: 152)
- “O öyle **odadan koridora, koridordan mutfığa** dolaşırken...” (HG: 166)
- “Bakın şurada hanımlar için bir **abdest mahalli** var.” (N: 7)
- “Köşkün **bahçesinde** güzel bir yerde kalıyor, yan tarafında boş bir **oda** var.” (N: 55)
- “İskender Bey'in basket sahası kadar **odası**.” (N: 97)
- “Nohut **oda**, bakla **sofa**. Eski İstanbul'un fakir evlerinden. (...) Üstte iki daire daha. Ama orayı sahibi **depo** olarak kullanıyor.” (N: 141)
- “Nur küçümen **salona** şöyle bir baktı.” (N: 142)
- “Yine de otlar arasındaki küçük **mermer havuzu** gördü.” (N: 146)
- “O el kadar **mutfaktan**.” (N: 149)
- “Cemil şaşkınlıktan, hayranlıktan dili tutulmuş; katları, **odaları, mutfak, banyoyu** gezdi. Üst kat pencerelerinden alttaki **bahçeye** baktı.” (N: 178)
- “Her iki yanda üçer daire, yani iki küçük **oda** bir **sofa**.” (N: 183)
- “Dikdörtgenin öteki kısa ucunda bir **hamam**, bir **fırın**, bir **kiler-ambar**, bir büyük **mutfak** ortada kapı. Bina dışında **ahırlar, samanlık**, ve sonradan yapıldığı belli olan sekiz-on kulübe.” (N: 183)
- “Tam ortada kesme taştan bir **havuz**.” (N: 183)
- “**Avlu** tertemiz.” (N: 183)
- “Zaten boş bir **hücre** vardı orayı size tahsis ederiz.” (N: 184)
- “Mimara dedim ki: Bak kardeşim mescidin bitişiğinde bir **harem dairesi**. Sonra, bende üç kız, üç oğlan var, kimle evli kimi bekar ama neticede o da evlenecek bunlara iki küçük oda bir **sofa**, karşılıklı altı daire. Sonra **derviş hücreleri**. Bir **kiler**, bir **mutfak**, bir **hamam**, ayak yolu iki tane diye tarif ettim.” (N: 191)

“Onun ötesinde pek ortalarda gözükmeyen ya **mutfakta** ya da kendi odasına bir şeylerle uğraşırdı.” (TBK: 25)

“... Semiramis o beyaz tuvaleti ile sahneye indiğinde, söylediği parça ile **salonu** inlediğinde tüm saz heyeti kendinden geçip kızı ayakta alkışlıyor.” (TBK: 42)

“Ardından Ali Rıza **kuliste** yeni yıldıza bir sürpriz yapıyor.” (TBK: 43)

“O küçük **mutfak balkonundaki** çiçekleri sularken, kedisi Keş ayaklarına dolandı.” (TBK: 55)

“Uğur önce baba-oğlu **banyoya** soktu.” (TBK: 71)

“Eve bitişik bir **odaları** var. (...) **Mutfağı, banyosu**, afedersin **tuvaleti** var.” (TBK: 76)

“Kız düşünün düşünün deli olmasın diye evin önüne, sokağa bakan cepheye bir **taraça** yaptırdı, bir tezgâh.” (TBK: 118)

“**Avlunun** ortasına caminin cüssesine ters, iri mi iri bir **şadırvan**.” (HGÜ: 5)
(şadırvan için ayr. bkz. HGÜ: 157)

“Dernek binasının yanındaki **müştemilatta** kalır.” (HGÜ: 6)

“İkindi okunmuş, namaz kılanlar camiye girmiş, kılmayan kalabalık cami duvarına yanaşıp **saçak** altına sığınmış.” (HGÜ: 6)

“Düşünsenize **mutfağa** adınızı atmışsınız; bir bardak veya tabak alacaksınız, aniden önünüze bir kurbağa atlıyor.” (HGÜ: 17)

“**Bahçeyi** kim yapacak, biz beceremeyiz.” (HGÜ: 28)

“**Şadırvan** altında kadınlar sohbeta dalmıştı.” (HGÜ: 30)

“Bedir oturunca üst kattaki kubbeli dükkânların **kubbelerine** baktı.” (HGÜ: 61)

“Orada camekanlı bir **yazıhane**.” (HGÜ: 66)

“... mutfağa yöneldi. Öteki ev işleri bir yana **mutfağı** seviyordu.” (HGÜ: 88)

“Çalışacağım **büroyu** tanzim etmişler.” (HGÜ: 95)

“**Kat koridorları** bu daireyi dolaşıyor.” (HGÜ: 104)

“... şehir dışında çıkıp çok büyük bir **bahçe** ortasında **havuzlu** bir villaya geldik.” (HGÜ: 141)

“**Mihrabın** etrafında silindir floresan lambalar çevirmiş, onlar da yeşil ışıklı.” (HGÜ: 152)

“Bir gün Sıtkı okul dönüşü apartıman girişindeki **merdivenlere** oturmuş...” (İÖ: 25)

“**Bahçeye** girdiklerinde Hidayet Bey gülleri buluyordu.” (İÖ: 26) (“bahçe” unsuru için ayr. bkz. İÖ: 60, 68, 133, 137, 138)

“**Atelyeyi salondan** ayıran bir perde vardı...” (İÖ: 32)

“Bunu tutup **bodruma** indiriyorlar.” (İÖ: 41)

“Hamamda çalışıyor, **külhanda** yatıp kalkıyor.” (İÖ: 45) (“külhan” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. İÖ: 55)

“Bir yanda sigaralar, ortada bir perde beri yanda Sümbül’ün **odası**. Tek göz. **Tuvalet**, sedir, küçük masa, komşuların verdiği eşyalar...” (İÖ: 45)

“Ana, baba ve Beklan **balkonda** kahvaltı yapıyorlar.” (İÖ: 60) (“balkon” unsuru için ayr. bkz. İÖ: 68, 69)

“**Çatının** o kısmında **taraça** var.” (İÖ: 60)

“Bahçedeki **mermer havuzu** silip süpürüp parlattı. Üzerine **çardak** kurdu.” (İÖ: 138)

“Arkadaşlar bu Molla’nın zuhuru ilkin **vaaz kürsüsüne** başladı.” (TKS: 5)

“Ara sıra **imamete** geçip namaz kıldırmağa başlamış.” (TKS: 5)

“Tüm Bursa kadınları **kafeslere** doluşup seyrine durmuş.” (TKS: 7)

“Namazdan önce **helayı** kontrol etmiş ve **hücrelerden** birini kirli bulmuştu.” (TKS: 71)

“... **kafesli**, mahalli mimari uygun **saçakları** geniş bol pencereli aydınlık bir yapı.” (TKS: 117)

“Konak kısa zamanda yükselmeye başladı. (...) İçinde hamamı da olacaktı.” (TKS: 117)

“Birinden girersen oracıkta bir **kiler** ve **ardiye**, ki Kısmet orayı aynı zamanda **depo** olarak da kullanıyor, **merdivenle** üst kata eve çıkılıyor.” (TKS: 165)

“Çayı tazelemeli, **balkonda** içeriz artık, hem Nil acıkmıştır, ben bir iki şey hazırlayayım, deyip savuştu.” (SB: 11) (aynı unsurun kullanımı için ayr. bkz. SB: 23, 27)

“Geldi **balkondaki** sedire çöktü.” (SB: 13)

“Bir mahalle mescidi, bir ulu çınar, gölgesinde bir çeşme, yanında bir **hazire**.” (SB: 17)

“Elbette ki **avluda**, **koridorda** defalarca karşılaştılar ama ne bakışlar ne konuşular.” (SB: 31)

“-Kim nerede?

-**Koridorda**.” (SB: 30)

“Ev cadde üzerinde olduğu için **avlu** görünmesin diye ön cepheye yeni bahçe duvarı dibine ve duvar üzerindeki tahta perdeye tırmansın diye sarmaşık, leylak, hanımeli ve ayrıca mazi dikildi.” (SB: 45)

“Dükkânda, aslında buna imalathane diyebiliriz, bir **çekme kat** ve orada **camlı yazıhane** bulunuyordu.” (SB: 46)

“Safer Efendi o bakımsız üzüm asmasını budadı, bu **çardağı** gölgesine alacak şekilde bir ahşap düzenek inşa ederek asmayı üzerine saldı.” (SB: 50) (“çardak” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. 60, 186)

“Evleri koca bağ içinde bey konağı. Bakımlı. Bağ içinden su geçiyor. Bir de yaz günlerinde buz gibi su çekilen **kuyu**.” (SB: 68)

“Hani kalorifer, geniş **mutfak** geniş **banyo**, eh yaşlı kadın ömründe rahat etsin.” (SB: 81)

“... çıkış kapısı önünde geniş bir **sofa** var.” (SB: 144)

“**Şadırvanda** abdest alanlara bakan bir yabancı.” (SB: 172)

“**Havuz**a doğru inen dar **merdiven**, dipte küçük bir kapı. Ali’ye gösterdim. Merkez Efendi’nin ‘**Çilehanesi**’ bu işte. **Avluda** bir dilek **kuyusu** var.” (SB: 195)

“Semt ahalisi zaman içinde bu **nohut oda-bakla sofa** evleri terk etmiş.” (SB: 197)

“**Mutfaka** doğru giderken bırakın bizi, kendini şaşırtan bir türkü patlattı: Ben atımı nallatırım / Okka da nalinin amman ey!” (SB: 216) (“mutfak” unsurunun kelime olarak tekrarı için ayr. bkz. SB: 264, 284)

“Eve bitişik **ahır**, ahırın yanında **samanlık**. (...) Klasik Türk evi. İki **oda** bir **sofa**. **Banyo, mutfak, tuvalet**.” (SB: 270)

5.5.4. Yerleşim Tekniği

İnsanların bir yere yerleşmek için kullandığı teknikler yerleşim teknikleridir. Bu teknikler ile ilgili araştırılan eserde tespit edilenler şunlardır:

“Ev falan göremedi.

-Tepenin bu yanı boş.

- Boş evet. Bu yan kuzeye düşüyor. Acayip rüzgâr alır, rutubet. O sebepten boş kaldı.” (ZYH: 11)

“-Buralarda su kıt. Hakkın hikmeti işte. Tam tepede bir çeşme var, o suyun hürmetine. Şeker gibi tatlıdır. Ne demişler: nerede su, orada insan. Ferit medeniyeti dair konuşan Kara Yağız şoföre baktı.” (ZYH: 11)

“İlk gelenler oraya yerleşmiş, ekip biçmiş; meyve sebze yetiştirmiş, davar beslemişler.” (ZYH: 11)

“Tepenin kuzey yamacı çok sert, rüzgâr aldığından köy güney yamaca kurulmuş.” (ZYH: 12)

“Bunlar göz açıp kapayıncaya kadar Tepeköylülerin tapulu tarlalarının altındaki hazine arazisini parselleyip gecekondualarını ve bahçelerini kurmuş.” (ZYH: 14)

“Dereye yakın yerler silme sazlık olduğundan ve her sazlık bir sivrisinek ordusunu beslediğinden, ayrıca doğulular alçakta değil yüksekte yaşamaya alıştıklarından, para toplayıp Tepeköylülerden büyük bir tarla alarak evlerinin oraya inşa etmiş. Evde dedikse bir iki hane değil bayağı bir mahalle.” (ZYH: 15)

“Mühendis Tepeköy’ü ölçmüş biçmiş; arada anlaşmazlık olmasın diye didinip durmuş, ana caddeyi, yan yolları, okul-cami-sağlık ocağı arsalarını ayarlamış.” (ZYH: 16)

“Bunlar herhalde bekâr işçilerin kaldığı yerler. Briketten derme çatma yapılmış, çatısı teneke ile kaplanmış... ardından bahçeleri ile beraber gecekondu geldi. Çoğu arsasına duvar veya çift çekmemiş. Bunun bunun yerine dere kenarından kestikleri iri kamışlarla çeper oluşturmuşlar.” (ZYH: 19)

“Cadde kenarına dikilen yapılar iki üç katlı. Hepsinin altı dükkân. Sağda solda hem betonarme binalar hem gecekondu hem boş arsalar var. Tuğla duvarlı ve çok katlı binaların çoğu sıvanmamış. Hiç birinin çatısı yok. Demir filizlerinin yeşertisi ile öylece kapanmadan bırakılmış. Demek ki ilk fırsatta yani parayı bulunca bir kat daha çıkacak.” (ZYH: 20)

“Biz yörük taifesindeniz. Konar-göçer yani. Asırlarca Kocadağ Yaylaları’na çıkmış ardından kışlak için ova yemişiz. Bu yolculuk cana tak edince Kocadağ’ın eteklerindeki mağaralara sürüyü saklayıp kışlak olarak Tosunlar Köyü’nü kurmuşuz. Bizim köy rüzgâr almaz. Dağları tipi tutsa bizim köye uğramaz.” (TKS: 16)

5.6. Halk Mutfağı ile İlgili Unsurlar

Halk biliminin kaynakları arasında yer alan maddi kaynaklar yeme-içme kültürünü de içerisine alır. Yüzyıllarca ait olduğu toplumun bir kültür taşıyıcısı olan yiyecekler bu nedenle folklorun araştırma sahası içerisinde (Ekici, 2015: 20-23).

Türklerde genellikle yeme ve içme olguları bir arada olur. Bu sebeple Eski Türkler ziyafet ve sohbet yemekleri için “yegü-içkü” tanımını kullanmıştır. (Ögel, 1991: 189). Araştırmada da halk mutfağı ile ilgili unsurları incelerken bulunan veriler yiyecek ve içecek başlıklarında incelenmiştir.

5.6.1. İçecekler

Toplumumuzda en fazla kullanılan içecekler çay ve ayrandır. Çay aynı zamanda kültürel bir öneme sahiptir. Ayaküstü uğrayan misafire çay ikram edilir, sohbet meclislerinde çay içilir, buluşma yeri olan kahvehanelerde ana içecek çaydır. Toplumu eserlerine başarıyla yansıtan Mustafa Kutlu’nun eserlerinde en çok

kullandığı içecek türü aydır. Araştırmaya dâhil edilen eserlerde içecek unsuru ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

“Döküntü minibüsün şoförü de arabadan atlayıp onların yanına gitti. Garson delikanlı, nasıl bir alışkanlıkla soğuk **gazozu** açıp hazır etmişti ki şoförün eline tutuşturdu. Haftalık tıraşı ağızına dolan bıyıkları kocaman kara elleriyle karayağız şoför ayakta bir dikişte **gazozu** sonuna kadar içip şişeyi garsona verdi.” (ZYH:6)

“Bir **ayımızı** için, sonra ben sizi istediğiniz yere bırakırım.” (ZYH: 21)

“Garson derhal **ayları** getiriyor.” (ZYH: 22)

“Ferit iini çekiyor. **ayından** bir yudum alıyor.” (ZYH: 23)

“Ferit **ayını** yarılamişken sokak aralarından evlerden sağıdan soldan kadınlar çocuklar ellerinde bidonları kovaları su kapları ile s k n etti.” (ZYH: 25)

“Ferit spor çantasını omuzlarken **ay** için bir daha teşekkür ediyor.” (ZYH: 28)

“Kız! Bir **ay** koy da kendimize gelelim. Aman ne gündü be! (...) Seher **ayları** getirdi. (ZYH: 36)

“  nce birer **ayran** içtiler. Oya **koyun sütünden yapılan bu yayık ayranına** bayıldı.” (ZYH: 54)

“Nene meyveleri bıraktıktan sonra **ayı** demleme ye gidiyor. (...) **aylar** içildi.” (ZYH: 56)

“Samet Görmüş onlara çikolata ikram etti, **ay** söyledi.” (ZYH: 57)

“G l ş yorlar, **aylar** tazeleniyor.” (ZYH: 59)

“Paraya kıyıp işçilere pide, lahmacun, **ayran** taşıdı.” (ZYH: 65)

“Canan babasına **kahve** yapmıştı, Ferit ben de isterim dedi. Kahveler içilirken sohbet açıldı.” (ZYH: 74)

“Ders çalışırken ona meyveli kek yapıp **ayla** servis etmek. Ferit sever.” (ZYH:72)

“... **ayından** bir yudum aldı sesini alçaltarak...” (ZYH: 81)

“ ... **kahvenin** yanı sıra bir de sigara yakmış olan Samet Görmüş elini dizine vurarak...” (ZYH: 75)

“Esmâ Teyze **limonata** yapmış, içtik.” (ZYH: 100)

“-Rıza, iki **çay** çek, ekstra olsun.” (ZYH: 119)

“Ferit **çayından** bir yudum alıyor. Çok güzel. **Türk çayının** üzerine yok.” (ZYH: 120)

“**Çaylar** geliyor. Ferit bu kadar **çayı** nasıl peşpeşe içtiğine şaşırıyor. Demek hem **çayı** özlemiş hem de Hamdi'nin muhabbet iyi.” (ZYH: 125)

“**Çaylar** geliyor, sohbet tazeleniyor.” (ZYH: 122)

“Kapı vuruluyor, **çaylar** geldi.” (ZYH: 136)

“Seher sen **çayı** hazır et, geliyoruz.” (ZYH: 144)

“Seher **çayları** getirmiş, içiyorlar. **Çay, çay, çay.** Ferit **çay** içmekten bıkmıyor. Demek ki gurbette onu en çok bu çaysızlık koymuş. Oralarda da **çay** var ama memleketin çayını tutmuyor.” (ZYH: 145)

“**Çay** içeceğiz. Belki bir iki parça okursun...” (ZYH: 147)

“İstersen bir **kahve** yapayım, karşılıklı içeriz. (ZYH: 185)

“-Hey, kim var orada, bize iki **çay.**” (HG: 16)

“Selam verdi, çırağa ‘Misafire **çay** söylemek yok mu oğlum’ diye çıkıştı.” (HG: 19)

“Oğlum **çay** söyle, Refik Bey'e de söyle, varsın içmesin.” (HG:20)

“Karısı **kahvesini** getirip sehpa koymuştu.” (HG: 26)

“Önce büyük bir bardak **bitki çayı** içti.” (HG: 44)

“Şimdi **kahve** ister biliyor.” (HG: 56)

“ ... Sultan Hanım gözlerini açmış ve bir bardak **nar şerbeti** istemiş.” (HG: 67)

“Kızım bak **çay** olmuş mu?” (HG: 87)

“Hastaneye gitmiştim. **Çay** alır mısınız?” (HG: 19)

“Tufan Hoca çocuklara birer **gazoz** ikram etti ve şöyle dedi...” (SBÖT: 19)

“...memnun-mütebessim **meşrubatlarını** yudumladılar.” (SBÖT: 24)

“Adam gülüyle karşıladı onları, **çay kahve** söyledi, karşısına oturttu.” (SBÖT: 42)

“... fırsat bilerek Zile dokunup kendine bir sade kahve kıza **limonlu çay** söylüyor.” (SBÖT: 83)

“Öyle ki Nezaket annesi, komşuları, mahalleden arkadaşları ile misafirlere ikramı için **Osmanlı usulü gül şerbeti, nar şerbeti** ve **limonata** bile yapmıştı.” (SBÖT: 96)

“Soğutucudan çıkan buz gibi **rakı** bardaklara boşaldı.” (SBÖT: 148)

“Nur çocuğa cesaret gelsin diye bir kaşarlı tost, bir de **kola**.” (N: 26)

“‘... bana bir sade **kahve**, delikanlı ne içersin?’ dedi. İskender ‘**Çay** efendim’ dedi.” (N: 53) (kahve ve çay için ayr. bkz. N: 86, 91, 145, 186, 188)

“Ben de halis **ev limonatası** yaparım.” (N: 87)

“Size birer **tarçınlı ıhlamur** koyayım.” (N: 138) (ıhlamur için ayr. bkz. N: 139)

“**Ayranlar** içildi.” (N: 183)

“İkisi de otururken **çay** dedi. Kenan **limonlu ıhlamur** istedi.” (TBK: 9)

“Oturdular, birer **çay** da orada içtiler.” (TBK: 15) (çay için ayr. bkz. TBK: 21, 29, 57, 58, 60, 108)

“... Naime Hanım’ın sessizce getirip yan masaya bıraktığı **sütlü kahvelerle** çöreklerden atıştırıyor, sonra yeniden başlıyorlardı.” (TBK: 28)

“Kenan **rakı** da alıyor, bu geceyi şenliğe çevirmek lazım.” (TBK: 39)

“Ablası **kahve** yapmıştı.” (TBK: 54)

“Bunu bilen kadınlar bir bidonda, bir ıbrıkta **ayran, kızılıcak şurubu** falan hazırlamıştır.” (TBK: 99)

“Makbule onlara çok hizmet ediyor, geliyoruz diye haber gönderince **soğuk ayran, gül şerbeti**, yaprak sarmaları vb. hazırlıyor.” (TBK: 117)

“... sonra Boğaz’a bakıp **viskisini** yudumluyor.” (HGÜ: 32)

“Kahvede **çaylar** içildi, arsadan tarladan bahis açıldı.” (HGÜ: 54)

“Az sonra az şekerli **kahvesi** de geliyor.” (HGÜ: 76)

“Aylin **soda** getirmiş...” (HGÜ: 96)

“Benim alkol kullanmadığımı öğrenmişler, incelik göstermişler, masa sadece **cola** ve **soda** içiliyor.” (HGÜ: 136)

“-Bir **kahve** içer miyiz?” (İÖ: 27)

“Bu sırada hizmetçi **portakal suyu** ve kek getirdi.” (İÖ: 29)

“... iki **çay** içti sonra gelip bir posta daha dövdü.” (İÖ: 37) (“çay” unsuru için ayr. bkz. İÖ: 71, 72, 81, 131, 132, 150)

“Kâh **gazoz** satıyor, kâh simit.” (İÖ: 49)

“Kallavi fincanlarda **kahve** içiyorlardı.” (İÖ: 57)

“Yanında **ayran**.” (İÖ: 63)

“O da gündüz gözü kimse içtiğini görmesin diye **rakı** ve **şarabı** bırakıp **konyağa** başladı.” (İÖ: 91)

“Kebaplar, çiğ köfteler, **ayranlar**, salatalar, tatlılar geldi.” (İÖ: 100)

“Yine o şehrin meşhur **maden suyundan** birkaç şişe içti.” (İÖ: 136)

“Ulan **rakının** âdabını da bilmiyorsunuz.” (TKS: 8)

“Vali gönül rahatlığı ile sedire dönüp bir az şekerli **kahve** söylemiş.” (TKS: 12) (aynı unsurun kullanımı için ayr. bkz. TKS: 40, 188)

“İş inceldi Şerafettin, **çayları** tazele. - **Çay** beş, çay onbeş!” (TKS: 19) (çay unsurunun kullanımı için ayr. bkz. TKS: 33, 172, 216)

“Şerafettin yükselen tansiyonu yatıştırmak için **adaçaylarını** dağıttı.” (TKS: 35)

“Dâye ‘Ben size **şerbet** getireyim’ deyip çıktı.” (TKS: 57)

“Şerafettin gençliğinde dört yol ağzında dört tekerli tenteli arabası ile **gazoz-ayran** satardı.” (TKS: 94)

“Artık Hamit Efendi kasabaya her inişinde damadının işyerine uğruyor; **ıhlamurunu adaçayını** orada içiyordu.” (TKS: 162)

“Sefa dükkândan içeri girdiği sırada Ziya kıymalı pide yiyordu. Yanında **ayran**.” (TKS: 175)

“Biri **şarabı**, öteki **rakıyı** yarılamış.” (TKS: 179)

“Garson bitiverdi tepelerine. Sefa iki **salep** söyledi.” (TKS: 218)

“**Çayı** tazelemeli, balkonda içeriz artık, hem Nil acıkmıştır, ben bir iki şey hazırlayayım, deyip savuştu.” (SB: 11) (“çay” unsurun kullanımı için ayr. bkz. SB: 12, 37, 134, 163, 183, 200, 206)

“... hanım şurdan bir **ıhlamur** doldur küçük usta ile içelim, bu kız seneye kalmaz mesleğim elimden alır derdi.” (SB: 18)

“Suna kendine bir bardak **papatya**, bir bardak da **melisa çayı** yaptı; depresyon hırkasını giydi, koltuğa oturup ekran karşısına geçti.” (SB: 22)

“Hani ne güzel **kahvelerimizi** yudumlarken balkonda” (SB: 23) (“kahve” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. SB: 148, 206, 215, 217, 218, 230)

“Köprülerden, derelerden geçmiş, mola verilen bir handa **ayran** ile bulgur pilavı yemiş, derken kasaba.” (SB: 35)

“Zeynep arada anasının gönderdiği Arapkir üzümünü, pestilini, orcikini, peynirini, pekmezini onlarla paylaştı; onlarda **nar şerbeti** ile **gül şerbeti** arasındaki farkı ona öğrettiler.” (SB: 46)

“Hoca, dedim ya bölüm başkanımız bir etkinlik düzenlendiğinde şehrin tarihî lokantalarından hâlâ şerbet servisi yapan ve sahibi ahababı olan işletmeye haber salar, birkaç çeşit şerbet getirtir, **Osmanlı şerbeti**.” (SB: 144)

“Kendime sakinleştirici bir **bitki çayı** yapayım.” (SB: 149)

“Kevser Sultan **şerbetlerinden**, artık nar mı olur, gül mü olur.” (SB: 205)

“Orada anladım ki bizim milli içeceğimiz **çay** değil, **ayrandır**.” (SB: 267)

5.6.2. Yiyecekler

Türk toplumu yiyecek kültürü olarak en zengin toplumlardan biridir. Özellikle Osmanlı döneminde saray mutfağı büyük gelişim göstermiştir. Bununla birlikte Anadolu’da yerel mutfakların zenginliği söz konusudur. Türk mutfağının zenginliği etkileşimde olduğu milletlerin kültürlerini sentezleyerek kendi değerlerine uyarlamasının sonucudur (Artun, 2018, 417-418).

Genel olarak tahıl, sebze ve bir miktar etle hazırlanan yemek türleri, çorbalar, zeytinyağlılar, hamur işleri ve kendiliğinden yetişen otlarla hazırlanan yemeklerden oluşan Türk mutfağı pekmez, yoğurt, bulgur gibi sağlıklı yiyecekleri de içerir. Türk mutfağı zenginliği ile birçok yiyecek türünü içinde bulundurur (Artun, 2018: 424).

Mustafa Kutlu’nun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde yiyeceklerle ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“**Çorbanın** buğusu tüter, bir de **soğanın** acısı.” (ZYH: 43)

“Kahvaltıda **sigara böreği** varmış yokmuş umurlarında değildi.” (ZYH: 46)

“Oya’yı elinde bir tabak **meyve** ile gelen Neneye tanıtıyor.” (ZYH: 56)

“Çaylar içildi, **kekler** yendi, **meyveler** soyuldu. (ZYH: 56)

“Samet Görmüş onlara **çikolata** ikram etti, çay söyledi.” (ZYH: 57)

“Bir gün ‘**turfanda çilek** getirdim’ der gelir; ertesi gün ‘köyden **taze peynir** geldi harika’ diyerek damlar. (ZYH: 64)

“Paraya kıyıp işçilere **pide, lahmacun**, ayran taşıdı.” (ZYH: 65)

“Ders çalışırken ona **meyveli kek** yapıp çayla servis etmek. Ferit sever.” (ZYH:72)

“-Donatın donatın, yengemin **karışık kompostosundan** varsa...” (ZYH: 74)

“Selma bu sırada **meyve** tabaklarını getiriyor.” (ZYH: 76)

“Bana bir kutu **çikolata** getirmiş.” (ZYH: 100)

“Orada **dolma, sarma, fasulye** ayıklar, lafın belini kırarlar.” (ZYH: 111)

“Parkın çeşitli noktalarında bulunan büfelerden **döner, sucuk kokuları** geliyor. Önlerinde iri **sandviçlerini** ısıra ısıra kendi yaşlarında çocuklar geçiyor.” (HG: 7)

“Hadi bir **simit** yiyelim diyor.” (HG: 8)

“Sonunda **simitler** bitti. (...) İleride **simit** yiyen bir genç çiftin önüne kondular.” (HG: 9)

“... belki birlikte **hamburger** yeriz.” (HG: 30)

“... şuradan Emre'ye bir **çikolata** al...” (HG: 54)

“Gelinlik kızlara çeyiz işledi, bağ bozumunda **turşu kurdu, reçel kaynattı...**” (HG: 71)

“Elini hırkasının cebine atıp Zeynep'in **şekerini** veriyor. (...) Zeynep **şekerin** kâğıdını hışırdatarak açıp hemen ağzına atıyor.” (HG: 75)

“Tepsinin içinde naylonlara sarılı **koz helvalar, susamlı helvalar...**” (HG: 78)

“**Kebap** söylediler, yiyip içip konuştular.” (HG: 85)

“**Et, süt, yumurta, bal,** neyse işte.” (HG: 105)

“Ortadaki masada kahvaltı için alınmış **poğaçalar** var.” (HG: 113)

“Anne **mercimek çorbasını** tencere ile sofraya indirdi.” (HG: 134)

“Soba üstünde **kestane kebab, mısır patlağı** bile yaptılar. Çocuklara **pekmez, reçel** kaynattılar. **Sebze kurusu** gönderiler. Kış boyu **peynir, taze tereyağı**, hatta oranın **ekmeğinden** bile gönderdiler.” (HG: 153)

“-Eh, birer **iskender** yeriz.” (SBÖT: 10)

“Zeytincilerin işi margarin çıkıp yaygınlaşınca bozuldu. Zaten Anadolu içlerinde zeytinyağını pek bilmezler. Onlar tereyağı kullanır.” (SBÖT: 16)

“... ev için **pekmez** falan kaynatıyorlar.” (SBÖT: 135)

“Bir iki sokak köpeği kalabalığın arasında yarısı yenmiş **sandviçleri** kemiriyor.” (SBÖT: 152)

“Az sonra **domatesler, hıyarlar** doğrandı. **Karpuz** kesildi.” (SBÖT: 148)

“Anam yer sofrasını kurar, sini üstündeki **çorbanın** dumanı tepesinden çıkardı.” (N: 13)

“**Aşotu çorbası, kadayıf dolması** falan.” (N: 17)

“**Erzincan tulum peyniri**. Genellikle temiz çamaşır, annemin **böreklerinden** götürürüm.” (N: 20)

“Çocuk çorba içiyor. (...) Nur çocuğa cesaret gelsin diye bir **kaşarlı tost**, bir de kola.” (N: 26)

“Ona **horoz şekerler**, naylon bilezikler getiriyor.” (N: 34)

“Tesadüfe bak, Raci Bey o sırada odasında bir buçuk **iskender** yiyordu.” (N: 52)

“Bir de **güveçte yaprak sarma**. (...) -**Köfte** yap **kuru köfte**, **patatesle**. (...) **Salata, tatlı**.” (N: 137)

“Elinde bir tabak **kadayıf dolması**.” (N: 138)

“**Su böreği** eksik kaldı. (...) -Annemin **su böreği** harikadır.” (N: 143)

“**Süt, tarçın** ve ahşap kokuları arasında bir **sütlâç** yedi.” (N: 158)

“Akşam eve geldiğinde iki eli dolu gelir, **turfanda erik, kiraz** çıkınca mutlaka alır...” (TBK: 22)

“Sonra çilingir sofrasında kurar, **balığını** kendi pişirir, **salatasını** kendi yapar...” (TBK: 22)

“Talebeye çay, kahve yapar; **kek meyve** yetiştirirdi.” (TBK: 25)

“... Naime Hanım’ın sessizce getirip yan masaya bıraktığı sütlü kahvelerle **çöreklerden** atıştırıyor, sonra yeniden başlıyorlardı.” (TBK: 28)

“**Tarhana çorbasını** ocaktan indirirken aniden düşüvermiş, tencere bir yana kendi bir yana.” (TBK: 53)

“Mehtap iyi **zeytinyağlı yaprak dolması** yapar, kalem gibi, patron buna düşkün.” (TBK: 59)

“Kâzım Efendi bunlara **tost** ile çay ikram ediyor.” (TBK: 60)

“Nazlı, şu çocuğa **çikolata** ver.” (TBK: 61)

“Koy lan **simitleri**, **kaşar** da getir.” (TBK: 62)

“Bu avans ile akşam yine ev ahalisi, **kebab** kokuları arasında bir fasıl daha geçti.” (TBK: 64)

“Az sonra Sabire Hanım onları yemeğe çağırdı. **Çorba**, **yeşil fasulye**, **yoğurt** ve **helva**.” (TBK: 76)

“**Simit** ve **gravyer peynir**. Oh!” (TBK: 90)

“Kenan'la Babo yakındaki fırından kasabanın meşhur **peynirli pidesinden** almış...” (TBK: 93)

“**Peynir** tenekesinden, **turşu** küpüne, **tereyağından** kavurmaya, **erişteden** **bulgura** say sayabilirsen.” (TBK: 96)

“Ardından çıkınlar açılır; **börekler-çörekler**, **haşlanmış yumurtalar**, **peynirler** çıkar. (...) **Taze soğan** eşliğinde açlık bastırılır.” (TBK: 99)

“Makbule onlara çok hizmet ediyor, geliyoruz diye haber gönderince soğuk ayran, gül şerbeti, **yaprak sarmaları** vb. hazırlıyor.” (TBK: 117)

“... Sabır Ana'nın tarifi ile **reçeller** kaynatıp kavanoza koyuyorlar, konserve yapıyorlar, **turşu** kuruyorlar -ki Sabır Ana'nın **turşusu** çok meşhurdur.” (TBK: 129)

“Yeri gelince de mutfaktan aşırıldığı **etler**, **sucuklar** ile sokak köpeklerini besler.” (HGÜ: 14)

“Enver **dut kurusu**, **ceviz içi** getirir, Bedir ise **çikolata** taşırdı.” (HGÜ: 15)

“Parka gittiler, **kâğıt helva** yediler, vapurda martılara **simit** attılar.” (HGÜ: 25)

“Raflarda cam kavanozlar, içlerinde rengârenk **şekerler**. Lohusa **şekeri** dahi var.” (HGÜ: 65)

“Bir kristal tabağa üç **güllü lokum** koymuş, bir sürahi su ve üç su bardağı.” (HGÜ: 66)

“Artık **badem şekeri, lokum, kâğıtlı şeker, akide şekeri, nane şekeri** ve benzeri malların yanında müşteriler **çikolata** soruyordu.” (HGÜ: 68)

“O hâlâ **halkalı şeker** zamanda yaşıyor. Halkalı şeker türkülerde kaldı.” (HGÜ: 69)

“Peki Fahrettin'in hazırladığı **etli, sebzeli fırın kebabları** da mı uydurma?” (HGÜ: 71)

“İki yufka açayım da **puf böreği** yapayım demiştim.” (HGÜ: 89)

“Köyden Nevzat’a hâlâ **bulgur, tarhana, turşu** gelir.” (HGÜ: 97)

“... yanan mumlarla yağ günü **pastası** geldi.” (HGÜ: 105)

“Bak **pizzayı** yemiş yarısını bırakmışsınız, küflenmiş.” (HGÜ: 125)

“Şurda bir miktar **kesme çorba** olacak bir de yarım ekmek.” (İÖ: 9)

“Bu sırada hizmetçi **portakal suyu** ve **kek** getirdi.” (İÖ: 29)

“... dumanı tüten bir **tarhana çorbası**...” (İÖ: 46)

“Önüne geleni dövüyor, ellerindeki **ekmeği, çöreği, şekeri** alıyordu.” (İÖ: 48)

“Kâh gazoz satıyor, kâh **simit**.” (İÖ: 49)

“Masada duman tüten **menemen** ve **karpuz**.” (İÖ: 59)

“Civan önce **sucuklu yumurtayı** görüyor. Sonra **peynir** çeşitleri, sonra **reçel** çeşitleri, **bal**.” (İÖ: 60)

“Sofra kurulmuş, küçük büyük **bulgur pilavına** girişmişler.” (İÖ: 63)

“...komşuları ile **kısır** yapıp yiyorlar.” (İÖ: 82)

“**Kebaplar, çiğ köfteler, ayranlar, salatalar, tatlılar** geldi.” (İÖ: 100)

“Dışarıdan **lahmacun** getirdiler.” (İÖ: 102)

“İlk müşteriler **çöreklerini simitlerini** yiyip çaylarını içerek gidiyorlardı.” (İÖ: 131)

“**Tereyağlı su böreği, bal-kaymak, peynir-zeytin**...” (İÖ: 131)

“Nerde **peynir**, nerde **kavun**?” (TKS: 8)

“**Izgarada balık, salata, roka.**” (TKS: 9)

“**Bal kaymak** yedim, **keklik eti** ile beslendim.” (TKS: 16)

“... yağ yok mu **tereyağı**?” (TKS: 27)

“Bir **kelle-paça** yiyip en yakın kiraathaneye girerdik.” (TKS: 39)

“... Murat bunları **keklik kebabi** ile besliyordu.” (TKS: 57)

“Yayla havası alsınlar, yayla suyu içsinler, **bal-kaymak-kebab** yesinler...”
(TKS: 69)

“Vatan **Diyanbakır karpuzu, otlu peynir, Pervari balı, Antep baklavası, Tatar böreği, Selanik gevreği, Arapaşı, Çerkez tavuğu, Babbuko'dur.**” (TKS: 87)

“Annesi Sefa'ya **zeytinyağlı yaprak sarma** getirdi, çok severmiş.” (TKS: 140)

“**Taze yufka ekmeği, tulum peyniri ve kara üzüm.**” (TKS: 150)

“Sefa dükkândan içeri girdiği sırada Ziya **kıymalı pide** yiyordu.” (TKS: 175)

“Hafize Hanım hamur kızartır, **kısır** yapar, **lokma** döker...” (TKS: 189)

“Taze **simi, peynir** aldılar; kahveye girip çay söylediler.” (TKS: 216)

“Köprülerden, derelerden geçmiş, mola verilen bir handa ayran ile **bulgur pilavı** yemiş, derken kasaba.” (SB: 35)

“Orası uzakta komutan, sen bekle pazar dağılsın, o köyden gelenlerle birlikte gidersin; diyerek bunu **yağ-peynir**, davar satmaya gelen köylülerle tanıştırmışlar.”
(SB: 35)

“**Peynir, yufka, çay, salata** akşam yemeğinden sonra çok yorgun olan komutan kasabının tek otelin tahtakurusu kaynayan yataklarından birine kendini atmış, sabaha zorla uyanmış.” (SB: 36)

“Anası soğuk **çorba, bulgur aşı, iki baş soğanla ekme** ve bir testi su temin etti.” (SB: 36)

“Güveçteki **çorba** ile tenceredeki **pilavı** sofraya koydu, **ekmekleri** böldü, **soğanlara** iki yumruk vurup kırdı, tahta kaşıkları sıraladı, beyleri buyur etti.” (SB: 37)

“Zeynep arada anasının gönderdiği **Arapkir üzümünü**, **pestilini**, **orcikini**, **peynirini**, **pekmezini** onlarla paylaştı; onlarda nar şerbeti ile gül şerbeti arasındaki farkı ona öğrettiler.” (SB: 46)

“Cimin denilen büyük köyün **siyah üzümü** ile Bahçeköy’ün **elması** meşhur. Bu ikisi Türkiye’nin başka yerinde yetişmiyor.” (SB: 66)

“Lamia aralarına karıştı; köylerden pazara inen **yağ-peynir**, her çeşit **meyve**, **pekmez**, **marmelat**, yöreye has **yemişleri** tanıdı.” (SB: 68)

“O gün geç kalmıştı ne oldu acaba derken çıkageldi. **Selanik gevreği** almış.” (SB: 134)

“Şimdilerde **pasta-limonata**.” (SB: 144)

“Erkekler sigaraları yakmış, sohbeti koyulaştırmış, hanımlar **börekleri**, **sarmaları**, **salataları** tabaklara diziyor...” (SB: 173)

“**Peynirli börek** varmış, bir iki lokma atıştırdım, üstüne çay.” (SB: 183)

“Orada hem şeyh hem tabip olarak görev yapıyor, ünlü **Mesir macununu** orada icat etmiş.” (SB: 194)

“**Köfte** güzel. Ama ne zaman ki bu köfteci meşhur olur, kapısında kuyruk oluşur, o zaman çek kuyruğu.” (SB: 196)

“**Kesme çorbası**. (...) **Güvecin** yanına **sade pilav**, sonra **su böreği**, **çoban salata**.” (SB: 205)

“Onu annem yapsın. **Ayva tatlısı**.” (SB: 205)

“Yol üstündeki pastaneden sıcak **simit-gravyer** aldım.” (SB: 216)

“Kuzguncuk’tan başladık, Çengelköy’de meşhur Çınaraltı’nda konakladık, Kanlıca’da **yoğurt** yedik, ne bir saklıbahçe aradık ne de تنها bir köşe.” (SB: 220)

“Garson **kızarmış balıkları** getirdi. Sofrayı donattı.” (SB: 222)

“Ben de **börek-çörek**, Fatma'nın **zeytinyağlıları** ile ona katılıyorum.” (SB: 230)

“Taze dağılmış **keçi sütü**, taze **peynir**, yayıktan çıkan **tereyağı**, damat taşçı Davut'un **karakovan balı**, **kuşburnu marmelatı**, **tere-soğan-maydanoz**.” (SB: 269)

“Çuval ile **yerli un**, **sucuk-kavurma** tamamını sayma yayım yiyecek stokumuz alındı. **Tereyağı**, **salamura peynir**, **zeytin**, **zeytin yağı**, **kuru meyve**, **çay-şeker** saymayayım diyorum sayıyorum; kuru naneden baharat, bitki çaylarına kadar.” (SB: 285)

“Taze **ekmek** kokusu bütün köye yayılıyor.” (SB: 288)

“**Kızılçık reçeli**, **kuşburnu kurusu** -bundan yapılan çay üst solunum sıkıntılarına, nezle-gribe iyi gelirmiş.” (SB: 288)

“Şengül ile oturmuş **erişte** kesiyorlar. Kuruduktan sonra bana da vereceğini söyledi. Hem **çorbası** hem **pilavı** oluyormuş.” (SB: 292)

5.7. Halk Sanatları ve Zanaatları ile İlgili Unsurlar

Türk halk arasında zanaatların değer ölçüleri üzerinde inanışlar yer etmiştir. Selçuklu toplum düzeninde zanaat kollan Ahi örgütlerine bağlanmıştır. Bu kollardan her birini ilk kuran ya da toplum yaşamında ona önemli bir yer kazandıran, herhangi bir zanaatın tekniğinde yeni bir buluş yapan kişi, o zanaat işçilerinin piri olarak kabul edilmiştir (Boratav, 1984: 39).

“İnsanlarımızın ihtiyaçlarından doğarak geleneksel bilgi, beceri ve estetik anlayışın imbiğinden damla damla süzülüp millî kültür potasında eriyen halk sanatları, zaman içerisinde gelişerek belirli zanaatları da oluşturmuştur. Bu sanat ve zanaatların fert ve ülke ekonomisine olan faydalarının yanında millî zevk ve kültür hazinesini oluşturması bakımından da önemi çok büyüktür.” (Tuncer, 2011: 183).

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde halk sanat ve zanaatlarıyla ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Bu defa **kendi imalatı olan bal peteklerinin çerçevelerini** zımparalıyor.” (ZYH: 96)

“**Masayı Kör Osman yapmıştı**.” (ZYH: 97)

“Bunca yıl ışık almaz, hava girmez bodrum katlarında, rutubet içinde, iki büküm **ayakkabı imal etmiş...**” (HG: 84)

“**Klasik el tezgahından** böyle bir **bez** çıksın inanılır gibi değil.” (SBÖT: 26)

“Kaybolmaya yüz tutan **el sanatlarına, folklor ve halk türkülerine** tutkundu.” (SBÖT: 31)

“Böylesine yumuşak, kokulu ve renk uyumu olan ince bir beze hiçbir yörede rastlamamıştı. Etrafına toplanan kalabalığa bu **sanatın** canlandırması gerektiğini anlattı.” (SBÖT: 32).

“Büyük oğlanı mektepten aldı, yanımda dur, yardım et bana, şu **sanatı** öğren diyordu.” (SBÖT: 49)

“-**Edirnekârî diye bir sanat vardır bilir misiniz? Bir nevi ahşap boyama.**

-Yoo, bilmiyorum.

-Küçük ahşap kutular, mücevher için, hatıra için. Sonra kahve-çay **tepsileri, fotoğraf çerçeveleri. Bunları özel bir boya ile özel motiflerle süslüyorlar.** Aynı şey çömlekler için de geçerli. Testi, tabak, tabla, güveç. Biliyorsunuz bizim **Kilikkaya köylüleri hâlâ testi, çanak, güveç yapar. Onlardan alıp boyayacağız.**” (SBÖT: 87)

“Hakkı Usta harika **tepsiler, tabaklar, çerçeveler yapmıştı.** Hele o irili ufaklı ahtapotlar, harikaydı. (...) Küçük **kutuları boyamak** bayağı maharet gerektiriyordu. **Edirnekârî** deyip geçmeyin. Bir kavukluk bazan bir ayda hazırlanıyor.” (SBÖT: 96)

“Kadınlar kendilerine yevmiye, üretilen bezi peşin para ile satma iki çırak kız alıp onlara **sanat** öğretmeye razı oldular.” (SBÖT: 94)

“O gösterdiği **heykel** sahte. Ben onu izlettirdim. Bir **heykeltıraşa yaptırdı, taze mermer.**” (SBÖT: 149)

“Boynundaki eşarbını kenarına işlenmiş **minik oyaların** rengârenk cıvıltısından mı geldi bu kır çiçekleri.” (N: 6)

“Biraz serpilince tutmuş bunu, İstanbul'a hemşehrilerinin yanına yollamışlar. Belki bir **zenaat** öğrenir, kendini kurtarır diye.” (N: 10)

“Olmaz demiş. Bir **zenaat** bellesin, topçuluk karın doyurmaz.” (N: 16-17)

“... çoktan çok bir miktar satış yapıyor, yoldan geçen kızlarla iki laf ediyor, **iğne oyası** yapıyor, işte oyalanıyordu yani.” (TBK: 118)

“Babam **marangozdur**. İnce marangoz. Bu ailelerin **antika mobilyaların** tamir eder, isterlerse aynını yapar.” (HGÜ: 23)

“... kırmızı yazı: Şekerci Abdullah. O kadar. ‘Ş’ harfinin noktasından çıkan bir çizgi ‘A’ harfinin bir bacağına uzanıyor. Buluştukları yerde bir katmerli gül. **Halk resmi** diye buna derim ben. **Sade ve sevimli**. Eskiden halkımızın nasıl seviyeli bir zevki varmış.” (HGÜ: 65)

“Eğin Erzincan’ın bir kazası. (...) **Halı** başta olmak üzere dokunan bilimum tüm **sanatlar** varmış.” (HGÜ: 92)

“Götürüp Marangoz Mehdi’ye teslim ettiler. Bir **sanat** öğreysin bari dediler.” (İÖ: 52)

“Yine de **el işi pencere perdelerinden, kaneviçe işlemeli** sedir örtülerinden vazgeçemedi.” (İÖ: 138)

“Saliha utandı, başını eğdi. Sonra **eliyle işlediği çevreyi** çıkardı.” (TKS: 28)

“Bir süre sonra kendine yakın bulduğu kilim tezgâhı başına oturdu. **Kilim dokuyan** kızı saatlerce seyretti.” (TKS: 36)

“Eline **gergefini** alıp pencere kenarına oturdu.” (TKS: 37)

“Ona **patik örerdi**.” (TKS: 37)

“... yapılacak binalar içinde **zenaat** erbabından kim var ise onunla anlaşma yoluna gidildi.” (TKS: 54)

“İstanbul’dan nakkaşlar geldi. Her odayı âdet üzerine **nakışladılar**. Duvarlara İstanbul manzarası **resmedildi**.” (TKS: 119)

“Bir **sanat** ne demek, altın bilezik demek. Yusuf’u marangoz yanına verdi.” (TKS: 142)

“Daha sonraki yıllarda babası ona **marangozluk zenaatının** inceliklerini gösterirken ahşapla olağanüstü bir iletişim kurdu.” (TKS: 144)

“Oya gibi **işlenmiş mezar taşları**.” (SB: 17)

“**Ustalar** getirtip **evi onardı**, bahçeyi ve ağaçları elden geçirdi hatta o yaz sebze dahi ekti.” (SB: 44)

“... elindeki **iğne oyasını** veya **kanaviçeyi** işleyip kızına çeyiz hazırlarken bir yandan da lafın belini kırmak için Zeynep'in sofrasına koşuyorlardı.” (SB: 50)

“**Hamarat**, namazında niyazında, felçli anasına bakmak için evinde baba mesleği **yorgan, çeyiz işler**.” (SB: 59)

“Elif güngörmüş bir sanatçı hoca hanımın atelyesinde **hat-tezhip-ebru** ile meşgul olmaya başladı.” (SB: 132)

“Elif kendi **tezhibi ile süslediği**, günümüzün en önemli **hattatlarından** birinin eseri olan Besmele'yi hediye etti.” (SB: 229)

“Bu **kilimi** kız iken **dokumuştum**. Yıllarca derdik.” (SB: 271)

Mustafa Kutlu'nun sanat ve zanaat arasında herhangi bir fark olmadığı düşüncesi sanat ve zanaat unsuru olarak “Hayat Güzeldir” adlı eserde anlatı içerisinde şu şekilde yer almaktadır:

“İnce marangoz imiş. Cemal Usta deyince üzerine yok imiş... Gider ama çok para ister. Veriyorlar. Çünkü adam sanatçı, işi biliyor. Bazıları sanatla zanaatı birbirinden ayırır. Beyhude bir ayırım... Herkes işini yapar. İşini iyi yapmak ahlâk gereğidir. Zanaat erbabının yaptığı bir sandalye bir mezar taşı ile ressamın tablosu arasında ne fark var? Efendim ressam tablosuna kendini katıyormuş, yenilik yapıyormuş vesaire. Öteki de yapıyor. Sanatçının yüce, erişilmez bir mevkiye çıkarılması pagan döneminden kalmadır.” (HG: 133)

5.8. İnanmalar ve İbadetler ile İlgili Unsurlar

İnanç, sözlük anlamı ile insan düşüncesinin çok geniş bir bölümünü içine alır: din, politika, ahlâk. İnanç kişice ya da toplumca bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin bir varlığın gerçekliğinin kabulüdür. Halk bilimi belli bir toplumun eski dinlerini miras alıp yaşadığı çağdaki yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatışlarla ilgilenir. Türk toplumunun büyük bir çoğunluğu İslam dinine mensuptur. İslam dininin bütün inanışları dinler tarihçilerinin

araştırma konusudur fakat halk arasındaki dinin dışında kalan inanmalar halk biliminin konusudur (Boratav, 1984: 7).

Bugün birçok kişinin batıl olarak gördüğü halk inanışlarının kültürel düzeyde yaygınlığı fazladır. Örneğin ağaç yaprakları geç dökülünce kışın da geç geldiğine inanılır Bu gibi inanmalar halkın birkaç örneğini gördüğü olayları inanç haline getirerek onu yıllarca sürdürme eğiliminin göstergesidir. Bazı inanışların da bilimsel açıklaması hiç yoktur. Yağmurlu bir havada eşiğin üzerine oturulunca yıldırım düşeceği inancı günümüze kadar gelmiştir. Olayın bilimsel açıklaması olmasa bile halk bu duruma birkaç kez tanık olmuşsa onu inanış haline getirir. Halk pek çok şeyde olduğu gibi inançlarında da dinî, ahlakî duygulardan ve tecrübelerden faydalanmıştır (Yardımcı, 1993: 321).

İnanışlar insanın doğayı anlamlandırmaya çalıştığı ilk dönemlerden beri vardır. Genellikle zamana ve mekâna göre farklılık gösterirler. İnsanlar arasında genellikle din ile ilgili inanışlar ve batıl inanışlar yaygındır.

5.8.1. Batıl İnanışlar (Büyü, Fal, Nazar)

Araştırılan eserlerde batıl inanışlardan büyü, fal ve nazar ile ilgili unsurlara rastlanmıştır.

İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin topuna birden büyü denir (Boratav, 1984: 106).

Fal, geniş anlamıyla, yorum tekniklerini içine alır; müjde böceğini uçurma, niyet kuyusuna bakma, düşü yorma v.b. gibi işlemler de birer çeşit fal sayılabilir. Daha dar ve yaygın anlamıyla falı özel teknikleri, gereçleri ve uzmanları olan yorumlama bilgisi diye tanımlayabiliriz. Kişi kendi geleceğini, yakınlarından birinin sağlık durumunu, uzakta olan birinin halini öğrenme, çaldırdığı veya yitirdiği değerli bir nesneyi bulma kaygısı gibi önemli hallerde, kendi imkânları ile elde edemediği bilgiyi sağlamak için faldan yararlanır (Boratav, 1984: 101).

Arapça bakış anlamına gelen “nazar” kelimesi Türkçede “insanların bakışlarındaki zararlı güçlerin etrafa vereceği zararların tamamı” anlamında kullanılmaktadır. (Boratav, 1984: 103-104). Nazar halk arasında “göz değme”,

“göze gelme”, “nazara gelme”, “nazara uğramak” olarak da adlandırılmaktadır. Nazardan korunmak için çeşitli işlemler vardır, bunların başında da nazarlık denen nazarla ilgili objeleri kullanmaktır. Nazarlığın özünde gizli bir kuvvetin varlığına inanılır. Nazarlık bir yönüyle kötü gözlerin ve kıskançlık duygularının sebep olduğu hastalıktan, sakatlıktan koruyucu niteliğiyle muskanın işlevini karşılar. Nazarlık olarak kullanılan başlıca maddeler vardır. Bunların başında nazar boncuğu gelmektedir (Artun, 2018: 362).

Araştırılan eserlerde batıl inanışlarla ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

Araştırılan eserlerde büyü ile ilgili inanmalar sadece “Hesap Günü” adlı eserde tespit edilmiştir. Bu eserde büyü unsuru büyüye karşı önlem olarak kullanılan “muska” ile dolaylı olarak ifade edilmiştir.

*“Doktor, hoca, **muska**, türlü kocakarı ilaçları, türbe yatır ziyaretleri yaraya merhem olmadı.” (HGÜ: 13)*

*“Bir meslektaşımız hastasına dua tavsiye ettiğinde, üzerinde bir **cevşen** taşıyan iyi olur dediğinde kıyamet kopmuştu. Adını **muskacıya** çıkardılar.” (SB: 237)*

Araştırılan eserlerde fal ile ilgili inanmalar hususunda tespit edilenler şunlardır:

*“Kızlar şarkılardan **fal** tutar, cikletlerden çıkan mânileri saklardı.” (TBK: 8)*

*“Şair Zati dahi Beyazıt Camisi avlusunda **remilcilik** yaparmış.” (HGÜ: 90)*

Araştırılan eserlerde batıl inanışlarla ilgili en çok karşılaşılan unsur nazardır. Nazar unsuru genellikle nazar boncuğu ve nazarla ilgili kalıp sözler şeklinde eserlerde yer almıştır:

*“İşe yaramaz denilen yöntem içinde boş Vita yağı tenekeleri, camdan mamül bisküvi kutuları, **nazar boncukları**... Neler yoktu ki...” (HG: 24)*

“Allah nazardan saklasın.” (HG: 134)

*“Anam sabah akşam **nazar** duaları okuyor.” (N: 34)*

“Bu çocuk yıldız olacak. Allah **nazardan saklasın**.” (N: 103)

“Aman **nazar değmesin**.” (TBK: 38)

“... Allah **nazardan saklasın** çok güzel oğlunun mütemadiyen sorduğu sorulara sabırla cevap veriyor.” (HGÜ: 114)

“Çocuğun saçlarına, omuzlarına, kundağına, beşiğine, **nazar boncukları** takıyorlardı.” (TKS: 38)

“Aman tahtaya vurun **nazar** değmesin.” (SB: 95)

“Ne yapsam acaba? Sana bir **nazar boncuğu** bulsam.” (SB: 209)

5.8.2. Dinsel Kişilikler

Dinsel kişilikler hayatları menkıbelere veya efsanelere konu olmuş peygamberler veya velilerdir (Pehlivan, 2009: 91).

Araştırılan eserlerde dinsel kişiliklerle ilgili anlatı içerisinde tespit edilen unsurlar şunlardır:

“**Hızır** uğradı evimize de ben bir dilek dilemedim.” (HG: 74)

“**Hızır** uğradı evimize. (...) Dbinde iki pişirimlik un kalmış olan çuval ağzına kadar dolmuş. Peynir tenekesini, yağ küpünü kontrol ediyor. Hepsi dolu, hepsi. Eve bereket yağmış.” (HG: 75)

“**Hızır Peygamber**’in ahlâkı ile davranmaya niyet etti.” (HG: 52)

“Bunun üzerine **Hızır Aleyhisselâm** Cenab-ı Hakk’ın izni ile geceleri boz atına binip dolaşmaya başlamış... **Hızır Aleyhisselâm** boz atı, boz kanatları ile İstanbul’u dört dönüyor, her derde deva oluyormuş.” (HG: 48)

“Güya bizim aile **Şeyh Vefa** neslinden geliyormuş.” (N: 6)

“Oradan **Mevlâna**’ya geçti. Zihninde kadim sorular: Varlık, sebep, eşya, kader, irade, suç, ceza, vb.” (N: 77)

“En iyisi **İbn Arabî** dediler. **İbn Arabî**’den başladı. (...) Acaba **İbn Arabî** okuyanlar anlayabiliyorlar mıydı?” (N: 77)

“**Hızır Mevlânâ** ve diğer Hak âşıkları bu yoldadır.” (N: 95)

“Yüce Allah hem seven hem sevilendir. **Hızır**’i ‘Habîb-i Kıbrıs’ta, Mahbub-u Huda’ olması, O’nu da bir muhabbet kaynağı haline getirmiştir.” (N: 95)

“-Nasip. Ne diyor **Şeyh Galip**: ‘Bana kendi talimimden bu siyeh sitare düştü’.” (N: 99)

“Nur donuna girmiş **Hızır** diyorlardı ona.” (N: 134)

“Bahis mevzuu olan **Seyyid Şerif Dergahî**’na ulaştı.” (N: 155)

“**Yahya b. Muaz** şöyle diyor: Vera iki nevidir.” (N: 166)

“**Ebu Süleyman Daranî** der ki: Sûfiler taifesine mahsus bu nükte ve hikmet kalbime düşer de ...” (N: 166)

“**Abdullah bin Hubeyk** şöyle diyor: ‘İnsanın başını derde sokan şu dört şeydir: Gözün, dilin, kalbin, arzun.’” (N: 166)

“**Davut (a.s.)**’ın şöyle dua ettiği nakledilir.” (N: 167)

“**Abdullah Antakî** diyor ki: ‘Yakînin küçük bir parçası kalbe ulaşınca içine nur ile doldurur, orada bulunan şüphelileri dağıtır.’” (N: 167)

“Aman ne güzel. **Hızır**’ı da ziyaret edersin.” (N: 170)

“Karaman’a gideceksin **Virane Şeyhi Beşir Efendi**’yi soracaksın.” (N: 173)
(ayr. bkz. N: 182)

“Malını İslâm yolunda harcayacak **Hızır** gibi.” (HGÜ: 9)

“Önderimiz **Hızır**’ın hayatına bakarsan onun fakirliği seçtiğini görürsün.” (HGÜ: 9) (“**Hızır**” söz öbeğinin kullanımı için ayr. bkz. HGÜ: 84)

“**Hızır** Ömer hutbeye yamalı elbiseyle çıkardı.” (HGÜ: 9)

“Arkadaş sen **Hızır** gibi bir odada azgın bir kadınla yalnız kal bakalım ne yapacaksın?” (HGÜ: 10)

“Enver evden **Hızır** Ali cenklerini getirir, birlikte okurlar, **Hızır** Ali’nin kahramanlığına hayran kalır, vaktin nasıl geçtiğini anlamazlardı.” (HGÜ: 15)

“Hani **Hızır Emre** ne demiş...” (HGÜ: 86)

“Civan gece yarısı **Hızır** gibi kapıları çalıyor, muhtaçlara yemek dağıtıyor. Kısa zamanda efsane oldu.” (İÖ: 53)

“Paşa **Hızır** **Peygamber'in** kabri önüne gitti. Diz çöktü.” (TKS: 92)

“Darda kalanların yardımına koşan bir **Hızır** oldu, yara sardı, şifalı otlardan merhemler, ilaçlar yaptı...” (SB: 99)

“Ancak bu durumda isyan eden, teklifi reddeden nefesine galip gelen sınırı geçer. **Hızır** **Yusuf** misali.” (SB: 155)

“Suna ünlü şair Necip Fazıl Kısakürek'in şeyhi **Abdülhakim Arvasi'nin** burada görev yaptığını anlatıyor.” (SB: 176)

“Kandilli Türbe diye anılan **Abdullah el-Hudrî**'yi, Toklu Dede Sokağı bitiminde **Hamdullah el-Ensârî** ile aynı çatı altında yatan, **Peygamber Efendimiz'in** süt annesi **Hızır** **Halime** evladı **Ebu Şeybe el-Hudrî**'yi, Lonca caddesi Ağaçlı Çeşme Sokağı'nda bulunan **Ebû Zerr el-Gıfarî**'yi ziyaret ettik.”

“**Merkez Efendi**'ye giriyoruz.” (SB: 192)

“**Merkez Efendi** kim? Dersime çalıştım geldim, cevap veriyorum. Halvetiliğin Sünbülî koluna mensup **Şeyh Musa Muslihiddin Efendi**.” (SB: 194)

“Kısacası ne yapmak lazım, diye sorarsan, **Hızır** **Peygamber** bize kılavuzdur.” (SB: 199)

“**Yuşa** **hazretlerine** uğrayacağız sonra Anadolu Kavağı ve nihayet Yoros Kalesi.” (SB: 220)

“Hemen ardı sıra onların üzerinde **Hızır** **Peygamber'in** nefesi dolaşıyordu, kendini onlarla kıyaslama, sen kim oluyorsun diyorum.” (SB: 238)

“**Yunus Emre** dergâha kırk yıl odun taşımış, bir tane eğri odun getirmemiş.” (SB: 239)

“Müktesebatım, fikriyatım devreye giriyor ve hâlet-i ruhiyeme tercüman olup klişe sayılacak bir açıklama getiriyor: 'Dinle neyden çıkan sesi ne hikâyet ediyor / Ayrılıktan şikâyet ediyor'. **Mevlana'nın** beytini berbat ettim ama manası budur.” (SB: 267)

“Şudur efendim: Hani **Yunus Emre**'nin ağaç şiiri vardır ya orada geçer 'Beni dağda buldular, kolum-kanadım kırdılar'.” (SB: 273)

“**İbrahim Hakkı** üstadın sözüne uyalım. 'Görelî Mevlâ neyler / Neylerse güzel eyler'.” (SB: 296)

5.8.3. İbadet ve Dini Ritüeller

Mustafa Kutlu edebiyat çevrelerince “İslamî duyarlılıkla yazan yazarlar” arasında kabul edilir (Zariç, 2017: 10-11). Bu nedenle Mustafa Kutlu'nun yazdığı araştırma konusu eserlerde İslam dini ile ilgili inanışlar ve ibadetler oldukça fazladır. İslam'da inanma da ibadet sayıldığı için kader inanışı, cennet-cehennem inanışı vs. gibi inanışlar da bu başlıkta incelenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde ibadet ve dini ritüellerle ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

“Patron **namazdan** döndüğü sırada oluyor bu kavga.” (ZYH: 63)

“Sonunda **Besmeleyi** çekip göçü yüklediler.” (ZYH: 78)

“Abimi sırtına alıp **Hacca** götürsem değer yani.” (ZYH: 125)

“Tekbir alıp iki rekat **şükür namazı** kıldı.” (HG: 18)

“Hacı Dede mescit de **öğle namazını** kıldıktan sonra ağır ağır eve dönüyor.” (HG: 22)

“(…) dini vecibelerini -**kurban hariç**- yerine getirmemişti.” (HG: 42)

“Adil Efendi artık **cuma namazlarının** her hafta ayrı bir camide kılıyor...” (HG: 45)

“Bir **kurban** ve epeyce **sadaka** gerekir, diye fısıldayınca...” (HG: 53)

“Sabah **namazından** sonra yatmaz **Kur'an okur**, sonra içine bakardı. Yedi yaşından bu yana **namazını** kılıyordu.” (HG: 72)

“**Salavat** getirmeye başladı.” (HG: 73)

“Ramazandan Ramazana; **cumadan cumaya kıldığı namazı** bütün yıla beş vakit yaymaya karar verdi. (...) Bir de **kurban** kesecekti.” (HG: 52)

“-Nasıl olur, anan-baban sana **namazı** öğretmediler mi?” (HG: 120)

“Onda ne **oruç** ne **namaz**... Annemin bütün derdi beni okutmak. Kendisi **namazını kılar**. Ama nasıl? Küçükken ninesi bir kaç sure öğretmiş. Yalan-yanlış işte onlarla.” (HG: 120)

“Ayşe **Kur'an okumayı** öğrendi, **namaza** başladı.” (HG: 122)

“Tapuya koynuna koyduktan sonra camiye varıp bir **şükür namazı kıldı**.” (HG: 150)

“**Yatsı namazını** kıldıktan sonra eline bir iş alıyor...” (HG: 156)

“Zaten **ezanla namazla** arası yoktur. Bayramdan bayrama.” (SBÖT: 7)

“Nezaket'in anası dini bütün bir kadındı. Gece **namazlarını kılar**, pazartesi perşembe **oruç tutardı**.” (SBÖT: 46)

“Halim Hoca'nın imamlığında **namazlarını** kılıyor.” (SBÖT: 135)

“Alışmış, gece **namaz** kılmadan yatağa girmez.” (SBÖT: 135)

“**Yatsı namazından** çıktıklarında Süper starın konseri başlamıştı.” (SBÖT: 135)

“-**Namaz kılmayı** biliyor musunuz?” (N: 7)

“İçeri girin **ikindi namazını** kılın.” (N: 7)

“Etrafta **sadaka** verecek birini arıyorum.” (N: 20)

“Zenci çocukların bir kısmı orada, mescitte **namaz** kılıyorlarmış.” (N: 31)

“Dört beş yaşına gelince ninesi ona ağır ağır **namaz** surelerini öğretmeye başladı. (...) Beş yaşında ninesiyle beraber **namaz kılmaya** başladı. Bazan **abdest alıyor**, bazan üşenip benim **abdestim** var diyordu.” (N: 66)

“Nur yarım gün **oruç** tuttu.” (N: 68)

“Nur ikindi **namazının** ardından yakındaki bir mahalle mescidine gitti.” (N: 73)

“Ama **orucunu** tutuyordu. **Oruç** tutmayı hiç bırakmadı (N: 75)

“Derviş **beş vakti** kılıyor. Geceleri uyanıp bakıyorum, **gece de namaza** devam.” (N: 107)

“İnanmazsın ama kendimi **Hacca** giderken görüyordum.” (N: 120) (“hac” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. N: 121, 123, 125, 126)

“Ertesi hafta **kurban kesilip** temel atıldı.” (N: 154) (“kurban” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. N: 177)

“**Besmeleyi** çekip girelim.” (N: 177) (“besmele” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. N: 191)

“**Namaz** niyaz yok ama ramazanda içkiyi bırakır, **orucunu tutar.**” (TBK: 20)

“Camide **iki rekat namaz** kılıp Pierre Loti kahvesine çıktılar.” (TBK: 20)

“Kadın **namazdan**, zikirden dönüp geldiğinde Sadullah çoktan gitmiş olur. (...) Yatmadan önce mutlaka bir cüz **Kur'an okur...**” (TBK: 23)

“... Eyüp Sultan'a bir **kurban** adamıştı.” (TBK: 26)

“**Besmeleyi** çekip ilk adımı atın.” (TBK: 38)

“İkindi okunmuş, **namaz kılanlar** camiye girmiş, kılmayan kalabalık cami duvarına yanaşıp saçak altına sığınmış.” (HGÜ: 6)

“**Cuma namazlarına**, teravihlere birlikte gidiyorlar.” (HGÜ: 14) (“namaz” unsurunun kelime olarak kullanımı için ayr. bkz. HGÜ: 153, 156)

“Bir **hacca** gidebilsem. (...) **Hacca** giden anadan doğmuş gibi olur derler.” (HGÜ: 28) (“hac” unsurunun kelime olarak kullanımı için ayr. bkz. HGÜ: 74, 75, 85)

“**Zekâtını** verdin güzel. (...) Beş vakitte beş vakit daha katan, her yıl **hacca** giden zengin hacı zekâta gelince tapon maldan veriyor.” (HGÜ: 85)

“Kadir Usta **Hacc'a** gidip geldikten sonra saldıği akı karasından fazla sakalını kaşıdı.” (İÖ: 7)

“**Sabah namazından** sonra yatar...” (İÖ: 8)

“Mehdi Usta öğle yemeğinden sonra **namazı** kılıp biraz kestirir.” (İÖ: 68) (“namaz” unsuru için ayr. bkz. İÖ: 69, 109, 112, 114, 115, 119, 131)

“**Ramazan orucunu tuttuğu** gibi yakındaki küçük mescidde **teravih** kılıyordu.” (İÖ: 112)

“Ara sıra imamete geçip **namaz kaldırmaya** başlamış.” (TKS: 5) (“namaz” unsuru için ayr. bkz. 5, 69, 205)

“Efendi **hadis** olur, **Kur'an** olur, **fıkıh** olur, **tasavvuf** dahil az zamanda ilim deryasına dalmış ki, baştan ayağa nur olmuş nur.” (TKS: 5)

“Bir **Besmele** çekiyor ki, o **Besmele** hâlâ Ulucami duvarlarında dururmuş, kulak verip dinleyen ehl-i hâl duyarmış.” (TKS: 7)

“Limanda büfesi var işte. Bu yıl **hacca** gitti.” (TKS: 194)

“Salim Usta halim selim bir adam. **Namazında** niyazında.” (SB: 14) (“namaz” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. SB: 55, 107, 108, 170, 173, 175, 230, 232, 233, 234, 239, 268, 287)

“Salim Usta Bu harika ama huysuz çocuğu dizi dibinde oturtup **Kur'an okumayı** da öğretti. İlkokul dördüncü sınıftan itibaren **oruç** tutan Elif, ramazan gecelerinde Sultan Kadın ile beraber mescide gidip **teravih dahi kıldı.**” (SB: 15)

“Ramazan'da ana-kız mahalle mescidine **teravih namazına** devam ettiler.” (SB: 65)

“Babam, annem, büyük ağabeyim Murat, en büyük büyüğümüz ablam Nesteren Ramazan'da **oruç tutardı.** Ben de koleje kadar tuttum.” (SB: 169)

“**Zekât** verir, ama ne kadar verir onu bilmem.” (SB: 169)

“Babam beni ve ağabeylerimi **Bayram namazlarına** götürmüştür. Sabahın köründe yataktan kalkmak, camide diz üstü oturmak işkence gibiydi. Yurt dışında tahsile gittim ve din ile irtibatım tamamen kesildi. Ne **namaz**, ne **oruç**, ne **gusül.**” (SB: 170)

“Şadırvanda **abdest alanlara** bakan bir yabancı.” (SB: 172)

“Zorlamanın mânası yok, ama şunu yapabilirim: **Bir Fatıha üç İhlas okudum.**” (SB: 172)

“İmanı var ameli yok. Yok demeyelim **orucunu tutar.**” (SB: 230) (“oruç” unsurunun kullanımı için ayr. bkz. SB: 239)

5.8.4. Kutsal Kitaplar

Kutsal kitaplar dört peygambere gönderilmiş kitapların genel adıdır. Hz. Musa'ya Tevrat, Hz. Davut'a Zebur, Hz. İsa'ya İncil ve Hz. Muhammed'e Kur'an kutsal kitap olarak gönderilmiştir (Kaya, 2014: 277).

Araştırılan eserlerde kutsal kitap olarak genellikle İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ve Kur'an ayetlerinden bahsedilmiştir:

*“O dilemedikçe yeryüzünde bir yaprak dahi kıpırdamaz. Bu bir **ayet** olmalı.”* (ZYH: 94)

*“Sabah namazından sonra yatmaz **Kur'an** okur, sonra içine bakardı. Yedi yaşından bu yana namazını kılıyordu.”* (HG: 72)

*“Ayşe **Kur'an** okumayı öğrendi, namaza başladı.”* (HG: 122)

*“Ama yine de **Kur'an-ı Kerim**'i getirip bu iki inanmış adamın ikisine de el basarak yemin ettirdi.”* (HG: 44)

*“... seccadesine vararak diz çöküp **Yasin** okumaya başlıyor. **Yasin** ezberinde.”* (HG: 75)

*“Sonra bir **Kur'an** alfabesi getireceğim. Oradan hem **Kur'an** okumayı öğrenir, hem de sureleri ezberlersin.”* (HG: 120)

*“Gence yaşlıya **Kur'an** dersi verir.”* (N: 15)

*“Kitap **Kur'an-ı Kerim**'den kıyamet sahneleri anlatıyordu. **Kur'an**'da yazdığına göre bunların hepsine inanmak lazımdı.”* (N: 71)

*“Ama buna hazırlanmak lazım, önce **Kur'an-ı Kerim** öğrenmeliyim.”* (N: 72)

*“Önce **Kur'an-ı Kerim** okumayı öğrenecekti.”* (N: 73)

*“Efendim ben **Kur'an** okumak istiyorum.”* (N: 74)

*“-Ha! **Kur'ân-ı Kerim**'de geçen **ayetleri** mealen söyleyebilirim.”* (N: 93)
(“Kur'ân” unsuru için ayr. bkz. N: 122, 129, 144, 163, 164, 165, 168)

*“Komşuları bir dindar kadın, Naime'ye sahip çıkarak **Kur'an-ı Kerim** öğretmiş...”* (TBK: 17)

“Gani Bey **Yasin** okuyordu. Bu memleketin sarhoşu bile **Yasin**'i ezberden okur.” (TBK: 111)

“Hani bir kabristanın kapısına 'Her nefis ölümü tadacaktır' âyeti yazıldığında kıyamet kopmuştu.” (HGÜ: 7)

“Emir'in babası daha okula gitmeden çocuğa **Kur'an** okumasını öğretmiş.” (HGÜ: 14) (“Kur'an” unsurunun kelime olarak kullanımı için ayr. bkz. HGÜ: 140)

“**Kur'an-ı Kerim**’i okudum.” (HGÜ: 86)

“**Kur'an-ı Kerim**'de 'Düşünmez misiniz, akletmez misiniz? vurguları çok yapılır.” (İÖ: 105)

“Atalay bir süre sonra **Kur'an** okumaya ve annesi ile beraber başta beyaz takke namaz kılmaya başladı.” (İÖ: 109)

“Açılıştta Müftü Efendi **Kur'an** okudu...” (İÖ: 143)

“Efendi hadis olur, **Kur'an** olur, fıkıh olur, tasavvuf dahil az zamanda ilim deryasına dalmış ki, baştan ayağa nur olmuş nur.” (TKS: 5)

“Salim Usta Bu harika ama huysuz çocuğu dizi dibinde oturtup **Kur'an** okumayı da öğretti. İlkokul dördüncü sınıftan itibaren oruç tutan Elif, ramazan gecelerinde Sultan Kadın ile beraber mescide gidip teravih dahi kıldı.” (SB: 15)

“Zaman sonra bir hoca ayarladı muayehanedeki **Kur'an** okuma dersleri aldı.” (SB: 233)

İncelenen eserlerde genellikle kutsal kitap olarak İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'e rastlanırken “Nur” adlı hikâyede Hristiyanların kutsal kitabı İncil'den bahsedilmektedir.

“Dolapların birinden bir **İncil** çıktı. Sade onu aldı.” (N: 150)

5.8.5. Kutsal Mekânlar (Yatırlar, Türbeler, Mezarlar)

Anadolu insanı geçmişle gelecek arasında bir köprü kurmak için kendilerine yurt kuran ve seçkin kişileri sonsuza dek yaşatmak için bazı mekânlara kutsiyet vermişlerdir. Bu mekânları ziyaret ederek kişilere karşı vefa borçlarını ödemeye çalışmışlardır. Halen ziyaret edilen bu mekânların bazılarında eski inanç ve kültürün

izlerini taşıyan ritüeller gerçekleştirilmektedir. Türkler Müslümanlığa eski inançlarını da taşımışlardır. Günümüzde İslam dini ile eski inanışların sentezlenmesi çerçevesinde kutsal mekân ziyaretleri gerçekleşmektedir (Artun, 2018: 367).

İnanç merkezlerinin geleneksel kültürü ve sosyal yaşamı hareketlendirmede payı vardır. İnanç merkezlerinde dilek ve adakla sosyal yardımlaşma gelişir. Gelenekler sürer, din ağırlıklı toplumsal birliktelik düşüncesi pekişmiş olur (Artun, 2018: 369).

Araştırılan eserlerde kutsal mekânlarla ilgili unsurlar hususunda tespit edilenler şunlardır:

*“Deniz kıyısında bir arkadaşında kalmıştı. **Şeyh Şaban-ı Veli'nin kabrini** ziyarete gitmişti, Kaçkar dağlarına tırmanmıştı.” (N: 80)*

*“Sadullah kızı önce **Eyüp Sultan'a** götürdü.” (TBK: 20)*

*“... **Eyüp Sultan'a** bir kurban adamıştı.” (TBK: 26)*

*“Doktor, hoca, muska, türlü kocakarı ilaçları, **türbe yatur** ziyaretleri yaraya merhem olmadı.” (HGÜ: 13)*

*“Gelen ziyaretçiler arasından bir adam çıktı. Dörtler'i rüyasında görmüş. Tuttu makam üzerine bir **türbe** yaptı.” (İÖ: 150)*

*“Adam **türbenin** içinde dört sanduka koydu, dört yeşil örtü ile kapladı. Arada bir gelip temizliğini yapıyordu. Burada kim yatıyor diye sorulan sorulara kimse cevap veremiyordu. Sadece 'evliyalar' deniyordu. Adam **türbeye** bir demir kapı yaptırdı. Anahtarını aldı. Kapıya şu levhayı aştı. 'Müslüman! **Türbeleri** ziyaret edin. Onlar sizi ölümü, ahreti hatırlatır.” (İÖ: 151)*

*“Paşa **Hız. Peygamber'in kabri** önüne gitti. Diz çöktü.” (TKS: 92)*

*“Bu münasebetle İstanbul'a gezmeye de **Eyüp Sultan'dan** başlanılır.” (SB: 166)*

“Eyüp Sultan ziyaretinden sonra sur dışında yatan sahabelerin, evliyaların, şehitlerin, mezarları, türbeleri gezilecek, dualar edilecek.” (SB: 167)

*“Benim bildiğim nikahtan çıkanlar Sarıyer'de **Telli Baba'ya** giderdi.” (SB: 178)*

“Kandilli Türbe diye anılan Abdullah el-Hudrî’yi, Toklu Dede Sokağı bitiminde Hamdullah el-Ensarî ile aynı çatı altında yatan, Peygamber Efendimiz’in süt annesi Hz. Halime evladı Ebu Şeybe el-Hudrî’yi, Lonca caddesi Ağaçlı Çeşme Sokağı’nda bulunan Ebû Zerr el-Gıfarî’yi ziyaret ettik.”

“Merkez Efendi’ye giriyoruz.” (SB: 192)

“Az ileride Yenikapı Mevlevîhanesi var.” (SB: 195)

5.8.6. Rüya İle İlgili İnanmalar

Rüya kelimesi düş, gerçekleşmesi imkânsız durum, hayal ve gerçekleşmesi beklenen ve istenen şeyler anlamlarında kullanılmaktadır. Rüya ilk çağlardan bu yana insanı meşgul eden bir konudur. Tüm semaî dinlerde rüya önemli bir yere sahiptir (Albayrak, 2004: 450).

Tarihinin her döneminde insanlar gördükleri rüyaları anlamlandırma uğraşı içine girerek onları yorulmayı anlamlar çıkarmaya çalışmıştır. Birçok eski kültürde rüyada yaşananların uyanırken yaşananlar kadar açık ve net olduğu varsayıldı. Eski Mısır, Babil, Asur gibi uygarlıklarda rüya tabiri bir gelenek haline gelmişti. “Kitab-ı Mukaddes” de dâhil olmak üzere pek çok Ortadoğu ve Asya kaynaklı metinlerde kehanet içeren rüyalardan bahsedilmekteydi (İlmihâl, 1999: 160). İslamiyet’te Hz. Peygamber rüyasını anlatır, sahabelerin gördüğü rüyaları da tabir ederdi. Bu sünnet şeyhler arasında da devam etmiş, tasavvuf menkıbelerinin çoğu rüyaya dayandırılmıştır (Uludağ, 2005: 301).

Halk rüyasında gördüklerinin etrafında inanışlar oluşturmuştur. İnsanlar rüyalarında gördüklerinden anlam çıkarıp onları yorumlama yoluna gitmiştir. Örneğin rüyada yeşil ve beyaz renkler görünce sevinilir, siyah renk de hayra yorulmaz. Rüyada yılan gören kötülük göreceğine inanır yine rüyada ağlayan kişinin gerçek hayatta sevineceği düşünülür (Artun, 2018: 372).

Mustafa Kutlu’nun araştırılan eserlerinde rüya ile ilgili inanmalar, inanışlar ve bunlar çerçevesinde anlatı içerisinde tespit edilenler şunlardır:

” Hani ev, aile, akraba, görmemiş ya. Bunları görmedi Oya, ama bir gece bir rüya gördü. Bir kız çocuğu olmuş, çocuk kucağına almış, emziriyor. Çocuk bir ara

memeden ağzını çekti Oya'nın yüzüne, gözlerin içine bakarak gülümsedi. Oya, bu kendisine gülücükler savuran küçük kıızı göğsüne bastırdı, öptü, kokladı.” (ZYH: 45)

“Bulutun **rüyası** Orta Çağ'da geçiyor. Bir şatoda. Şatoda değil de şatonun önündeki merasim alanında.” (ZYH: 158)

“Böylece tanıştılar, koridorda konuştular. Birbirlerini rüyalarına girdiler.” (HG: 30)

“O gece ikisinin de **rüyalarına** bombalar düşüyor.” (HG: 34)

“Bu para son zamanlarda **rüyalarına giriyor**; rüyalarından çıkıp bütün gün onun aklını fikrini meşgul ediyor.” (HG: 41)

“**Rüyasında** Latif Bey'i gördü. Adam gencelmiş, güzelleşmişti.” (HG: 47)

“Yarışmanın yapılacağı günün gecesi Süleyman bir **rüya** gördü.” (HG: 106)

“**Rüyasında** billur sular, yeşil başlı ördekler gördü.” (TBK: 120)

“**Rüyasında** babasını gördü. Yüzünü bile unuttuğu babasını. Babası ona bir at almış, 'Oğlum bu ata binip dünyayı dolaşacak' diyordu.” (İÖ: 85)

“Gelen ziyaretçiler arasından bir adam çıktı. **Dörtler'i rüyasında görmüş**. Tuttu makam üzerine bir türbe yaptı.” (İÖ: 150)

“Hadi şimdi sen de gözlerini yum, uyu. **Riyanda yörükoğlunu görürsün**. Saliha memnun mesut gözlerini yumuyor. Daha uykuya varmadan yörükoğlu ile karşı karşıya geliyor. Meğer bir gül bahçesinde imişler. Gül bahçesinden hızla geçip bir dereye inmişler, alabalıklar kanat açıp uçuyormuş, kelebekler şarkı söylüyormuş” (TKS: 24)

“Oysa bizde geniş bir **İslâmî rüya** bahsi var. **Rahmanî rüya**, **şeytanî rüya**, **nefsanî rüya** diye uzayıp gider. Rüya mübeşşirattır. **Peygamberlerin gördüğü rüyalar** vahiy, takva sahibi müminlerle velilerin gördüğü rüyalar ilham mahiyetindedir. '**Rüya tabiri**' başlı başına bir bahistir.” (SB: 129)

“**İstihare**. Şöyle bir yatıversen, âlem-i mânada ne görünecek bakalım.” (SB: 189)

“Bu yola çıkan **kişi gördüğü bir rüya** veya elini tuttuğu kamil kişi tarafından, yani yanlış anlaşılmasın elbette Allah'ın izni **ile selamete çıkıyor**.” (SB: 295)

Kan görülen rüyada anlam aranmaması gerektiği, o rüyanın kan görerek geçersiz sayılacağı inancı rüya unsuru olarak Zafer Yahut Hiç adlı eserde şu şekilde yer almıştır:

“Ayakları kan içinde. Kan. O zaman. Bu rüya batıl oldu. Uyan Oya, uyan.”
(ZYH: 155)

Rüyada yeşil görmenin hayra yorulacağı bahsi araştırılan eserlerde şu şekilde işlenmiştir.

Yeşillikler içinde Ferit. Yeşil murattır. Murat'ın sonu attır. Rüyada bile olsa böyle düzensiz sözler sarf etme. (ZYH: 156)

Ferit sabah kalktığında bu rüyayı hayra yordu. (ZYH: 158)

“Nur” adlı eserde Nur karakteri “Şeyh Vefa” neslinden olup olmadığını öğrenmek için Şeyh Vefa Cami’sinde namaz kılıp rüya yoluyla işaret görmek için uyur. Eserde “rüya yoluyla işaret bekleme” mevzusu rüya unsuru olarak şu şekilde anlatıya yansımıştır:

“Nasipte var ise uyursunuz. Nasipte var ise size bir işaret gelir.” (N: 7)

“-Ne gördünüz.

-Çiçek açmış bir erik ağacı. Yaklaştım, yaklaştım, sanki bana doğru eğildi, fısıldadı. 'Bunu sana söylerim ama şartım var' dedi. 'Kabul' dedim. 'Alnın secdeden kalkmayacak' dedi. 'Kabul' dedim. 'Evet, Şeyh Vefa neslindensin' dedi, kayboldu.”
(N: 8)

“Nur” adlı eserde ilahi aşka ulaşmak için çabalayan Nur’un ilahi kabul görmesi “bir işin rüya görme yolu ile sonuca bağlanması” geleneği çerçevesinde işlenmiştir. Bu hususun anlatıya yansıyan kısmı şu şekildedir:

“Bir rüya gördü. Oysa hiç rüya göremiyor. Şeyhide bunu hayret ediyordu. İşte rüya: bir nehir kıyısında uzun ıslak otlar arasında çıplak ayakla yürüyor. Sıkı sıkı yürüyor. Nereye gidiyor belli değil ama acelesi var. Otların altı çamur. Çamurda her tür haşerat var. Sülük, yılan, çıyan, solucan her neyse.

*(...) Aniden bir kız çocuğu peyda oluyor. Onun da tüm vücudunu haşerat kaplamış. -Anlarınız n’olur yardım et. Beni karşıya geçir. Abla yalvarıyorum. Allah rızası için. (...) Nur çocuğu sırtına alıp dalıyor nehre. (...) Son bir gayret kendini karşı kıyıya attı. Kızı sırtından indirdi. İnanılır gibi değil. Ne ki annene çocuk da hiç haşerat kalmamış. İçinden bir ses: ‘Kurtulmak için kurtarmak lazım.’ Uyandı. (...) Bu rüyayı şeyhine anlattığında Beşir Efendi -**Müjdeler olsun, bir menzil almışsın, dedi.**” (N: 198)*

5.8.7. Sayılarla İlgili İnanışlar

Türk kültüründe sayılar oldukça önem arz etmektedir. Bu önemin büyük bir bölümü dini inanmalardan kaynaklanmaktadır. Bazı sayıların kültürümüzdeki işleri İslam öncesi sosyal hayata dayanmaktadır. İslam dininde de bazı sayılar kutsallık taşır (Artun, 2018: 382).

“Halk inanişında kimi sayılara özel bir anlam verildiği, onların sık sık kullanılmasından, tam ve gerçek rakam yerine bildirilmek istenen miktarın böyle bir sayı ile gösterilmesinden de anlaşılır. 1, 3, 5, 7, 9, 12 gibi ilk sayılarla 40, 70, 72, 99, 300, 360, 366, 1001, 18000 gibi daha yüksek sayıların her biri kutluluk, hayırlılık, uğurluluk anlamı taşırlar.” (Boratav, 1984: 90).

Sayıların tekrarı ve vurgusu bakımından en zengin alan Şamanizm’e karışmış eski Türk kozmolojisidir. Dört rakamı dünyanın dört köşe olması ve dört anayön olmasını temsil etmesi bakımından, yedi sayısı eski Türk inanışlarının sürdürüldüğü Sibiry’a da gök tasarımı olması bakımından vs. önemlidir. Altay inanışlarında her tanrının göğün bir basamağında oturduğu o tanrının şahsiyetinde önemlidir. Örneğin Bay Ülgen göğün on altıncı katında oturur (Çoruhlu, 2013: 231).

İslam kültüründe “1” Allah’ı gösteren sayıdır. 3’ten başlayarak yükselen tek sayılar olumlu kabul edilir. Halk şairleri ürünlerini tek sayıda bölümlerle bitirmeye çalışır. Din, mezhep ve tarikat geleneklerinde de sayılara özel değer verildiğini

görürüz. İslam'ın beş şartı, tarikatlarda kutlu kişilerin üçler, yediler, kırklar diyerek anılır (Boratav, 1984: 91).

Türk İslam toplumunda sayı ile ilgili geleneklerin en fazla ortaya çıktığı yerler tasavvuftur. Pagan kültürünün izini taşıyan bu düşüncede her sayının bir anlamı vardır (Çoruhlu, 2013: 231).

Mustafa Kutlu'nun araştırılan eserlerindeki sayı ile ilgili unsurlar inanıştan çok sayıların günlük hayatta kullanımıyla ilgilidir; fakat bu kullanımda İslam kültürünün tek sayı geleneğinin izleri görülür. Bu amaçla araştırmada sayıların günlük kullanımı örneklerini de sayılarla ilgili inanmalara dâhil edilmiştir.

Üç sayısını felsefeden psikolojiye, mitolojiden semai dinlere geniş bir yelpazede anlamlandırılmaktadır (Schimmel, 2000: 77-80). Mustafa Kutlu'nun araştırmaya dâhil edilen eserlerinde en çok kullanan sayı üç sayısıdır. Araştırılan eserlerde üç sayısı ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

*“Cadde kenarına dikilen yapılar iki **üç** katlı.” (ZYH: 20)*

*“Oya'nın onuru **üçüncü** mektuba mani oldu.” (ZYH: 50)*

*“**Üç** kişi geldi, **üçü** de Tepeköy'ün deresini görünce tırtı.” (ZYH: 61)*

*“**Üç** delikanlı kendi yaşlarında bir genci, ana caddede, pasajın önünde kıyasıya dövüyor.” (ZYH: 101)*

*“**Üç** kişi bir olmuş oğlan ıslatıyor da, hiçbirinizin kılı kıpırdamıyor.” (ZYH: 103)*

*“Bir geçtiği yerden **üç** kere daha geçiyor.” (ZYH: 119)*

*“Bu doktor da fazla oldu ama. Misafir dediğin **üç** gün.” (ZYH: 149)*

*“**Üç** yaşına giren oğlu Emre var, karısı Şükran var.” (HG: 51)*

*“Süleyman **üçüncü** sırada.” (HG: 106)*

*“**Üç** basamak merdiveni çıkıyor, beraberce mağazanın ucundaki masaya gidiyorlar.” (HG: 113)*

*“Bizim çırak var ama **üç** **günlüğüne** memlekete gitti.” (HG: 114)*

*“**Üç** **gün** sonra İbrahim Tolga'ya rastladı.” (HG: 122)*

“Ceviz, dut, mürdüm eriği, **üç** çeşit armut, **üç** çeşit elma, vişne, kiraz, hatta kızılıcık... Taraçanın dibine iyi cins bir asma diktiler.” (HG: 152)

“-Evet bundan **üç** tane daha var.” (HG: 160)

“...kasabada ahali **üç** kesimden oluşuyor.” (SBÖT: 14)

“Kızardı, başını öne eğdi ‘Estağfurullah’ dedi. **Üç kere.**” (SBÖT: 21)

“Onu bir kazana atıp, bizim bulamaçtan ilave ederek **üç** gün bekletiriz. Sonra işte böyle yumuşak olur.” (SBÖT: 27)

“Nezaket bir sabretti, iki sabretti, **üçüncüde** bir berber kalfasını sokak ortasında evire çevire dövdü.” (SBÖT: 36)

“**Üç** kafadar orada uykuyu durağı kaybedip şiir ödülünün verildiği saate kadar kalıyorlar. (...) **Üç** gölet işçisi ödül törenini yarım bırakıp çadırlarına doğru yürüdüler.” (SBÖT: 138)

“... Arif Efendi yatağa düşmüş, evladına doyamadan **üç** gün yatıp dördüncü gün ruhunu teslim etmiş.” (HGÜ: 12)

“**Üç** günde öğrenirsin.” (HGÜ: 63)

“Bir kristal tabağa **üç** güllü lokum koymuş, bir sürahi su ve **üç** su bardağı.” (HGÜ: 66)

“Ama Enver **üç** günde öğrenirsin diyor.” (HGÜ: 67)

“**Üçü** birbirine baktı.” (HGÜ: 96)

“Yoksa ne için bu işi daha sonra **üç** kez tekrar yaşadık.” (HGÜ: 138)

“Sen evde duramazsın. **Üç** günde sıkılırsın.” (HGÜ: 147)

“Civan aslanım **üç** günlük işimiz var.” (İÖ: 49)

“Civan atölyeye **üç** gün geldi...” (İÖ: 52)

“Dürüst olduğu için **üç** dönem başkanlığı almıştı.” (İÖ: 73)

“Tek derdin bu olsun, sana **üç** günde öğretirim.” (İÖ: 77)

“Kaynanam **üç** kıza gitmiş, **üçü** de red cevabı vermiş.” (İÖ: 93)

“Şu işe bakın, **üç** sevda vurgunu bir araya geldik.” (İÖ: 132)

“Gerçekten de o **üç** kadın bunların dedikodusunu yapıyordu.” (İÖ: 134)

“İki gün sonra değil ama **üç** gün sonra evi buldular, hem de cadde üzerinde.” (İÖ: 136)

“Bu sebeple kutlamayı **üç** güne yaydılar ve kapalı spor salonunda yapmaya karar verdiler. Yükün çoğunu öğretmenler sırladı. **Üç** ayrı oyun hazırladılar.” (İÖ: 143)

“**Üç** oğlum oldu, **üçü** de Çanakkale şehididir.” (TKS: 18)

“Murat’la Saliha evlendiler. Düğün kırk gün kırk gece olmasa bile **üç** gün **üç** gece sürdü.” (TKS: 32)

“Kırk yüklü katır bir kervan oluşturup gelini Tosunlar Köyü’ne çıkardı. **Üç** gün **üç** gece de köyde düğün oldu.” (TKS: 32)

“Geçen zaman içinde yörük kızı Gülhanım Molla Murat’a **üç** evlat verdi.” (TKS: 52)

“Hocanın titizliği köye geldiğin **üçüncü** gününde kendini belli etti.” (TKS: 71)

“Şimdi İstanbul’a gidiyorum, **üç** gün sonra döneceğim.” (TKS: 137)

“**Üç** kafadar bir an için köşeden aşağı doğru inene sokağa baktı ve sanki bir yarışın startı verilmiş gibi aniden ve hep birden tabanları yağlayıp yokuştan aşağı koşmaya başladılar.” (SB: 20)

“**Üç** güne kalmaz para suyunu çeker.” (SB: 33)

“**Üç** kuruş için maziye sattılar, diyeceğim dilim varmıyor, varmıyor çünkü ülkede topyekun bir yıkım söz konusu.” (SB: 49)

“**Üç** gün geçmeden Serdar’ın koluna girdim.” (SB: 203)

“**Üç** gün daha geçti.” (SB: 264)

“**Üç** ay sonra sıkılırsınız, iyi düşünün diye beni uyarıyor.” (SB: 272)

Yedi sayısı İslam inancında en yaygın olarak karşılaşılan sayılardan biridir. Bakara Suresi’nin 29. ve Mü’min Suresi’nin 17. ayetlerinde Allah’ın göğü yedi kat

yarattığı belirtilir. Hac ibadeti esnasında Kâbe yedi kere tavaf edilir (Çoruhlu, 2013: 237). Yedi sayısı ile ilgili araştırmaya dâhil edilen eserlerde tespit edilenler şunlardır:

“Yedi ceddine yetecek parası var.” (N: 110)

“Adamlar yedi sülâlemden başladı.” (HGÜ: 151)

“Yedi tırpancı bir tırpan ağzı mesafede dizilir.” (TKS: 76)

“Türkoğlu yedi düvele Çanakkale geçilmez demişti ama, kaç bin şehit vermişti.” (TKS: 82)

“... silah tutan nüfus askere alınmış, yedi cephede yedi düvele karşı savaşıyordu.” (TKS: 85)

İslami gelenekte kırk önemli bir sayıdır. Hz. Muhammed’e ilk vahiy kırk yaşında gelmiştir. Kırklareli şehrinin adı tasavvufi gelenekten bilinen kırk erenden gelmektedir. Türk folklorunda ve anlatılarında “kırk gün kırk gece düğün yapıldı” ifadesine sıklıkla rastlanır (Schimmel, 2000: 268-269). Kırk sayısı ile ilgili araştırılan eserlerde tespit edilenler şunlardır:

“Şehzade bu mutluluk ile sarayda fakirlere kırk gün, kırk gece ziyafet vermiş.” (HG: 67)

“Bu bizim oğlan kırk yıl kalsa diyemezdi bunları.” (SBÖT: 40)

“Öğle üzere Hasan Efendi kırk yıllık esnaf alışkanlığı ile...” (N: 43)

“Onlar da kırk kişi, birbirini tanıyor, aşağıdan gelenlere pek kucak açmıyor.” (N: 47)

“Öyle demeyin, televizyonun ‘Hasret kavuşturan’ programlarında kırk yıl sonra çocuğuna ulaşan aileleri görmedik mi? (TBK: 17)

“Abartıya kaçmıyordu, sen say kırk yıllık sahne sanatçısı.” (TBK: 38)

“Öteki rahatladı, yerini iyice yerleşti, kırk yıllık dost gibi.” (HGÜ: 48)

“Kırk yılın kasabı.” (HGÜ: 67)

“Atlatmak için kırk takla attım.” (HGÜ: 99)

“Bedir’in namazla ilişkisi pamuk ipliğine bağlı olduğundan ahiret ve hesap günü **kırk** yılda bir aklında düşer.” (HGÜ: 104)

“**Kırk** yılda bir zam o da iki paket sigara parası.” (HGÜ: 106)

“Ben **kırk** yıl kalesini koruyan kaleci gibi iki direk arasında bekledim.” (HGÜ: 122)

“Bizim sarhoş **kırk** yıl önceki bilgisi ile hasta bakıyor.” (İÖ: 135)

“Biraksalar **kırk** yıllık ahbabı arzuhalci Mustafendi’yi tepeleyecek.” (TKS: 14)

“Murat’la Saliha evlendiler. Düğün **kırk** gün **kırk** gece olmasa bile üç gün üç gece sürdü.” (TKS: 32)

“**Kırk** yüklü katır bir kervan oluşturup gelini Tosunlar Köyü’ne çıkardı. Üç gün üç gece de köyde düğün oldu.” (TKS: 32)

“Eskiden hafız-ı kütüp derlerdi. **Kırk** yıl hizmet vermiş.” (SB: 163)

“Yunus Emre dergâha **kırk** yıl odun taşımış, bir tane eğri odun getirmemiş.” (SB: 239)

5.8.8. Tabiatüstü Varlıklarla İlgili İnanmalar (Melek, Cin, Karabasan, Diğer Varlıklar)

Halk geleneğinde, birtakım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkilerini belirten esrarlı yaratıkların varlığına inanılır. Olağandışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini ileri sürenler bile vardır; ama onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmezler; insana, tek başına olduğu zaman, çeşitli kılıklarda kendilerini gösterirler (Boratav, 1984: 74).

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde tabiatüstü varlıklarla ilgili anlatı içerisinde tespit edilen unsurlar şunlardır:

“**Azrail** tepesine çöktüğünde ona gülümseyebilse.” (HG: 43)

“**Şeytan** bizi bir eşyadan ötekine fırlatıyor, gaflet perdesi gözümüzden kalkmıyor.” (HG: 52)

“-**Cin** gibisin cin.” (SBÖT: 58)

“Bir gün gelecek bir **melek 'sûr'a** üförecekti.” (N: 71)

“Ama dünya onu avucuna almış. Dünya mı, nefis mi, **şeytan** mı? Bırakmıyor.” (N: 110)

“**Melekler** kanatlı olurmuş. Bunu hayal etmek güç. Herhalde kuş kanadı gibi değil.” (N: 118)

“Emine de olmasa şu koca evde tek başına **cinlerle** top oynayacak.” (HGÜ: 88)

“... beni bu **zebaninin** eline verdiniz.” (İÖ: 102)

“Zaman sonra hikâye **cinlerin** bir, **perilerin** düğünü gibi vasıflara büründü.” (İÖ: 103)

“Yani şu: Cenab-ı Hak kitabında diyor ki: 'Ben insanları ve **cinleri** bana kulluk etsinler, yani ibadet etsinler diye yarattım'.” (SB: 199)

“Biz kuluz. Hikmet-i Hüda'yı bilemeyiz. **Şeytan** sürekli dörter bizi.” (SB: 199)

5.9. Kuruluşlar, Dayanışma ve Yardımlaşma İle İlgili Unsurlar

5.9.1. Dini Kuruluşlar (Tarikatlar)

Tarikat kelimesi “tarik” yani yol anlamına gelir. Tarikat ehline göre dinin bir iç bir de dış yüzü vardır. Dış yüzü şeriattır. Dinin iç yüzü de biliş, görüş ve oluşun gerçekleşmesidir. Bu yüz hakikattir. Şeriattan hakikate doğru gerçekleşen manevî yolculuğa “sülûk” bu yolda yürüyen yolcuya da “sâlik” denir. Her tarikatta yolcuya önderlik eden bir şeyh vardır, bu şeyhe “mürşit” denir. Şeyh sülûkunu bitirmiş kişidir (Gölpınarlı, 1992: 19).

Tarikatlar genişleyen sûfi gruplarının öğretilerini daha geniş kesime yaymak amacıyla kurdukları kuruluşlardır. On ikinci yüzyılda gelişim gösteren İslami tarikatlar din adamlarının skolâstik anlayışlarıyla manevi olarak uyuşmayan cemaatin içsel gereksinimlerine cevap verir. Tarikatlarda tasavvufi faaliyetlerin merkezi genellikle şeyhin bulunduğu mekândır. Türkler bu mekâna “tekke” derler (Schimmel, 2004: 247).

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde tarikatlar, tarikatlarla ilgili diğer unsurlar ve bu unsurlar çerçevesinde tespit edilenler şunlardır:

“-Onun **tarikâtı**, yani **Vefaiyye**, yaşıyorsa belki intisab ederim. Siz biliyor musunuz; **Vefaiyye** devam ediyor mu?” (N: 7)

“Sonunda ayakları onu **Yahya Efendi Dergâhı**’na sürükledi.” (N: 136)

“Bildiğim, **Eyüp Bahariye Mevlevihanesi**’nin son şeyhi öldükten sonra **Mevleviliğin** defteri kapanmıştır. Ama belli olmaz, kimbilir belki bugün bilmediğimiz bir yerde bir **Mevlevî** şeyhi irşada devam ediyordur. İstanbul’da **Mevlevî** olduğunu söyleyen şeyhler var, kadınları da semaya dahil ettiler.” (N: 172)

“-Medresenin tarihi 16. asır sonuna ulaşıyor. **Nakşibendi** meşayihinden **Beşir Efendi** kurmuş. Bizim sülaleye **Beşiroğulları** derler. -Medrese mi, **tekke** mi? - Her ikisi de.” (N: 187)

“Yanıbaşında yine **Yusuf Usta**’nın devam ettiği **Nakşi dergâhına** dâhil oldum.” (N: 189)

“Enver galiba bir **tarikata** girmiş.” (HGÜ: 62)

“Seni bizim **tekkeye** götürürüm.” (HGÜ: 64) (“tekke” unsurunun kelime olarak kullanımı için ayr. bkz. HGÜ: 66, 93, 94, 151)

“**Tarikatları**, **tekkeleri** mahalle hayatında sokmuş, vakıf müessesesini geliştirmiş.” (HGÜ: 84)

“Sonunda şeyhinin kim olduğu gizli kalan **Beşiktaş**’taki **Yahya Efendi Dergâhı**’na intisab ediyor.” (İÖ: 107)

“Daha sonra **Galip Hoca**’nın bir **Nakşî** halifesi olduğu anlaşıldı.” (TKS: 146)

“**Kevser**’in anası **Ayşe Hatun** zaten o yanda olan bir tekkenin ihvanından imiş, **Kevser** dahi **tekke** terbiyesi almış imiş.” (SB: 59)

“**Tepede Kaşgari Tekkesi** var.” (SB: 176)

“**Merkez Efendi** kim? Dersime çalıştım geldim, cevap veriyorum. **Halvetiliğin Sünbülî koluna** mensup **Şeyh Musa Muslihiddin Efendi**.” (SB: 194)

“Az ileride **Yenikapı Mevlevîhanesi** var.” (SB: 195)

“Pek yakında geldik, görmeden olmaz. Yenikapı Mevlevihanesi’ni ziyaret edelim.” (SB: 197)

Nur adlı hikâyenin 180. sayfasından sonra Nur karakteri Karaman'a gider ve **“Virane Şeyhi Şeyh Beşir Efendi”** ile tanışarak orada ikamet etmeye başlar. Tarikatın adı direk geçmez sadece tarikatı şeyhinden ve oradaki olaylardan bahsedilir.

5.9.2. Komşuluk

Aynı mahallede yaşayan ailelerin doğum, evlenme, sünnet, yıkım, ölüm sırasında; ev yapımında, ekip biçmede, araç gereç sağlanmasında; çocukların, delikanlıların, yaşlıların, dulların, genç kızların gözetim ve bakımında; hakların korunmasında birbirlerine yardım ermelerine ve dayanışmalarına komşuluk denir. Komşuluk Türk kültürünse en yaygın ve en güçlü geleneklerin başında gelir (Artun, 2018: 284).

Araştırılan eserlerde komşuluk unsuru çerçevesinde tespit edilenler şunlardır:

*“**Komşuluk**, akrabalık, senli benli oluşun rahatlığı.” (ZYH: 20)*

*“**Komşuları** diyor ki: ‘Biz baktık uzun süre. Seni hastaneye kaldıralım dedik, razı olmadı.’ (...) Neriman’ın yurda **komşular** yerleştirmiş.” (ZYH: 42)*

*“... ninesi rahat etsin, bir **komşusu** olsun, yalnız kalmasın diye birbirine bitişik, iki takım tek katlı ev yapmış.” (ZYH: 54)*

*“Onların aile de Erzurumlu. Bazan bize yemek getirir. Hani **komşuda pişmiş, kokusu yetişmiştir** diyerek.” (N: 17)*

*“Buralarda **komşuluk** da ölmüş, her yanı kasvet basmış. Komşuluk doğup-büyüdüğü mahallede vardı.” (HGÜ: 87)*

*“... **komşuları** ile kısır yapıp yiyorlar.” (İÖ: 82)*

*“Çardak altı **komşularla** doğdu, Sefer ile Zeynep zamanındaki gibi bu bahçeli ahşap ev yeniden can buldu.” (SB: 60)*

*“O cümbür cemaat kısır yapılan, kekler pastalar eşliğinde **komşuların** çay içtiği koca masa.” (SB: 82)*

*“Annem **komşulardan** yardım istiyor.” (SB: 204)*

5.9.3. Dayanışma ve Yardımlaşma

İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanoğlu varlığını devam ettirebilmek için diğer insanlarla ilişki içerisine girer, bu ilişkilerden biri dayanışma ve yardımlaşma geleneğidir. Türkler dayanışma ve yardımlaşmanın en yoğun olduğu milletlerden biridir. Kadınlar kış hazırlıklarını yardımlaşarak yaparlar, cenazesi olan eve komşuları yemek götürür, parası olmayanlara sadaka verilir. Özetle Türk kültüründe dayanışma ve yardımlaşmanın önemli bir yeri vardır.

“Göktürk Kitabeleri’nde birlik olmanın, bir arada bulunmanın, yardımlaşmanın önemini anlatan cümlelere rastlamaktayız. Tâ o zamandan beri bu duygular Türk toplumunun hayatında her zaman var olmuştur. Bilge Kağan kitabede şöyle der: ‘Birlik halinde olan milletimi otlar ve sular gibi başıboş bırakmadı.’ Bir araya gelme, derlenip toparlanma eski eserlerde her ne kadar askeri anlamda kullanılmış olsa da bu birlik farklı alanlarda da yapılmıştır. Kurulan çeşitli teşkilatlarla da halk arasındaki dayanışma, yardımlaşma sağlanmıştır ve bu amaçla çeşitli kuruluşlar halk tarafından oluşturulmuştur. Anadolu’da Orta Asya’dan gelen bu kültür diğer dönemlerde de geliştirilerek devam ettirilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde de bu alanda faaliyet gösteren birçok kuruluş meydana getirilmiştir. İmaretler, kervansaraylar, ahi kuruluşları bunların ilk akla gelenlerindendir.” (Cabur, 2006: 253).

Araştırılan eserlerde dayanışma ve yardımlaşma ile ilgili bulunan unsurlar ve bu unsurlar etrafında gelişen olay ve anlatmalar şunlardır:

*“Komşulardan Zeynel Efendi vardı. **Neriman ona kefil oldu.** Dürüst, çalışkan, elinden her iş gelir taş vursan geri durmaz bir doğulu.” (ZYH: 62)*

*“Bütün bunlar Zeynel Efendi’nin **akrabaları çocukları ile** kısa sürede tamamlandı.” (ZYH: 62)*

*“**Yetimler için sen de bir ışık yak**’ kampanyasına destek.” (SBÖT: 105)*

“Konser gelirinin **'Yetimler için sen de bir ışık yak'** kampanyasına **bağışlanacağını** ilan ederiz. Bu da sanatçımıza sempati sağlar.” (SBÖT: 109)

“Salim Usta melek gibi adam. Babamın ardından **ailemize sahip çıkmıştır**, yine Allah var.” (N: 14)

“Haftanın bir gününü çocukların, yaşlıların, fakirlerin tedavisine ayıracağız. **Ücretsiz olacak.**” (N: 40)

“**Hem yetim hem öksüz.** Kimi kimsesi yok. **Aylık harçlığını da ayarlayın.**” (N: 56)

“Bir kez de Sudan'a gitmişti. Faaliyetlerini hayran olduğu **'Yeryüzü Doktorları'** ile.” (N: 80)

“Bir **hayra hizmet vakfı kurdu ve ilk iş olarak hayalindeki Yetimler Yurdu**'nu yaptırmaya başladı. “Anadolu'dan kimsesiz, bakıma muhtaç çocukları velilerinin izniyle toplayacak, **besleyip büyütecek ve üniversiteye bitirinceye kadar okutacaktı.**” (N: 133)

“Sonra vakfın sosyal yardım kuruluşunda görev aldı. Bu kuruluş **fakir köylere yardım taşıyor, muhtaçların ihtiyacını görüyordu.**” (N: 134)

“Bu artan para Cemil'in dernek hayalinin temelini oluşturdu. Bir yer buldular, önce kütüphaneyi kurdular. **Garipler, yoksullar için aş kaynattılar.** Sementin hali vakti yerinde olan **esnafları yardım etti.**” (N: 179)

“Her **Ramazan kazan kaynatırız. Civar köylerin yoksulları gelir sebeplenir.**” (N: 193)

“Bir iki esnaf el atmış; kapıcılar, şoförler, oğlunun damadın yanına sığınmış ihtiyar emekliler **omuz omuza verip camiye kondurmuş oraya.**” (HGÜ: 5)

“-Şehre iniyorsun. Foto Can-Mustafa Tamcam diye bir yer var, sorar bulursun. Misafirhane orası işte. **Ye, iç, yat, tedavini yaptır, para almıyorlar.**

-Yok ya! Bedava mı?

-Bedava.

-Devlet mi yapmış?

-Hayır hayırsever bir kaç kişi.” (İÖ: 99)

“Hacı Süleyman Efendi şehrin başta gelen hayır sahiplerindendi. Mustafa'nın misafirhanesinde benimsemiş, ‘Gıda masrafları benden’ demişti.” (İÖ: 101)

“Hacı Efendi cömert bir adam. Hastalara yoksullara yardım ediyor.” (İÖ: 106)

“Köyün ortak malı idi. İmece ile biçilir, her haneye eşit miktar verilirdi.” (TKS: 76)

“Mağaralara depo ettiğimiz unu, buğdayı fukaraya dağıtacağız. İhtiyaçtan fazlasını.” (TKS: 102)

“Sefer artık dükkânı biraz ihmal ediyor, Harun ile Mesut'a bırakıyor; kendisi Cami derneğinde çalışıyor, bir kız Kur'an Kursu kurmaya çalışıyor.” (SB: 56)

“Yardım kuruluşlarında görev alarak zarurete düşenlerin yardımına koşular.” (SB: 110)

“İki dükkânın kirası Elif'i geçindiriyor, artan para ile tanıdığı üniversiteli birkaç kıza burs veriyordu.” (SB: 133)

Yardımlaşma unsuru, “Zafer Yahut Hiç” adlı eserde uzak köye okula giden çocuklara kasaba gençlerinin nöbetleşe eşlik ederek yardım etmesi şeklinde yer almıştır. İlgili unsurun kullanımı anlatı içerisinde şu şekildedir:

“Vadideki derenin tahta köprüsünden geçiyor. Kültepe'yi tırmanıp oradan aşağı inerek mektebe kavuşuyormuş. Tabii el kadar çocuk bunlar, karanlıktan korkar. Her hafta nöbetleşe köyün bir delikanlısı çocukları götürüp getiriyormuş.” (ZYH/13)

“Zafer Yahut Hiç” adlı hikâyede okulu olmayan köye okul yapımının “el ele verilerek” yani yardımlaşma şeklinde yapılması hususu yer almıştır, ilgili husus anlatı içerisinde şu şekilde işlenmiştir:

“İnan bana okul yok. Ama bir bina var. Ben gözüme kestirdim. El ele verirse okulu yaparız.” (ZYH: 56)

5.10. Oyun, Eğlence ve Spor ile İlgili Unsurlar

Oyun, vakit geçirmek, eğlenmek gibi maksatlarla yapılan; maharet, hesap, dikkat ve rastlantıya dayanan eğlencelerdir (Doğan 2003: 1036). Oyunlar genellikle çocukların daha az ölçüde büyüklerin boş zamanlarında herhangi bir üretim çabasına girmeyip kendini zorunlu kılmadan sadece eğlenme amaçlı yaptıkları eylemlerdir (Boratav, 1984: 232).

Oyunlar boşalma, enerji fazlasını atma, çocukların büyürken acı hissetmemesi için fizyolojik bir etki, taklit içgüdüsünün doygunluğunu sağlama amaçlanarak oynanırlar. Oyunlar çocukların ilerleyen yaşantısında karşılaşacağı uğraş ve eylemlere hazırlık niteliğindedir (And, 1974: 14).

Oyunların vücut becerilerine dayananları da vardır. Bu oyunlar güç isteyen oyunlardır ve genellikle spor diye adlandırılırlar. Türkçede spor kelimesi yeni bir kelimedir. Bu kelimenin menşei Batı’dır. Halk dilinde sporu karşılayan bir kavram yoktur bu kavram yerine oyun kelimesi de kullanılabilir. Oyunlar, eğlenceler ve sportif faaliyetler bir arada değerlendirilebilir çünkü bu üç unsur da hoşça vakit geçirme isteği hususunda birleşirler. Özellikle oyun ve eğlence kavramları hemen hemen iç içe geçmiş, benzer kavramlardır (Boratav, 1984: 232-233).

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde “oyun ve eğlence” ile ilgili unsurlar “büyüklere ait oyunlar ve eğlenceler” ile “çocuklara ait oyunlar” başlıklarında incelenmiştir.

5.10.1. Büyüklerin Oyunları ve Eğlenceleri

Büyüklerin oyunları ve eğlenceleri: talih, niyet, fal, büyüklük oyunları, beceri oyunları, jimnastik ve ritmik oyunlar, güç oyunları, zekâ oyunları, katışım oyunlarıdır (Artun, 2018: 391-393). Büyüklerin oyunları kategorisine giren halk oyunlarının kökeni ilk insana kadar uzanır. Eski dönemlerde halk oyunları büyüye dayanmaktaydı. Ava çıkmadan önce yapılan toplu dans aya çıkan topluluğa güç ve üstünlük duygusu vermekteydi. İlkel insanların topluluk halinde yaşaması ve kendilerine yöneltile birtakım sihirli güçlere tapmaya başlaması ilk dansın

doğmasına ortam hazırladı. İlk insandan başlayarak günümüze gelen oyun, halk kültürünün zengin bir yönünü oluşturmaktadır. Danslar dini yönünü kaybedince günümüzde ortaya çıkışını açıklayamayacağımız soyut danslar haline gelmiştir (Artun, 1992: 4).

Araştırılan eserlerde, büyüklerin spor ve eğlence amaçlı oyunları çerçevesinde tespit edilenler şunlardır:

*Kahvenin az ilerisinde, salkım söğütlerin gölgesinde, dışarı atılmış masalarda **tavla oynayan altı kol iskambile dalan** şoförler muavinler yolcular vardı.* (ZHY: 6)

*Kahveden bohçalı, poşetli, sepetli kadın, erkek bir kaç yolcu çıkıyor; **altıkol iskambil** masasından iki kişi kalkıyor.* (ZYH: 7)

*Bu sözlerle birlikte meydandaki gerginlik, kahvedeki sessizlik sona erdi. **Tavlalar** şakırdamaya, **iskambil kâğıtları** dağıtmaya başladı.* (ZYH: 8)

*“Onlar da fark etmişlerdi ama oyunu bozmadılar. Kahkahalar, çığlıklar arasında **ping-pong topuna** pataküte çatıyordu.”* (ZYH: 96)

*“Biraz **satranç** oynadık.”* (ZYH: 100)

*“- Oraya spor sahası yapacağız. **Futbol, basketbol, atletizm** hatta kapalı yüzme havuzu, ama...”* (ZYH: 134)

*“Vardır elbet. Ama bu işler **bilek güreşi** gibidir.”* (ZYH: 136)

*“Oğlan **futbol** oynuyordu (...) lakin **futbol** ders tanımaz.”* (HG: 28)

*“... aralarında harp oyunu mânasına da gelebilecek sportif karşılaşmalar yaparmış. İşte **ok atma, cirit, güreş, at yarışı** vesaire.”* (SBÖT: 14)

*“Adam futbolu biliyordu ama **basketten** anlamıyordu.”* (SBÖT: 18)

*“Balık tuttu, **golf oynadı**, kendi yaşındakiler ile seyahate çıktı.”* (N: 49)

*“Balık tutmayı denedi, **bilardo** oynadı, kısa tatiller için Şile'ye Çınarcık'a falan gitti.”* (TBK: 52)

*“**Güreşe** meraklı idi, okumadı ama karakucakta birinci oldu.”* (TBK: 77)

*“Bu çareleri kahvede **okey** oynayanlar da söyler.”* (İÖ: 24)

“Cavit sohbetten zorla kopar **okey** masasına yönelir.” (TKS: 73)

“İkincisi onun az ilerisinde siyaset fokurdatan **particiler**, üçüncüsü **iskambil**, **okey** ve **tavla** oynayanlar, dördüncüsü çekme katta ders çalışan talebeler.” (TKS: 94)

“Hamit Efendi'nin **bilardo** hakkında hiç bilgisi yok.” (TKS: 200)

“Biri mahalle takımında **futbol oynuyor**; öteki belediyenin spor kulübünde **güreşiyor**.” (SB: 19)

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde büyüklerin eğlenceleri unsurlarından olan “halk oyunları” da mevcuttur. Halk oyunları ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

“Heyet açılış için bir daha geldi. Yine yenildi-içildi. Köy ve okul bayraklarla, çiçeklerle, balonlarla süslenmişti. Köylü okul bahçesinde toplandı, davul zurna eşliğinde **halaylar çekildi**, kemençe ile **horon tepildi**, alkışlar arasında kurdele kesildi.” (ZYH: 61)

“Sonra erinmeyip kalktı, taraçanın altında iki **göbek** atarak...” (ZYH: 114)

“... az önce **göbek** atıyordun Neriman Hanım.” (ZYH: 116)

“... ardından gerçek bir Elazığlı gibi yanan mumu da ardından öne çıkararak **oynamaya** başlıyor.” (ZYH: 117)

“Oğuz'la beraber kıvrak **Roman havasına** ayak uydurarak **oynamaya başladı**. (...) O kadar ki, gölcük kenarında kayık yüzdüren çocuklar bile gelip kalabalık arasında **göbek atmaya** başlamışlardı.” (ZYH: 177)

“İntihara kalkışan kadın ile öteki kadın karşılıklı oynuyor, **göbek atıyor**.” (HG: 142)

“Binaya baktıkça neredeyse oracıkta **çiftetelli oynayas**ı geliyordu.” (SBÖT: 65)

5.10.2. Çocuk Oyunları ve Oyuncakları

Çocuk oyunları çocukların vazgeçilmez eğlencelerinden biridir. Çocuk oyun kavramı ile ilk kez kendi kendine yaptığı bilinçsiz hareketler yoluyla tanışır. Daha sonra anne, baba ve diğer yakınların kendilerine yaptığı hareketler ve sevgi gösterileriyle artık tek başına değil çevresindekilerle de oynamaya başlar. Okul

çağına gelen çocuk yeni bir çevreye girmesinin sonucu olarak oyun dağarcığını geliştirir. Çocukların oynadıkları oyunlar yaşadıkları çevre, mevsime göre değişkenlik gösterir (Artun, 2018: 396-397).

Araştırılan eserlerde çocuk oyun ve oyuncakları ile ilgili tespit edilen unsurlar şunlardır:

*“Döküntü minibüs şehrin eteğini yapışmış yaşayan gecekondu mahallesine daldı. Sokakta hortumla kilim yıkayan, yün çorap, çamaşır asan, şalvarlı kadınların; küfür günah **top oynayan çocukların**, işporta arabalarının arasından geçip bir ufak meydana vardı.”* (ZYH: 6)

*“... gölcükte **kâğıttan kayık yüzdüren çocuklar**.”* (ZYH: 22)

*“Ama zaman zaman kucağında **oyuncak bebeği** pencerenin önüne oturup saatlerce dışarıya baktığını, arada bir bebeğin kulağına bir şeyler fısıldadığını gördüğünde yüreği kabarıyor...”* (ZYH: 49)

*“Çocuk sonra yağmurluğun altında sakladığı, babasının ona bir yaş gününde aldığı **bebeği** aniden çıkardı. Bebeğe baktı iki kere öptü sonra coşup bulanana dereye fırlattı.* (ZYH: 50)

*“Çocuk birlikte aldıkları yeni **bebeği ile oynuyor**, arada bir onu camdan dışarı baktırıyor, sonra eğilip kulağına bir şeyler fısıldıyor.”* (ZYH: 52)

*“Sevinç resimlerinden, Kerem babası ile **uçurduğu uçurtmalardan** söz açtı.”* (ZYH: 66)

*“**Söğüt dalından atına binmiş**, tozu-dumana katan çocuklar.”* (ZYH:91)

*“**Salıncağa binen** başka çocuklar da var. Daha küçükler **gölcükte kâğıttan kayık yüzdürüyor**, ördeklere ekmek atıyor.”* (ZYH: 171)

“Her zaman yaptıkları gibi kimin tepsisinden simit alınacak diye çok çekiyorlar. Biri, eline biri uzun öteki kısa iki çöp alıyor; ellerini arkasına gizleyip kısıy bir avucuna, uzununu öteki avucuna saklıyor.” (HG: 8)

*“-**Kartopu oynadık**, yorulduk.*

*-**Kızak kayın**.”* (HG: 23)

“Bir kutu **topaç** iplere sarılı. Çocuklar artık **topaç** çevirmiyordu. Bu oyuncak geçmişte kalmış unutulmuştu.” (HG: 24)

“Emre çikolatasını yiyor, **oyuncak treni ile** oynuyor.” (HG: 56)

“Sokakta oynayan çocuklara dalmış. Aralarında Bilal de var... **Ortada iki döküntü bisiklet. (...) Hepsi binmek istiyor...**” (HG: 97)

“-Baba beni **parka** götürsene.

-Ne parkı?

-Televizyonda gördüm, **salıncaklar**, uçaklar, hep çocuklar biniyor.

-Senin bahçede **salıncağın** var ya!” (N: 65)

“**İp atlama, geceleri saklambaç, misket, gazoz kapağı biriktirmek** çocukların tutkusuydu.” (TBK: 8)

“Kenan **küçük arabasını yerdeki halı desenleri arasında bulduğu yolda saatlerce sürüyor**, Handan **bez bebeğini** emziriyor, uyutuyor, kucağına alıp gezdiriyordu.” (TBK: 22)

“Ona oğlunun çamaşırlarını, **topacını**, resim yaptığı defteri koydu.” (TBK: 55)

“**Misket oynamayı, topaç çevirmeyi, saklambacı öğrendi.**” (TBK: 85)

“Evin **kedisinin kuyruğuna teneke kutu bağlayıp bahçede kovalar**; görenler ne yaramaz çocuk, Deli midir nedir, der.” (HGÜ: 13)

“Yahu çocuk sen de bir **uçurtma** al, kendin yap, uçurtma uçurmanın zevkini tat. (...) Almış eline bir **sapan**, uçurtmaları ortasından delip düşürüyor, sanki kuş vuruyor.” (HGÜ: 17)

“Önce bir büyücek **naylon top**, pat-pat zıplayarak müezzinin bahçesine kadar gitti, mısırların arasında kayboldu. **Topun** ardından bir oğlan çocuğu altı, yedi yaşlarında; onun ardından aynı yaşta bir kız...” (HGÜ: 32)

“Cevat Bey bir Avrupa seyahati dönüşü Atalay'a **futbol topu** getirdi. Oyunlarda ülkede pek bulunmayan birşey. **Çocuklar lastik top ile oynardı.**” (İÖ: 110)

“Üzerinde kendisine çok yakışan eşofman takımı, elinde rengârenk bir ip. Hani şu ip atlama oyunu oynanan iplerden.” (SB: 202)

5.11. Törenler, Bayramlar, Kutlamalar

Bayram, bir sıra gösterilerden meydana gelir; onların biçimlerini, kurallarını geleneklerle belirlenmiştir. Bayramlar doğum, evlilik, ölüm gibi olayların vesile olduğu törenlerden ayrılır, bayramların başlıca özelliği kutlamasının ferdi olmasıdır. Örneğin ağıt töreni, ölmüş belli bir kişi için düzenlenir; düğün, evlenen bir delikanlı ile bir genç kız için kutlanır. Bayram ise bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen, uygulanan törenlerin bileşimidir. Dini bayramlarla 1 Mayıs İşçi Bayramı veya geleneklik bahar bayramları gibi bayramlar başka milletlerce de kutlanan bayramlardandır. Bayramın bir başka özelliği de yılın belli bir gününde kutlanmasıdır (Boratav, 204: 1984). Bayramlar kökenlerini toplum hayatından alan bir olgu olarak takvime bağlı günlerde topluluk tarafından paylaşılan, çok amaçlı ve çok işlevsel kültürel aktivitelerdendir. Bu özelliği ile bayramlar bir toplumun ulusal kimliğini oluşturmadaki güç kaynaklarından en önemlisidir. Bayramlar milli ve dini duyguların pekiştirilmesi gibi işlevsel yanların yanı sıra topluluğun birlik ve beraberliğini sağlamada önemli bir rol oynar (Artun, 2018: 295).

Törenler önemli bir olayın olma zamanında yapılan uygulamaların bütünüdür. Çeşitli kültürlerde mevsim değişiklikleri törenlerle kutlanır. Bizim kültürümüzde en önemli mevsim değişimi bayramı “Nevruz”dur. Sünnet, asker uğurlama, evlilik, ölümle ilgili törenler de kültürümüzde sıklıkla karşılaşılan diğer törenlerdendir (Artun, 2018: 303-316).

Kutlamalar da genellikle bir mevsim döngüsünü ifade eder, Karadeniz’de yaylaya gitme vakti gelince yapılan yayla şenlikleri günümüzde halkın da benimsediği doğum günleri kutlamalar arasında sayılırlar.

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde dini bayramlarla karşılama ve kutlama amaçlı yapılan eğlenceler tespit edilmiştir.

5.11.1. Dini Nitelikli Bayramlar

Dini bayramlar şevval ayının ilk üç gününde Ramazan Bayramı ve zilhicce ayının onundan başlayarak dört gün süren Kurban Bayramıdır. Bu bayramlar,

kutlanmalarına günümüzde de önem verilmesi bakımından, halkın geleneklerinde diriliklerini korumuşlardır (Boratav, 1984: 204-205). Ramazan ve Kurban bayramlarının başlıca toplumsal özelliği dost ve akrabaların birbirlerini karşılıklı ziyaretleridir (Artun, 2018: 298).

Araştırmaya dâhil edilen eserlerde bayramlar ile ilgili unsurlar ve bu unsurlar etrafında tespit edilenler şunlardır:

“Ananla biz yol gözleriz, **bayramdan bayrama** görüşürüz, yazları bekleriz.” (HG: 51)

“Zaten ezanla namazla arası yoktur. **Bayramdan bayrama.**” (SBÖT: 7)

“**Bayramlarda** kart atar, İstanbul'a yolu düştüğünde bizzat **ziyaretine gidip elini öper.**” (SB: 70)

“Babam beni ve ağabeylerimi **Bayram** namazlarına götürmüştür. Sabahın köründe yataktan kalkmak, camide diz üstü oturmak işkence gibiydi. Yurt dışında tahsile gittim ve din ile irtibatım tamamen kesildi. Ne namaz, ne oruç, ne gusül.” (SB: 170)

5.11.2. Karşılama ve Kutlamalar

Araştırılan eserlerde karşılamalar ve kutlamalarla ilgili tespit edilenler şunlardır:

“Heyet açılış için bir daha geldi. Yine yenildi-içildi. **Köy ve okul bayraklarla, çiçeklerle, balonlarla süslenmişti.** Köylü okul bahçesinde toplandı, davul zurna eşliğinde halaylar çekildi, kemençe ile horon tepildi, **alkışlar arasında kurdele kesildi.**” (ZYH: 61)

“Bir sahil kasabasında bir **şenlik** düzenleniyor.” (SBÖT: 5)

“Dernek ilk faaliyet olarak bu pazarın kurulduğu bir gün '**Şenlik**' yapmayı karara bağladı. Her şehrin, her kasabanın bir **festivali** bir **şenliği** var, bizim de olsun dediler.” (SBÖT: 22)

5.12. Karşılaşılan Diğer Halk Bilimi Unsurları

5.12.1. Halkın Günlük Yaşantısı

Aşağıdaki metinde gecekondü yapılarındaki samimi havadan bahsedilmiştir.

“Gecekondü denen ve sürekli aşağılanan bu yapıların sıcak samimi bir havası var. Nereden geliyor bu? Neredeyse hepsi hamarat kadınların süpürge ile sıvada kireç badananın beyaz ve temiz yüzünü taşıyor.” (ZYH: 19)

Aşağıdaki metinlerde cadde ve sokaklarda günlük yaşam anlatılmıştır.

“Döküntü minibüs şehrin eteğini yapışmış yaşayan gecekondü mahallesine daldı. Sokakta hortumla kilim yıkayan, yün çorap, çamaşır asan, şalvarlı kadınların; küfür günah top oynayan çocukların, işporta arabalarının arasından geçip bir ufak meydana vardı... Meydanı firdolanıp bir köşeye park eden öteki minibüslerin yanına yanaştı durdu.” (ZYH: 6)

“Balkona çamaşır asan kadınlar.” (ZYH: 91)

“Çay bahçelerindeki konserlere konu komşu, dolması ne böreği ile gider, küçük çocukların çişe gazoz şişesinde boşaltılır, filminden önce sahne komikler çıkardı. Mahalle yaşıyordu.” (TBK: 8)

“İyiler Ölmez” adlı eserde küçük taşra kentinde yaşayan insanların kırk yaş sonrası yaşadığı değişimden bahsedilmiştir.

“Bu küçük taşra kentinde gelenek böyleydi. Yaş kırka varıncaya kadar her boku ye, vur-kır sana delikanlı desinler, lâkin Hakk'a riayet et, sonra dost hayatı, alkol falan neyse fırtına evlenince diner.” (İÖ: 7)

“Sevincini Bulmak” adlı eserde eskiden insanların şehirlerde mezarlıklardan korkmaması hatta mezarlıklarda piknikler yapılması ile ilgili “günlük yaşam” unsurlarına yer verilmiştir. Bu unsur anlatı içerisinde şu şekilde yer almıştır:

“Bu şehirde eskiden ölümlerle diriler yan yana yaşamış, bir aile gibi. Ölüm hiç de korkulan bir şey değilmış. Bir kapıdan çıkıp öteki odaya geçmek gibi bir şey. Mezarlıklarda piknik yapıldığı günler uzak değil; eski kartpostallarda var. Ahşap İstanbul, mütevazî İstanbul nedir? Bir mahalle mescidi, bir ulu çınar, gölgesinde bir çeşme, yanında bir hazire. Oya gibi işlenmiş mezar taşları.” (SB: 17)

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Halk bilimi halka ait maddi ve manevi ürünleri inceleyen bilim dalıdır. Halk bilimi halka ait bütün ürünleri inceler. Halka ait bu ürünlerden beslenen birçok yazar vardır. Bu yazarlardan biri son dönem Türk hikâyeciliğinin dikkat çeken isimlerinden biri olan Mustafa Kutlu'dur. Mustafa Kutlu Türk kültür ve geleneğine ait Dede Korkut Hikâyeleri, mesneviler, halk edebiyatı ile ilgili ürünler, deyimler, atasözleri gibi unsurları eserlerinde yoğun olarak kullanır. Yazar bununla birlikte toplumun günlük sorunlarını ve toplumsal gelişim ve değişimi eserlerine yansıtır.

Yazarlık hayatının başından beri Türk-İslam kültür ve geleneğine bağlı eserler veren Mustafa Kutlu bu tavrını akıllı telefonların yaygınlaşması ile kullanıcı sayısı artan ve neredeyse tüm insanlığı tek ülkedeymiş gibi yaşatan sosyal medyanın etkisinin arttığı 2010 sonrası dönemde de sürdürmüştür. Mustafa Kutlu bu tavrı ile geleneğe olan bağlılığını göstermiştir.

Mustafa Kutlu eserlerinde halkın günlük yaşantısını ustaca yansıtmıştır. Yazar türkü başta olmak üzere halk bilimi unsurlarına hâkimdir. Yazarın eserlerinde halkın yaşantısını odak noktasına alması halka ait ürünlerin bu eserlerde bolca kullanımına yol açmıştır. Deyimlerin, atasözlerinin, argo sözlerin, lakapların, türkülerin, tasavvuf edebiyatı ürünlerinin, geçiş dönemi ile ilgili unsurların, halk ekonomisi ile ilgili unsurların, halk botanigi ile ilgili unsurların, giyim kuşamla ilgili unsurların, halk mutfağı ile ilgili unsurların Mustafa Kutlu'ya ait eserlerde çokça kullanımı bu açıdan dikkate değerdir.

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde çağın değişimine direnircesine yazan bir yazardır. Onun eserlerinde yer alan halka ait unsurlar okuru hikâye dünyasına çeker. Bazen bu unsurlar araştırılan hikâyelerin tamamına etki eder niteliktedir. “Tarla Kuşunun Sesi” adlı eserde bu örnek göze çarpar. Eser baştan sona “destan” denilerek anlatılır, anlatıcısı da eski meddahların hikâye anlattığı kahvehane ahalisidir. “Nur” adlı hikâyede baştan sona tasavvufi bir yolculuk söz konusudur. Hikâye karakteri “Nur” Yunus Emre gibi mutasavvıfların izinden giderek, onların ürünlerini okuyarak

Allah’a ulaşmayı amaçlar. “Hesap Günü” adlı hikâyede geçiş dönemlerinden olan “ölüm” hikâyesinin temasıdır. Hikâyesinin tamamında yaşam ve ölüm musalla taşında yatan karakterin gözünden sorgulanır. Bu esnada ölümle ilgili unsurlar da eserin bütünlüğü içinde okura verilir.

Araştırmada halk edebiyatı unsurları başlığında eserlerde yer alan halk edebiyatı unsurları; anonim halk edebiyatı, âşık edebiyatı, kalıplaşmış sözler, seyirlik oyunlar ve tekke/tasavvuf edebiyatı alt başlıklarında incelenmiştir.

Eserlerde yer alan unsurlar doğrultusunda anonim halk edebiyatı, mensur ürünler ve manzum ürünler başlıklarına ayrılmıştır. Manzum ürünler başlığı ağıt, mani, ninni, tekerleme, türkü başlıklarına ayrılmıştır. Bu başlıklarda araştırılan eserlerdeki manzum ürün türlerinin kullanımı incelenmiştir. Araştırılan eserlerde en çok kullanılan manzum ürünün türkü olduğu görülmüştür. Ağıt, mani, ninni, tekerleme gibi manzum ürünlerin araştırılan eserlerin hepsinde yer almadığı tespit edilmiştir. Mensur ürünler efsane, destan, masal, mitoloji başlıklarında incelenmiştir. Mensur ürünlerin eserlerde genellikle tür adı ile geçtiği görülmüştür. Özellikle destan ürününün eserde destanların yer alması ile değil de önemli bir olayın destana benzetilmesi şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında Türk kültürüne ait efsane, destan, masal ve mitolojilerin adlarının eserlerde yer aldığı tespit edilmiştir.

Âşık edebiyatı başlığında eserlerde yer alan âşıklık geleneği ve bu geleneğin ürünleri ile ilgili kullanımlar tespit edilmiştir. Araştırılan eserlerde hem âşıklık geleneğinin hem de bu geleneğe ait eserlerin yer aldığı görülmüştür. Âşık edebiyatı içerisinde bir ürün olan halk hikâyesi âşık edebiyatı alt başlığında incelenmiştir. Araştırılan eserlerde halk hikâyelerinin metin olarak yer almaktan ziyade hikâye karakterlerinin adlarının geçmesi şeklinde kullanıldığı görülmüştür.

Eserlerde kalıplaşmış sözlerden argo sözler, atasözleri, beddualar, deyimler, dilekler, dualar, hitaplar, lakaplar, selamlaşma ve vedalaşma sözleri, yeminler tespit edilmiştir. Kalıp sözlerin eserlerdeki varlığının araştırılan diğer halk bilimi unsurlarından daha çok olduğu görülmüştür. Araştırılan eserlerin hepsinde kalıp söz kullanımının mevcut olduğu sonucuna varılmıştır.

Eserlerde seyirlik oyunlardan orta oyunu ve Karagöz oyununun kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanımın sadece Zafer Yahut Hiç ve Tarla Kuşunun Sesi adlı eserde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırılan eserlerde tekke/tasavvuf edebiyatı ile ilgili ilahi, mevlit gibi ürünlere rastlanmıştır. Bu ürünlerin yanında tekke/tasavvuf edebiyatının sanatçıları olan Yunus Emre, İbrahim Hakkı, Mevlana gibi isimlerin de eserlerde yer aldığı görülmüştür.

Araştırılan eserlerde yer alan halk edebiyatı ürünleri üzerinde yapılan incelemede yazarın masal, türkü, deyim, tekke/tasavvuf ürünleri gibi ürünleri diğer halk edebiyatı ürünlerine göre daha yoğun kullandığı tespit edilmiştir. Halk edebiyatına ait adı söylenen diğer unsurların masallar, türküler, deyimler, tekke/tasavvuf edebiyatı ürünleri kadar çok olmasa da kullanıldığı belirlenmiştir.

Halk bilimi başlığında dil ve anlatımla ilgili unsurlar, geçiş dönemleri ile ilgili unsurlar, giyim kuşam ile ilgili unsurlar, halk bilgisi ile ilgili unsurlar, halk mimarisi ile ilgili unsurlar, halk sanat ve zanaatları ile ilgili unsurlar, kuruluşlar, yardımlaşma ve dayanışma ile ilgili unsurlar, oyun-eğlence-spor ile ilgili unsurlar, törenler-bayramlar-kutlamalar ile ilgili unsurlar tespit edilmiştir. Tespit edilenlerin dışında kalan unsurlar “karşılaşılan diğer halk bilimi unsurları” başlığında verilmiştir.

Halk bilimi başlığında incelenen dil ve anlatımla ilgili unsurlar, “ağız” ve “ses unsuru dışında iletişim” alt başlıklarında incelenmiştir. Ağız unsuruna dayanan Türkçenin telaffuz farklılığının eserlerde genellikle bir karakterin saflığı ve doğallığını ifade etmek amaçlı kullanıldığı görülmüştür. Ses unsuru dışında iletişimle ilgili unsurlardan mektup, telgraf ve işaretleşme gibi unsurların varlığına rastlanmıştır.

Geçiş dönemi ile ilgili unsurlar doğum, evlilik ve ölüm alt başlıklarında incelenmiştir. Doğum unsurunun çocuğun doğması ve ad verme şeklinde eserlerde yer aldığı görülmüştür. Evlilik unsurunun; çeyiz hazırlama, tanışma, kız isteme, söz, nişan, nikâh, düğün gibi dönemlerin eserlerde yer almasıyla kullanıldığı tespit edilmiştir. Ölüm unsurunun araştırılan tüm eserlerde yer alan bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Bu unsur ölümün direkt olarak anılması şekliyle, ölüm sonrası

uygulamaların uygulanması şekliyle ve gömme işlemlerinden bahsedilmesi şekliyle eserlerde yer almıştır.

Giyim-kuşamla ilgili unsurlar çocuk giyimi, kadın giyimi, erkek giyimi, süslenme alt başlıklarında incelenmiştir. Giyim-kuşamla ilgili unsurların genellikle karakter betimlemelerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Araştırılan eserlerde halk bilgisiyle ilgili unsurlardan; halk botanigi, halk ekonomisi, halk hekimligi, halk hukuku, halk takvimi-halk meteorolojisi, halk taşıtları, halk zoolojisi unsurları tespit edilmiştir. Halk botaniginin eserlerde halkın yetistirdigi ürünlerin adlarının kullanılması ve halkın ürün yetistirme sürecinin eserlerde anlatılması ile yer aldığı görülmüştür. Halk ekonomisinin eserlerde halkın yaptığı mesleklerin ve halkın üretim ve geçim amaçlı faaliyetlerinin eserlerdeki anlatımı ile yer aldığı tespit edilmiştir. Halk hekimligi ile ilgili unsurların genellikle şifalı otların kullanımları ile eserlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Halk hukukunun eserlerde diğer halk bilgisi unsurları kadar yer almadığı fakat geleneksel hukuk olarak araştırılan bazı eserlerde anlatı içerisinde bu unsurdan bahsedildiği görülmüştür. Halk takvimi-halk meteorolojisi ile ilgili unsurlara eserlerde doğa olaylarının ve mevsim döngülerinin halk dilinde anlatımı ile yer verildiği görülmüştür. Eserlerde halk taşıtları ile ilgili unsurların halk bilgisi ile ilgili diğer unsurlardan daha çok kullanıldığı görülmüştür. At, eşek, katır gibi eskiden beri kullanılan taşıma araçlarının yanında minibüs, vapur gibi taşıtların varlığı da halk taşıtları kapsamında tespit edilmiştir.

Halk mimarisi ile ilgili unsurlar aydınlatma ve ısıtma, konutlarda kullanılan eşyalar, konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümler ve yerleşim tekniği başlıklarında incelenmiştir. Araştırılan eserlerde özellikle konutlarda kullanılan eşyalarla ilgili unsurların varlığının bolluğu tespit edilmiştir.

Halk mutfağı ile ilgili unsurlar içecek ve yiyecek başlıklarında incelenmiştir. Özellikle Türk kültürüne ait yiyecek ve içeceklerin eserlerde halk bilimi unsuru olarak yer aldığı tespit edilmiştir.

Halk sanatları ve zanaatları ile ilgili unsurlar başlığında halkın geçmişten günümüze getirdiği sanat ve zanaat ürünlerinin eserlerdeki varlığı incelenmiştir.

Edirnekârî sanatı, kilim, marangozluk gibi sanat ve zanaat ürünlerinin eserlerde kullanıldığı tespit edilmiştir.

İnanmalar ve ibadetlerle ilgili unsurlarda batıl inanışlar, dinsel kişilikler, kutsal kitaplar, kutsal mekânlar, rüya ile ilgili inanmalar, sayı ile ilgili inanmalar ve tabiatüstü varlıklarla ilgili inanmalar tespit edilmiştir. Yazarın eserlerinde İslam dini çerçevesinde bu unsurları kullandığı görülmüştür.

Kuruluşlar, dayanışma ve yardımlaşma ile ilgili unsurlarda dini kuruluşlar, komşuluk, dayanışma ve yardımlaşma ile ilgili unsurların varlığı tespit edilmiştir.

Oyun, eğlence ve spor ile ilgili unsurlarda büyüklerin oyunları ve eğlenceleri, çocuk oyunları ve oyuncakları ile ilgili hususlar tespit edilmiştir. Araştırılan eserlerde büyüklerin oyun ve eğlencelerinin genellikle spor faaliyetleri ve masa oyunları çerçevesinde anlatıda yer aldığı görülmüştür. Çocuk oyunları ve oyuncakları ile ilgili hususların top, bebek, kızak, topaç gibi günlük çocuk oyunları çerçevesinde anlatıya yansıdığı tespit edilmiştir.

Törenler, bayramlar ve kutlamalarla ilgili unsurların eserlerde dini nitelikli bayramlarla ve karşılama-kutlamalarla sınırlı olduğu görülmüştür. Dini nitelikli bayramların eserlerde Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı adlarıyla değil de “Bayram geldi.”, “bayram namazına gitti.” şeklinde kullanıldığı görülmüştür. Karşılama ve kutlamalarla ilgili hususların da eserlerde “şenlik”, “festival” adlarıyla yer aldığı tespit edilmiştir.

Halk bilimi başlığında değerlendirilen bu unsurların halk edebiyatı başlığında verilen diğer unsurlardan daha çok olduğu tespit edilmiştir. Özellikle giyim-kuşam, halk bilgisi başlığında değerlendirilen halk ekonomisi, halk mutfağı ve halk mimarisi kapsamında tespit edilen unsurların çokluğu çalışmanın hacmini artırmıştır.

Bu çalışma çalışılan eserlerde yer alan tüm unsurların çalışmaya alınması yönüyle daha önce eserler üzerinde yapılan halk bilimi tespit çalışmalarından daha kapsamlı bir çalışma olmuştur. Bu doğrultuda daha önce eserler üzerinde yapılan halk bilimi tespit çalışmalarının Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 yılları arasındaki hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını kapsayan çalışma ile olan benzer ve farklı yönlerinin olduğu dile getirilebilir. Bu konudaki tespitler şunlardır:

Cabur (2006), *Tarık Buğra'nın Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir İnceleme* adlı çalışmasında önce Tarık Buğra'nın hayatı ve eserlerini incelemiş, sonra Tarık Buğra romanlarındaki halk edebiyatı unsurlarını ve bu unsurların romanlardaki kullanımını daha sonra Tarık Buğra romanlarındaki halk bilimi unsurlarını ve unsurların romanlardaki kullanımını ele almıştır. Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 yılları arası hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise aynı yol takip edilmiştir.

Bolat (2007), *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerindeki Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Unsurlarının İncelenmesi* adlı çalışmasında Mustafa Kutlu'nun 2007 yılına kadar yayımladığı kitaplardaki halk edebiyatı ve halk bilimi unsurlarını incelemiştir. Araştırma yazarın 2007 yılına kadar yazdığı hikâye kitapları ile sınırlı kalmış fakat bu yıla kadar yazılmış olan yazara ait ilk iki hikâye kitabı ve bir adet çocuk hikâyesi çalışmaya alınmamıştır. Bu çalışmada aynı yazarın 2010-2018 yılları arasındaki bütün hikâyelerindeki halk bilimi unsurları incelenmiştir. Bolat (2007) eserlerde yer alan halk bilimi unsurlarını ilgili başlıklara ayırdıktan sonra söz konusu başlıklara birkaç örnek vermekle yetinmiştir. Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 yılları arası hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise araştırılan eserlerde bulunan halk edebiyatı ve halk bilimine ait ilgili başlıktaki tüm unsurlara dolaylı olarak veya doğrudan yer verilmiştir.

Aydın (2012), *Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Halk Bilimi Unsurları* adlı çalışmasında Halide Edip'in romanlarındaki halk bilimi unsurlarını incelemiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Halide Edip'in hayatı ve edebi kişiliği anlatılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Halide Edip Adıvar'ın romanlarındaki halk edebiyatı unsurlarına yer vermiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Halide Edip Adıvar'ın romanlarındaki halk bilimi unsurlarını işlenmiştir. Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 yılları arası hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise aynı yol takip edilmiştir. Aydın'ın (2012) çalışması gibi halk edebiyatı da halk bilimi unsuru başlığında değerlendirilmiştir.

Akkın (2012) *Fakir Baykurt'un Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları* adlı çalışmasının birinci bölümünde Fakir Baykurt'un hayatı, sanat anlayışı ve romanları, ikinci bölümde bu romanlarda yer alan halk edebiyatı unsurları, üçüncü bölümde

romanlardaki halk bilimi unsurları incelenmiştir. Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 yılları arası hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise Akkın'a ait çalışmadaki gibi aynı yol benimsenmiş önce yazarın hayatı, edebi kişiliği ve romanları incelenmiş; sonra araştırılan eserlerdeki halk edebiyatı unsurları en son halk bilimi unsurları incelenmiştir.

İkiz (2013) *Nazik Erik'in Eserlerinde Folklorik Unsurlar* adlı çalışmasının birinci bölümünde Nazlı Erik'in hayatını incelemiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Nazlı Erik'in edebi-fikri şahsiyeti ve eserleri incelenmiştir. Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 yılları arası hikâye kitaplarındaki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise Mustafa Kutlu'nun hayatı, edebi yönü ve eserleri tek bölümde incelenmiştir. İkiz (2013) çalışmasının üçüncü bölümünde araştırdığı eserlerdeki halk bilimi unsurlarını incelemiştir. Yazar halk bilimi için “folklor” terimini kullanmış ve araştırdığı eserlerdeki halk edebiyatı unsurlarını da bu kapsamda değerlendirmiştir. Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 yılları arası hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise Akkın (2012) ve Aydın (2012) gibi halk edebiyatı için ayrı bir bölüm oluşturulmuştur.

Şevli (2015), *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarındaki Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Unsurları Üzerine Bir İnceleme* adlı çalışmasında önce Yakup Kadri'nin hayatı-edebî kişiliği-eserleri incelenmiş sonra Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanlarında yer alan halk edebiyatı ve halk bilimi unsurlarının romanlardaki varlığı ve kullanımı ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 yılları arası hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise aynı yol takip edilmiş fakat çalışılan eserlerin Yakup Kadri'nin eserlerinden daha fazla halk bilimi unsuru içerdiği görülmüştür.

Tepealtı (2018) *Osman Çeviksoy'un Eserlerinde Halk Bilimi Unsurlarının Tespiti* adlı çalışmasının birinci bölümünde Osman Çeviksoy'un hayatı, edebî kişiliği, öykü ve roman özetlerini incelemiştir. Mustafa Kutlu'nun 2010-2018 yılları arası hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise aynı şekilde Mustafa Kutlu'nun yaşamı, edebiyat anlayışı ve yazarın araştırılan eserlerinin özetleri tek bölümde işlenmiştir. Tepealtı (2018) çalışmasının ikinci bölümüne “Osman Çeviksoy'un Öykü ve Romanlarında Halk Kültürü ve Halk Bilimi

Unsurları” başlığını vermiştir, bu bölüm başlığında halk edebiyatı kelimesi kullanılmamıştır. Bununla birlikte ilgili başlıkta halk edebiyatı ile ilgili unsurlar incelenmiş fakat bu unsurların türkü, menkıbe, kıssa ve söylencelerle sınırlı tutulduğu görülmüştür. Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 yılları arası hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise halk edebiyatı ve halk bilimine ayrı başlıklar açılmış halk edebiyatı türlerinden türkü, mani, ilahi, tekerleme gibi birçok unsur çalışmaya dâhil edilmiştir.

Yalçinkaya (2018) *İhsan Oktay Anar’ın Romanlarında Halk Kültürü Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi* adlı çalışmasında ilk önce İhsan Oktay Anar’ın hayatını incelemiş sonra yazarın yedi adet romanının özetini vermiştir. Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 yılları arası hikâyelerindeki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise aynı şekilde Mustafa Kutlu’nun hayatı incelenmiş ve yazarın dokuz adet uzun hikâyesi özetlenerek verilmiştir. Yalçinkaya (2018) İhsan Oktay’ın hayatını inceledikten sonra yazarın eserlerinde kullandığı halk bilimi unsurlarını halk edebiyatı ve halk bilimi adı altında iki ana başlıkta vermiştir. Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 yılları arası hikâye kitaplarındaki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada Mustafa Kutlu’nun araştırılan eserlerindeki halk edebiyatı ve halk bilimi unsurları iki ana başlıkta verilmiştir. Yalçinkaya’nın çalışmasında araştırılan eserlerde en çok tespit edilen unsurlar mitolojik unsurlar, efsaneler, destanlar olmuştur. Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 yılları arası hikâye kitaplarındaki halk bilimi unsurlarını kapsayan bu çalışmada ise birçok unsurla ilgili hacimli veri elde edilmiştir.

Sonuç olarak yapılan bu çalışma ile çalışmanın diğer halk bilimi tespit çalışmaları arasında yöntem yönünden benzerlik gösterdiği görülmüştür. Bununla birlikte çalışmanın Mustafa Kutlu’nun 2010-2018 arası hikâyeleri ile sınırlandırılmasına rağmen halk bilimi üzerine yapılan birçok çalışmadan daha fazla veri içerdiği tespit edilmiştir. Buradan Mustafa Kutlu’nun eserlerinde halk bilimi unsurlarını yoğun olarak kullandığı sonucu çıkarılmıştır. Ayrıca Mustafa Kutlu’nun çağın getirdiği değişime direnircesine halka ait her şeye değer verip eserine aldığını, bunların başında da halk yaşantısı ile birlikte halk bilimi unsurlarının geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

6.2. Öneriler

Küreselleşme ile birlikte halk biliminin inceleme alanına ait maddi ve manevi unsurlara verilen önem azalmıştır. Türk toplumunun geçmişle bağları zayıflamış ve toplumu diğer toplumlardan farklı kılan yönler yok olmaya yüz tutmuştur.

Günümüz sosyo-kültürel şartlarından dolayı geleneğe verilen değer azalmıştır. Bu azalış, içinde bulunulan toplumu özel kılan unsurların yok olmasına neden olmuştur. Bu sebeple toplumun maddi ve manevi kodlarını gelecek nesillere aktarmak gerekli olmuştur. Bu aktarım içinde edebi eserlerin önemi büyüktür. Genç nesiller hayranı olduğu bir yazara kimi zaman aile ve arkadaşlarından oluşan sosyal ortamından daha fazla önem vermektedir. Bu nedenle günümüz popüler yazarlarından Mustafa Kutlu ve onun eserleri kültürün taşıyıcısı olması bakımından önemlidir.

Türk halkının geçmişten günümüze yaşadığı değişimi ve halkın günlük yaşantısını eserlerinde aktaran bir yazar olması yönüyle Mustafa Kutlu daha geniş bir açıdan değerlendirilebilir. Yazarın eserleri ile ilgili araştırmalar daha çok yapılmalı ve edebiyatın kültür taşıyıcılığı yönü Mustafa Kutlu ile birlikte diğer yazarlar üzerinden incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- Aça, M. Gökalp, H. ve Kocakaplan, İ. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. Kriter Yayınları: İstanbul
- Akın, E. (2018). *Talip Apaydın Romanlarında Halk Bilimi Unsurları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt.
- Akın, M. H. (2012). *Fakir Baykurt'un Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Engin Yayınevi: Ankara.
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. L&M Yayıncılık: İstanbul.
- Alptekin, A. B. (2011). *Halk Bilimi Araştırmaları*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- And, M. (1974). *Oyun ve Bügü-Türk Kültüründe Oyun Kavramı*. İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Artun, E. (1992). *Tekirdağ Çocuk Oyunları*. Trakya Doğu Tesisleri: Tekirdağ.
- Artun, E. (2017). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. Karahan Kitabevi: Adana.
- Artun, E. (2018). *Türk Halkbilimi*. Karahan Kitabevi: Adana.
- Aslan, E. (2017). *Türk Halk Edebiyatı*. Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.
- Aydın, B. (2012). *Halide Edip Adivar'ın Romanlarında Halk Bilimi Unsurları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Ayvazoglu, B. (1996). *Defterimde Kırk Suret*. Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Balaman, A. R. (2002). *Evlilik ve Akrabalık Türleri*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*. Altın Koza Yayınları: Adana.

- Başığur, E. (1998). “Küp Köyü Takvim ve Meteorolojisi”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1996*, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Bayat, F. (2011). *Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi 1)*. Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Batur, H. (2015). *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Şiirlerinde Maddi Kültür ve Sosyal Hayat Unsurları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Batur, S. (2005). *Yunus Emre Divanı*. Altın Kitaplar Yayınevi: İstanbul.
- Bolat, B. (2007). *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerindeki Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Unsurlarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. Gerçek Yayınevi: İstanbul.
- Boratav, P. N. (1992). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Gerçek Yayınevi: İstanbul.
- Brudniy, D., Eşmambetov, K. (2017). *Kırgız Masalları ve Efsaneleri*. Cengiz Buyar ve İlmira Ragibova (çev.), Bilge Yayıncılık: İstanbul.
- Cabur, A. K. (2006). *Tarık Buğra'nın Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Can, B. (2007). *Kentle Kavga Mustafa Kutlu Öykücülüğünde Mekân*. İzdiham Yayınları: İstanbul.
- Çoruhlu, Y. (2013). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. Kabalcı Yayıncılık: İstanbul.
- Develioğlu, Ferit. (1993). *Osmalıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Doğan, M. (2003). *Büyük Türkçe Sözlük*. Vadi Yayınları: Ankara.
- Doğan, M. (2014). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. Yazar Yayınları: Ankara.
- Ekici, M. (2015). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Geleneksel Yay. Ankara.

- Elçin, Ş. (1996). *Halk Edebiyatına Giriş*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Gökdayı, H. “Türkçede Kalıp Sözler”. (2008). *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.44, s. 89-110. (Erişim Tarihi: 09.04.2019, Erişim Adresi: http://bilig.yesevi.edu.tr/index.php?menu_v=onceki_sayilar_alt&ilgili_sayi=182).
- Gölpınarlı, A. (1992). *Yunus Emre ve Tasavvuf*. İnkılap Kitabevi: İstanbul.
- Güleç, H. (2002). *Türk Halk Edebiyatı*. Çizgi Kitabevi: Konya.
- Güzel, A. (1992). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2007). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Akçağ Yay. Ankara.
- Güvenç, B. (1999). *İnsan ve Kültür*. Remzi Kitabevi: Ankara.
- Hooke, S. H. (2015). *Ortadoğu Mitolojisi*. Alaeddin Şenel (çev.), İmge Kitabevi: Ankara.
- Işık, İ. (2006). *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi C.6*. Elvan Yayınları: Ankara.
- Işık, İ. (2008). *Türkiye Yazarları Ansiklopedisi*. Elvan Yayınları: Ankara.
- İkiz, A. (2013). *Nazik Erik'in Eserlerinde Folklorik Unsurlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İlmihal II: İslam ve Toplum (1999), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları: İstanbul.
- Karadavut, Z. ve Sakaoğlu, S. (2013). *Halk Masalları*. Açıköğretim Fakültesi Yayınları: Eskişehir.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Perşembe Kitapları: İstanbul.
- Kaya, D. ve Koz, M. S. (2000). *Halk Hikâyeleri: 1*. Kitabevi Yayınları: İstanbul

- Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Kaya, D. (2014). *Büyük Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Koca, E. Koç, F. ve Vural, T. (2007). “Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam”, 38. *ICANAS Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, s.793-808, Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi.
- Koçak, A. (2013). “Ölümden De Beter: Ölüm Olayının Morfolojik Olarak Beddualara Yansıması”, Metin Ergun (ed.), *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı*, s. 319-323, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: Ankara.
- Koşan, H. (2013). *Doğu-Batı Medeniyetleri Arasında Mustafa Kutlu’nun Öykücülüğü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Köprülü, F. (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Kutlu, M. (2010). *Zafer Yahut Hiç*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kutlu, M. (2011). *Hayat Güzeldir*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kutlu, M. (2013). *Sıradışı Bir Ödül Töreni*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kutlu, M. (2014). *Nur*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kutlu, M. (2017a). *Tarla Kuşunun Sesi*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kutlu, M. (2017b). *Tirende Bir Keman*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kutlu, M. (2018a). *Hesap Günü*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kutlu, M. (2018b). *İyiler Ölmez*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kutlu, M. (2018c). *Sevincini Bulmak*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kuzu, A. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları: Eskişehir.
- Necatigil, B. (2017). *Küçük Mitologya Sözlüğü*. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

- Ocak, A. Y. (2009). “İslam’ın Temel İnançları Etrafında Oluşan ‘Mitolojik’ Kültür: ‘İslam Mitolojisi’”. Cengiz Batuk (ed.), *Milel ve Nihal (İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi)*, C.6, S.1, s.137-163.
- Oğuz, Ö., Ekici M. vd. (2007). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları: Ankara.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. C. IV, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1991.
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.
- Örnek, S. V. (1973). *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk Halkbilimi*. Türkiye İş Bankası Yayınları: Ankara,
- Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Pala, İ. (2005). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları: İstanbul.
- Pehlivan, G. (2009). “Dinî Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar”, *Milli Folklor Dergisi*, S.83, s.85. (Erişim Tarihi: 16.04.2019, Erişim Adresi: <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=83&Sayfa=85>)
- Roux, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. Aykut Kazancıgil (çev.), Kabalcı Yayınevi: İstanbul.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Sakaoğlu, S. (2015). *Masal Araştırmaları*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Schimmel, A. (2000). *Sayıların Gizemi*. Mustafa Küpüşoğlu (çev.), Kabalcı Yayınevi: İstanbul.
- Schimmel, A. (2004). *İslam’ın Mistik Boyutları*. Ergun Kocabıyık (çev.), Kabalcı Yayınevi: İstanbul.

- Sepetçi, N. (2017). *Sosyal Medyada Mahremiyet Algısının Çöküşü: Instagram Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şevli, D. (2015). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarındaki Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Unsurları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Şimşek, E. (1989). "Çukurova (Kadirli-Kozan) Ninnileri Üzerine Bazı Düşünceler", *Milli Folklor Dergisi*, S. 2, s.21. (Erişim Tarihi: 07.04.2019, Erişim Adresi: <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=2&Sayfa=21>)
- Şimşek, E. (1991). "Ağıtların Halk Edebiyatının Anlatmaya Dayanan Türleri İle Olan Münasebetleri". *Milli Folklor Dergisi*, S. 12, s. 55. (ET: 05.02.2019, EA: <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=12&Sayfa=55>)
- Soylu, S. (1973). "Mut Köylerinde Düğün ve Töre Süreleri", *Türkiye Folklor Araştırmaları Dergisi*, S. 287, C.4, Yörük Matbaası: İstanbul.
- Uçar, A. (2017). "Talip Apaydın'ın Yoz Davar Romanında Halk Bilimi Unsurları", *Türük Dergisi*, S.9 s. 128-143. (Erişim Tarihi: 07.04.2019, Erişim Adresi: http://www.turukdergisi.com/Makaleler/62790030_20%20Abdullah%20U%C3%A7ar%20128-143.pdf.pdf).
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Kabalcı Yayınevi: İstanbul.
- Uslu, M. (2007). *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Yağmur Yayınevi: İstanbul.
- Tarhan, Ö. (2015). "Sosyal Bilgiler Öğretmeni Adaylarının Politik Okuryazarlığa İlişkin Görüşleri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 9, s. 649-669.
- Tatlı, T. (2015). *Edebiyat Başucu Kitabı*. Palme Yayıncılık: Ankara.
- Temür, M. E. (2014). *Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Ekonomi ve Siyaset*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Tepealtı, B. (2018). *Osman Çeviksoy'un Eserlerinde Halk Bilimi Unsurlarının Tespiti*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Tonga, N. (2010). “Ortadaki Adamdan Tahir Sami Bey’in Özel Hayatına Mustafa Kutlu’nun Hikâyeciliğinin Kronolojik Tahlili”, Nurcan Toprak (ed.), *Fayrap Dergisi*, S. 25, Ankara.
- Tonga, N. (2008). “Yazar-Hayat-Eser Bağlamında Mustafa Kutlu’nun ‘Uzun Hikâye’ Adlı Eserinin Tahlili”, Muhammet Kuzubaş (ed.), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı:2, s.434-447, (Erişim Tarihi: 08.03.2019, Erişim Adresi : http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi2/sayi2pdf/tonga_necati.pdf.)
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Tuncer, M. (2011). *Sait Faik Abasıyanık'ın Eserlerindeki Halk Edebiyatı Unsurları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkçe Sözlük (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler C.6. (1998) Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Türkoğlu, S. (2002). *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam*. Şahsi Yayın: İstanbul.
- Yalçın, M. (ed). (2010). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi C-II*. Yapı kredi Yayınları: İstanbul.
- Yalçınkaya, A. (2018). *İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Halk Kültürü Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Yardımcı, M. (1993). *Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Yazıları*. Açıksöz Yay.: Malatya.

Yazıcı, İ. H. (2002). *Mustafa Kutlu'nun Hayatı, Hikâyelerinin Yapı ve Tema Bakımından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Yıldırım, E. (2007). *Mustafa Kutlu Hikâyeciliği: Varoluş, Yabancılaşma, Hakikat*. Ebabil Yayınları: Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Yıldız, A. (2007). “Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Tasavvuf”, *Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi: 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildirileri*: İstanbul.

Zariç, M. (2017). “1950-1980 Arası İslami Duyarlılık Öykü Anlayışı ve Öykücüler”, Mehmet Yüce (ed.), *Akademik Bakış Dergisi*, S.59, s.1-17, Celalabat. (ET: 07.04.2019, EA: <http://www.akademikbakis.org/Anasayfa.aspx>).

Zorlu, Ç. D. (2016). *Dünya Mitolojisi*. Kamer Yayınları: İstanbul.

Anonim Ağ Sayfası

URL 1, *Star Gazetesi* (t.y), Erişim Tarihi: 25.03.2019, Erişim Adresi: <https://www.star.com.tr/pazar/bu-son-hikayemdir-haber-1400258/>.

URL 2, *Yeni Şafak Gazetesi* (t.y) , Erişim Tarihi: 31.03.2019, Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/hayat/kutlunun-50-yillik-hikayesi-3401153>.

URL 3, *Dergâh Yayınları* (t.y), Erişim tarihi: 25.03.2019, Erişim Adresi: <http://www.dergah.com.tr/yazarlar/mustafa-kutlu>.

URL 4, *Yenişafak Gazetesi* (t.y), Erişim Tarihi: 10.03.2019. Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mustafakutlu/dergi-2022679>,

URL 5, *Yenişafak Gazetesi*, (t.y), Erişim Tarihi: 29.01.2019

Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mustafakutlu>.

URL 6, *Türk Dil Kurumu Sözlüğü* (t.y), Erişim Tarihi: 07.03.2019. Erişim Adresi: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8159a0.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Feyza BAYRAK KAHRAMAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Gümüşhane/Torul, 04.01.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Eğitimi	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Sertifikalar	Pedagojik Formasyon Sertifikası, Çalışanların Temel İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitim Sertifikası, Fatih Projesi Bilişim Teknolojilerinin ve İnternetin Bilinçli ve Güvenli Kullanımı Sertifikası, Fatih Projesi Etkileşimli Sınıf Yönetimi Sertifikası, Özel Eğitim Hizmetleri Sertifikası
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Stajlar	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Pedagojik Formasyon Kapsamında Samsun Cumhuriyet Anadolu Lisesinde Öğretmenlik Stajı
Çalıştığı Kurumlar	MEB Ağrı Naci Gökçe Anadolu Lisesi – TDE Öğretmeni MEB Rize Tevfik İleri Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi- TDE Öğretmeni
İletişim	
E-posta adresi	feyzabayrak07@gmail.com